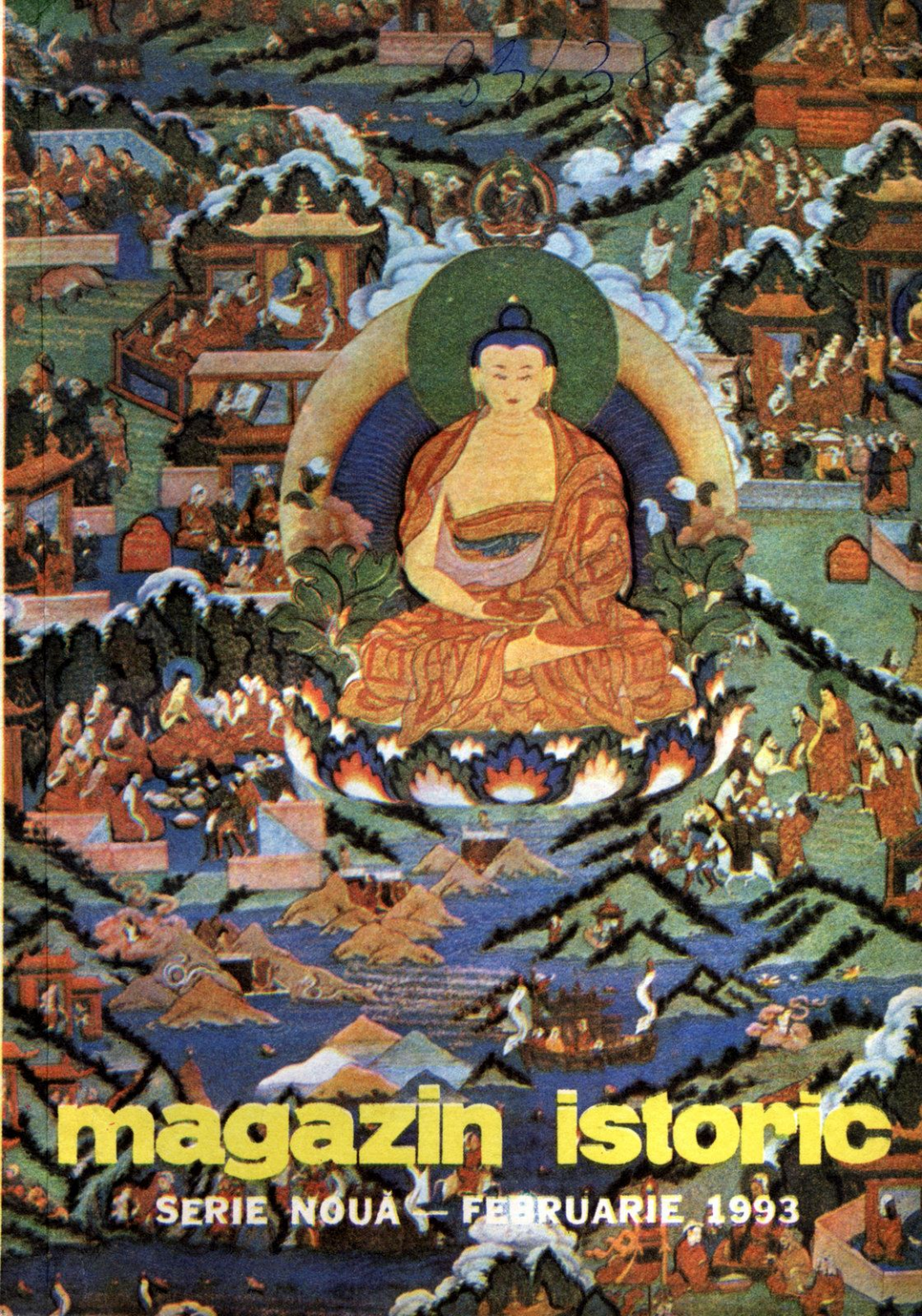

93/38

magazin istoric

1 SERIE NOUĂ — FEBRUARIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 2 (311)
februarie 1993

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, In-
terloare 406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan
Lăcustă (responsabil de număr), Dorin
Matei, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: Radu Ion Popescu,
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în
secțiile fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

O istorie a diasporei românești: Cristian Popișteanu	2
Amintiri din timpul lui Cuza: Al. Papadopol-Calimah	3
Din culisele unui rapt teritorial. Mai 1812. Pacea de la București: Paul Cernovodeanu	7
1898. Un român la Istanbul: Iancu Cerchez	11
Un hatman la răspintie de veacuri: Radu R. Rosetti	18
Căderea în comunism. Cum a fost înlăturat guvernul Rădescu: Dinu C. Giurescu	22
Rhône-Poulenc — Călătorie într-o lume necunoscută: Dorin Matei	33
1948. Cine l-a ucis pe Ján Masaryk?: Jvan Sviták	36
Anii '60-'70. În spatele ușilor închise, la București și Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney	41
Afacerea Guillaume — o enigmă: Willy Brandt	45
1 august 1943. Sar în aer Ploieștii?: Valeriu Avram, Constantin Costache	52
Prizonierii americani învață limba română: Mircea Pietreanu	58
Februarie 1938. S.S.I. informează. „Oportunismul politic la proporții îngrijo- rătoare”: Cristian Troncotă	60
Din culisele celui de-al doilea război mondial: Florin Constantiniu	66
Statul sint eu... și Colbert!: Emmanuel Le Roy Ladurie	70
Genghis-Han: C. Dalai	74
Misterul aurului baltic: Mario Lombardo	76
Iubiri celebre. Țarul Aleksandr II și Katia Dolgoruki: Jacques Mayran	79
În București, acum 50 ani	90
• Bursele Fundației Culturale Magazin Istoric... 30, 51 • Cărți sosite la re- dacție... 32 • Rebus Istoric... 69 • Ora școlii... 85 • Istoria și școala... 88	
• Dialog cu cititorii	94

O ISTORIE A DIASPOREI ROMÂNEȘTI

CRISTIAN POPIȘTEANU

Aparițiile recente ale profesorilor George Palade (laureat al Premiului Nobel pentru medicină în 1974), Alexandru Ciorănescu și Dan Alexandrescu la convorbirile de duminică ale Televiziunii Române m-au determinat să scriu despre un subiect asupra căruia meditez de mult. Imensul gol din istoriografia română a acestui final de secol și de mileniu: cronica diasporei românești, căreia i se circumscrie desigur starea ei cea mai tragică, exilul românesc. Istoria noastră de la origini și până la zi nu poate, și nu va fi niciodată completă și întreagă, atâta timp cât îi vor lipsi paginile despre suferințele și speranțele, despre încrîncenările și elanurile, despre viața grea și împlinirile deosebite ale românilor care au trăit sau trăiesc în afara granițelor țării. Trecutul și prezentul lor țin tot de istoria românilor. Cetățenii loiali și respectați ai țărilor lor de adopțiune, cetățeni sau nu ai României, oamenii aceștia — care numără acum în jur de șapte-opt milioane — descind tot din acest neam sau sunt originari de pe acest pământ românesc.

Și nu este deloc normal ca în istoriografie, aceștia să se regăsească doar prin excelențele studii ale lui Ștefan Meteș care la începutul secolului analiza cauzele plecării românilor transilvăneni și bănățeni dincolo de ocean sau prin câteva alte consemnări răzlețe datorate lui Nicolae Iorga, Silviu Dragomir, D. Drăghicescu, Const. C.

Giurescu, G. Nandriș sau G. Murnu, despre o arie sau alta a emigrației românești (precum este și acea teză de doctorat citită de mine cu plăcere la începutul anilor '70 și aparținând domnului Radu Toma, stabilit ulterior în S.U.A.), despre personalitățile diasporei noastre sau despre un fericit caz sau un altul nefericit ale ei.

Diaspora românească, în evoluția ei din vechime și până în zilele noastre, cu precădere exilul din sec. XIX și XX, are nu numai dreptul la o adevărată bibliografie, dar ne și impune datorită unei lucide și nepărtinitoare analize, a unei ample evaluări și sinteze. De la Petru Cercel până la Nadia Comăneci (și chiar mai aproape, până la ziua de azi și de mine), românii au plecat în lume mînați nu doar de spirit de aventură ori dorul de ducă; ei au plecat mai ales mînați de nevoi, de spaime și terori, de nevoia unei afirmări pe care nu o găseau posibilă în acel moment acasă. Motivațiile individuale sau familiale sunt infinite, dar ele au și valori generalizante, iar istoricii sînt neapărat chemați să elaboreze aceste atît de necesare compendii despre românii din lumea largă. La care le vor fi de ajutor, sperăm, volumele apărute sau pe cale să fie publicate despre experiențele personale ale celor din emigrație, volume dintre care unele sînt chiar în românește. Dar despre evreii, grecii, armenii sau turcii născuți pe aceste

pămînturi nu ar fi nimic de spus în teren istoric și al înrudirii cu soarta românilor? (Există în Israel o inițiativă care a și devenit viabilă pentru elaborarea unei enciclopedii despre evreii originari din România, după cum o Asociație mondială culturală a evreilor originari din România a început o activitate rodnică pe plan bilateral). După cum despre alte minorități — maghiară sau germană — s-a și scris de-a lungul anilor o literatură destul de bogată, chiar dacă, din păcate, nu întotdeauna și obiectivă.

Mă întreb, cîți tineri istorici își lucrează în prezent teze de doctorat cu subiecte despre fluxul românilor în lume? Sau de ce nu avem, pînă la această oră un *Almanah Gotha* al românilor peste hotare, al românilor care au reușit să însemne ceva în cultură, în istorie, în știință, în artă, în economie, în finanțe, în afaceri, în sport? Nu cred că trebuie să mai lăsăm mult loc așteptării în toate aceste necesități istoriografice. Fundația Culturală Magazin Istoric va căuta să-și dovedească preocupările și în acest domeniu. Nu cred să existe o mai demnă și productivă urmare a ideii marelui Nicolae Iorga despre locul românilor în istoria universală, decît o îndreptățită reparație prin integrare în istoria națională a acelor fragmente de istorie universală reprezentate de diaspora românească. ■

AMINTIRI DIN TIMPUL LUI CUZA (II)

AL. PAPADOPOL-CALIMAH

Prezentăm noi fragmente, în continuarea celor publicate în numerele 1,2/1990 și 1/1992 ale revistei noastre, din însemnările memorialistice inedite ale unuia dintre sfetnicii lui Al. I. Cuza — istoricul și omul politic Al. Papadopol-Calimah (1833-1898). Ele evocă momente din activitatea domnului Unirii, relevând strădanile sale de a consolida opera politică înfăptuită de români la 5 și 24 ianuarie 1859, de a impune pe plan european respectarea suveranității statului român nou constituit.

Se cuvin subliniate, de asemenea, eforturile lui Cuza de a fi domnitor al tuturor românilor, de a-și înfăptui opera politică cu sprijinul tuturor forțelor națiunii. Într-o proclamație din 12 octombrie 1859 — mai puțin cunoscută, descoperită de N. Iorga și prezentată în ședința Academiei Române din 12 iunie 1931 — Al. I. Cuza își formula astfel principiile călăuzitoare ale politicii sale interne: „Destulă învrăjbire au produs până acum luptele politice între românii Cauza acestor lupte lipsind astăzi, lipsească totodată și trista dezbinare dintre ei. Prezentul și viitorul României o reclamă aceasta prin glasul nostru care vă cheamă la înfrățirea românilor, căci precum la suirea noastră pe tronurile Moldovei și Valahiei noi nu am mai cunoscut în aceste țări nici moldoveni, nici munteni, ci numai români, asemenea nu voim a vedea între români nici partide, nici

clase îndușmănite, ci numai fiii ai aceleiași mume și frați de același singe.

Ne adresăm dar — continuă Cuza — către toți ca adevărat prinț român, care, liber de orice înfrățire, voiește prosperitatea țării prin aplicarea înțeleaptă a Convenției¹ și mărirea nației prin sinceră înfrățire a celor ce au onorul de a face parte din ea.

Mărginească-se fiecare individ sau corp social în cercul drepturilor și îndatoririlor sale bine înțelese; pătrundă-se cu toții de respectul ce se cuvine legilor și fie țara întreagă bine încredințată că noi vom ști a menține ordinul legal în lăuntru și demnitatea națională în afară.

La fel ca și la fragmentele publicate în numerele anterioare, în transcrierea textului am adoptat normele ortografice actuale, păstrând însă unele particularități stilistice și lexicale ale memorialistului. Pentru curisivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din original. Intervențiile explicative din paranteze drepte, notele de subsol precum și titlul și subtitlurile ne aparțin.

I. LĂCUSTĂ

¹ Este vorba despre Convenția privind organizarea definitivă a principatelor Moldova și Țara Românească, adoptată la 19 august 1859 de reprezentanții puterilor europene întruniți în conferință la Paris. Convenția a fost socotită o adevărată constituție pentru cele două principate române (*Magazin istoric*, nr. 10/1975).

Entuziasta întâlnire a celor două oștiri

Odată îndoita alegere recunoscută de puterile garante și de Înalta Poartă, vodă Cuza începu partea a doua a luptelor și a activității sale. El avea de împlinit misiunea ce-i încredințase țara. Dreptul, cum zice ostașul în fața acestei figuri mărețe și legendare din istoria românilor. După 23 de ani de la plecarea sa, după 16 ani de la moartea sa, să vorbim uitînd patimile.

Cuza nu se suise pe tronul Moldovei, nici pe tronul Valahiei în urma de opinteli și lupte personale cu alți rivali candidați de domnie. El nici se gîndise vreodată în viața sa la domnie. Și în Iași, și în București l-a ales țara în deplină libertate.

Îndată vodă Cuza propune Camerei Moldovei și Camerei Valahiei, în iunie 1859, legi pentru recrutarea armatei prin sorți și acestea se votară și se promulgară prin decret domnesc¹. Iată înfiul rînd, după secol, al înființării armatelor românești — armata României Unite.

Napoleon III ne dăruie pe ascuns și ne trimise 10 000 de puști, pe care V. Alecsandri, trimisul lui vodă Cuza, le ceru lui Napoleon III din partea Alesului românilor.

Ambele armate mici ale Moldovei și ale Valahiei se uniră. Armata Moldovei, cu ale ei șase tunuri mici, trecu Milcovul în mai 1859 și ambele armate surori se îmbrățișară în tabăra de la Florești [*Magazin istoric*, nr. 4-5/1988].

Erau zile de deșteptare și de entuziasm.

Îmi aduc aminte cu cită bucurie, cu cit entuziasm mica oștire moldovenească trecea Siretul și Milcovul spre a se înîlni cu oastea muntească de la Florești. Ea era comandată de colonelii Dimitrie Vărnăv și Ștefan Rosetti.

Vodă Cuza numi mai mulți tineri din Iași prefecți pe la

districte. „În Iași, ne zise într-o zi vodă Cuza, sînt eu, sînt miniștrii. Mergeți voi prin districte, avem mult de lucrat și avem de aplicat articolul 46 din Convenție²”.

Eu care mă aflam membru și țineam locul de președinte la Curtea de confirmații am fost numit prefectul districtului Tecuci, la 11 mai 1859, și primisem ordinul ministrului de interne, Lascăr Catargiu, să înlesnesc trecerea armatelor moldovenești peste Siret pînă la Focșani. Veniseră apele mari, podul peste Siret era stricat. Se întări cu grăbire și-mi aduc aminte cu cit entuziasm oastea moldovenească trecea peste Siret și cu cit entuziasm ea fu primită peste Milcov de poporul întreg.

Vodă Cuza înțelegea bine că România, ca să ajungă acolo unde cugeta, nu era destul să aibă numai ocrotirea lui Napoleon III, dar trebuia să fie pregătită pentru a putea, cînd împrejurările vor sosi, să dobîndească cu arma drepturile ei. Vodă Cuza se silea din toate puterile sale și nu cruța nici un sacrificiu pentru a avea o armată. În cugetările sale, în silințele sale, avea ajutor pe generalul I. Em. Florescu [*Magazin istoric*, nr. 6/1988; 1/1993], căruia armata română îi datoră începuturile ei.

Înalte onoruri pentru Cuza la Constantinopol

Sultanul dorea mult să facă cunoștință cu vodă Cuza, să primească vizita sa la Constantinopol. Costachi Negri [agentul lui Cuza la Poartă] negocie, cu ajutorul ambasadurului francez, programa după care vodă Cuza urma să fie primit, altfel domnul Principatelor Unite refuza de

a vizita pe sultan.

În octombrie 1860, vodă Cuza călătorii la Constantinopol [*Magazin istoric*, nr. 5/1973]. Se prezintă sultanului în uniforma națională de dorobanț; nici prin gînd nu mai trecea acum sultanului ca domnul Principatelor Unite să intre la el cu fes în cap, vechiul semn de supus împărăției. Cît despre prosternarea la pămînt și sărutarea piciorului, la acestea sultanul se gîndea ca la niște vișuri trecute și leșinate, pe care străluciiții pașahi nu erau să le mai vizeze de acum înainte și care rămăneau în sfera nălucelor.

Voi insista puțin asupra chipului cum a fost primit de sultan vodă Cuza.

Prin decretul domnesc din 14/26 septembrie 1860, vodă Cuza, încredințînd provizor guvernămîntul ambelor principate Consiliilor de Miniștri și punînd sub nemijlocită ascultare a președinților minișterilor toată puterea armată a țării, încredința pe țara că pleacă pentru puține zile în străinătate și călătoria aceasta o făcea pentru interesele românilor. Așadar, de parte de a fi motivată de obligațiile ce prescrisese. Convențiunea de Paris domnilor țării, acea călătorie avea caracterul unei vizite de politeț diplomatică. Vodă Cuza scrisese mai înainte unora din reprezentanții puterilor garante din Constantinopol, arătînd necesitatea unirii desăvîrșite a principatelor și că pentru a se asigura asemenea inițiativă se hotărîse să facă o vizită la Constantinopol, prin care să răspundă la dorința sultanului, care dorea mult să-l cunoască personal.

La 19 septembrie/1 octombrie 1860, vodă Cuza plecă deci din București, prin Braïla, la Galați. Aici, la Galați, îl aștepta un vapor francez. Preșidenții ambelor ministere îl întovărășiră pînă la îmbarcare.

Ștefan Golescu, președintele Comisiei centrale, Ludovic Steege și Vasile Mălinescu, membrii aceleiași comisii, principele Dimitrie Ghica, vicepreședintele Ca-

¹ Printre primele măsuri luate de Cuza au fost și acelea privind reorganizarea armatei din cele două principate.

² Articolul 46 al Convenției din 19 august 1858 stipula egalitatea locuitorilor din principate în fața legii, garantarea libertății, a proprietății, a religiei, desființarea privilegiilor, precum și „revizua legii care reglementează raporturile între proprietarii de pămînt cu lucrătorii, spre a îmbunătăți starea țăranilor”.

merei Valahiei, Alexandru Plagino, general Florescu, Dimitrie Bolintineanu, membru al Comisiunii dunărene, general Nicolae Golescu și mai mulți adiutanți domnești și ofițeri de toate armele au compus suita cu care vodă Cuza trebuia să intre în Stambul.

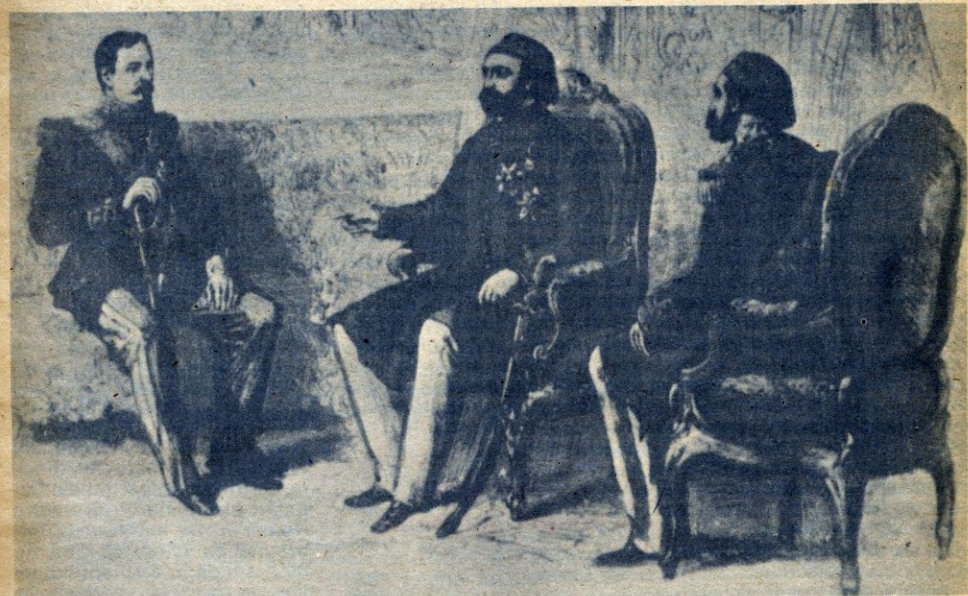
Vodă Cuza sosi la Constantinopol sîmbătă, 24 septembrie/6 octombrie 1860, dimineața. I se făcu primirea cea mai strălucită, însuși marele vizir l-a primit la scara

alături cu el pe divan) în uniformă și cu căciula națională de dorobanț român, urmat de adiutanții săi și de ofițerii români de toată arma în uniforme strălucite românești și de celelalte persoane din suita sa, pe care le prezintă sultanului.

După această vizită, vodă Cuza primi dar în palatul său de la Emirghian, din partea sultanului, „en souvenir du passage de Votre Altesse Sérénissime par Constantinople” (cum îi zise trimisul sul-

Marele vizir își cere scuze

La iulie 1865, vodă Cuza simțindu-se slab, după șapte ani de grijă și de activitate, se hotărî, după sfatul medicilor, să meargă la băile de la Ems. La 6/18 iulie 1865 el înștiința țara despre aceasta printr-o proclamațiune și, încredințînd cirna guvernului pînă la întoarcerea sa Consiliului de Miniștri, plecă pentru Ems.

Lui Al. I. Cuza, la Constantinopol, „I se făcu primirea cea mai strălucită”

În p. 3: Întîlnirea ostașilor din Moldova și Muntenia la Socola, lîngă Iași (14 aprilie 1859)

palatului imperial, Emirghian, ce se pregătise splendid pentru ospitalitatea Măriei Sale și vodă Cuza fu declarat oaspe al sultanului. Ministrul afacerilor străine al Turciei și mai mulți funcționari înalți ai Porții, corpul diplomatic și notabilii români din Constantinopol veniră să-l feliciteze de buna venire. A doua zi, 25 septembrie/7 octombrie 1860, duminică, vodă Cuza făcu vizită sultanului și fu primit cu o distincție remarcabilă.

Vodă Cuza se înfățișă sultanului (care îi ieși înainte, îl primi la ușă și-l puse să șadă

tanului) o sabie strălucitor împodobită cu briliante și ordinul „Medgidié”, clasa I.

Depeșele telegrafice ce mergeau pe toată ziua de la Constantinopol la București și la capitalele puterilor garante nu vorbeau decît de onorurile cu care Alesul românilor era primit de către sultan și despre vizitele și serbările reprezentanților puterilor garante. Vodă Cuza era primit cu onoruri regale.

La 10/22 octombrie 1860, vodă Cuza se întoarse în București.

Veni turburarea din București de la 3/15 august 1865, în lipsa domnului țării¹. Marele vizir, Fuad pașa, trimise lui vodă Cuza scrisoarea necuviincioasă din 2/14 septembrie 1865 pe care (prețind o indiscrețiune) permise

¹ În timp ce domnitorul se afla plecat din țară, în București s-a produs o ciocnire între forțele de ordine și negustorii ambulanti, care refuzaseră să se supună unei ordonanțe municipale privind păstrarea igienei orașului. Incidentul a fost interpretat de către reprezentanții Rusiei și Turciei ca o mișcare de opoziție împotriva lui Al. I. Cuza.

a se publica în unele gazete cu două zile înainte de a o primi vodă Cuza.

Vodă Cuza, înștiințat telegrafic la Ems de ministeriul său despre cele petrecute în București la 3/15 august, plecă îndată și se întoarse în țară.

Vodă Cuza răspunse vizirului prin scrisoarea sa de la 29 octombrie/10 noiembrie 1865, scrisoare care era mai mult o aspră reprimandă adresată Înaltei Porți [*Magazin istoric*, nr. 1/1972, 7/1976]. Prin ea, domnul României, apărind cu demnitate drepturile de autonomie ale țării, admonesta pe marele vizir, care se grăbi prin răspunsul său formal din 29 noiembrie 1865 să ceară scuze lui vodă Cuza. Cînd marele vizir primea scrisoarea lui vodă Cuza de la 29 octombrie/10 noiembrie 1865, aceasta era acum cunoscută, cu multe zile mai înainte și era publicată prin mai multe jurnale.

Eu eram atunci ministru de externe și ceea ce marele vizir făcuse publicînd prin anticipare scrisoarea sa către vodă Cuza, eu prin dreptul de „represailles” [represalii] o făcusem cu prisosință, publicînd printr-o mulțime de jurnale din străinătate și din țară răspunsul către marele vizir a lui vodă Cuza, cu multe zile înainte ca marele vizir s-o primească. Indiscreție pentru indiscreție.

Aceste acte, adică scrisoarea lui vodă Cuza răspunzătoare marelui vizir și răspunsul acestuia către vodă Cuza, eu, în calitate de ministru de externe, le-am publicat îndată în *Monitorul oficial*, după ce le-am comunicat Camerei și Senatului.

În arhiva statului din București, eu am depus o carte mare și voluminoasă conținînd, legate la un loc, depeșe și adrese venite de prin toate unghiurile țării care felicitau pe vodă Cuza pentru răspunsul său demn către marele vizir.

La 17/29 mai 1865, o convenție internațională telegrafică s-a încheiat la Paris, între Franția, Austria, Baden, Bavaria, Belgia, Danemarca,

Ispania, Grecia, orașul liber Hamburg, Hanovra, Italia, Țările de Jos, Portugalia, Prusia, Rusia, Saxonia, Suedia, Norvegia, Confederațiunea Svitereană [Elveția], Turcia și Württembergul.

Guvernul român se hotărî să adere la această convențiune internațională și în urma încheierii Consiliului de Miniștri un decret domnesc din 17/29 iunie 1865 confirmă adeziunea.

La finele anului, am autorizat pe agentul nostru din Paris, lt. colonel [l.] Alecsandri, să declare adeziunea din partea guvernului român la această convențiune și ministrul de externe al Franței în sarcină pe dl. Tillos, agentul său diplomatic și consul general la București, să ne dea act de această adeziune din partea guvernului francez. Guvernul turcesc credea că adeziunea sa ar cuprinde și adeziunea pentru România, bazîndu-se pe iluziile sale că facem parte din imperiu. Văzînd că guvernul român își făcu datoria apucînd înainte și că Franța ne-au dat act despre adeziunea sa, vizirul se încercă să protesteze, dar în zadar și aceasta.

Expresia voinței naționale

Tot în cursul anului 1865 un act important se încheie între România, Rusia și Austria. Aceasta este *Convențiunea în privința navigațiunii Prutului*. Decretul domnesc din 18/30 noiembrie 1865 mă împuternicea să negociez și să închei asemenea convențiune. Eu am negociat și încheiat această convenție cu plenipotentul Rusiei, baron Offenberg, și cu plenipotentul Austriei, baron Eder, amîndoi agenți și consuli generali în București. Dosarele din Ministerul nostru de externe cuprind toate detaliurile.

Vodă Cuza nu uita menirea sa. După întoarcerea sa de la Ems, sănătatea sa fiind slăbită, el se gîndea și mai mult la viitorul țării.

În ziua de 5/17 decembrie 1865, vodă Cuza, deschizînd în persoană Camera și Senatul, încheie mesajul său de deschidere prin următoarele cuvinte vrednice de pomene:

„Relațiunile noastre cu guvernul imperial al Curții suzerane s-au semnalat în acest an prin un incident despre care trebuie să vă vorbesc. Domnia voastră cunoașteți, domnilor deputați și domnilor senatori, tristele evenimente de la 3/15 august. A vă spune că aceste evenimente ar fi putut pune în primejdie instituțiunile țării și cu dinsele viitorul României este a vă arăta totodată gravitatea pericolului și asprimea înfrînării lor.

În urmarea acestui incident, Înalta Poartă bazîndu-se pe informațiuni luate din jurnale (precum ne zice), a crezut că țara se află în revoluțiune și că românii în unanimitate ar fi osteniți de instituțiile întrupate în persoana Alesului lor de la 5 și 24 ianuarie [1859]. Toată țara a citit scrisoarea care mi s-a adresat la această ocaziune precum și răspunsul meu. Ministrul meu al treburilor streine vă va da informațiuni despre cele urmate de atunci, în care veți vedea bunele cugătări ale Înaltei Porți pentru România. Dv. cunoașteți, împreună cu mine, că țara nu este solidară de neorînduilele de la 3/15 august, de vreme ce ea în unanimitate și cu tărie a condamnat autorii acestor tulburări. Țara voastră, ca și eu, menținerea instituțiilor noastre, căci aceste instituțiuni sînt fapta poporului român.

Demonstrațiunile ce am primit de la toate districtele în urma acestor evenimente dovedesc acordul și încrederea reciprocă a tronului cu țara: popor și domn veghează cu aceeași băgare de seamă asupra drepturilor României și prețuiesc cu aceeași lealitate raporturile seculare care există între România și Imperiul Otoman. Popor și domn voesc triumful ideilor liberale

(Continuare în p. 44)

MAI 1812. PACEA DE LA BUCUREȘTI

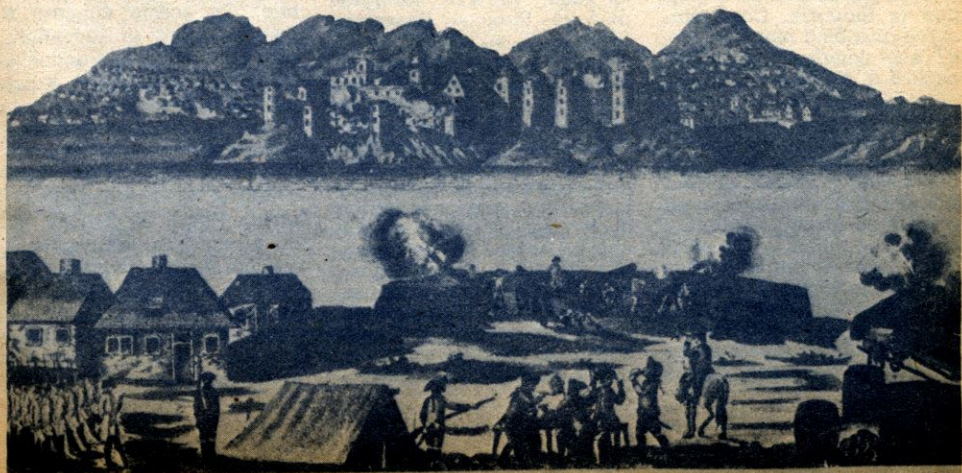
PAUL CERNOVODEANU

Stătuil de generalul Horace Sébastiani, trimis special de Napoleon I ca ambasador la Istanbul, spre a determina o îndepărtare a înaltei Porți de sub influența anglo-rusă, la 28 august 1806, sultanul a mazilit pe domnitorii celor două Principate: Constantin Ipsilanti („omul rușilor“) a fost înlocuit în tronul de la București cu „francofilul“ Alexandru Suțu, iar la Iași — Alexandru Moruzi a fost schimbat cu Scarlat Callimachi. Gestul sultanului — violare evidentă a hațîșerifului¹ din 1802 — a fost pretextul mult așteptat de țară pentru a interveni în „chestiunea orientală“. Ambasadorul rus la Poartă, Andrei Iakovlevici Italski, secondat de cel englez, Charles Arbuthnot, a reclamat imperios reînstalarea foștilor domnitori români. Impresionați de reacția concertată a celor doi ambasadori, dregătorii otomani l-au sfătuit pe sultan să cedeze și, la 25 octombrie 1806, a reînstatat în scaun pe cel doi principii maziliți.

¹ Printr-o înțelegere încheiată de Rusia cu Poarta, la 28 februarie 1802, sultanul Selim III (1789-1807) a acordat cite un hațîșerif (identic în conținut) pentru Țara Românească și Moldova, prin care timpul de domnie al celor doi principii români era limitat la șapte ani, iar schimbarea lor nu se putea face decît cu consimțămîntul ambelor puteri. În baza aceleiași înțelegeri, Rusia devenise garantul privilegiilor acordate de Poartă Principatelor române. (Precizăm că toate datele din acest articol sînt pe stil nou.)

Speriată că putea scăpa ocazia unei intervenții militare, Rusia nu s-a mai mulțumit doar cu atît; pretextînd că Poarta nu l-a dat și depline asigurări cu privire la trecerea flotei sale de război prin Strimtori, țarul Alexandru I a dat curs sugestiei pe care l-o făcuse cu citeva luni în urmă consilierul său, principele Adam Czartoryski, de a anexa Principatele române și a-și fixa granițele imperiului pe Dunăre. La 28 octombrie 1806, țarul a poruncit trupelor sale de la Nistru să intre în Principate, momentul marcînd începutul unui război ce a durat aproape șase ani. Acest nou conflict ruso-otoman a evidențiat încă o dată puternica ciocnire de interese dintre marile puteri în această zonă a lumii și a avut, ca și în cazul altor conflicte anterioare dintre cele două mari puteri, desfășurate de obicei pe pămînt românesc, consecințe deosebit de grave pentru poporul român.

Fîind vorba despre un conflict cu desfășurări indecise și extrem de sinuoase, ne-am propus să întîrziem doar asupra părții sale finale, dominată de tratativele ce au premers și au dus la încheierea Tratatului de pace de la București din mai 1812. În conștiința poporului român, acest tratat a rămas ca o expresie tipică a politicii de cîmpire și anexiuni teritoriale la care a fost supus — de-a lungul existenței sale — de către marile imperii ale timpului.

Țarul nu vrea să cedeze...

În cursul verii anului 1811, situația la Dunăre era stagnantă. Operațiile militare n-au mai continuat, dar nici negocierile de pace n-au înregistrat vreun progres. În aceste condiții, ambasadorul rus la Paris, A.B. Kurakin, scria 'alarmat ministrului de externe Nikolai Petrovici Rumianțev, la 14 august, informându-l despre amploarea amenințării ce plana asupra Imperiului rus din partea Franței; în aceste împrejurări, i se părea necesară încheierea păcii cu Poarta în condiții de moderație. A spera într-o anexare a Principatelor române în acel moment — scria el — „este să cazi pradă celei mai periculoase nălciri... Îmi iau libertatea — continua el — de a reînnoi pe lângă Maiestatea Sa imperială cele mai insistente rugăminți asupra trebuinței de a ne amina pentru timpuri mai bune reunirea Țării Românești și a Moldovei [la Rusia — n.n.], de a face cât mai repede și cu orice preț pace cu Poarta pentru a ne ocupa numai de Franța...”

Incurajat de pasivitatea rușilor, marele vizir Ahmed pașa, dorind la rândul său să încheie pacea în termeni cât mai favorabili Porții și care pace să fie precedată, dacă era posibil, și de o victorie militară, în noaptea de 8/9 septembrie, a lansat un atac neașteptat peste Dunăre, reușind să stabilească un cap de pod la Slobozia. Contraatacurile ruse fiind respinse, turcii s-au întărit în zona respectivă și au căutat să-și exploateze succesul. Comandantul general al trupelor ruse, generalul M.I. Kutuzov era descurajat și chiar pe punctul de a abandona Țara Românească. În urma unor consilii de război, s-a hotărât ca rușii, la rândul lor, să efectueze unele operații de diversion și au trecut Dunărea în dreptul satului Petricani (14 octombrie), a doua zi atacând prin surprindere tabăra marelui vizir Ahmed pașa, care a

fugit la Ruscium, cerind pace lui Kutuzov. Armistițiul s-a încheiat la 28 octombrie, iar trei zile mai târziu au început tratative de pace la Giurgiu.

Mulți dintre demnitarii țărului erau de părere că trebuia neapărat să se ajungă la o înțelegere de compromis. Încă la 30 septembrie, îndemnându-l la moderație, guvernatorul Odessei se adresase țărului, care îi răspunsese în acești termeni: „Tot ce îmi spuneți despre nevoia [încheierii — n.n.] păcii este viu reținut de mine. Dacă aș putea s-o fac în condițiile în care îmi spuneți, aș fi încheiat-o chiar astăzi, dar pînă acum turcii nu vor să audă vorbindu-se de orice cedare [teritorială — n.n.] și vă întreb puțin, dacă există decență și posibilitate, în secolul în care trăim, să ne reîntoarcem îndărătul Nistrului? Aceasta nu este posibil...” În același spirit conciliant, amiralul Nicolai Semionovici Mordvinov, afirma și el, încercând să domolească zelul anexionist al țărului, că „bună starea Imperiului rus, singurul obiect vrednic de grijă părintească a țărului, nu cere [neapărat — n.n.] anexarea Moldovei și Țării Românești”, pentru țar este suficientă „păstrarea neștirbită a strămoșeștii moșii” spre a-i aduce „slava cea adevărată și lauda veacurilor”. De altfel, chiar ministrul de externe Rumianțev, în instrucțiunile pe care i le trimisese lui Kutuzov încă la 12 octombrie, îl împuternicea să ceară turcilor doar cedarea Moldovei pînă la Siret și Basarabia (Bugeacul), cu cetățile de pe Nistru și Dunăre la ieșirea în Marea Neagră. Bine informat, regele Prusiei, Friedrich Wilhelm III îl înștiința pe ambasadorul său la Istanbul că țarul dorea pacea și că era dispus să renunțe la majoritatea cuceririlor sale, nepăstrînd decît ceea ce i-ar fi trebuit absolut spre a nu se discredită în ochii Europei. Așadar, încă înainte de încheierea armistițiului din 28 octombrie, Rusia era nevoită să-și micșoreze pretențiile și să renunțe la Țara Românească și

chiar la o parte din Moldova.

Deși nu mai erau în stare să reclame cedarea ambelor Principate, rușii au încercat că capete, la început, măcar întreaga Moldovă și alte compensații teritoriale pe litoralul pontic, în zona Caucazului; de asemenea, să fie garantate libertățile sîrbilor.

În discuțiile din ziua de 1 noiembrie 1811, delegații ruși au notificat că generalul Kutuzov dorea drept condiție preliminară a încheierii păcii „ca țara Moldovei, precum și întreg Buceagul care se numește Basarabia și care se află înăuntrul Moldovei, rămînînd statului Rusiei, între cele două state [Turcia și Rusia — n.n.] hotarul să se stabilească la hotarul dintre Moldova și Țara Românească [adică pe Milcov — n.n.] și pe canalul Sf. Gheorghe de la Dunăre”. A doua zi, 2 noiembrie, delegații otomani au făcut cunoscut marelui vizir că s-a convenit, în cele din urmă, ca hotarul să fie stabilit pe Siret, cedîndu-se restul Moldovei pînă la Nistru, cu Buceagul, iar la gurile Dunării, granița să meargă de-a lungul brațului Sulina.

La 18 noiembrie, trimisul britanic la Poartă, Stratford Canning, informa cabinetul din Londra despre condițiile de pace acceptate de marele vizir Ahmed pașa. Știrea era confirmată și de raportul rezidentului prusian la Istanbul, într-un raport din 25 noiembrie. Cu aceste concesii a fost de acord și Rumianțev, care a trimis instrucțiunile respective generalului Kutuzov, la 4 decembrie.

Dar cu toată slăbiciunea militară a imperiului său, sultanul Mahmud II (1808-1839) a refuzat să facă cedări teritoriale Rusiei în Caucaz, iar din Moldova nu era dispus să renunțe decît la teritoriul dintre Prut și Nistru, cu păstrarea cetăților de la Ismail și Chilia pe Dunăre, ceea ce a provocat riposta indignată a părții ruse.

...dar își reconsideră poziția

Pentru Rusia, situația se dovedea însă fără ieșire; amenințată vădit de Franța napoleoneană și nefiind în măsură să-și impună superioritatea pe plan militar, a trebuit să cedeze și să-și reconsidere poziția.

Deoarece tratativele se duceau în plină iarnă, într-o crîsmă din Giurgiu, în condiții dificile de trai și de comunicare cu St. Petersburgul, Kutuzov a propus, și turcii au acceptat, ca sediul tratativelor să se mute la București, unde, la 12 ianuarie 1812, s-a și desfășurat prima ședință de lucru, în casele boierului Corneasca. În cadrul acestei ședințe, negociatorii otomani au repetat poruncile primite de marele vizir de la sultan: mutarea hotarului de pe Siret pe Prut, cu păstrarea cetăților de la Dunărea de Jos; nici o schimbare de fruntarii în Asia și discuții pe marginea autonomiei sîrbe. La aceste propuneri, Kutuzov a răspuns prin curier marelui vizir Ahmed pașa la 13 ianuarie 1812, arătînd că, țarul a impus ca condiții de pace sine qua non acceptarea hotarelor în Europa la Siret și Dunăre, în Asia părți din litoralul pontic caucazian, precum și garantarea libertăților pentru sîrbi. Interesant este însă faptul că la 11 ianuarie, Stratford Canning îl informa pe ministrul de externe britanic că, personal, generalul Kutuzov se arată receptiv la propunerile turcilor de a nu ceda Moldova decît pînă la Prut, sub rezerva acceptării acestei soluții de către guvernul din St. Petersburg, în special de către țar.

În situația de echilibru instabil a celor doi adversari, a intervenit, cu toată energia, însărcinatul cu afaceri francez la Poartă, Latour-Maubourg, care avea instrucțiuni exprese din partea lui Napoleon să împiedice cu orice preț încheierea păcii între ruși și turci. Ba chiar mai mult, la 27 ianuarie și la 9 februarie 1812, diplomatul fran-

Două vechi cetăți moldovene: Hotinul (într-o stampă din 1780)... și în p. 7 Chi-lia Nouă (așa cum arăta ea în 1820) căzute și ele pradă pozelor expansioniste ale țarului Alexandru I

cez a propus Porții nu numai să nu încheie pacea, dar să se continue războiul, în care caz împăratul îi va garanta integritatea teritorială, cu retrocedarea Principatelor, cu gurile Dunării, ba chiar și Crimeea, la care Poarta visa de mult. „Maiestatea Sa — declara Latour Maubourg — n-a încetat să considere aceste provincii ca făcînd parte din posesiunile otomane și ocuparea lor de către Rusia, nefiind decît o consecință a soartei războiului, n-a distrus drepturile suveranului lor legitim”.

Totul a rămas însă fără urmări, deoarece dregătorii otomani nu mai aveau încredere în Napoleon și în falsele sale promisiuni, știind că teritoriile europene ale Imperiului otoman făcuseră obiectul proiectelor lui de împărțire fie cu rușii, fie cu austriecii. Diplomația engleză, direct interesată în evoluția raporturilor de forțe pe plan european, a „lucrat” energic și cu folos la Istanbul, dezvăluind otomanilor duplicitatea politică lui Napoleon. La 19 februarie 1812, Stratford Canning împărțea reprezentantului Regatului celor două Sicilii la... St. Petersburg opinia sa despre necesitatea ca țarul să se arate flexibil și să încheie pacea în condiții de compromis, renunțînd la achiziția de teritorii în Caucaz și la hotarul de pe Siret. Pentru a putea sprijini pe en-

glezi în contracararea diplomației franceze, la 3 aprilie, ministrul de externe rus Rumianțev a cerut îngăduința țarului să trimită lui Stratford Canning, prin Italinski, copia articolului Convenției de la Erfurt încheiată de țar cu Napoleon în care se vorbea despre anexarea Principatelor de către Rusia; totodată, Rumianțev comunica lui Italinski intențiile „generoase” ale Rusiei, care, deși victorioasă și stăpînă peste Principate, retrocedează Imperiului otoman Țara Românească și partea din Moldova de peste Siret.

Între timp, la București, Kutuzov își manifesta îngrijorarea pentru situația îngrădă în care se afla, realizînd faptul că pacea trebuia încheiată neînfîrziat, comandantul rus l-a trimis pe generalul Alexandre de Langeron într-o misiune confidențială pe lîngă marele vizir Ahmed pașa, aflat la Ruziuc, spre a purta cu el discuții deschise. Ahmed pașa a condiționat pacea de necesitatea ca rușii să înțeleagă situația și să fie conciliați: „Vă dau Prutul [ca hotar — n.n.] și nimic mai mult; Prutul sau războiul; sacrificiile noastre sînt deja enorme, Ismailul singur vă plătește războiul și mai dobindiți încă 4 alte cetăți și o provincie minunată”.

Kutuzov a înțeles că, în cele din urmă, țarul și miniștrii săi trebuie să cedeze.

Cite cancelarii, atâtea interese

Pe plan diplomatic, lucrurile s-au precipitat însă, în luna martie 1812, când iminența campaniei lui Napoleon împotriva Rusiei a determinat o precizare a poziției fiecărei puteri europene și a sistemului de alianțe la care a aderat. La 7 martie, caimacamul vizirului Elhaz Mehmed a trimis o scrisoare premierului britanic, Sir Spencer Percival, prin care cerea asistența guvernului de la Londra în cadrul negocierilor de pace purtate cu Rusia. Cabinetul englez a hotărât să trimită la Istanbul un ambasador special în persoana lui Sir Robert Liston. În instrucțiunile date acestuia de către secretarul de stat de la externe Robert Castlereagh, se preciza că în tratativele pe care le va purta în vederea încheierii păcii, să nu cumva să accepte ideea „care pare a fi prevalat într-unele din discuțiile anterioare de pace și anume că, pentru a se garanta revenirea la starea de pace între Rusia și Poartă, Marea Britanie ar putea fi dispusă să facă anumite sacrificii materiale sau să cedeze vreo colonie Rusiei”.

Poarta era neliniștită nu numai de stagnarea negocierilor cu Rusia, ci și de tratatul de alianță încheiat la 14 martie 1812 între Franța și Austria, unul dintre articolele secrete ale acestuia prevăzând pentru Austria compensații teritoriale pe seama Principatelor române. În fond, se contura perspectiva unui „bloc” european constituit din Franța, Austria și Confederația germanică îndreptat împotriva Rusiei, Angliei, Spaniei și Suediei. Așa se și explica efortul Franței de a împiedica pacea ruso-turcă, ca și încercările puterilor adverse de a stinge conflictul de la Dunăre cu orice preț și chiar de a atrage Poarta de partea lor. În această viziune a și fost efectuată misiunea emisarului suedez Hummel, care, trecând prin București în martie 1812, s-a întâlnit cu

generalul Kutuzov, făcându-i cunoscută alianța țării sale cu Anglia și dorința de a-i convinge pe otomani să încheie pacea prin negocieri concertate cu rezidentul britanic la Poartă și, chiar mai mult, să încerce a înșgeba o Quadruplă alianță a anglo-suedo-ruso-otomană împotriva lui Napoleon. Kutuzov a fost satisfăcut de schimbarea de orientare a Suediei, aliată „ereditară” a Franței și a Porții contra Rusiei, și l-a ajutat pe Hummel în misiunea sa la Istanbul, asigurându-i chiar o escortă pînă în capitala Imperiului otoman.

La rîndul său, deși cu înfriziere, Napoleon a înțeles că de mare nevoie avea de „diversiunea” otomană în flancul viitorilor săi adversari ruși și de aceea a hotărît să-și trimită, în sfîrșit, un nou ambasador pe malurile Bosforului în persoana generalului conte Antoine François Andréossy, despre a cărui numire Rumiantsev îl înștiința confidențial pe Kutuzov la 14 aprilie.

Semnalele de alarmă se înmulțeau din toate părțile. Stratford Canning raporta, la 21 aprilie, lordului Wellesley că Poarta primise din partea Austriei și Franței oferta unei alianțe tripartite, cu promisiunea garanțării integrității teritoriului său, incluzînd cele două Principate. Diplomatul britanic revenea la 25 aprilie, înștiințînd despre situația ambiguă creată la Istanbul de ademenitoarea ofertă franco-austriacă, Poarta refuzînd, deocamdată, să adere la această alianță de teama de a nu vedea Principatele invadate de austrieci, sub pretextul de a-i ataca pe ruși. În sfîrșit, la 26 aprilie, pentru a convinge pe otomani să refuze categoric oferta franco-austriacă, Stratford Canning a dezvăluit dregătorilor otomani planul secret de dezmembrare a Imperiului otoman, plan alcătuit de cabinetul din Viena în 1810. Totodată, ambasadorul rus la Viena îl informa pe Rumiantsev la 28 aprilie despre semnalul dat de Metternich rușilor de a încheia, în orice fel

de condiții, pacea cu Poarta, deoarece găsindu-i la Dunăre în cazul dezlănțuirii atacului francez împotriva Rusiei, în conformitate cu tratatul de alianță încheiat la 14 martie, Austria va fi silită să intervină militar împotriva lor în acea regiune.

La 30 aprilie, în conformitate cu instrucțiunile primite de la St. Petersburg, Kutuzov a dat dispoziții delegaților ruși de la București în sensul că țarul este dispus să încheie conflictul în următoarele condiții: turcii să accepte Siretul ca hotar, așa cum au convenit la încheierea armistițiului, să confirme privilegiile recunoscute anterior Principatelor, să garanteze siguranța sîrbilor, renunțînd în schimb la orice pretenție teritorială în Caucaz. La 2 mai, marele vizir Ahmed pașa se destăinuia unui demnitar otoman despre mersul tratativeilor, arătînd că partea otomană ezita să-și dea consimțămîntul pentru hotarul pe Siret, optînd pentru Prut și cerînd restituirea cetăților Ismail, Chilia și a două treimi din Bugeac.

În sfîrșit, la 7 mai Stratford Canning informa Londra despre ultima hotărîre a cabinetului din St. Petersburg: datorită amenințării iminente a atacului francez, țarul s-a resemnat și a acceptat hotarul pe Prut și se mulțumea numai cu o amnistie și un regim de toleranță acordat sîrbilor. ■

În numărul următor:
**În interiorul culiselor
Păcii de la București •
Cum se înțelegeau cei
mari, sacrificîndu-i pe
cei mici • La Istanbul
se încearcă un senti-
ment de umilință, la
București și lași de du-
rere și revoltă • Setea
de cuceriri și expan-
siuni calcă în picioare
dreptul istoric.**

1898. UN ROMÂN LA ISTANBUL

Cu trenul, cu mașina proprie sau autobuzul, cu avionul sau cu vaporul, în ultimii doi-trei ani, mii de români au luat drumul către „Înalta Poartă”. Unii s-au dus cu dorința de a vedea minunățiile marelui oraș, de care istoria ne-a legat destinul sute de ani, sau din plăcerea călătoriei — componentă firească a personalității omului civilizat —, alții minți de mirajul unei rapide procopsiri.

Cu convingerea deci că ne adresăm unui mare număr de cititori care, într-un fel sau altul, sint avizați asupra subiectului, ne-am gândit să vă propunem o excursie la Istanbul, avind drept ghid un intelectual român din secolul trecut. El ne povestește cu har și talent călătoria pe care a făcut-o în urmă cu 95 ani. Prin intermediul notelor din subsolul paginii și al completărilor cuprinse între paranteze drepte, am încercat să aducem un plus de informație sau, unde a fost cazul, să punem de acord realitățile orașului de acum un secol cu cele întâlnite de turistul zilelor noastre.

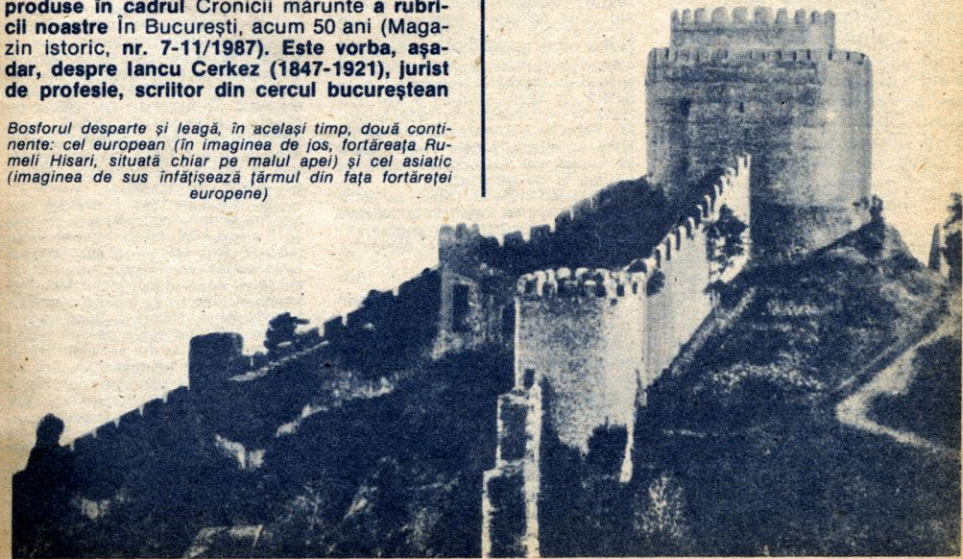
Dar să-l prezentăm în cîteva cuvinte pe autorul acestui inedit „jurnal de călătorie”. Un personaj cu care cititorii noștri au făcut cunoștință cu cîteva ani în urmă, cînd un număr de pagini memorialistice i-au fost reproduse în cadrul Cronicii mărunte a rubricii noastre în București, acum 50 ani (Magazin istoric, nr. 7-11/1987). Este vorba, așadar, despre Iancu Cerkez (1847-1921), jurist de profesie, scriitor din cercul bucureștean

al Junimii. Membru al unei familii cu multiple legături de rudenie și prietenie în lumea politică și financiară a timpului, n-a făcut politică de partid, dar a fost un simpatizant al conservatorilor, avind mare stimă și prețuire pentru Titu Maiorescu. În casa acestuia, cu prilejul ședințelor bucureștene ale Junimii, i-a cunoscut și ascultat pe Eminescu și Alecsandri, pe Caragiale, Hasdeu și Odobescu. Și tot acolo, a avut onoarea ca una din lucrările sale dramatice să fie prezentată celor prezenți în lectura lui Eminescu.

Așadar, ghid ne va fi în această călătorie un om de cultură. Să-l lăsăm să-și depene impresiile, mulțumindu-l călduros distinsului profesor dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici, membru de onoare al Academiei Române, pentru afecțiunea și înțelegerea cu care, cu ani în urmă, ne-a pus la dispoziție și ne-a îngăduit să facem unele mici extrase din aceste însemnări din viața mea datorate lui Iancu Cerkez. În acest fel tragem nădejdea că vom stîrni interesul unui editor dornic să pună în circuit public un interesant izvor documentar inedit.

Precizăm că notele din subsol aparțin colegului nostru Dorin MATEI.

Bosforul desparte și leagă, în același timp, două continente: cel european (în imaginea de jos, fortăreața Rumeli Hisari, situată chiar pe malul apei) și cel asiatic (imaginea de sus înfățișează jărml din fața fortăreței europene)

Ceva mai departe, pe țărmul european, se formează golf; aici e *Buinedere*² (unde

metri). Nu cunoaștem însă vreo mențiune despre un lanț de fier care ar fi fost folosit pentru a închide strîmtoarea aici. Focul artileriei din cele două fortărețe era suficient pentru a bara accesul oricărei nave. Lanțul era folosit între celelalte două fortărețe amintite mai înainte și care păzeau intrarea în Bosfor dinspre Marea Neagră.

După Ceragan vin magnifica fațadă de marmură și grilajurile aurite ale palatului

⁸ Construit între 1861 și 1865 de către același sultan Abdul Aziz, interioarele erau extraordinar de luxoase, dar palatul nu dispunea de instalație de încălzire, deoarece era locuit numai în lunile de vară. Aici a murit, în 1918, sultanul Abdul Hamid II, destituit în 1909 de către Junii turci.

² Bülük Dere (Valea Largă). Legenda spune că acolo s-ar fi aflat palatul lui Godefroy de Bouillon, unde a făcut tabără armata cruciaților, în 1096; la 15 iulie 1099, forțele cruciate au pătruns în Ierusalim, meimeind Regatul de Ierusalim, rege fiind ales Godefroy de Bouillon (22 iulie);

Dolma Bacci,¹ cu un pavilion central.

Pe înălțimile de dinapoi se zărește o casă cenușie; ni se spune că e una din construcțiile rezidenței *Ildiș Kioşc*² a sultanului.

Trecem pe dinaintea clădirilor galbene, curților și moscheei de la *Tophané Ceve*, mai departe acostăm la cheul de piatră de la cartierul *Galatta*³, bordat cu multe barăci de scinduri, unde turcii fac chef, bind cafea și privind mișcarea portului.

Amabilul vice-consul al nostru, însoțit de un interpret, ne așteaptă cu mai multe trăsuri. Pornim cu cite un *cavas*⁴, armat cu sabie și revolver, în uniformă galonată cu fir, pe o stradă foarte animată, paralelă cu Bosforul; trecem pe lângă fîntina, moscheia și clădirile de la *Tophané*⁵, pe lângă grădinile și zidurile înalte ale palatului *Dolma Bacci*; pe la porți, pe lângă soldații de gardă, se văd și tineri eunuci negri. Urcăm o alee plantată, unde deja se înșirau trupe și aleargă lume. Ajungem în dreptul unei moschei (*Hamidich*), cu marmoră pe obșnuitul fond galben. Acolo se presară și udă aleul. Vis-à-vis de grilajul moscheii, o casă

mică cu două etaje. Acolo se primesc, de ofițeri și aghiotânți, persoanele admise să asiste la *Selamlîc*, căci e vineri și la ora unu merge sultanul să se închine. Feres-trele saloanelor sînt deja ocupate de englezi, ruși, italieni. Sosesc diverse trupe de infanterie, printre care unele cu turbanuri verzi și ghetre albe, altele de marină, cu mintean scurt și pantaloni în cismă; toate defilează marțial ca să se alinieze pe laturile străzii, la sunetul unor muzici care, cu tot urcușul, paradează perfect și execută marșuri cu motive de café concert franțuzești și englezești.

În curtea moscheii se înșiră, rînd pe rînd, pași și înalți demnitari în uniforme albastru închis, cu lampasuri de fir, epolete grele și multe decorații. Mai toți, ca butile de groși și cu picioarele încovoiate; printre ei, profilul mai svelt al lui *Edhem paşa*, învingătorul Greciei [în războiul din 1897]. Vreo trei-patru prințșori în uniforme, unul abia de vreo 4 ani, probabil copii de-al sultanului, stau pe peron; acolo așteaptă, asemenea, tot felul de hagi [pelerini], printre care unii negri, cu turbanul alb. Din cînd în cînd, pe lângă uniforme se strecoară în curte și cite un veston păcătos sau vreu pantalon uzat, probabil servitori care aduc în geamantane covoare pentru rugăciune. În fine, după mai multă așteptare, sosește o serie de vreo 6-7 carete elegante, înhamate cu cite doi cai. Într-una, sultane, în mantii de mătăsărie roză, verde deschis sau albastru. Se înșiră în curte, de-a lungul grilei; caii se deshamă și, fără mai multă ceremonie, prințșele se lasă să aștepte în trasură.

În fine, lată și o caleașcă poleită, cu doi cai roibi deschis, cu un vizitiu în haină roșie, cu mineci flotante, toată mulțată în fir. În fund, șade sultanul *Abdul Hamid*, figură slabă, năsoasă, cu barba cântă. Dinainte, un bătrîn care mi s-a spus că e *Osman Gaziul*. Trupele aclamă, prezintă armele și

apoi, cu mîna, salută turcește.

La înapoiere, sultanul se urcă singur într-un phaeton, înhamat cu doi cai albi. E îmbrăcat peste uniformă, cu toată căldura, cu o redingotă cenușiu închis. Doi [indescrisibil] în albastru aleargă înaintea cailor și toți pașii burtoși urmează pe jos; sultanul mîină singur.

Plecînd de la *Selamlîc*, coborîm, urcăm apoi altă colină (tot *Constantinopolul* cu *Scutarii* e pus pe dealuri) cam pustie, încoronată de o cazarmă mare, iarăși galbenă și bordată pe culme de ceva grădini și be-rării cu nume europene. În fine, dăm de marea stradă de la *Pera*⁶, parcursă de tramvai, trăsuri și multime de lume de toate națiile. Aici sînt magazinele cele mai frumoase. Case europene cu 5-6 etaje, trotuare bune; în unele părți te-ai crede în vre-o stradă vieneză. Numai fesurile numeroase, plus, pe ici pe colo, cite o plăcintărie sau restaurante ce îți mai aduc aminte de Orient.

Oprim la restaurantul *Janni*, servit de chelneri în frac; aici mîncîncă ambasadorii. Ni se dă excelent homard și pilaf cu măruntaie, poame suculente. După *Janni* ajungem la o mică răsplatie, unde e și gara funicularului care coboară la chei? Luăm pe o stradă, tot europeană, și o urmărim la vale, străbătînd cartierul *Galatta*, trecem pe lângă palatul de piatră al *Băncii Otomane* și pe lângă zidurile a două grădini de chiparoși sînt cimitire.

Agentul, dl. *Szomery*, ne pune la dispoziție o mică șalupă cu abur și o pornim de-a lungul *Cornului de Aur*, braț al *Bosforului*, care înaintează în uscat și desparte *Galatta* de vechiul *Stambul*. Trecem pe sub cele două

⁶ Actuala stradă *Istiklal* (Independență), pe care circula și azi aceiași vechi tramvai.

⁷ Numit și *Tunelul*, a fost construit în 1873. Este un fel de metrou, ce leagă capătul străzii *Istiklal* cu podul peste *Cornul de Aur*; funcționează și astăzi.

¹ *Dolma Bahçe*, palat construit în 1853 de sultanul *Abdul Mecid* (1839-1861), inițiatorul unor reforme cu caracter liberal. Opulența decorațiilor interioare nu poate înlătura senzația de *kitsch* pe care o încearcă vizitatorul așezat, deci și ghidul nostru, cum vom vedea mai departe. Pentru turistul român, un punct obligatoriu îl constituie marea sală a tronului, unde Al.I. Cuza l-a înfruntat pe sultanul *Abdul Aziz*.

² Ridicat de *Abdul Aziz*, palatul a fost mărit de *Abdul Hamid II*. Într-o splendidă grădină, se află *Yildiz Sale*. A fost folosit, în vremea Republicii, ca reședință de protocol. Vizitatorului i se povestește, între altele, cum a trebuit să fie lungit patul pentru... generalul de *Gaulle*, sau cum șahinșahul Iranului a cerut să fie montată în baie faianță de culoarea... ochilor soției sale.

³ Cartierul coloniei genoveze, care și-a văzut garantate privilegiile imediat după cucerirea Constantinopolului de către *Mehmed II*; a rămas multă vreme cartierul europenilor și al ambasadurilor occidentale la *Istanbul*. Partea de sus a cartierului *Galata*, situată pe o colină se numește *Pera*.

⁴ Gardian turc afectat pazei demnitarilor.

⁵ Fostul Arsenal, care există și astăzi.

punți așezate pe plute de fier, pe lângă Palatul Amiralității¹ — tot galben —, pe lângă arsenale de construcții, pe lângă tot felul de ambarcații și pe lângă o sumă de vase ancorate de-a lungul țărmului drept: iahturi împărătești, staționare de ambasade, pacheboturi, bătrâne cuirasate scoase din serviciu. Sus, pe înălțime, dominează palatul Ambasadei engleze; trebuie să aibă o vedere admirabilă (acela al Rusiei e în strada Pera și se distinge prin seniorialele porți de fier ale curții).

Pe celălalt mal, la stînga, cum mergem, e Stambulul, pe locul unde a fost vechea capitală a Imperiului bizantin. Aici, la vârful promontoriului (pointe du Sérail) care înaintează între Cornul de Aur și

începutul Mării Marmara, se văd clădirile albe ale vechiului Serai, cu o clopotniță² care răsare de-asupra arborilor și seamănă cu ale bisericilor catolice. Aici e Sfînta Sofia, aici e cartierul Fanarului și al Patriarhiei, cuibul familiilor grece care dădeau domni țărilor noastre. Ni se arată o casă ciocolatie: e palatul patriarhului și, mai departe, o casă roșie cu turn: o școală grecească. Aici sînt, mi s-a părut, și moscheele cele mai remarcabile, precum a Valideei, Osmanieh, Sultanieh, înălțînd, deasupra construcțiilor, cupole asemănătoare Sfîntei Sofii și profilînd pe cer senin virfurile aeriene ale minaretelor de marmură. În fundul Cornului de Aur e moscheea lui Eyub³ și

² Evident, nu este vorba despre o clopotniță, ci despre turnul care se ridică peste sala Divanului (Kubbe Altı) din palatul Topkapı.

³ Construită în 1458. Eyub a fost unul dintre discipolii Profetului; a murit sub zidurile Constantinopolului, în 670, în timpul expediției arabe conduse de Yazid.

Apele dulci de Europa, adică un pîrîu și verdeață, unde vin odaliscele să se plimbe. Șalupa însă nu poate aborda, căci n-are destulă apă.

În aceeași zi trecem puntea care leagă cheiul cu Stambulul peste Cornul de Aur. Pe padelele lui trec tot Orientul și Occidentul. Intrăm la Stambul. Trecem pe sub gangul moscheii Valide, dăm la dreapta de Palatul poștelor și de Ambasada austriacă; la stînga de Palatul Sublimei Porți sau Vizirat (numai numele e sublim). Străbătem apoi curtea moscheii de marmură *Osmanieh*⁴, ca făta, ca și la Valide, ornată cu multe guri de fîntînă, ca să se spele credincioșii și, iată-ne, la Bazar. Galerii de zid boltite, unele cu arcade, toate încondeiate sus cu albastru. Nici o marfă originală; lipscănie proastă și mirosuri de grăsimă.

⁴ Începută de Mahmud I în 1748 și terminată de Osman III, în 1755. Sînt evidente numeroase influențe europene.

Saray Burnu. Promontoriul Palatului, pe care se ridică celebrul Topkapı Sarayı. În dreapta, înconjurată de patru minarete, Sfînta Sofia, iar lîngă ea, cu cele șase minarete, Moscheea Albastră. Fotografia este executată de pe celălalt mal al Cornului de Aur, din Galata

Ceremonia de selamlık, la Dolma Bahçe

Nu ne astîmpărăm, sau mai bine zis nu se astîmpără damele, și pornim din nou, în aceeași zi, la Pera, prin tot felul de străzi suitoare. Toate străzile urcă; loc e puțin, fațadele caselor se înghesuie, zid, una lângă alta, toate sînt de lemn, la unele mai simple, aparent, la altele îmbrăcat în ciment colorat; toate au mai multe etaje; toate au balcon închis, un fel de parte care iese deasupra străzii; la mai toate, ferestrele sînt astupate cu un grillagiu subțire de lemn, ca să nu se vadă haremurile. Unele străzi strîmte se compun numai din scări de piatră, prin multe ulicioare vezi, trecînd sau staționînd, detaliu caracteristic, șiruri de catiri cu samarele încărcate. Pavauiul — macadam [pietris] sau piatră cubică; trotuarele, pe unde am trecut, de asfalt.

Pe unde e loc mai larg și neted, tramvaiuri cu imperiiale pline de fesuri. Pe străzi tot felul de levantini, hogi cu turbanuri și halaturi lungi, turcoaice sau negrese cu

fuste în cap ca să nu li se vadă gura sau cu petec de mătase neagră care le filfîie pe nas. Alături, pălării înalte, rochii elegante și, pe ici pe colo, cite un călugăr sau călugăriță catolică. Iar faimoșii ciini dorm toată ziua cite cinci-șase la un loc. Foarte urîți, mai toți roși și roșii.

Coborîm din nou jos la cheiul de la Galatta, însă ca mijloc de locomoțiune luăm drumul de fier funicular.

Seara, pe puntea vasului nostru, privim forfota ambarcațiilor pe Bosfor, luna care se ridică lină deasupra Scutariului și numeroasele licăriri ale coastei asiatice.

Rupți de oboseală, dormim perfect în cabinele vaporului.

Dimineața avem sub ochi spectacolul vesel al unui oraș care se deșteaptă. Turnul rotund *Galatta*¹, deasupra amfi-

teatrului de case, domină tot Constantinopolul și apele canalului se întind largi și albastre spre Scutari. Ca să ajungem la Sf. Sofia, trecem iar la Stambul pe lângă un palat cu fronton de tunuri, minister de război sau școală militară; urcăm străzi originale, bordate numai de case vechi de lemn tăcute, cu balcoanele închise și ferestrele astupate de grătare. Oprim la un zid înalt cu poartă, urcăm niște coridoare; am ajuns. Impresia de mărire. O singură vastă cupolă deasupra navei, aproape pătrată, a templului. O balustradă de fier înconjoară etajul superior. Coloane mari, care mi s-au părut de iasp [mineral, varietate feruginoasă de sillex] și de porfir, despart, jos și sus, nava de porțile laterale și de vestibuluri. La ambele căpățile sînt legate în bronz. Ușile, enorme, îmbrăcate de asemenea în bronz. Arcadele coloanelor sînt îm-

¹ Originea lui coboară, se spune, pînă la împăratul bizantin Zenon (474-491). Genovezii l-au preluat în 1352, l-au suprînălțat și l-au inclus în lanțul de fortificații ce proteja Galata. După cucerirea orașului, Meh-

med II a cerut să i se reducă înălțimea la 6,5 metri.

podobite cu mozaice; cîmpul de aur, decorații sobre de lămi, flori, cruci; pereții templului îmbrăcați la tot etajul de jos în plăci de marmoră. Lespezile tot de marmoră. La 4 colțuri ale navei se află, sus, o decorație, sub poleiala pusă de turci, se zărește conturul dominant al unui Christ colosal cu brațele întinse. Lumina vine prin ferestrele înguste ale altarului și, pe lațuri, prin ferăstrui așezate pe vreo trei rînduri descrescînd pe cît se apropie de tavan.

Ni se arată, în stînga intrării, o coloană care, după legendă, lăcrămează¹; atîtea degete au atins-o de atîtea sute de ani, încît s-a făcut gaură în piatră.

De partea unei intrări late-rale, pe dreapta, două coloane opuse poartă: una o urmă de cinci degete, cealaltă o urmă ca de tăietură, făcute, se zice, de Mahomed al II-lea la luarea Bizanțului. Sînt însă la așa înălțime încît trebuie a presupune pe învingător călare pe vreo cămilă sau a admite versiunea că a urcat cu calul pe movilă de cadavre.

La ora cînd am intrat, o murmură [vociferare] mare umplea templul. Tot pavimentul, acoperit cu fine rogojini, era ocupat de cercuri, cercuri de tineri seminariști sau softale [elevi ai unei școli superioare mahomedene], așezați pe jos primprejurul cite unui hoga [preot] care le explica legea și-i punea să recite versete din Coran.

Căutam deci să nu pierdem papucii ce am încălțat peste cisme, ca să nu scandalizăm

cumva pe acești drept credincioși. Deși spațiul de timp a fost foarte scurt, grație însă zelului onoratului nostru consulat, avem teșcherele [certificat, permis] ca să vizităm tezaurul de la vechiul Serai. Ieșind deci de la Sf. Sofia, dăm mai întîi, în apropiere, de frumoasa fîntînă a lui Achmet. Construcția, pătrată, cu marmoră albă, cupolă, fine săpături arabe și grătare poleite. Asemenea fîntîni am întîlnit în mai multe colțuri de stradă. Treceam sub bolta clădirilor unui palat, intrăm într-o curte cu alee plantată, înconjurată de clădiri albe, îi zice, mi se pare, *Top Kapı*². Acolo e un muzeu de sarcofagiuri antice foarte interesante, se zice, dar n-avem timp să intrăm. Lăsăm trăsuri-rile și, luați în primire de un foarte tînăr și amabil aghiotant al sultanului, Said-bei, intrăm în altă curte, înconjurată de pavilion, chioșcuri și clădiri cu arcade arabe. La capătul aripei drepte, ne poartă într-un salon cu pervaze aurite și mobilă de mătase. Acolo, vederea cea mai minunată. Sîntem pe promontoriul zis vîrfu sau colțul Serailului (La pointe du Serail). În sus, spre răsărit, se îndoaie Bosforul albastru, încadrat pe ambele tărîmuri de casele suprapuse, de palaturile, minarete și chiparoși ascuțiți; în jos, intrarea mării și coastele insulelor Prinkipo; în față — Scutari, de cealaltă parte, albastrimea Cornului de Aur.

Fiind oaspeții sultanului, ni se oferă, ca și la Selamlık, dulceață de foi de trandafir și cafea în cești cu farfurii de aur și argint, pe o tavă acoperită cu o bogată stofă, ca să nu piară aromul. Detaliurile însă în Orient nu se prea bagă în seamă. Servitorii purtau jachete uzate și cisme și mai. Conversăm prin surisuri și salamalekuri, căci aghiotantul știa numai turcește. După acest ceremonial, cu un nou suris grațios,

ne roagă foarte mult, prin tălmaci — un domn vizitator, Friedmann, care știe limba — să adastăm numai cincisprezece minute, cît îi trebuie directorului muzeului ca să-și îngroape nevasta, moartă de azi dimineață. Recunoaștem că un sfert de ceas nu e tocmai mult pentru o asemenea operațiune. Directorul însă, ca o culme a politeței, nu ne face să așteptăm nici tocmai

Turnul Galatei

¹ La fel ca și în cazul palatului Topkapi, istoria Sfintei Sofii nu se poate cuprinde într-o simplă notă de subsol. Trebuie totuși să precizăm că misterul coloanei care lăcrămează a fost încă demult descifrat: construcția a fost ridicată, ca o soluție suplimentară de protecție împotriva numeroaselor cutremure, deasupra unei cisterne (bazin) cu apă. Respectiva coloană, realizată dintr-o piatră poroasă, absoarbe și „pompează” umiditatea din subsol la suprafață. Coloana Sfintului Grigore — căci astfel se numește ea — a fost îmbrăcată în metal, pentru a se evita ruperea ei, încă din epoca bizantină. Astăzi, Sfânta Sofia este muzeu și, deci, nemaifiind lăcaș de cult, vizitatorul nu mai este obligat să se descalțe.

² Este vorba despre celebrul palat Topkapi. În prima curte a acestuia se află și azi Muzeul de anticități.

în cap cele 15 minute și ne anunță că e la dispoziția noastră.

În vitrine, colosale bogății zac fără nici un folos: vase pline cu pietre scumpe și mărgăritare nelucrate. Un tron mare de formă ovală, cucerit de la perși, tot de aur masiv, ornat pe dinafară de smalt roșu și verde și încrustat cu fine chenaturi și flori de perle, rubine, smaragde. Vase, cofrete [casete] pre-

țioase, colecție de săbii, de ciubuce cu ghirlande de diamant; smaralde cât oul; unul cât pumnul; unul formează singur o bombonieră. Smaraldul domină.

Armura de zale a lui Murad, cuceritorul Bagdadului. Iatagane superbe; o admirabilă colecție de archebuzes damaschinate și încrustate cu aur fin, cu paturile de fildeş. Costumele și antieriele de brocard ale tuturor sultanilor, pînă la Mahmud, exterminatorul ienicerilor¹; mai multe au hangere cu minierul, întreg, dintr-un singur bloc de smarald. Admirăm agraftur banului lui Sultan Ibrahim, cu un smarald pătrat colosal; a lui Soliman II, compus din 2 smaralde și un rubin de extraordinară mărime; mai pe la sfîrșit, cu cît scade împărăția, scade și bogăția hangerelor și turbanelor. Totuși, al lui Mahomed IV [1648-1687] are perle admirabile. Mai admirăm un păun de aur și argint, două figurine cu corpul dintr-un singur mărgăritar; servicii de aur smălțuit, minunate; pendule numeroase și cîte alte minunății, pe care ochiul nu le-a putut reține deodată.

Amețiți de atîta aur și pietrării trecem la un pavilion unde e o sală cu pat lat și baldachin de bronz aurit; acolo primea sultanul pe ambasadori.

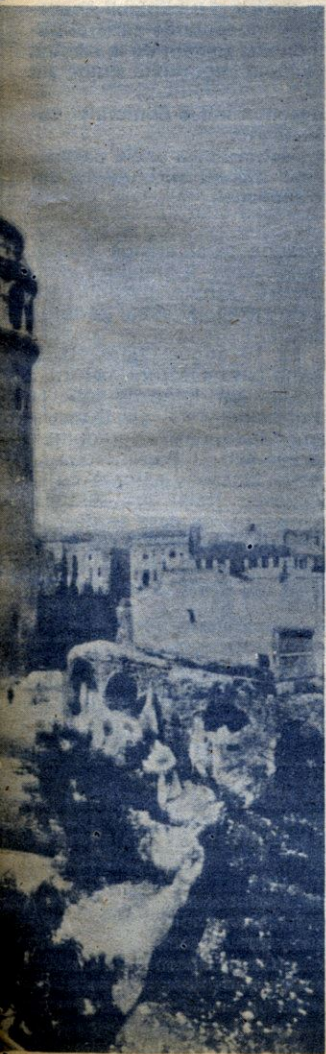
Apoi, altă curte, alte clădiri albe; aci e o ușe cu inscripție poleită: Poarta beatudinii.

Străbătem grădina în terase, cu borduri de merșor; un pavilion svelt în ungherul ce formează înaintînd maschează un mic bazin pătrat interior, unde se zice că se îmbăiau sultanele, privite din chioșc de ochiul înălțimei Sale. Ajungem, în fine, la Bagdad Kioșc, un salon somptuos, îmbrăcat în faianță

cu delicate flori albastre, unde îi plăcea, se zice, lui Abdul Medjid să vină. E înconjurat de verdeața boschetelor și domină Bosforul și Cornul de Aur.

Coborîm la vechiul Serai care, în teorie, ni s-a arătat gratis, în realitate, însă, unul dintre gardieni ne reconduce mai departe cu multe plecăciuni și făcînd o oarecare gimnastică cu mîna primește ca pe nesimțite cuvenitul tribut. Trei caiice, mîinate fiecare de cîte șase lopătari, în șalvari ca baloanele, de pinză albă, zboară pe apă sub lopețile lungi cu minier umflate pînă la cheiul palatului Dolma Bacci, rezidența preferată a nenorocitului Abdul Aziz. Străbătem aleele grădinei, despărțită de stradă printr-un zid urias, intrăm în vestibulul cu rampele de cristale ale scării. Vedem multă splendoare, dar și multă încărcătură și detalieri de rău gust. Fațada de marmoră albă și ziduri vopsite galben. O sală a tronului enormă, coloane de stuc, poleieli superbe, lustru de cristal grandios. Cupola tavanului la înălțimi amețitoare, dar decorată cu picturi vulgare, simulînd balcoane și ferestre. Ușile de lemn de trandafir cu încrustații de bronz și miniere de porțelan. Candelabre, de 3-4 metri înălțime, cu totul de cristal sau Sèvres. În toate sălile sau vestibulurile panșuri aurite; pretutindeni, pe lucioasele parcheturi, covoare turcești de preț. În vreo două saloane, tablouri...

E și o sală de leac, cu cabinet de odihnă, tot îmbrăcat, mi se pare, în onix. La întoarcere, găsim marea cam mișcată. Încetul cu încetul, mai mulți pasageri și mai cu seamă pasagere dispar în cabine. ■

¹ Mahmud II (1808-1839), care a desființat în 1826 corpul ienicerilor.

UN HATMAN

LA RĂSPÎNTIE DE VEACURI

RADU R. ROSETTI

În prima parte a acestui studiu inedit păstrat la cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române (nr. 1/1993), istoricul R.R. Rosetti ne face cunoștință cu începuturile carierei publice a hatmanului Răducanu Rosetti, unul dintre influenții oameni politici români de la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, mare proprietar de moșii și care a ocupat importante slujbe atât în Moldova (unde își avea familia), cit și în Țara Românească.

Să urmărim acum partea a doua (și ultima) a acestui studiu, prezentat într-o conferință publică la 12 februarie 1935, în cadrul Universității libere din București.

În transcrierea textului, am adoptat normele ortografice actuale, păstrînd însă unele particularități stilistice ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat intreruperile din text. Titlul, notele de subsol și intervențiile explicative aparțin redacției.

Guvernul turc dădu sarcina aprovizionării, în mare parte, a oștirii sale domnului muntean. Ipsilanti, cunoscînd pe Răducanu Rosetti încă din vremea domniei sale în Moldova, îl însărcină cu greaua slujbă de *mehmendar* (adică de reprezentant al domnului în tabăra turcească), slujbă ce cerea un om de încredere, cuminte, harnic și bărbat, căci orice neglijență sau greșeală a lui putea nu numai să-l coste viața, dar putea să coste pe domn atît scaunul cît și capul. Răducanu Rosetti știa bine turcește, luînd parte la luptele trupelor turcești și îndeplinindu-și cu destoinicie slujba de mehmendar, mulțumi pe comandantul turc și-și făcu mulți prieteni printre pași și agale. Unul din aceștia din urmă, care trăise la Brăila, fiind rănit de moarte, îl chemă la locul unde zăcea și-i încredință că îngroape o sumă de bani lîngă casa lui, într-un sat al „hozului” (raialei). Îl rugă să meargă să dezgroape acei bani și să-i trimeată fetelor lui, la cererea lor. Turcul însărcină pe un servitor al lui să vestească pe fete că avearea lui se afla în păstrarea cutărui boier din Moldova. La

întoarcerea în țară, Răducanu merse la locul numit, unde găsi într-adevăr banii, trei sute icosari de aur. Ținea banii de mulți ani la dînsul cînd primi o scrisoare de la fetele turcului, prin care îl încunoseau că au primit în sfîrșit veste despre depozitul lăsat la dînsul, depozit pe care-l cereau. Răducanu trimise banii și primi scrisori pin care fetele îi mulțumeau; aceste scrisori le-am văzut la tatăl meu în anii 1898-99.

Răducanu se întoarse în Moldova în 1797. La 3 septembrie 1798 îi muri soția care este înmormîntată în biserica Sf-tul Dumitru (Bals) din Iași.

Revenind cumnatul său, pentru a doua oară, ca domn în Moldova (1802-1806), hatmanul se bucura de o mare influență. El era foarte stimat și iubit de contemporanii săi. Andreas Wolff, un doctor sas, care trăise mulți ani în Moldova, spune despre dînsul și despre casa lui: „.... Părintele acestei familii stimabile este un bărbat plin de probitate, de o neobișnuită activitate, precum și de o onorabilitate încercată, plin de un patriotism înflăcărat. Păcat numai că zelul său pentru binele obștesc, care nu poate tot-

deauna să-și ajungă scopul, după cum îl împinge rîvna pentru binele patriei sale, este prea adesea zădărnicit...”

La 19 august 1806, Răducanu s-a căsătorit pentru a doua oară, luînd de soție pe Eufrosina, fata lui Dumitrache Manu, din Tarigrad, mare dragoman al Porții. Noua lui soție fusese căsătorită cu C. Goleșcu (tatăl lui „Arăpiia” Goleșcu), de care se despărțise la 14 decembrie 1804, „par ce qu'il en était trop laid” [pentru că era prea urît].

Hătmăneasa vorbea curgător franțuzește, dar cu oarecare grecisme... Noii soți făcură chiar atunci o călătorie la Viena, unde hatmanul stîrni admirația austrieicilor prin chipul fără greș cu care trăgea la țintă și luă o sumă de medalii ca premii. La întoarcerea sa în țară războiul dintre Rusia și Turcia fusese declarat și cumnatul său silit să părăsească scaunul domnesc...

Cu a doua sa soție hatmanul avu opt copii, încît în total a avut cincisprezece, lucru nu rar în acele vremuri. Este adevărat că cinci au murit în înția copilărie, lucru, de asemenea, obișnuielnic

atunci și că din fete două se călugăriseră, din care una în condițiuni dramatice, precum vom vedea.

Pînă în 1821, afară de o mergere la băi la Mehadia, hatmanul duce o viață liniștită, iarna la Iași, în casa lui din ulița Goliei, vara la Bohotin...

In Iași, casa rădăcănească era foarte bine ținută și toți contemporanii erau de acord spre a declara că mesele sale erau fără pereche în toată țara. Sub influența armatelor de ocupație rusești, începuse viața modernă la Iași și încetase reclusiunea de pînă atunci a femeilor. Tot în acei ani s-a desăvîrșit și europenizarea îmbrăcămintei femeiești, acea a bărbaților începînd mai tîrziu. Hatmanul a îmbrăcat vechiul port cît a trăit. Mai există un șal, dat de sora sa, care-i slujea de brîu; iar mantaua sa de hatman, din postav roșu cusut cu fir de aur, a fost dată de un strănepot al său, Pericle Orgyropol, muzeului din Dresda...

Cînd se muta hatmanul de la Iași la Bohotin sau invers, pornea din ogradă o tabără întreagă de trăsuri, de brașovence și de harabale. În trăsuri erau hatmanul cu familia sa, profesorii, guvernante, dădacele și mai adesea cămărașita. În brașovence se așezau celelalte slugi, apoi spălătoresele, fetele din casă, băieții de la bufet și cițiva rîndași indispensabili din cauza specialităților lor. În

harabale se încărca calabaficul, adică bagajele personale ale călătorilor în mulțime de unelte privite ca indispensabile. Bucătarii și rîndașii de la bucătărie, cu uneltele lor plecau totdeauna cu un ceas sau două înainte spre a se opri în păduricea de la Mocra, adică cam la jumătate din cale, pentru a aprinde focul și a pregăti bucatele hotărîte din ajun, afară de friptură, care, făcîndu-se totdeauna la frigare, de către un bucătar special, nu se pune la foc decît în clipa sosirii boierilor.

Stăpînii, dîndu-se jos din trăsură, se așezau pe saltelele și pernele puse de slugi pe niște covorașe întinse pe iarbă, la umbră. Pentru ca așteptarea să nu pară lungă boierilor, taraful de lăutari al curții, care totdeauna urma tabăra într-o căruță specială, cînta din instrumente și din gură. Iar după ce boierii își isprăveau masa, după ce li gheanul, ibricul, prosopul și bucată de săpun turcesc trecuse, rînd pe rînd, pe la toți mesenii, după ce se servise cafeaua și hatmanul își luase, din mîna ciubucciului, ciubucul aprins, începeau să mînințe și slugile, bine înțelese formînd cel puțin trei grupe: cele boierite, cele de sus, neboierite, și cele de jos.

La Bohotin, hatmanul construie o casă nouă alături de

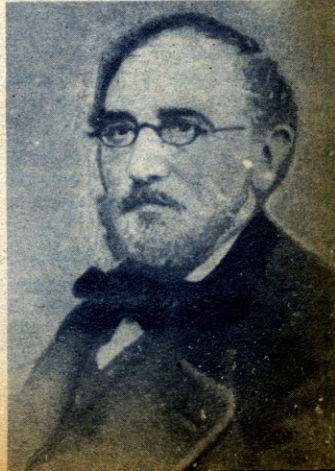
curtea cea veche. În casa nouă locuiau hatmanul cu soția sa și musafirii, totdeauna numeroși; în cea veche, copiii cu guvernanta și profesorul Leonte Frangulea (ajuns ulterior profesor la Universitatea din Atena); pastorul Daniel Roth (devenit ulterior medic și fost în serviciul oastei moldovenești, a epitropiei „Sfîntului Spiridon” și a orașului Iași), profesorul fiilor săi, fiind căsătorit, locuia într-o casă boierească afară din curte.

Confortul era relativ, mobilierul foarte primitiv; de obicei, se puneau toți bărbații într-o cameră, unde se culcau pe divanuri și pe saltele ce se înșirau pe jos, iar cucoanele în altă cameră. Toaleta era sumară...

Toată lumea se scula devreme. Vinătorii — căci era mult vînat și se vîna tot anul — plecau la vînat, ceilalți își începeau ziua cu dulceața și apă, urmate de cafele turcești și de ciubuce... Îndată ce înopta, se întindeau mesele de cărți și se juca pînă la 10 seara, cînd se servea cina, nu mai puțin copioasă ca masa.

În taifasurile ce urmau se vorbea mult despre politică atît internă cît și externă, simpatiile aproape întregii boierimi, afară de cițiva rușofili ca Roznoveanu, fiind pentru Napoleon, la care a trimis pe logofătul lordache Catargi pentru a o scăpa de ocîrmuirea rusească.

Traiful acesta larg ar părea a fi fost foarte costisitor din cauza numeroasei familii, a

Aglae (stînga) și Lascăr, doi dintre copiii lui Raducanu Rosetti; sus: Zoe, sora hatmanului

musafirilor, a personalului casei extrem de numeros. De fapt, cheltuielile erau mici, precum adevărate condicele de socoteli ale hatmanului ținute admirabil de bine, din care am o bună parte. Pentru alimente se socoteau prea puțini bani, pentru coloniale. Tot restul fiind produse ale moșilor, ceea ce îngăduia a se îndestula nu numai masa stăpînitorilor și a slugilor, dar și adevărata armată de robi, a căror îmbrăcăminte, sumară de altfel, consta din material produs de moșii și țesut și croit și cusut de robi. Lefile slugilor plătite — puține la număr — variau de la 13 la 20 franci aur lunar...

Hatmanul fu însărcinat [în 1819] de căimăcămia ce urmă mazălirii lui Calimah [Scarlat Callimachi] cu luarea măsurilor pentru combaterea ciumei, însărcinare pe care o îndeplini spre mulțumirea tuturor și-i aduse îmbrăcarea cu un caftan de onoare din partea noului domn Mihail Suțu.

Domnia acestuia aduce însă cu dînsa mișcarea eteristă, care a fost pentru boierimea moldovenească o lovitură de trăsnet într-un cer senin. După o primă clipă de uluială, pricepînd că orice ajutor dat eteriștilor ar fi compromis țara și fața de turci și față de ruși, boierimea se bejenă, majoritatea la Cernăuți, iar restul la Chișinău. Hatmanul își duse familia peste Cordon la Suceava, iar el se întoarse în țară și sfătuiindu-se cu alți boieri, la moșia sa, Zvorăștea, strînsă oamenii și se opuseră la trecerea grecilor peste Siret, împrăștiindu-i și din Botoșani.

Eteria avu drept urmare ocuparea țărilor românești de oștirile turcești, care aduseră noi jafuri și cruzimi la cele pe care le făptuiseră eteriștii. Spre a se apăra moșile boierilor de aceste jafuri, turcii puseseră la ele cîte un eniczer, zis zăloagă. O asemenea zăloagă, Mustafa Bairoctac, a fost și la Bohotin, moșia de baștină a hatmanului. A fost ulterior vechil al hatmanului și

mai tirziu negustor cu vază la Piatra Neamț. Arăta o rană ce ar fi căpătat-o ca ostar ținăr în lupta de la Abukir (1798)¹. Era prietin cu tata și după nașterea mea a venit la Căiuți și luîndu-mă în brațe mi-a urât sau a prezis că voi fi general. Pot spune astfel că am cunoscut — e adevărat, la vîrsta numai de cîteva luni — pe un contemporan și adversar al lui Napoleon.

Condițele de socoteli (bine ținute, ca toate condicele de atunci) ale hatmanului arată care i-au fost cheltuielile dinții la Suceava, unde familia-i stătu pînă în august 1822 (în casa unui farmacist, plătind o chirie de 20 galbeni pe lună) și apoi la Cernăuți. Acolo stătu (în casa unui maior, a căru chirie era de 400 galbeni pe an) pînă în anul 1828. În acest timp, filii lui urmăreau cursurile școalelor publice și atît ei cît și surorile lor luau lecții acasă. În condicele de socoteli găsim trecute regulat lefurile dascălului grecesc Leonte Frangulea (plătît cu 250 lei vechi lunar), a unui dascăl Raymond (scris Remon) — plătît cu 225 lei lunar, a unui dascăl de clavier (140 lei pe lună) și „a celui ce drege clavierul“ (Caudella, tatăl directorului de mai tirziu al conservatorului din Iași), acesta plătît numai cu 15 lei pe lună. De asemenea, găsim trecute celelalte cheltuieli, ca aceea a cuhniei [bucătăriei] de 620 lei în mijlociu pe lună... Suma mai mare o alcătuiau banii de buzunar ai hătmanesei: 500 lei lunar. Hatmanul fu nevoit să se ducă, pentru afacerile sale, de mai multe ori la Iași, la Chișinău și la Odessa, unde se ocupa și de afacerile surorii sale, mult necăjită atunci.

Boierimea moldovenească era împărțită atunci în trei tabere: toate doreau încetarea domniilor fanariote, dar cea bejenită la Cernăuți dorea un soi de republică aristocratică, cea refugiată la Chișinău vroia domn pe lordache Rosetti-Roznovanu, iar cea ră-

masă în țară, ocîrmuind cu concursul întregii boierimi mari și mici. După cum se știe, sultanul numi ca domn pe Ioniță Sandu Sturdza, ceea ce displăcu boierilor aflați la Cernăuți, care porniră de acolo fel de fel de plîngerii contra domnului. Hatmanul fu amestecat în toate intrigile de pe atunci și cu toate insistențele lui Ioniță Sturdza nu voi să se întoarcă în țară.

În Bucovina, hatmanul și ai săi aveau o viață care nu se deosebea mult de aceea ce o aveau la Iași. El se împrieteni cu episcopul Rădăuțului, Dosofteu Herăscu, un prelat care, atît prin virtuțile sale, prin luminarea deosebită a spiritului, cît și printr-o cultură deosebită a făcut cinste bisericii ortodoxe. În arhiva de la Tețcani se găsește corespondență a acestui prelat cu nepotul său prin alianță lordache Rosetti Tețcanu.

Sederea la Cernăuți aduse hatmanului ca părinte o mare nemulțumire. Una din fiicele sale din prima căsătorie se înamorasă de un ofițer austriac de neam bun, ai cărui părinți nu consimțiră la căsătorie decît cu condiția abjurării de către fată a religiei ortodoxe și a trecerii la catolicism. Hatmanul după ce se opusese, cu toate că doctorii îi arătară că riscă moartea sau înnebunirea fiicei sale, urmă sfatul episcopului Herăscu, care-i spuse că nu poate învoi, ca episcop, trecerea fiicei lui la catolicism, dar că, dacă ar fi tată și ar avea de ales între moartea sau înnebunirea copilei sale și lepădarea de credința ei, ar ruga pe Dumnezeu să-l lumineze și ar lua hotărîrea către care l-ar duce inima sa — și consimți la căsătorie. Fiica sa însă înnebuni și se retrase la mănăstirea Agapia, unde trăi sub numele de maica Singhitchia pînă prin anul 1860...

La intrarea rușilor în Iași, hatmanul fu numit de Pahlen², la 7 mai 1828, în Divanul

² Petru Petrovici Pahlen (1778-1864), conte și general rus; a comandat armata de ocupație în Principatul în 1828; a fost președinte al Adunărilor (Divanurilor) din Moldova și Muntenia.

¹ La 1 august 1798, la Abukir, flota franceză a fost învinsă de escadra engleză comandată de H. Nelson.

săvârșitor și după pacea de la Adrianopol făcu parte din Adunarea obștească a cărei ședințe le prezida, în lipsa vreunei fețe bisericești, ca fiind cel mai în vîrstă dintre boieri.

Ultimii ani ai vieții sale fură amărîți de pierderea părții celei mari a averii. În 1813 se pusese chezaș pentru cumnatul său, Ioan Balș, pentru o sumă foarte însemnată (13 000 galbeni). Ioan Balș neplătind la termenul fixat, hatmanul fu silit să o facă, pentru care fu nevoit a împrumuta sume mari, cu dobînzii mari... și a amana unele din moșiile sale. În același timp intentă proces cumnatului său înaintea instanțelor din Basarabia [care în 1812 fusese încorporată de Rusia țaristă], averea lui Balș găsindu-se de-a stînga Prutului. Hatmanul cîștigă procesul înaintea tuturor instanțelor judecătorești și, la urmă, Senatul din Petersburg îl pune în stăpînirea moșiilor lui Ioan Balș. Dar acesta, fiind șambelan al țarului, obținut de la Neculai Pavlovici casarea sentinței Senatului și punerea lui din nou în posesiunea moșiilor printr-o decizie imperială, fără altă formă de judecată. După ce iscăli, țarul adăose: dar aceasta să nu slujească de pildă. O fi fost aceasta un semn de bine pentru viitor, dar hatmanul se găsi păgubit cu echivalentul a 960 000 franci aur, sumă nespus de mare atunci.

Tot în acei ani, hatmanul avu neplăceri din cauza unor reclamațiuni bănești a fiicei sale din prima căsătorie, Zoe, căsătorită cu Dumitrache Ghika, fiul lui Costachi Sulegareoglu, și a moștenitorilor ei. Există o frumoasă și dibace scrisoare a lui Ioniță Sandu Sturdza voievod către hatman, sfătuiindu-l a satisface cererea fiicei sale. Iată cuprinsul ei:

„Iubitul meu arhon hatman. Am primit scrisoarea d-tali și cetind-o nu mai puțin mîhniciune am simțit decât cînd am cetit și ceririle

cucoanii Zoții, fiicii d-tali. Eu mă aflu în uimire de a învinovăți sau a dizvinovăți pe o parte sau pe alta și cu desulă a inimii mele neîmpăcare voi fi în cită vreme voi vide pe părinți neuniți cu fiii săi, părinții să nu dea dragostea și blagoslovenia celli din inimă și fiii abătuti de la datornica lor ascultare, către care datorii singură firea și pe unii și pe alții îi supune. Deci eu întru cunoștința ce am de dreapta d-tali judecată pentru toți de obște, cu cit mai ales pentru acei din singele d-tali, că n-ai fi putut strîmbătați nici pe una din fiicele d-tali, făcînd fiești cărie driaptă parte, nu mi-au mai trebuit a mă frămîta cu gîndul decît am socotit ca să-i dau aceli di durere sfaturi a meli. Depărtînd dar d-ta mai înții zădărnica ce cuprinde scrisoarea d-tali că ți-au făcut acea dintăi cerire a fiicii d-tali, să cetești cu suflet liniștit copie după cerirea sa de al doilea ce închid aici și dînd de o parte prinosurile răsufliării unei fiice ce i le-au stîrnit scrisoarea d-tali, să lei plecări priincioase și să hotărâști, cu mărirea de suflet unui dureros părinte, îndeștulare fiicii d-tali, dîndu-i partea zăstriei maicii sale, cu părinteștile d-tali blagoslovenii, ca să poată avea cuviincioasa înlesnire la viețuirea sa și pitrecînd cu tihnă și în îndeștulare să poată zice, cu toată inima, în toată viața sa, cele ce fiii sint datorii către născătorii săi și, neîncetat, să roage cerul pentru lungimea zilelor d-tali, norocite și plăcute după pofa inimii d-tali.

Eu avînd puternice nădejdi că sfîrșind meli acestor vor prinde locul cuvinței, ca de la un părinte către un alt părinte, am început de pe acum a gusta mulțumirea că voi vide pe părintele cu fiică-sa precum dorește inima mea. Și așteptînd cu cea mai mare [nerăbdare?] să te am în curînd răspunsul d-tali ca să-mi de această mulțumire, sint cu cea mai vie plăcere al d-tali iubitor Ioan Sturdza voievod, 1825, ianuar 3”.

...Deși puțin cult, hatmanul pricepea nevoia culturii și nu

numai că avea profesori străini pentru copiii săi, dar fu unul din cei dintîi boieri care să-și trimită fiii (în 1830) să învețe în străinătate, la München. În scrisorile către fiii săi și îndeosebi către Lascăr, care învăța la Heidelberg, insista asupra nevoii împlinirii religioase, recomandă să învețe bine limba franceză și sfătuia să nu exagereze munca. Dacă era conservator, nu era dușman al progresului.

El încetă din viață la 3 august 1838 la Iași, în urma unei inflamațiuni a ficatului, agravată prin supărările pricinuite de cumplita lovitură de la Petersburg. Fu înmormîntat la Sf-tul Spiridon, al cărui ctitor fusese.

În testamentul său hatmanul recomanda fiilor săi să iubească și să ocrotească poporul. ■

**Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ**

A apărut

DILEMA

**Săptămînal de tranziție
• Director: Andrei Pleșu •
Publicație editată de Fundația Culturală Română •**

În fiecare număr, articole, eseuri, comentarii de Mihai Botez (S.U.A.), Augustin Buzura, Radu Cosașu, Ștefan Augustin Dolnaș, Mircea Iorgulescu (Germania), Zigu Ornea și mulți alții. O gazetă care, ca și dumneavoastră, nu înțelege tot, nu se grăbește să acuze, nici să scuze și nu mai vrea certă cu orice preț.

**Rubrici permanente:
Altîminteri • Suveranul
poncif • Dilema arbitrează
• Marginea și Centrul •
Ecumenica • Estul și
tutul.**

• Cum să institui controlul politic asupra unei țări întregi? • Cînd Partidul Comunist din România (PCdR) avea cîteva sute de membri? • Cînd această organizație activase clandestin timp de două decenii, la directivele Cominternului ce vizau dezmembrarea statului român întregit? • Cînd audiența partidului comunist era foarte redusă la orașe și ca și inexistentă la sate? • Cînd PCdR își propunea să obțină controlul guvernului și administrației în cîteva luni? • Cum a fost înlăturat guvernul Rădescu?

Răspunsurile la atari întrebări arată cum a fost istoria României începînd cu după-amiaza zilei de 23 august 1944 și pînă la 6 martie 1945, așadar într-un răstimp de șase luni și cincisprezece zile.

Zeci de ani, pînă în decembrie 1989, a existat numai o versiune tip, oficial aprobată, a acestor desfășurări. Această versiune a fost reprodusă, obligatoriu, în manuale, compendii, articole. Informația nouă adusă în anii '70 și '80 nu a schimbat explicarea oficială a evenimentelor din cele șase luni și jumătate amintite.

La început a fost, de fapt, ocuparea și controlul complet al României de către trupele sovietice. S-a adăugat intervenția guvernului de la Moscova, fie prin Comisia Aliată (Sovietică) de Control din București, fie direct, prin trimiși speciali, cum a fost Andrei Ianuarevici Vișinski.

Fără această ocupație militară completă și fără intervenția directă a autorităților sovietice, Partidul Comunist din România nu ar fi izbutit niciodată și în nici o împrejurare să-și impună controlul, apoi dictatura, asupra țării.

La această realitate esențială — ocupația și dominația sovietică — s-au adăugat unii factori interni și anume:

1. Acțiunile unei minorități bine instruite unde participau, firește, și cei ce credeau sincer în sistemul comunist și în promisiunile sale.

2. Muncitorii din uzine conduși de lideri sindicali comuniști „aleși” prin vot deschis, prin ridicare de mîini. Reprezentanții so-

Generalul Nicolae Rădescu

cial-democrați din sindicate au fost treptat neutralizați, iar cei ce s-au opus deschis comuniștilor au fost îndepărtați sau chiar închiși. Muncitorii care, legitim, doreau o viață mai bună, au constituit o masă de manevră. Muncitorimea reprezenta în 1945 cel mult 10-12% din totalul populației active.

3. Constituirea unui Front Național Democrat (F.N.D.) cu mai multe partide și grupări fie organizate, fie îndeaproape îndrumate de PCdR.

4. Declanșarea artificială a unei „crize politice” prin repetate demonstrații de stradă, autointitulate „voința poporului”.

5. Atacuri violente de presă împotriva partidelor și persoanelor ce se opuneau planurilor și faptelor inițiate de comuniști.

6. Cenzurarea și chiar interdicția presei independente și de opoziție, cenzură supervizată de Comisia Aliată (Sovietică) de Control.

7. Epurarea adversarilor PCdR pornind de la clauzele Convenției de armistițiu, semnată la Moscova la 12 septembrie 1944.

8. Schimbarea prin forță, fără lege, a administrației județene și locale.

9. Reducerea, apoi dezarmarea armatei române dinlăuntrul țării; neutralizarea jandarmului și a poliției. Acestea s-au efectuat la ordinele emise de Comandamentul militar sovietic și/sau ale Comisiei Aliate (Sovietice) de Control.

10. Intervenția directă a reprezentantului guvernului sovietic pentru a schimba guvernul român.

Atari căi au fost folosite de PCdR, de la fi-

nele lunii septembrie 1944 și pînă la începutul lui martie 1945.

Numărul de față al Magazinului istoric prezintă câteva documente din Arhivele Naționale ale U.S.A. (din Washington, D.C.), privind noua criză politică declanșată de PCdR la finele lui ianuarie 1945 și care va duce, în cele din urmă, la impunerea guvernului dr. Petru Groza.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, ministru al comunicațiilor în guvernul condus de generalul Nicolae Rădescu, sosea la Moscova la 31 decembrie 1944, călătorind cu un vagon special pus la dispoziție de autoritățile sovietice. Știrea a fost anunțată public în capitala U.R.S.S. la 2 ianuarie, iar la București luni 4 ianuarie 1945 (România liberă, III, 1945, nr. 132, p. 1). Întoarcerea a avut loc la 16 ianuarie (Ibidem, III, 1945, nr. 143, p. 1 și 3). În gara Ploiești, liderul comunist a fost întâmpinat de I.G. Maurer, Petre Constantinescu-Iași, Emil Bodnăraș, Iosif Rangheț și generalul Constantin Vasiliu Rășcanu. În Gara de Nord București era așteptat de Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu (Ibidem).

Scopul oficial al vizitei la Moscova fusese discutarea, cu partea sovietică, a unor măsuri de ameliorare a traficului feroviar român grav dezorganizat în urma confiscării repetate de vagoane și locomotive (ca urmare a clauzelor armistițiului), cit și a rechițișii parcului rulant pentru nevoile trupelor sovietice.

Cuînd după sosirea la București, ministrul comunicațiilor a fost primit în audiență de suveran. Gheorghe Gheorghiu-Dej a spus regelui Mihai I că, deși n-a întâlnit lideri sovietici, „a căpătat impresia” că un guvern „de stînga” (adică F.N.D.) „ar fi mult mai în măsură să obțină pentru România (1) statutul de cobeligeranță; (2) întoarcerea prizonierilor de război; (3) Transilvania de Nord și (4) asistența economică pentru îndeplinirea clauzelor armistițiului”. Telegrama nr. 81, din 30 ianuarie 1945, trimisă Departamentului de Stat din Washington de către Burton Berry, reprezentantul politic al S.U.A. la București, din care am desprins citatele de mai sus, nu precizează data cînd a avut loc audiența ministrului comunist la suveran.

La 22 ianuarie 1945, cum aflăm din telegrama nr. 59, expediată de B. Berry la 23 ianuarie 1945, deci la șase zile de la întoarcerea ministrului Gheorghiu-Dej de la Moscova, la București se vorbea deja de intenția comunistilor „de a declanșa o criză politică în următoarele câteva zile” (sublinierea D.C.G.). „Criza va fi provocată de F.N.D. prin publicarea unei platforme [de guvernare — D.C.G.], chemînd la efectuarea, de îndată, a unei reforme agrare, dar eliminînd cererile anterioare de naționalizare a indus-

triilor și băncilor” (incluse în platforma lansată de F.N.D. la finele lui septembrie 1944).

„Comuniștii locali — adaugă telegrama — au luat hotărîrea după ce au primit de la Moscova informarea adusă de la Moscova de Ana Pauker și Gheorghiu” (Dej — sublinierea D.C.G.; Ana Pauker nu fusese însă la Moscova împreună cu Gheorghiu-Dej).

La 26 ianuarie 1945 se știa la București că manifestul F.N.D. va fi în curînd publicat și că va cere schimbarea guvernului. „Se spune că astăzi Gheorghiu-Dej a declarat: „guvernul trebuie schimbat” (telegrama nr. 68, din 26 ianuarie 1945, expediată din București de B. Berry la orele 7 seara).

Duminică 28 ianuarie, ziarele publice Programul de guvernare al F.N.D. „Criza politică” este astfel declanșată și va evolua astfel încît să „motiveze”, din nou, intervenția sovietică.

În continuare, în acest număr de revistă sînt publicate trei documente ce aduc imagini complet diferite de acelea vehiculate prin versiunea oficială, pînă în decembrie 1989.

Mal întîl este cuvîntarea generalului Nicolae Rădescu ținută în sala ARO (azi cinematograful PATRIA), duminică 11 februarie 1945. Ea cuprinde principiile directe ale politicii pe care primul ministru dorea s-o pună în aplicare. Cuvîntarea mai arată, deși indirect, că deosebirile de program între partidele tradiționale (P.N.T. și P.N.L.) de o parte și PCdR de altă parte puteau fi apasate dacă există voința politică necesară. PCdR urmărea însă preluarea și controlul puterii fără a căuta o soluție de compromis cu forțele politice tradiționale.

Un singur exemplu. Platforma de guvernare F.N.D. preciza la punctul 6 că „...F.N.D. va realiza imediat reforma agrară...” (sublinierea D.C.G.). Generalul Rădescu, de acord cu P.N.T.-P.N.L., propunea efectuarea reformei agrare la finele ostilităților, cînd ostașii — în marea lor majoritate de la sate — se vor fi întors de pe front și vor fi de față la împărțirea loturilor. Primul ministru și-a susținut punctul de vedere cu mai puțin de trei luni înainte de încheierea ostilităților, iar trupele române de pe front au defilat în București la 23 august 1945. Ca timp, aminarea efectuării reformei era minimală. F.N.D.-ul cerea însă o reformă agrară imediat în scopuri de propagandă politică, pentru a declanșa artificial o confruntare cu partidele tradiționale.

Mal mult. Reforma agrară propusă de P.N.T. tot în februarie 1945 era mai radicală, deoarece lăsa marilor proprietari numai 30 hectare (nu 50 ha cît propunea PCdR). Fapt care oferea o soluție de compromis. Ceea ce deosebea radical cele două proiecte era atitudinea de fond față de proprietatea agrară individuală. P.N.T. și P.N.L. înțelegeau ca toate nolle proprietăți — de orice dimensiune vine — să fie garantate împotriva unor alte exproprieri. Pentru partidul

¹ Adică revenirea administrației românești în Transilvania de Nord.

comunist reforma din martie 1945 a fost numai o etapă. Peste patru ani, plenara din 3-5 martie 1949 va formula principiile colectivizării pământurilor și va trece, chiar din acel an, la constituirea primelor colhozuri, numite gospodării agricole colective.

Al doilea text publicat de Magazin istoric este alocuțiunea rostită la radio de generalul Nicolae Rădescu la 12 februarie 1945. Premierul explică de ce a ținut expunerea sa din 11 februarie în sala ARO în loc de sala SCALA, cum fusese anunțat inițial.

Al treilea document, publicat acum pentru prima oară în Magazin istoric, cuprinde alocuțiunea generalului N. Rădescu din seara zilei de 24 februarie 1945 către orele 22.30. Este ultima oară când un prim ministru al României vorbește liber la radio, fără intervenția cenzurii, în intervalul 24 februarie 1945-decembrie 1989 (după ziua de 22).

În ziua de 24 februarie 1945, F.N.D. a organizat o demonstrație încheiată în Piața Palatului Regal, pentru a „protesta” împotriva incidentelor de la Uzinele Malaxa (Magazin istoric, nr. 5-7/1991). Acolo, la 19 și 20 februarie, muncitorii încercaseră să aleagă prin vot secret un comitet sindical care să nu mai fie condus de activiști ai PCdR. În „ajutorul” liderilor sindicali comuniști au sosit camioane cu lucrători de la C.F.R. și U.C.B.

În încălțările ce au urmat, Gheorghe Apostol, președintele Confederației Generale a Muncii, a fost rănit de un glonte, tras de nu se știe cine. Presa comunistă a reacționat violent. Inversind și trunchind faptele, a acuzat partidele tradiționale P.N.Ț.-P.N.L. de a fi pus la cale o provocare. Tot atunci presa F.N.D. a pus în circulație și ideea de „război civil”, pe care l-ar pregăti „forțele reacționare”. Manifestația din 24 februarie era așadar organizată de F.N.D. ca un „protest” împotriva incidentelor de la Uzinele Malaxa provocate, în realitate, tot de F.N.D.

Continuând modelul inaugurat la Uzinele Malaxa, manifestația din Piața Palatului s-a

încheiat cu 2 morți și 16 răniți. Indivizi adăpostiți în blocuri din jurul Pieței — imobilele denumite Ilfov, Generala, Boteanu și Wilson — au tras asupra mulțimii.

În seara zilei de 24 februarie, către orele 20.30, citeva sute de tineri au manifestat pentru guvernul Rădescu, în fața clădirii Ministerului de Interne (primul ministru era și titularul Internelor). Dintr-o mașină ce s-a apropiat de manifestați cu farurile stinse, au fost trase rafale de armă automată. Mașina purtând numărul B-17094 s-a îndepărtat în grabă, lăsând în urmă 2 morți și 11 răniți.

Exasperat de provocarea pusă la cale în acea zi, generalul Nicolae Rădescu s-a adresat națiunii prin postul de radio, către orele 22.30. Textul alocuțiunii — nepublicată în 1945 din pricina cenzurii Comisiei Aliate (Sovietice) de Control — este redat în traducere după versiunea engleză aflată în Arhivele Naționale din Washington D.C.

Reacția deplin justificată a primului ministru a avut însă o mare încălțătură emoțională. Premierul a înriminat nominal pe Ana Pauker și Vasile Luca. În felul acesta generalul Rădescu a pus accentul pe unii lideri comuniști de altă etnie decît cea românească. În realitate, liderii comuniști români ca Gheorghe Apostol, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Constantin Pirulescu, Gheorghe Vasilichi, tinărul, pe atunci, Nicolae Ceaușescu, — pentru a nu da decît prea cunoscute exemple — erau tot atît de grăbiți și hotărîți să instaureze, prin orice fel de mijloace, dominația politică a PCdR.

A doua zi, presa comunistă a reacționat pînă la isterie, acuzînd pe primul ministru și pe liderii P.N.Ț.-P.N.L. că împing țara spre „război civil”.

O atare acuzație era absolut necesară pentru a „justifica” intervenția autorităților militare și civile sovietice și a Comisiei Aliate (Sovietice) de Control. Ceea ce a și avut loc în următoarele zile. Dar despre acestea, cu alt prilej.

I. Cuvîntarea primului ministru, generalul N. Rădescu, la întrunirea de la sala ARO din 11 februarie 1945

Sînt profund emoționat. Cum s-a vă mulțumesc mai bine pentru primirea caldă ce mi-ați făcut-o decît asigurîndu-vă că așa cum mi-am făcut datoria pînă acum, mi-o voi face pînă la capăt.

Chemarea pe care am adresat-o populației Capitalei a avut darul să stîrnească unele obiecțiuni.

S-au făcut chiar sugestii potrivit cărora — dacă ar fi

fost să le dau urmare — ar fi trebuit să renunț la ea.

Am socotit însă că sînt îndreptățit să rămîn la punctul meu de vedere pentru cele două motive pe care le expun mai departe.

În primul rînd, nefiind om de partid iar din guvern făcînd parte mai multe grupări politice care dispun de ziare proprii, avînd totodată posibilitatea să-și exprime părerile

în adunări la care eu nu pot să iau parte, ar urma ca eu să n-am puțină nicidec să-mi spun gîndul.

Pe de altă parte, ca democrat convins, socotesc că în nici un fel n-ași putea face mai bine dovada spiritului democratic de care sînt adînc pătruns, decît prezentîndu-mă, din cînd în cînd, în fața poporului căruia, după ce îi voi fi înfățișat și lămurit

starea de lucruri din țară să-î cer părerea asupra activității mele, rămânând ca apoi să-mi dea aprobarea sau să-mi arate neîncrederea sa.

Un asemenea procedeu e cu atât mai necesar cu cât decamdată nu există un Parlament căruia guvernul să-î expună activitatea spre judecată.

Negreșit nu am nici pe departe gândul să polemizez cu cineva; îmi rezerv însă dreptul să-mi spun părerea pe același drept pe care-l are orice cetățean.

Programul de guvernare

Din chiar momentul în care Majestatea Sa Regele a binevoit să-mi încredințeze frâiele conducerii țării, am declarat în mod hotărât că punctele de temelie ale politicii guvernului prezidat de mine sînt următoarele:

1. Continuarea războiului, cu toată puterea, alături de aliați, pînă la totală înfrînare a hitlerismului.

2. Îndeplinirea cu lealitate și fără sovăire a clauzelor armistițiului încheiat cu Puterile Aliate.

3. Păstrarea ordinii pentru ca să putem munci cu toții în liniște și cât mai intens în scopul de a mări producția și a putea face față astfel îndatoririlor contractate prin Armistițiul încheiat.

Pentru realizarea acestor țeluri am luptat fără preget, necrutînd nici trudă, nici odihnă. Și ținînd seamă de împejurările atît de grele prin care trecem, aș putea afirma că rezultatele obținute pot fi considerate satisfăcătoare. Evident, sînt rezerve de făcut, dar repet, în condițiile excepționale de grele în care ne găsim, nu știu dacă s-ar putea cere mai mult.

Discreditarea activității guvernului

Dacă totuși se găsesc glasuri care să cîrască, care să încerce să discrediteze neconținut eforturile supraomenești ce se fac pentru ca lucrurile să meargă cît mai bine și care să aducă, la fie-

pas, învinuirea aceloră asupra cărora apasă povara îndrumării treburilor, nu este lucru de mirare.

Patimile politice au fost totdeauna, la noi, în mare cînst și nici acum nu sînt altfel. Acum, ca totdeauna, sînt ambiții care nu se pot stăpîni iar cei care sînt stăpîniți de ele, nu-și găsesc as-tîmpăr, se svîrcolesc și încearcă, chiar cu prețul ingenuității țării, să și le satisfacă. Sînt apoi oameni cărora le convine haosul, fiindcă în haos oricine își găsește loc de uneltit.

Înfățișînd astfel lucrurile, nu mă gîndesc să alunec pe panta polemice, fiindcă nu acesta este rostul meu, aici. Pentru restabilirea adevărului însă, trebuie să arăt starea de lucruri în adevărata ei lumină.

Negreșit, nimeni nu tăgăduiește că totul nu merge așa cum fiecare ar dori, că nu sînt lipsuri, că nu se fac greșeli etc.. Eu sînt cel dintîi care să recunosc toate acestea. Unde mă despart însă, cu totul, de cei care-și fac un crez din a găsi numai rău în tot ce se face și care aruncă tot felul de învinuiri absurde, este acolo unde, cu buna știință, se insinuiază că pretutindeni nu-i decît rea voință, sabotaj, rea credință, că toți cei aflați în locuri de răspundere sînt naziști, fasciști, hitleriaști și tot felul de alte lighioane, cuvinte ajunse de un banal ridicol la auzul cărora fiecare zîmbește cînd nu se indignează.

N-ar fi prea mare pagubă dacă de pe urma acestor insinuări josnice, n-ar rămîne decît zîmbetul sau indignarea. Din nenorocire, ele pricinuesc un rău adînc din care, dacă cei în drept și-ar da seama, ar trebui să se cutremure.

Ca unul care știu la ce car greu trag, care de mai bine de două luni nu mă dau în lături de la nici un fel de trudă iar odihnă nu mai am, aș putea să nu iau în seamă cum latră cîinii. Dar sufletul îmi este copleșit de durere cînd mă gîndesc la răul care se face țării.

Îndrăzneala depășește măsura

Ca să satisfacem cerințele ce decurg din Armistițiu, în-tîmpinăm adeseori greutăți neînchipuite, din pricina lip-surilor complete în unele compartimente, ceea ce provoacă uneori neajunsuri în execuție. Dat fiind că tulburătorii de ape abia așteaptă să arunce totul pe seama sabotajului, hitlerismului etc. nu sînt în drept. Aliații să creadă că într-adevăr este rea credință acolo unde în realitate nu este decît lipsă de mijloace?

Se vor fi găsind și cițiva mărunți nemernici care să caute să încurce lucrurile, dar de acolo pînă a face din miniștri saboteuri reacționari — îndrăzneala depășește măsura.

Cum am mai spus, o astfel de campanie veninoasă, dusă cu atîta înverșunare, nu este fără înțeles.

În politica țării, calomnia a jucat totdeauna un rol de frunte. Dar dacă altădată calomniile, de la un partid politic la altul, puteau atinge numai pe cei vizați, azi, ele se resfrîng asupra țării și consecințele pot fi incalculabile.

Lată de ce mă cred în drept să cer să înceteze acest vătămător sistem de luptă politică. Tot așa cum mă simt dator să protestez împotriva învinuirilor ce se aruncă asupra colaboratorilor mei. Nici unui ministru nu i se poate arunca epitetul de saboteur sau reacționar. Stăruiesc asupra acestui fapt fiindcă ar fi dureros și păgubitor ca aliaților noștri să le rămînă o îndoială asupra bunelor intenții ale membrilor guvernului.

Ar putea cineva crede, că eu, care mi-am făcut un punct de onoare din îndeplinirea riguroasă a condițiilor Armistițiului și un țel principal al politicii mele din apropierea cît mai strînsă de Rusia Sovietică, mi-aș îngădui să stau alături de colegi asupra cărora ar putea să planeze învinuiri atît de grave?

Și fiindcă este vorba de o

stare de lucruri căreia trebuie să i se pună capăt, socotesc necesar să risipesc și alte învinuiri aruncate asupra unora dintre membrii guvernului.

Vreau să vorbesc despre chestiunea criminalilor de război și a vinovaților de dezastrul țării. Personal, am pus toată stăruința ca această chestiune spinoasă să fie terminată cât mai grabnic posibil. În acest scop, a fost numită o Comisie interministerială compusă din delegați ai tuturor grupărilor din guvern, sub președinția vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, care să întocmească tabelele de vinovați. Odată întocmite, listele au fost aduse în discuțiunea Consiliului de Miniștri, care le-a aprobat în unanimitate.

Acesta a fost felul în care s-a lucrat. Dacă ar fi atunci, să se găsească cuiva vreo vină, poate fi aruncată aceasta asupra uneia sau altelei dintre grupări? Iar dacă se procedează totuși astfel, este procedeu obiectiv și elegant?

În fine, dacă întâmplător vor fi rămas vinovați în afara listelor. Consiliul de Miniștri neavînd posibilitatea să-i cunoască pe toți, acuzatorii publici îi vor putea introduce în cauză. În nici un caz, vina nu poate fi aruncată numai asupra unora dintre miniștri.

Mărunte interese politice au împins și la atacuri cărora nu li se poate găsi nici justificare, nici scuză.

Libertatea presei

O altă chestiune pe care mă socotesc dator să o expun în fața domniilor voastre, spre a fi judecată, este aceea a încălcării unor libertăți de care fiecare are dreptul, în cadrul legilor, să se bucure. Este vorba de dreptul la exprimarea gândirei prin scris, de care nimeni, într-un regim democratic nu trebuie și nu poate să fie lipsit.

În această privință, eu am spus cuvințul cînd am luat contact cu presa, imediat după alcătuirea guvernului, cînd m-am declarat partizan hotărît al celei mai largi liber-

tați a presei, cu o singură rezervă: să se păstreze în scris o formă demnă și civilizată.

Sînt nevoit să constat, cu părere de rău, că o parte a ziariștilor nesocotesc sfatul meu, dar ei să fie siguri că făcînd astfel n-au nimic de cîștigat. Atacurile dintr-o parte a presei îmbracă o formă de violență rară și de o ținută care nu este de natură să sporească prestigiul acestei instituții chemată să îndeplinească în viața statului un rol de covîrșitoare importanță. Dacă tinerii care fac acum ucenicie — fiindcă acești sînt cei mai porniți la violență — în loc să-și întorcă privirea spre felul de a scrie al faimosului Șeicaru ar lua pildă de la ziariști de rasă și mai vîrstnici, care conduc marile cotidene, n-ar avea nimic de pierdut.

Dar să revin la libertatea scrisului. S-a întîmplat în cursul săptămîinii trecute un fapt cu totul îngrijorător. Cîțiva lucrători tipografi au găsit cu de la ei putere să se transforme în cenzori ai scrisului. Nu numai că au refuzat imprimarea unor comunicate care nu corespundeau părerilor lor politice, dar au decretat pur și simplu suspendarea apariției unui ziar. S-ar părea de necrezut și totuși din nenorocire este tot ce poate fi mai adevărat. Își poate găsi aprobarea un asemenea fapt în mintea vreunui om în adevar înțelept? Unde s-ar ajunge dacă în fiecare ramură de activitate muncitorii ar proceda la fel?

Muncitorimea se socotește doar democrată, vorbește numai în numele democrației în orice împrejurare. Și tocmai ea să suprimă atributul cel mai de seamă al democrației: libertatea? Cum rămîne cu dictatura și cu nazismul? Care este deosebirea între ce se făcea sub regimul lui Antonescu, cînd nu se scria decît din ordin și ce fac unii muncitori acum?

Rămîne o speranță: fapta lucrătorilor tipografi n-a găsit aprobare nicăieri, nici chiar la majoritatea camarazilor lor, care ne-au declarat că nu este vorba decît de niste răz-

vrățiți. Nădăduiesc că gestul nu se va mai repeta și profit de prilej să fac, din nou, apel la muncitori să rămînă pe calea dreaptă a datoriei și să dea în aceste vremuri tot sprijinul așteptat de la ei.

Solidaritate prin conlucrare tuturora

Mi-au cerut, cu stăruință, o lege a sindicatelor. Le-a fost dată. Sindicatele sînt intitulate însă profesionale, nu politice. Să se ocupe deci cît mai puțin de politică și cît mai mult de treabă. Numai așa vor fi de folos și țării și lor înșile. Orice agitație trebuie să înceteze, fiindcă astfel se pune în primejdie însăși ființa țării. Pentru satisfacerea de ambiții politice, este criminal să se împingă întreg Neamul la pierzanie. Nu ne putem apăra împotriva nenorocirilor care ne pîndesc decît prin solidaritate, printr-o conlucrare a tuturora. Unirea tuturor într-un mînunchi, fără considerații de ordin politic, este singurul nostru mijloc de salvare. Pentru certuri, pentru ciocniri de ideologii, pentru răfuiele, — va fi destulă vreme mai tîrziu. Deocamdată, nu este loc decît pentru unire, liniște și muncă. Este lozinca ce trebuie săpătat cu litere de foc în toate sufletele.

Aventurile politice trebuie să ia sfîrșit. Vedem și simțim în tot momentul ce a suferit țara de pe urma politicii de aventură. Toți cei ce sînt buni români și cu mintea sănătoasă, trebuie să se ridice cu putere împotriva oricărei agitații, din orice parte ar veni.

În ce mă privește, afirm din nou că atît timp cît frînele guvernării vor fi în miinile mele, voi apăra, cu orice preț, liniștea și ordinea în țară, nu cu gîndul de a asupra pe cineva, ci numai fiindcă am convingerea că este singura cale de urmat.

Am dat, cred, dovadă în cele două luni și ceva de guvernare, că n-am nici un fel de preferință pentru vreuna din grupările politice; am fost

de o imparțialitate, de o obiectivitate mai presus de orice bănuială. Așa fiind, când îmi afirm punctul de vedere pe care eu îl socotesc ca fiind cel mai potrivit cu situațiunea de azi a țării, nimeni n-are să se teamă de nimic, dacă pășește pe drumul drept.

Acum o altă chestiune asupra căreia d-voastră aveți să vă spuneți cuvîntul: Este vorba de reforma agrară. Nu voi intra în considerațiuni de amănunt în ce privește felul în care să fie soluționată. După părerea mea, ceea ce interesează în clipa de față este alegerea momentului cel mai prielnic pentru înfăptuirea ei.

Din cîntărirea cu multă grijă a tuturor motivelor, pentru și contra, eu am ajuns la convingerea că nu numai că acum nu este momentul ce trebuie ales, dar că pășindu-se acum la înfăptuire s-ar face o greșeală cu urmări dintre cele mai rele.

Mă voi explica.

Repetînd un lucru pe care l-am spus de mai multe ori — dar trebuie să-l repet — principala noastră grijă trebuie să fie astăzi sporirea producției. S-ar ajunge la acest scop printr-o împărțire a pămîntului? Dimpotrivă. Toți plugarii, mari și mici ar intra într-o adîncă agitație; cei mari nu și-ar mai lucra pămîntul, cei mici s-ar găsi în fierberea așteptării de a li se da. Pămîntul ar rămîne o parte nelucrat, iar alta prost muncit, din care pricină producția nu numai că n-ar fi sporită, dar ar scădea. Să nu uităm că după trecuta expropriere, o bună parte a pămîntului dat sătenilor a rămas pîrloagă ani de zile.

Și să nu uităm altceva. În toamna trecută nu s-a însămintat decît circa o treime din ceea ce fusese programat. Se poate să nu ne gîndim la ce ne așteaptă dacă însămintările de primăvară nu vor fi făcute în măsura în care trebuie? Pe de o parte nu vom putea da, în contul Armistițiului, ceea ce avem de dat, iar pe de alta, ne-ar pîndi o foamete cumplită.

Dar este un alt argument de o covîrșitoare importanță.

Noi ne găsim în plin război și vrem să-l ducem alături de aliați, *pînă la victorie*. Luptătorii de pe front sînt acei care trebuie să aibă dreptul de înțietate la împărțeală. Se gîndesc partizanii reformei imediate la starea sufletească în care se vor găsi ostașii cînd vor ști că, în vreme ce ei își varsă singele departe de țară, ai lor cei de acasă, poate că rămîn fără pămînt? Cît de adevărat este că dreptatea stă de partea mea, o confirmă rapoarte sosite ieri chiar la Marele Stat Major și prin care se arată că ostașii cer amînarea reformei pînă la înapoierea lor.

(D. general Rădescu citește următorul raport al Marelui Stat Major).

Raportul Marelui Stat Major

„Am onoarea a supune cunoștinței domniei voastre următoarele:

Din informațiile sosite de pe front, cu privire la starea de spirit a unităților se raportează că domnește o mare îngrijorare în rîndurile trupei produsă de publicitatea care se face prin presă asupra viitoare reforme agrare și diverse declarații care susțin că reforma agrară trebuie făcută imediat. Ostașii cred că cei rămași acasă vor beneficia în detrimentul lor și se tem că lipsind, nu-și vor putea valorifica drepturile.

Îngrijorarea și comentariile trupei sînt cu atît mai îndreptățite cu cît marea majoritate a ostașilor aflați în linia întîi sînt țărani. Ei cer ca ținînd seama de eforturile și sacrificiile pe care le fac pe front, să fie cei dintîi care să aibă dreptul la improprietărire. Ei se tem ca beneficiarii improprietăririi să nu fie cei rămași în interior și mobilizați pentru lucru.

Pentru calmarea acestei stări de spirit, este necesar să se dea asigurări din partea guvernului, prin presă și radio, că dorința ostașilor va fi ținută în seamă.

Față de situația gravă sem-

nalată, Marele Stat Major roagă să binevoiți a aviza dacă nu este nimerit ca problema improprietăririi care are repercusiuni asupra moralului trupelor tocmai în momentul cînd ele sînt chemate să dea cel mai mare efort de război, să fie studiată și tratată astfel, încît să nu constituie pentru ostașii de pe front o nouă îngrijorare”.

Concluzia firească este deci că reforma agrară nu poate și nu trebuie să fie înfăptuită, decît după încetarea războiului.

Dreptul la cobeligeranță

Mai sînt, în sfîrșit, două chestiuni asupra cărora mă cred dator să-mi spun cuvîntul.

Se pretinde în anumite cercuri că dacă nu ni s-a acordat pînă acum cobeligeranța și nici intrarea în Ardealul de Nord, este din pricină că în fruntea Guvernului nu se găsesc personalități care să se bucure de încrederea aliaților. Este dureros ca și chestiuni de o astfel de importanță să fie coborîte în rîndul combinațiilor de meschin ordin politic.

Cobeligeranța, atunci cînd ne va fi dată, nu va fi un dar făcut pe temeiul unei simpatii personale. Ea va fi acordată, fiindcă aportul nostru militar recunoscut de o deosebită importanță și vitejia armatei noastre vor fi făcut să o merităm; iar intrarea în Ardealul de Nord fiind un drept al nostru de nimeni contestat este ridicol să se vorbească de ea ca de o favoare ce s-ar face vreunui dintre noi. Dar ce nu e în stare să inventeze imaginația unor oameni?

Expunerea pe care v-am făcut-o a fost, negreșit, sumară, totuși destul de lămurită spre a vă da seama de greutatea mari cărora guvernul trebuie să le facă față și în particular, de cele pe care le întîmpin eu. În ce mă privește, oricît de apăsătoare mi-ar fi povara, oricît de Istovitoare munca, nu mă voi lăsa învins atît timp cît Dum-

nezeu îmi va păstra puterea de rezistență.

Am cerut de la toți două lucruri:

1. Înțelegere în ceea ce privește greutatea — uneori chiar imposibilitatea — înlăturării tuturor lipsurilor de care fiecare din d-voastră se lovește la fiecare pas. Oricâtă bunăvoință am pune și eu și colaboratorii mei, situația este în anumite cazuri de așa fel încât nu i se poate găsi soluția.

2. Cuminenție, păstrarea celei mai desăvârșite ordini și

liniști și înhămare la muncă grea și spornică, acestea constituind singurul mijloc ca să nu alunecăm pe povârnișul prăbușirii. Și asupra acestui punct, țin să accentuez că sînt în deplin acord cu Alianții noștri.

Nu pot termina această cuvîntare înainte de a vă ruga să ne îndreptăm gîndul către Acela care a dat toate dovezile de cavalerm, vitejie și dragoste de Țară nemărginită, — către Majestatea Sa Regele Mihai I. (Viitorul, 13 februarie 1945)

mocrație și libertate, democrație și libertate de care să se bucure întreg poporul, nu numai în folosul onora.

Cu durere însă trebuie să constat, că tocmai aceia de la care urma să aștept cel mai mare sprijin, nu numai că nu-mi dau aceste sprijin, dar înlănesc la ei ostilitate și rezistență. Dovezile în acest sens sînt numeroase și îmi rezerv dreptul să le analizez cu alt prilej.

Pentru moment, vreau să înfațșez poporului una singură din aceste dovezi, ce s-a petrecut cu adunarea de ieri.

Am convocat publicul la o consfătuire pentru duminică ora 12 în sala Scala. Dar încă de simbată seara, sala a fost ocupată cu forța, de un grup de circa 1 000 persoane din gruparea F.N.D. care a rămas în sală și în timpul nopții, astfel că nimeni nu putea să intre din publicul ce ar fi voit să vină la adunare în afară de acei cărora li se lăsa accesul liber de către cei din sală.

Ce-mi rămînea atunci de făcut?

Gîndul meu, cînd anunțasem consfătuirea, fusese să stau de vorbă cu români din toate clasele și din toate partidele — intrucît eu nu sînt al niciunui partid, mă consider al țării — iar în sala Scala se găseau numai reprezentanții unui partid, instalați cu forța, tocmai ca să împiedice pe alții să vină.

Nu era decît o singură soluție, să aleg altă sală, ceea ce am și făcut.

Mărturisesc toată părerea de rău că lucrurile nu s-au urmat așa cum fusese hotărît. Vina însă nu o port eu, ci aceia care au crezut că au de cîștigat ceva, procedînd așa cum s-a făcut.

Tuturor celor care s-au găsit în sala Scala le exprim tot regretul meu — chiar și celor care au strigat: „Jos general Rădescu”.

De altfel pe mine nu mă supără deloc dorința, dacă ea există, a celor care strigă „Jos generalul Rădescu” și aceasta pentru un motiv foarte simplu: nu țin de loc să rămîn acolo unde sînt,

II. Declarațiile făcute la Radio de către generalul Rădescu

în 12 februarie 1945

Ieri la ora 1, d. general Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri, a făcut următoarele declarații:

ROMÂNI,

Așa cum arătam în cele citate cuvinte prin care v-am chemat la o consfătuire și așa cum v-am spus și ieri în cuvîntarea de la „ARO”, unde am găsit din partea dv. atîta însuflețire, socotesc că o mai mare dovadă a spiritului democratic de care sînt pătruns n-o pot face, decît prezentîndu-mă în fața poporului judecării căruia să-i supun și acatele mele și gîndurile mele.

În unele ziare, publicîndu-se dări de seamă, evident tendențioase, cu privire la adunarea de ieri, țin să pun lucrurile la punct, fiindcă nu-mi place să las niciodată lucrurile nelămurite.

Mijlocul de luare de contact în ce privește voința mea de a lua contact cu poporul, nu-l puteam găsi decît venind în fața poporului să-i explic ceea ce gîndesc — mijloc de luare de contact cu atît mai mult indicat acum, cînd o adunare alcătuită din reprezentanți ai poporului nu există.

Dar prin popor eu nu înțeleg numai o fracțiune; înțeleg întregul popor fără deosebire de culoare politică, de rasă și

de religie.

Cît de adevărat este acest lucru, ar putea să arate între alții evreii; în timpul cînd s-a dezlăntuit împotriva lor teroarea, eu am fost acela care le-am întins cea mai prietenească mînă, fără să mă gîndesc o clipă la urmările ce ar fi putut decurge pentru mine de pe urma faptei mele. În special ar avea un cuvînt de spus acela dintre evreii, cu care împreună mi-am petrecut anul din lagărul de la Tg. Jiu.

Iar pentru atitudinea pe care am avut-o în lungul vieții mele, oricine a putut să-și dea seama de tendințele mele liberale și democratice.

Cînd am fost chemat la cîrma țării nu fiindcă eu aș fi făcut vreun gest poate, din care să se vadă că eu m-aș fi gîndit la acest lucru, dar fiindcă așa s-a crezut, că aș putea fi de folos pentru țară în aceste timpuri grele, am dat urmare ordinului regal, știînd bine că sarcina ce mi se încredințează nu poate să-mi aducă decît trudă și ne cazuri.

O mulțumire am avut, aceea de a mi se fi dat prilejul să înlătur cu desăvîrșire orice urmă de guvernare asupritoare din trecut și să întrezăresc o eră de adevărată de-

dacă țara nu mă vrea, astfel că nu este nevoie de nici o demonstrație pe această chestiune.

Sînt la dispoziția țării

Eu sînt la dispoziția țării. Rămîn cît va crede că sînt de folos; plec cînd va crede că nu mai sînt de nici un folos.

Voi face o dovadă și mai categorică în ce privește felul în care înțeleg eu libertatea în general și în speța libertatea presei.

De la sindicat, lucrătorii tipografi au primit ordin să nu lase să se imprime nimic cu privire la adunarea, mai bine zis la confiscătura de ieri.

Eu am dat ordin cenzurii presei să nu interzică nimic din ceea ce voiesc să publice ziarele, care se bucură din partea Sindicatului de întreaga libertate, chiar de ar fi să se arunce insulte asupra-mi.

Eu am conștiința împăcată că îmi fac datoria de bun român și judecata conștiinței mele îmi este de ajuns. Tot ce se face ori se spune în afară de aceasta, consider că

sînt simple aprecieri care asupra-mi nu produc nici impresie și nici influență.

Cuvînt către muncitori

Închei cu un cuvînt adresat muncitorilor.

Nu aveți un prieten mai bun decît mine, prieten cu totul dezinteresat; și încă nefiind om de partid, nu am nici un interes de voi, în afară de interesul ce-l port pentru binele vostru. Și nu este nimeni care să se gîndească mai mult decît mine să vă îmbunătățească situația. Nu prin sporuri de salarii, ceea ce nu este de nici un folos, ci prin îmbunătățiri reale, dar care negreșit nu pot fi realizate îndată, dar care în mintea mea fierb.

Ceea ce vă cer în schimb este un lucru în folosul vostru și țării întregi: să nu vă lăsați amăgiți de alții, a căror coadă de topor ați ajunge, ci să vă vedeți cu stăruință de lucru, ceea ce este de covârșitoare importanță în vremea de față. (Viitorul, 14 februarie 1945)

au atacat Prefectura, luînd-o cu asalt;

La Caracal, mica dar vi-teaza garnizoană a rezistat cu dirzenie unui atac, așa că Prefectura a putut fi salvată;

La Brașov au devastat un magazin cooperatist;

Crimele pe care le-au comis în Capitală vor putea fi cunoscute pe deplin abia mîine.

Au deschis focul împotriva Palatului regal, două gloanțe pătrunzînd în biroul marelui Palatului. Au deschis focul și împotriva Prefecturii Capitalei și au atacat clădirea Ministerului de interne, în care mă aflu și eu. Un glonte a ricoșat chiar lîngă masa mea de lucru. Cu trei sferturi de oră în urmă, asupra unui grup care își manifesta simpatia și adeviziunea față de mine s-a tras dintr-o mașină. Sînt doi morți și 11 răniți.

Iată, pe scurt, ce s-a întîmplat azi.

Criminalii care au pus la cale aceste crime nu au nici măcar curajul responsabilității pentru acțiunea lor. Vor încerca să arunce blamul asupra celor pe care vor să îi supprime. Îndrăznesc să blameze armata care, potrivit lor, s-a aflat la originea provocărilor.

Afirm cu toată tăria că nu poate exista o insinuaie mai infamă. Armata a primit ordinul meu expres să nu atace decît dacă este atacată. Am făcut chiar mai mult: peste tot unde trupa a fost atacată, s-a tras în aer, pentru a-i intimida pe atacatori.

În ceea ce mă privește, am făcut tot posibilul pentru a preveni orice tulburare. Am interzis mitingul programat de național-țărăniști și am permis desfășurarea demonstrației de stradă a F.N.D., anunțată anterior. Totuși, suflitele negre ale celor fără de neam și fără de Dumnezeu trebuie, în mod necesar, să-și încarce conștiința cu alte crime. Acestea sînt faptele, aceștia sînt oamenii. Dar ne putem noi mulțumi doar cu sublinierea acestui lucru, fără a invoca pedeapsa lui Dumnezeu? ■

III. Apelul generalului Rădescu

către țară,

radiodifuzat la 24 februarie, ora 22.00,

de către stația de radio București

Frați români!

Cei fără de neam și fără de Dumnezeu — cum i-a numit lumea — au început să dea foc țării și să o scalde în sînge.

O mîină de indivizi, conduși de doi străini, Ana Pauker și Luca ungurul, încearcă să supună neamul prin teroare. Ei trebuie să piară zdrobiți.

Acest neam, care a știut întotdeauna cum să se apere, nu a putea fi îngenunchiat acum de o mîină de sărăntoci.

Sub masca democrației — o democrație pe care, la fiecare pas, o calcă în picioare —, aceste hiene înspăimîntă-

toare speră să obțină controlul țării.

Faptele lor blestemate sînt fără număr, în toată țara. În curînd, voi avea prilejul să vă vorbesc despre ele. În seara aceasta vă voi povesti, pe scurt, doar ceea ce s-a întîmplat azi, căci doresc să înlătur toată infamia care a început să se reverse asupra mea și a armatei, pentru a-și ascunde crimele lor odioase.

Din datele pe care le-am adunat pînă acum, referitor la evenimentele din provincie și din Capitală, vă informez despre următoarele:

La Craiova, grupuri armate

NOI BURSE ALE FUNDAȚIEI CULTURALE

MAGAZIN ISTORIC

Pornind la drum acum 15 luni, Fundația noastră, născută din dorința membrilor săi fondatori de a stimula atât capacitatea de a merge înainte a revistei *Magazin istoric* în condițiile noi ale liberalizării prețurilor (aflate de atunci într-o ascensiune continuă, prețul hirtiei de exemplu crescând de aproape 40 de ori), cu păstrarea deplină a obiectivității științifice și a independenței profesionale, cât și a inițierii altor forme de promovare a răspindirii istoriei naționale și universale, are deja un palmares. Iată că am avut marea satisfacție să vedem venind spre Fundația Culturală Magazin Istoric sute de prieteni ai revistei *Magazin istoric*, animați de o mare dragoste pentru adevărul istoric, oameni care ne-au dăruit din timpul și banii lor, care ne-au trimis donații din economiile lor sau care ne-au întimpinat cu o mare ospitalitate — cum s-a întâmplat la Urziceni de ziua Marii Uniri, în perspectiva înființării primei filiale locale a Fundației Culturale Magazin Istoric. Am trăit bucuria unor asemenea gesturi de la mulți români de peste hotare, începând cu prințul Dimitrie Sturdza din Elveția, ales membru de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric, și sfârșind cu ultimul nostru corespondent din străinătate, domnul Constantin Preda, din Statele Unite ale Americii.

Fundația a reușit să publice în 1992 împreună cu Editura Presa Națională, lucrarea originală *Cine a fost Armand Călinescu — mărturie*, ce a umplut un gol în literatura noastră istorică și a întrunit aprecieri numeroase la cititorii din țară și de peste hotare. Sînt în plin proces de tipărire alte volume.

Nu putem omite sprijinul acordat de către Departamentul Informațiilor programului inițiat de Fundația Culturală Magazin Istoric de a oferi burse anuale pentru elevi și studenți. Credem că programul nostru de burse anuale pentru elevi și studenți este unul dintre punctele de mare perspectivă din statutul nostru.

În condiții de deplină autonomie științifică, luînd în considerare *numai* criteriile profesionale și libere de orice atribuție politico-ideologice, bursele anuale ale Fundației Culturale Magazin Istoric atribuite la 15 decembrie 1992 unor elevi și studenți au cuprins următoarele școli și facultăți:

Liceul „Vasile Alecsandri” — Galați
Liceul „Mihai Viteazul” — Ploiești
Liceul „Axente Sever” — Mediaș
Școala generală nr. 66 — București
Liceul „Jules Michelet” — București
Liceul „Iulia Hasdeu” — București
Liceul „Gheorghe Roșca Codreanu” — Birlad
Liceul „Vlaicu Vodă” — Curtea de Argeș
Facultatea de istorie — Iași
Facultatea de istorie — Constanța
Facultatea de arhivistică — București
Facultatea de istorie și filosofie — Cluj
Facultatea de teologie — București
Academia națională de arte — București
Deci 8 bursieri și elevi și 10 bursieri studenți.

Iată că acum primim un nou sprijin din partea excelențelor lor Monica și Dimitrie Sturdza, a familiei Constantin C. Giurescu, a domnului inginer Liviu Negru, a domnului inginer Bogdan Goilav, vechi și statornici cititori ai revistei *Magazin istoric*, putînd curînd nominaliza încă opt bursieri elevi și opt bursieri studenți (bursele Monica și Dimitrie Sturdza), un bursier student (bursa Constantin C. Giurescu), un bursier student (bursa George Goilav), un bursier elev (bursa Benedict Negru).

Numele noilor noștri bursieri vor deveni cunoscute în numărul din luna martie 1993 al revistei noastre, iar atribuirea lor va fi făcută înainte de Sfintele Paști ale anului 1993.

Deci un număr de 37 băieți și fete sînt astăzi bursierii Fundației Culturale Magazin Istoric. Credem că este o performanță pentru care mulțumim tuturor donatorilor, ca și membrilor Fundației care nu și-au precupețit timpul și energia spre a efectua lucrările necesare funcționării acestor burse. Nu ne rămîne decît să ne urăm ca și în anul școlar 1993-1994 să putem oferi un număr la fel de impresionant de burse anuale pentru o instituție la începutul activității.

Sperăm că în numărul din luna aprilie 1993 al revistei noastre să putem aduce cititorilor și tuturor celor care iubesc istoria românească și scriu despre ea o serie de vești foarte bune.

Se va vedea astfel încă o dată că nu au trecut în zadar cei 26 ani de existență ai *Magazinului istoric*.

ALBUM ISTORIC

Mai credincioși ochii decât urechile. Iată un vechi proverb românesc ce și-a dezvăluit întreaga sa valabilitate și în zilele în care, găzduiți cu amabilitate de d-na Ana Pleșia, am avut posibilitatea să consultăm o parte din imensa comoară existentă în cadrul Cabinetului de fotografii al Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Naționale. De-a lungul anilor, cu dragoste și pasiune, aici s-a strâns, prin donații și achiziții, un important volum de documente iconografice, compus din fotografii și cărți poștale ilustrate. În mapele orînduite cu grijă și aflate în curs de prelucrare, cu prilejul organizării unei fototeci care să înlesnească cercetarea, se află piese de mare valoare documentară, în imensa lor parte inedite, reprezentînd personalități marcante ale vieții culturale, științifice, artistice și politice, dar și numeroase fotografii de autor. Sînt documente relevante privitoare la începuturile fotografiei în România, provenind din primele ateliere fotografice din București (Franz Duschek, Franz Mándy, Carol Pop de Szathmáry), Brașov (Otto Bielig, Leopold Adler), Iași (Nestor Heck, A. Schivert, W. Wolenteit), Craiova (K.E. Zipser), Ploiești (Jean Friedge) etc. Prin aceste ateliere au trecut și s-au fotografiat Gh. Asachi, I.H. Rădulescu, Al.I. Cuza, Al. Beldiman, M. Eminescu, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Carol I și regina Elisabeta, frații Golești, Titu Maiorescu, P.P. Carp, Al. Odobescu și B.P. Hasdeu, I.L. Caragiale și Ion Creangă, L. Catargiu și N. Filipescu, A.D. Xenopol sau Grigore Alexandrescu, C.A. Rosetti, Al. Vlahuță, B. Ștefănescu-Delavrancea, frații Nicolae și Constantin Cretzulescu,

D.A. Sturdza și mulți alții. În aceleași colecții se află de asemenea un mare număr de lucrări purtînd semnăturile unor cunoscuți artiști ai fotografiei din Paris, Viena, Berlin sau Pesta. Prin atelierele lor au trecut și români ce și-au immortalizat chipul, lăsîndu-ne, astfel, prețioase mărturii despre epoca în care au trăit.

Urmînd firul istoriei, am reținut un însemnat număr de fotografii ce se referă la Casa regală, la diferite instituții și organizații politice și culturale, la mari evenimente istorice, precum Războiul pentru cucerirea independenței, Expoziția generală română din 1906, Serbările ASTREI de la Blaj (1912), Campania din 1913 și Pacea de la București din același an, primul și cel de al doilea război mondial, conferințele Micii Înțelegeri, viața academică și universitară interbelică, importante secvențe din activitatea diferitelor guverne și partide politice etc.

Pe măsură ce presa a început să acorde un spațiu tot mai amplu documentului ilustrativ, în colecțiile Cabinetului apar fotoreportaje consacrate vieții sociale, economice, culturale, militare și politice etc. Prin fotografiile și albumele achiziționate sau primite ca donații din partea unor persoane particulare se pot realiza interesante „istorii ilustrate” ale unor familii și instituții. Și, ca în multe alte cazuri în arhive, există un bogat material fotografic consacrat culiselor marilor evenimente sau așa-zisului fapt mărunț. Acesta, împreună cu celelalte documente din cadrul Colecției, reușesc să reinvie sub ochii cercetătorului importante capitole de istorie românească, fixîndu-i-le

în memorie și cu ajutorul imaginii.

Nu numai pentru generațiile tinere, ci pentru noi toți, acest tezaur de informație *inedită* ne oferă noi zone de cunoaștere. Iată pentru ce, începînd cu acest număr, *Album istoric* găzduit de planșele noastre se va strădui să valorifice cît mai multe fotografii *inedite*, ce vor fi selectate și furnizate cu amabilitate de specialiștii Cabinetului de fotografii al Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Naționale, cărora le adresăm de pe acum călduroasele noastre mulțumiri.

Totodată, găsim nimerit prilejul de a lansa invitația pentru cititorii noștri de a ne pune la dispoziție, atunci cînd dețin fotografii cu valoare documentară, pe care le vom publica în paginile revistei, împreună cu numele celor care ni le-au furnizat. De asemenea, vă solicităm părerile în legătură cu această nouă inițiativă, pe care o dorim cît mai aproape de interesul și gusturile dumneavoastră, dragi cititori.

Răsfoind noul manual de *Istoria românilor - epoca modernă și contemporană*, am constatat cu mare încredere că autorii și editorii acestuia n-au acordat prea mare atenție iconografiei, a cărei importanță în procesul de predare și fixare a cunoștințelor este unanim apreciată de către specialiști. Iată de ce, noua inițiativă a redacției noastre a avut în vedere și acest aspect, dorînd să vină în sprijinul profesorilor de istorie și nu în ultimul rînd al elevilor.

Precizăm că în selectarea fotografiilor din acest *Album istoric* ne-am bucurat de sprijinul competent al doamnei Ana Pleșia.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Editura **Humanitas** continuă programul editorial pe care și l-a propus. Titlurile publicate, grafica și calitatea hirtiei, aspectul atrăgător al volumelor, te fac să învingi „bariera” prețului și să cumperi cărțile tipărite de **Humanitas**. Vă prezentăm în continuare ultimele titluri care ne-au sosit la redacție.

• **Mircea Eliade — IMPOTRIVA DEZNĂDEJDII. PUBLICISTICA EXILULUI** (ediție îngrijită de **Mircea Handoca**; cu o prefață de **Monica Spiridon**).

București, 1992, 272 pp., 290 lei; sint strînse pentru prima oară între copertele unei cărți texte publicate în limba română, în anii exilului.

• **Alain Besançon — CONFUZIA LIMBILOR** (în românește de **Mona Antohi** și **Sorin Antohi**).

București, 1992, 96 pp., 120 lei; o radiografe a crizei Bisericii, făcută de un specialist în istoria secolului XX.

• **François Furet — REFLECȚII ASUPRA REVOLUȚIEI FRANCEZE** (traducere de **Mircea Vasilescu**; cu o introducere de **Sorin Antohi**).

București, 1992, 247 pp., 285 lei; o încercare de demitizare a Revoluției franceze și o polemică cu interpretarea marxistă a fenomenului.

• **Christine Ockrent, contele de Marenches — CONSILIER DE TAINĂ AL PUTERII** (traducere de **Alida Burada**).

București, 1992, 302 pp., 280 lei; o celebră ziaristă stă de vorbă cu șeful serviciului de spionaj și contraspijonaj extern al Franței (S.D.E.C.E., azi D.G.S.E.); păcat că un om care știe atât de mult nu poate povesti decît atît de puțin.

• **Thierry Wolton — K.G.B.-UL ÎN FRANȚA** (traducere de **Andreea Vlădescu**).

București, 1992, 380 pp., 330

lei; potrivit autorului, Franța a fost o țintă predilectă a serviciilor secrete sovietice; în acest context, un capitol este rezervat și „rețelei românești Caraman”.

• **Pierre Manent — ISTORIA INTELECTUALĂ A LIBERALISMULUI** (traducere de **Mona Antohi** și **Sorin Antohi**; prefață de **Sorin Antohi**).

București, 1992, 177 pp., 199 lei; marile momente ale istoriei liberalismului, curentul principal — potrivit autorului — al politicii Europei de trei secole încoace.

• **Henry Troyat — ECATERINA CEA MARE** (traducere de **Elisabeta Niculescu** și **Alexandru Vianu**).

București, 1992, 396 pp., 460 lei; un roman istoric, semnat de cunoscutul scriitor francez de origine rusă, membru al Academiei Franceze.

COPERTELE

① Din creuzetul Orientului îndepărtat s-au abătut asupra Europei, din sec. IV pînă în sec. XIV, valuri succesive de popoare migratoare. Tumultul acelei zone pare a se desprinde și din această stampă tibetană din sec. XV, peste care tronează, senin și detașat, Buddha (**Genghis-Han — hanul oceanic**, p. 74)

② Hatmanul Răducanu Rosetti (în centru) și cîțiva dintre iluștrii săi contemporani: Alexandru Ipsilanti (Moldova — stînga sus); prințul Grigori Potemkin (Rusia — dreapta sus); Maurice conte de Lacy (Franța — stînga jos); Iusuf Pașa (Imperiul otoman — dreapta jos) (**Un hatman la rîspîntie de veacuri**, p. 18)

④ Imagine din Sala de primire a ambasadorilor, aflată în palatul Doina Bahce (1898, **Un român la Istanbul**, p. 11)

PLANSELE

① **Sîlna, 19 iunie 1932:** comemorarea a 10 ani de la moartea marelui bărbat de stat român Take Ionescu (**sus**); ministrul I. Gr. Periețeanu (în centrul imaginii) în mijlocul unui grup de participanți; (**jos**) aspect din timpul slujbei religioase desfășurate cu acest prilej; printre participanți s-au aflat: Adina Take Ionescu (vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1975), Iuliu Maniu și Stelian Popescu

② **Mai 1933.** Dineu organizat la Președinția Consiliului de Miniștri în cinstea ministrului de externe Nicolae Titulescu

Generalul Ion Antonescu, șeful Marelui Stat Major

Iulie 1933. Primul ministru I.G. Duca, împreună cu ministrul industriei și comerțului, Gheorghe Tătărescu

③ Trei dintre consilierii regali, imediat după investire (de la stînga la dreapta): Al. Vaida Voievod, C. Argetoianu și I. Mihalache.

Dejun în onoarea consilierilor regali: în picioare, vorbind, Al. Vaida Voievod; jos, la masă: Armand Călinescu, C. Argetoianu și G.G. Mironescu

④ V.V. Tilea vorbind la inaugurarea „Casei engleze” din București; în fotoliu, M. Palairret, ministrul Angliei în România

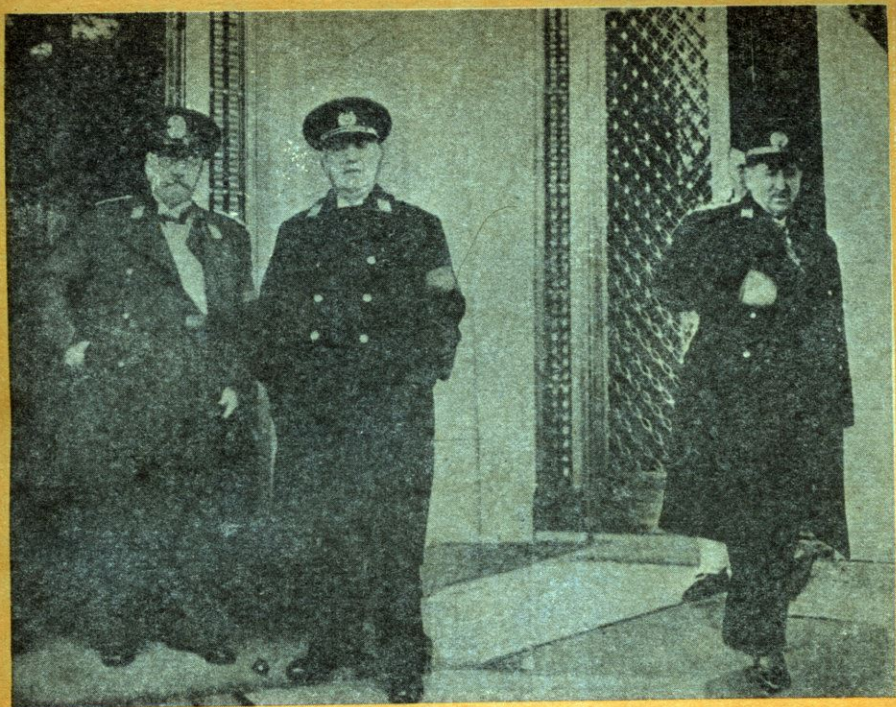
Recepție la Ateneul Român. De la stînga la dreapta: Virgil Madgearu și soția, d-na și dl. Adrien Thierry, ministrul Franței la București, și Richard Franasovici

Album istoric
Viața politică în România interbelică

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUȚĂ

Piața farmaceutică mondială (exclusiv Europa de Est) a fost estimată la 156 miliarde dolari în 1989 și va crește, conform pronosticurilor, la 274 miliarde dolari până spre sfârșitul acestui secol. Rhône-Poulenc, aflat pe locul 21 între fabricanții de produse farmaceutice, a reușit, prin cumpărarea a 68% din acțiunile firmei americane Rorer (pentru care, prin ingeniozitate financiară, a plătit doar 50% cash), să urce între primii zece pe plan mondial și pe locul doi în Europa. Efortul financiar pe care îl face grupul Rhône-Poulenc în domeniul cercetării este impresionant, dar absolut necesar pentru a se menține în frunte. Astăzi, descoperirea unei noi molecule farmaceutice costă de cinci până la zece ori mai mult decât în urmă cu un deceniu. Astfel, numai Rhône-Poulenc Rorer a alocat, în 1991, 444,5 milioane dolari pentru cercetare. Este

vorba aici, desigur, și de urmărirea obținerii unui profit într-o ramură industrială mai puțin afectată de fluctuațiile economice ciclice, dar și de rațiuni medicale. Costurile farmaceutice reprezintă, de regulă, doar 10% din costul total al îngrijirii unui bolnav. Utilizarea pe scară mai largă a produselor farmaceutice poate reduce costurile legate de spitalizare. Pe de altă parte, reglementări guvernamentale, din aproape toate țările, își propun să controleze cit mai strict prețurile la medicamente. Este deci de datoria companiilor producătoare — cele care produc medicamentele menite să ușureze dureri, să salveze sau să prelungească viața a mii de oameni — să demonstreze valoarea terapeutică și socială a produselor lor. Și pentru aceasta, ele trebuie să investească și mai mult în cercetare.

Un pericol major — SIDA

Cercetarea în domeniul științelor vieții era axată, în mod tradițional, pe strângerea sau sintetizarea a mii de molecule, urmată de trierea lor. Din această eliminare empirică și masivă, rezulta o selecție de produse care prezentau un compromis acceptabil între efectele căutate și efectele secundare nedorite. Explicarea mecanismelor de selectare a țintei și de acționare asupra ei se făcea abia ulterior. Progresul biologiei moleculare și dezvoltarea tehnicilor de investigație mai bine puse la punct permit azi o explorare și o utilizare mai rațională a domeniului viu. La *Rhône-Poulenc*, maniera convențională a fost abandonată. Pentru investigarea unui domeniu anume, se alcătuiește o echipă; fiecare membru al ei este bine motivat în demersurile pe care le face. Fiecare analizează pașii de urmat pentru a obține maximum de rezultate. Și fiecare dispune de maximum de posibilități pentru a-și duce la capăt cercetarea. Caracteristici care se reîntălesc adimă la nivelul întregii echipe. Grupul dispune de trei centre principale în care se fac cercetări în domeniul farmaceutic. Vitry/La Croix-de-Berny, în Franța, Dagenham, în Marea Britanie și Colleville în Statele Unite. Cercetătorii din centrul francez își concentrează eforturile asupra sistemului nervos central, analgezicelor, anti-infecțioaselor, anti-cancerigenelor și SIDA. Anglo-saxonii au ca obiectiv prioritar problemele cardio-vasculare, alergiile, inflamațiile și metabolismul osos. Multe molecule se află în faza testelor clinice și vor fi lansate în 1995.

SIDA este astăzi un pericol major pentru sănătatea oamenilor. Cu atât mai mult cu cât boala pare a îmbrăca noi forme. Astfel, de curând s-a anunțat apariția unei noi și misterioase forme de SIDA, la pacienți care nu prezintă semne de contaminare cu virusul HIV. S-a emis ipoteza că

SIDA se poate dezvolta și în absența virusului imunodeficienței umane. Deocamdată, s-au descoperit în jur de 30 de cazuri, răspindite în peste 15 state din S.U.A. Spre deosebire de anii '70, când au apărut primele cazuri SIDA, pacienții nu provin din categorii care prezintă un mare risc de imbolnăvire. Noile cazuri includ un număr de persoane mai în vârstă decît de obicei. Peste jumătate din noii bolnavi nu provin din categoria homosexualilor, drogabilor sau a celor care fac transfuzii dese de sânge. Simptomele prezentate sînt însă identice cu cele ale bolnavilor SIDA clasici. Mulți dintre specialiști sînt precauți și se feresc să tragă concluzii pripite. Riscurile au fost astfel evaluate de un participant la Conferința consacrată problemelor SIDA, ținută anul trecut la Amsterdam. Ne pasc două tragedii. Una ar fi ca și noile cazuri să fie provocate de un virus și să ne dăm seama prea târziu. Cealaltă ar fi să nu mai existe un virus și totuși noi să dirijăm în această direcție puținele resurse de care dispunem în lupta contra SIDA.

Medicamente Rhône-Poulenc, în farmaciile noastre

Rhône-Poulenc Rorer și-a îndreptat eforturile în două direcții: obținerea unui vaccin și producerea de noi medicamente contra maladiilor infecțioase, asociate cel mai adesea cu scăderea rezistenței imunologice a pacienților care dezvoltă SIDA. În 1987, dr. Jonas Salk — creatorul vaccinului contra poliomielitei, azi consilier științific șef la Immune Response Corporation — a avansat ideea că persoanele infectate cu virusul HIV ar putea beneficia în urma profilaxiei prin vaccin. Vaccinul utilizează virusuri ai imunodeficienței umane cărora li s-a distrus învelișul proteic exterior. După primele teste clinice, care au demonstrat că vaccinul era bine tolerat de pacienți, Immune Response Corporation a intrat, în 1988, într-o joint ven-

tură cu *Rhône-Poulenc Rorer*, pentru a continua cercetările. Sînt sponsorizate astfel fazele următoare ale testelor. S-a ales un grup de pacienți. Jumătate au primit imunoterapie și un adjuvant, o substanță care întărește răspunsul imunologic; cealaltă jumătate a primit doar adjuvantul, servind drept grup de control. Din cei 22 pacienți cărora li s-a inoculat tratamentul — menit, repetăm, să prevină agravarea bolii la persoanele deja infectate cu HIV, nu s-a împiedicat infecția — 12 au manifestat, într-un moment sau altul al testului, reacții pozitive, ceea ce dovedește capacitatea celulelor T de a răspunde la infecția cu HIV. Celelalte 10 au prezentat tot timpul reacții negative. Din grupul celor 12, două persoane au dezvoltat ulterior sacromul Kaposi, una dintre maladiile asociate cu SIDA. Toate cele 10 persoane care au prezentat reacții negative au dezvoltat ulterior infecții oportuniste, unele murind. Dincolo de rezultatele încurajatoare, vaccinul are și avantajul că nu prezintă toxicitate pentru pacienți și nu dă efecte secundare. Dacă rezultatele finale vor fi la fel de bune, I.R.C. și *Rhône-Poulenc Rorer* vor cere o licență de producție de la foarte stricta Agenție pentru alimentație și medicamente din S.U.A.

Deocamdată, pînă cînd va fi pus la punct tratamentul anti-SIDA, medicii caută să trateze infecțiile oportuniste, care, profund de deficiente imunologice, atacă organismul. De altfel, bolile infecțioase sînt o amenințare nu numai pentru bolnavii SIDA. A sporit numărul pacienților spitalizați care contractează asemenea infecții și a sporit și rezistența virusurilor la tratamentele deja existente, mai ales în cazul infecțiilor respiratorii. Infecțiile dobîndite în spital pot fi, în multe cazuri, mai ales la pacienții mai în vîrstă, fatale. Cu numai 10 ani în urmă, încă se mai păstrau anumite diferențe regionale în ceea ce privește rezistența la anumite virusuri. Astăzi, asemenea diferențe au dispărut. Drept urmare, în Europa rezistența la *Streptococ-*

cus pneumoniae a devenit o problemă de sănătate de o importanță majoră.

O serie dintre medicamentele produse de *Rhône-Poulenc* pot fi deja — sau vor putea fi foarte curînd — găsite și în farmaciile din România. De altfel, anul trecut, în ziua de 3 decembrie, și-a început, în mod oficial, activitatea firma *Rhône-Poulenc România*. Spunem în mod oficial, pentru că *Rhône-Poulenc* deschise, așa cum cititorii noștri știu deja, un birou la București încă din 1991. Cu ocazia conferinței de presă ținută la 3 decembrie, domnul Patrick de Vallois (*Magazin istoric*, nr. 8/1992) a explicat celor prezenți că *Rhône-Poulenc* se află în România pentru că grupul crede în viitorul economic al acestei țări. Dar să vedem ce medicamente contra bolilor infecțioase produse de *Rhône-Poulenc* poate găsi cititorul nostru în farmacii.

Pellacine (pefloxacina), un antibiotic cu un larg spectru de activitate, contra bacteriilor aerobe gram-negative, cu efect și contra stafilococilor. Este indicat pentru tratamentul pacienților care au contractat infecții de spital și cu un sistem imunologic afectat, cit și contra cistitei. În tratamentul ajutător contra SIDA, stimulează răspunsul imunologic al organismului.

Pentacarinat (pentamidin isothianat), folosit în prevenirea și tratarea pneumoniei, *Pneumocystis carinii*, care se manifestă la pacienții cu SIDA.

Rovamycine (spiramycin), antibiotic cu acțiune contra infecțiilor respiratorii, ale pielii și ale tesuturilor moi, cit și în cazul unor boli transmise pe cale sexuală.

Flagyl (metronidazol), un n-imidazol sintetic, ce acționează ca agent contra paraziților cu localizare intestinală și vaginală, cit și contra bacteriilor anaerobe.

În afară de aceste medicamente, *Rhône-Poulenc Rorer* a pus sau urmează să pună la punct și altele, cu aceeași adresabilitate. Este vorba despre: **Josacine** (josamycin), un antibiotic folosit în tratamentul infecțiilor căilor respiratorii su-

Sediul din Paris al firmei „Specia” (producătoare de medicamente)

perioare și inferioare; **Oroken** (cefixim), o cefalosporină de a treia generație, cu aceeași destinație ca și primul; **Ryostacine** (pristinamycin), un streptogramin oral, folosit în tratarea infecțiilor cu germeni gram pozitivi; **Spartloxacin**, care acționează mai ales contra lui *Streptococcus pneumoniae*; **Synercid** (streptogramin injectabil), un antibiotic nou, cu largă acțiune, împotriva unor bacterii cu mare rezistență, este un medicament de primă mînă contra infecțiilor ce pun

în pericol viața pacientului.

În sfîrșit, ca obiectiv de perspectivă, *Rhône-Poulenc Rorer* dezvoltă *benzonafthyridonii*, o nouă clasă de antibiotice, contra germeilor gram pozitiv și gram negativ, inclusiv pneumococi, streptococi multirezistenți, putînd fi utilizați în tratamentul infecțiilor căilor respiratorii superioare și inferioare. ■

(Va urma)

▲ Dorin MATEI

1948. CINE L-A UCIS PE JÁN MASARYK?

JVAN SVITÁK

Tatăl lui Ján Masaryk — Thomas Garrigue Masaryk (1850-1937) — a fost creatorul Republicii cehoslovace¹. Fiul lui, Ján, născut în 1886, a devenit ministru al afacerilor externe în guvernul lui Klement Gottwald (Iulie 1946-Iunie 1948). În noaptea de 9 spre 10 martie 1948 Ján Masaryk a decedat în împrejurări extrem de stranii. Versiunea oficială a fost sinuciderea. Nimeni nu a întreprins o anchetă a împrejurărilor morții. Astăzi simtem mai aproape decât oricând de dezlegarea tainei morții lui Ján Masaryk. În 1990, în editura pragheză „Akademika” a apărut cartea lui Jvan Sviták *O grea povară a istoriei. Sovietizarea Cehoslovaciei, din*

care revista rusească *Sovershenno sekretno*, care apare la Moscova, preia citeva fragmente privind moartea ministrului democrat. Le reproducem și noi, într-o versiune prescurtată.

Autorul lucrării, filosoful Jvan Sviták, lider al democrației de stînga în timpul „primăverii de la Praga”, a fost condamnat după ocuparea țării, în 1968, de către armata sovietică, la opt ani de temniță. La scurt timp însă i s-a ridicat cetățenia, fiind expulzat din Cehoslovacia. Profesorul Sviták a predat mulți ani la Universitatea statului California, revenind recent în țara natală.

„Dețin informația sigură că Ján Masaryk a fost ucis”.

(Președintele Harry Truman către Vladimir Prohaska, ambasadorul Cehoslovaciei, 30 august 1951, Casa Albă)

Scrisoare deschisă procurorului general

„Stimate tovarășe procuror general!

Conform comunicatelor de presă, în scurtă vreme va începe reabilitarea celor ce au suferit în mod ilegal reperiuni în anii stalinismului... În interesul consolidării unei justiții independente și a noilor procese democratice din

țară, Vă rog să începeți neîntârziat anchetarea împrejurărilor decedului ministrului afacerilor externe în guvernul Gottwald (după luna februarie 1948), Ján Masaryk, spre a se lămurii dacă a fost ucis în urma unui complot, dacă nu cumva a fost prima victimă pe drumul țării noastre spre regimul totalitar dictatorial.

Vă rog insistent să publicați protocoalele interogațiilor luate în acest sens, sub jurământ, în tribunalele europene, cit și să reluați ancheta, în vederea reconstituirii evenimentelor din noaptea fatală de 9 spre 10 martie 1948. A reușit parțial acest lucru Mihal Rand, autorul articolului *Cei cinci au sosit după miezul nopții*, publicat la 7 aprilie 1965 în revista *Der Spiegel*. În articolul său, Rand trage concluzia clară că Ján Masaryk a fost ucis...

A începe o asemenea anchetă nu este deloc complicat pentru un polițist cu experiență, cu atât mai mult dacă el pune la bază faptele relatate în articolul lui Rand.

Permiteți-mi să le amintesc pe scurt, fără a le comenta...

Karel Maksbauer, fost la palatul Cernin, a declarat la Secția de miliție de lângă Ministerul afacerilor externe că la ora 5.20 dimineața, ieșind în curtea interioară, pentru a înălța steagurile, a descoperit... corpul lui Ján Masaryk, mort. Numai șase ore mai târziu, s-a difuzat versiunea oficială despre „sinuciderea” lui Masaryk, săvârșită sub influența bolii, a insomniilor și emoțiilor provocate de niște telegrame, primite de la reacționari. Această versiune este contrazisă atât de declarațiile celor ce l-au văzut pe Ján Masaryk în ajunul morții sale, cit și de materialele anchetei polițienești:

1. Reprezentanții grupului de anchetă, doctor František Borkovec, locțiitor al șefului sectorului securității de stat în M.A.E. și doctor Jaromír Teply, medic-expert de poliție, sosiți la palatul Cernin, au remarcat dezordinea neobișnuită din dormitorul lui Ján Masaryk. Din pat lipseau pernele, între dormitor și ca-

¹ Moștenirea comună a cehilor și slovaciilor de la Masaryk, din 1918, s-a destrămat. Scindarea statului cehoslovac este astăzi o realitate. Partidele politice cîștigătoare în alegerile din Cehia și Slovacia au hotărât, printr-un act politic, ca, de la 1 ianuarie 1993, Republica Federativă Cehă și Slovacă să se dezintegreze, apărînd două subiecte de drept internațional, Republica Cehă și Republica Slovacă.

mera de baie erau răspândite pe jos cioburi de sticlă, iar fereastra de la baie era larg deschisă.

2. În urma cercetării cadavruului, doctorul Jaromir Tepy a descoperit simptome fiziologice ale unei spiereturi de moarte, neîntinse niciodată la sinucigași.

3. Servitorul personal al lui Ján Masaryk, Bohumil Pfi-hoda, a găsit în dormitor o mare dezordine și a fost mirat că fereastra de la baie era deschisă, pentru că nu se deschidea niciodată. Pernele erau în baie.

4. Vilibald Hoffman, medic-expert de poliție, a măsurat distanța de la podea la pervaz în ambele camere. În dormitor, fereastra era la 60 cm, iar în baie la 130 cm. Nimeni nu s-a întrebat de ce un om hotărât să-și încheie socotelile cu viața, în propriul apartament, ar fi ales pentru asta cea mai incomodă fereastră. Același Vilibald Hoffman a numărat în dormitor patrusprezece chiștocuri de țigări de diferite feluri.

5. Doctorului Oskar Klinger, medicul personal al lui Ján Masaryk, nu i s-a permis să se apropie de cadavru. Doctorul Klinger îl consultase pe Masaryk pe 8 martie și constatase că era într-o stare fizică bună.

6. Procesul-verbal al autopsiei lui Ján Masaryk a fost semnat de profesorul Gaek, care, conform propriei sale declarații, făcute mai târziu, nu s-a apropiat decât la trei metri de cadavru.

7. Telegramele care, chipurile, l-au împins pe Masaryk la sinucidere nu au fost publicate niciodată și nicăieri.

8. Fotografia oficială a lui Ján Masaryk mort, distribuită în redacțiile unor ziare, a fost confiscată de poliție în ziua înmormântării (Poliția nu a dat o explicație rațională acestui gest). În fotografie, un profil dreapta, urechea lui Masaryk, întins în coșciug, era acoperită cu o floare.

9. Comunicatul oficial despre sinuciderea lui Ján Masaryk a fost întocmit la numai șase ore după ce i s-a descoperit cadavru, fără luarea în

calcul a rezultatelor anchetei.

10. Imediat după înmormintarea lui Masaryk, ministrul afacerilor interne Václav Nosek a interzis poliției să se ocupe în continuare de anchetă. Doctorul Borkovec a continuat cercetarea, pe riscul său, și a descoperit urme ce duceau la maiorul Franc Šramm și la Václav Sedm, care — după toate probabilitățile — erau amestecați în asasinat.

11. Maiorul Franc Šramm, care lucra în rețeaua de legătură dintre securitatea statului și NKVD și care organizează, după opinia lui Rand, atentatul asupra lui Ján Masaryk, a fost ucis, în vara lui 1948, de persoane necunoscute, posibil agenți ai Apusului.

12. Václav Sedm, din garda palatului Cernin, a murit în iunie 1948, într-o catastrofă de automobil, în împrejurări neclare...

13. Pe baza datelor anchetei particulare întreprinse de doctorul Borkovec, comisarul de poliție Josef Kadlec a propus să se execute o deshumare, pentru a se putea stabili dacă există o tumefiere în regiunea de deasupra urechii drepte a lui Masaryk, în urma unei lovituri, sau urme de injecție. Cufund după aceasta, comisarul Kadlec a murit chiar în sediul poliției, în timpul unui interogatoriu.

14. La sfârșitul anului 1948, doctorul František Borkovec a fost învinuit de organizarea unei rebeliuni la Litomeřice. Supus la torturi, el a recunoscut că, pasă-mi-te, ar fi fost conducătorul celor răsculați și, după o înscenare de proces, a fost executat.

Stimate tovarășe procuror general, evident — nu veți nega — după citirea fie și numai a acestui opis restrâns de fapte, nu puteți exclude posibilitatea unei asasinări a lui Ján Masaryk. A săvârșit oare această crimă agentul NKVD maiorul Šramm, cu complicele său Sedm, sau ei înșiși, fiind martori nedoriți, au fost lichidați? Au fost ucși František Borkovec și Josef Kadlec? Răspunsurile la aceste întrebări sînt o sarcină grea

pentru organele de anchetă și de justiție, dar cu atât mai mult vă rog să o faceți, în numele adevărului și domniei legii. Aveți șansa unică de a deveni un Garrison cehoslovac [procurorul districtual James Garrison din New Orleans, cel care a anchetat atentatul comis asupra președintelui Kennedy]. Poziția dv. este chiar mai avantajată, pentru că toate arhivele M.A.E. vă vor fi puse imediat la dispoziție, acest lucru fiind în interesul noii noastre conduceri a țării, care urmărește să pună capăt greșelilor și nedreptăților trecutului...

Cu sinceră simpatie pentru fostul meu anchetator și cu asigurarea de ajutor, dacă va fi nevoie de el,

Jvan Sviták
10 martie 1968, Praga"

„A fost un nou München. Am plecat la Moscova ca ministru al unui stat suveran și m-am întors o marionetă a lui Stalin“.

(Ján Masaryk către prietenii săi, după aterizarea la Praga, la 12 iulie 1947)

Între Svoboda și Gottwald — un buchet de trandafiri

Temîndu-se de pierderea alegerilor, Klement Gottwald a hotărât să provoace o criză guvernamentală. La zece ani după München, în februarie 1948, o nouă tragedie cehoslovacă. A căzut ultimul guvern democratic din Europa răsăriteană. În acele zile, într-o țară dezvoltată din punct de vedere industrial, de orientare pro-apuseană, cu vechi și bogate tradiții democratice și umaniste, au fost anulate drepturile omului.

Diplomații apuseni nu au avut puterea să preîntîmpine tragedia. Iar ei, cehii, nu au ascultat sfatul englezilor să nu semneze acel tratat fatal cu Uniunea Sovietică, în anul

1943¹; ei, cehii, au intrat voit în blocul sovietic; ei, cehii, au refuzat ajutorul american oferit prin planul Marshall. Ar fi putut atunci armata americană să invadeze o țară a blocului sovietic, dacă armata cehă nu a tras nici măcar o împușcătură în apărarea ei? Dacă însuși președintele țării, Beneš, și în calitate lui de comandant suprem, s-a împăcat cu situația că prietenii săi de orientare democratică au fost pur și simplu alungați din guvern?

Criza s-a declanșat la 13 februarie 1948. Tensiunea a crescut cu fiecare zi. Pe 20 februarie, au demisionat miniștrii-democrați — o înscenare destul de inabilă, care i-a oferit lui Klement Gottwald șansa unică de a reglementa criza prin metode parlamentare. După cinci zile de rezistență, sub presiunea demonstrațiilor miliției muncitorești înarmate și a amenințării cu intervenția sovietică, Beneš a format un nou guvern majoritar comunist. Președintele Cehoslovaciei a preferat să nu riște, pentru că pericolul unui război civil era o realitate.

În zilele crizei, Ján Masaryk a acuzat o boală „diplomatică”, deși, ca ministru fără de partid, nu era supus persecuțiilor din partea comunistilor. Până la urmă, nu a fost totul pierdut: social-democrații au rămas în guvern, iar liderul lor, Bohumil Laušman, nu a demisionat. În seara de 22 februarie, Masaryk l-a întâlnit pe Laušman, subiectul discuției lor fiind planurile viitoare de colaborare.

Încă dinaintea crizei, Masaryk intenționa să-și depună candidatura în alegerile din primăvară, din partea partidului social-democrat. Dar miliția înarmată mărșăluia atunci pe străzile Pragăi, din ministere și instituții erau eliberați „reacționarii”, mii de oameni fugeau din țară, trupele sovietice din Saxonia și Austria manifestau o activi-

tate neobișnuită în vecinătatea graniței cehă, americanii declaraseră clar că nu se vor amesteca. Beneš culegea roadele politicii panslavismului, ce avusese un adânc impact asupra lui cu cinci ani în urmă, când semnase tratatul de la Moscova.

Lovitura de stat din februarie a fost minuițios pregătită de Slansky, secretar general al partidului comunist și delegat din partea Cehoslovaciei la consfățuirea secretă a Biroului informativ al partidelor comuniste, ce a avut loc în septembrie 1947, în mica așezare poloneză Skliarska Poreba. Planul loviturii de stat a fost elaborat cu ajutorul Moscovei și sub supravegherea ambadorului sovietic Valerian Zorin. La granița cu Cehoslovacia au fost aduse trupe sovietice superioare pregătite, iar în interiorul țării echipe de agenți sovietici și de asasini cehi plătiți, de tipul Šramm, într-un cuvânt, întreaga „oaste regală”.

În pofida planului sovietic de lovitură de stat, președintele Beneš și ministrul afacerilor externe Ján Masaryk nu au demisionat. După epurarea cabinetului, prezența lor în guvern a devenit „jenantă” pentru complotiști. Erau considerați periculoși, pentru că, avînd o orientare apuseană, ar fi putut evolua oricînd ca lideri ai unui guvern în exil. Vederile antisovietice ale lui Masaryk erau bine cunoscute. Pentru Moscova, anecdotele sale usturătoare și glumele despre diplomații sovietici nu erau deloc amuzante.

Comuniștii vedeau în Ján Masaryk, înainte de toate, pe omul logodit cu o americană reacționară — cea mai puțin potrivită candidatură la rolul de primă doamnă a Cehoslovaciei, dacă Masaryk ar fi devenit succesorul lui Beneš, foarte bolnav, parțial paralizat. Sovietele știau, bineînțeles, că pe 4 martie Masaryk refuzase să semneze ordonanța de eliberare din funcție a unor colaboratori ai săi din ministere, de orientare democratică. Pe 6 martie, logodnica lui Masaryk a părăsit

Praga, avînd asupra ei scrisori adresate de Masaryk lui Lokkart² și șefului Foreign Office-ului, Sir Orme Sargent, căruia îi cerea să-l ajute să părăsească țara. Pe 9 martie, împreună cu ministrul polonez al afacerilor externe, Masaryk i-a făcut o vizită lui Beneš. Cum îl arată fotografiile, în acea zi, ministrul era într-o stare de spirit bună.

Pe 10 martie 1948, urma să fie prezentat Parlamentului, ca ministru în noul guvern. Gottwald avea să roage să se acorde un vot de încredere acestui guvern, fapt ce ar fi dat un aspect de legitimitate loviturii ce avusese loc. Dar la această reprezentație, care marca triumful sovietizării țării, Masaryk nu a mai fost prezent. Pe locul liber de pe banca guvernamentală, între generalul Ludwik Svoboda și premierul Gottwald, a stat un buchet de trandafiri roșii.

„Ján Masaryk a crezut, pînă în ultima clipă, că mișcarea comunistă din țara sa reprezintă ceva deosebit, că ea poate fi conciliantă cu ideea eliberării naționale, căreia Ján, ca și tatăl său, i-a fost în mod fanatic devotat...”

(Secretarul de stat al S.U.A., John Foster Dulles, 8 martie 1954)

O suită de sinucideri

Ce m-a făcut să adresez „Scrisoarea deschisă procurorului general?” Întîi și întîi o întrebare rostită la mormîntul lui Ján Masaryk, la 10 martie 1968: „O să învingă adevărul în țara noastră?” Asta era întrebarea esențială în primăvara lui 1968, și nu cine va lua conducerea partidului comunist.

Un al doilea motiv principal

² Lokkart este cunoscut prin „complotul” ce îi poartă numele, „complotul lui Lokkart din 1918” sau „al celor trei ambadori” — organizat la Petrograd, de reprezentanții diplomatici în Rusia ai Marii Britanii (Lokkart), Franței și S.U.A. În contact cu adversarii bolșevicilor, cei trei au avut să înlăture puterea sovietică. Conspirația a fost descoperită și neutralizată.

¹ Se referă la tratatul „de prietenie, asistență mutuală și colaborare postbelică”, încheiat la 12 decembrie 1943.

pentru care am zgîndărit o rană veche avea mai degrabă un caracter eminamente de practică politică. Nimeni nu se mai îndoaia că Rudolf Slansky și alte victime ale proceselor politice din 1952 vor fi reabilitate. Cu atât mai important era să se atragă atenția asupra persecutării necomunistilor. Pentru că atunci cînd era vorba despre represalii asupra comunistilor, erau condamnate metodele teroriste, dar cînd în discuție erau așa-numiți „dușmani de clasă”, aceleași metode își găseau justificări. Reabilitarea lui Rudolf Slansky a fost tot o minciună, ca și judecarea lui. Acum devenea erou, așa cum, la fel de nemeritat, fusese condamnat și executat. Antonin Novotný¹ a numit asta „legea pietrelor de moară”. Creînd mecanismul de represiune, Slansky devenise el însuși victima lui, exact ca tovarășii lui Lenin și funcționarii GPU, în timpul epurărilor din anii '30, în U.R.S.S.²

În fine, am avut și un motiv personal să-i scriu procurorului. Ca mulți dintre concepțienii mei, am fost zguduit de moartea lui Ján Masaryk, în 1948. Evident că au ajuns și la mine fel și fel de zvonuri despre sfîrșitul lui, dar nu le-am dat importanță. În 1955 am auzit din nou despre haosul din dormitorul lui Masaryk, despre zgîrieturile de unghii pe tocul ferestrei și alte asemenea detalii, de data asta de la un om foarte apropiat. Vărul meu mai mare, colonelul de aviație Adolf Petr Bartón, era un om de mare curaj. La sfîrșitul războiului,

fasciștii l-au condamnat la moarte, pentru că transportase în vest piloți cehi, iar după război comunistii l-au închis, pentru că fusese salvat de la moarte de americani. La Mirov, în cea mai cumplită temniță militară, el a nimerit în aceeași celulă cu oameni care intraseră în dormitorul lui Ján Masaryk, la 10 martie 1948.

Atunci, în 1955, nu-l crezusem pe vărul meu. Cufund însă, în anul 1956, după demascarea crimelor staliniste de către Hrușciiov, era mai greu să nu plec urechea la poveștile rudei mele.

Articolul lui M. Rand din *Der Spiegel* m-a cutremurat, literalmente. În 1965, un ziar vest-german, adus în mare taină de mama mea din Austria, repeta aceeași versiune a morții lui Ján Masaryk, pe care o auzisem cu vreo zece ani în urmă de la vărul meu. Și deși în articol nu se aduceau probe de necontestat, învinuirile erau atât de grave, încît nu puteau fi ignorate.

Pentru a înțelege din toate punctele de vedere tragedia lui Masaryk, nu este suficient să știm dacă el s-a aruncat pe fereastră din proprie voință în 1948. Trebuie cunoscute cauzele ce au dus la falimentul independentei cehoslovace și al conștiinței naționale și, în ultimă instanță, al „socialismului democratic”, proclamat de reformatorii din partidul comunist cu două decenii mai tîrziu.

Scrisoarea adresată procurorului general, profesorului universitar Ján Bartuška, a fost publicată în ziarul *Student*, la 3 aprilie 1968. Avusem onoarea să-l cunosc pe profesor cu trei ani în urmă, cînd căutase cu mult zel un motiv să mă aducă în spatele grătilor.

Scrisoarea a avut efectul unei bombe. La început, oamenii au refuzat să-și creadă ochilor. Tot tirajul *Studentului* s-a epuizat imediat; un număr care costa o coroană s-a cumpărat cu 100. Pînă și pe mine m-a surprins acest fapt, pentru că nu alergasem după senzație, ziarul era adresat numai studenților de

la Facultatea de filosofie a Universității. Simpla prezență a unui asemenea material era o dovadă clară că cenzura devenise neputincioasă și că de acum asemenea articole puteau fi publicate.

În momentul apariției scrisorii, Bartuška nu mai era procuror general. Funcția era ocupată de František Zabransky. În aceeași zi, ziarele au informat că procuratura a deschis o nouă anchetă și, în scurt timp, va prezenta o declarație oficială.

Personal, într-un interviu acordat ziarului *Práce*, afirmam că, dacă a fost un asasinat, atunci el a fost săvîrșit mai degrabă fără știrea lui Klement Gottwald, pentru că el era interesat să-l păstreze pe Masaryk în guvern.

Noi mărturii

Am primit apoi sute de scrisori. Oameni care se temuseră 20 de ani să vorbească despre acest subiect îmi descriau detaliile morții lui Ján Masaryk. Cu timpul, m-am împăcat și cu gîndul că ancheta mea implica un mare risc. Cînd primești scrisori anonime în care ești anunțat că vei fi omorît, împușcat, spînzurat, fără să vrei încep să te lase nervii. Și mai bestial sunau amenințările la telefon, care mă trezea invariabil la miezul nopții. Cea mai neplăcută stare am avut-o în noaptea de 15 aprilie, cînd a sunat telefonul și un glas bărbătesc foarte coborît m-a anunțat: „Avem excelente otrăvuri. O să crăpi, iar poliția habar n-o să aibă de ce. Aminteste-ți de Olga Saynpluhova...”

Asta era la scurtă vreme după ce depusese mărturie unul dintre principalii martori în cazul morții lui Ján Masaryk, fostul colaborator al M.A.E. Pavel Straka. În noaptea tragică de 9 spre 10 martie 1948, el lucrase în clădirea ministerului. Deodată cineva închisese ușa de la cabinetul său, pe dinafară, și decuplase telefonul. Pe la miezul nopții, Straka auzise zgomet de mașini venind și

¹ Novotný (1904-1975), membru al partidului comunist din 1921, a fost prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia (1953-1968) și președinte al Cehoslovaciei (1957-1968).

² Slansky a fost arestat în noiembrie 1951 și executat la 3 decembrie 1952. În 1963, procesul Slansky a fost revizuit, iar acuzațiile de spionaj și trădare de țară în favoarea puterilor occidentale considerate absolut inventate de conducerea de atunci a Partidului Comunist Cehoslovac, cu sprijin sovietic, precum și de organele de interne și securitate din aceste două state socialiste (*Magazin istoric*, nr. 10/1991).

plecînd. Iar dimineața, corpul lui Masaryk a fost găsit în curtea ministerului. Olga Saynpfluhova a confirmat cele spuse de el și... a murit o săptămînă mai tîrziu. Suița de sinucideri extrem de suta-nii, din acele zile, a provocat o atmosferă de teamă.

Auzisem că agenții serviciilor secrete folosesc asemenea metode. Dar de data asta eram pus personal în fața unor amenințări de acest gen. Măturisesc că m-am speriat. În zilele următoare, am avut mulți oaspeți. Mare parte din cele auzite atunci de la ei le-am publicat, dar cîteva mărturii importante nu au apărut totuși în presă:

1. Z.Z. mi-a comunicat faptul că a stat mult în spatele gratiilor și chiar a fost supus la torturi numai pentru că văzuse cum cîteva bărbați fugeau din palatul Cernin, în noaptea de 10 martie 1948. Z.Z. fusese nu o dată amenințat și m-a implorat să nu mă amestec în această afacere. De cîteva ori a făcut o aluzie neclară la o încăierare la aeroport. Probabil că acolo fusese Valerian Zorin, ambasadorul U.R.S.S. și rezidentul lui Beria în Europa de Răsărit, care zădărnicișe încercarea de fugă a lui Ján Masaryk peste graniță, cu avionul.

2. Pe 6 aprilie 1968, am avut o conversație telefonică cu o colaboratoare a laboratorului de poliție, care mi-a dat și numele ei și mi-a spus că a lucrat cu dr. Teply, cel care i-a făcut autopsia lui Ján Masaryk. După aceasta, dr. Teply a suferit o cădere psihică, iar la 4 ianuarie 1949 a murit, conform versiunii oficiale, din neînțelegeri familiale, ceea ce era o mare minciună. Un colaborator al securității statului — venit la ei la serviciu după moartea doctorului — a declarat că acela știa prea multe și de aceea trebuia să moară.

3. Tot pe 6 aprilie 1968, o femeie în vîrstă, necunoscută, m-a sunat la telefon, afirmînd că știe cine a organizat asasinarea lui Ján Masaryk și mi-a promis că o să-mi comunice amănunte într-o întîlnire personală în prima zi de luni. Dacă fusese Olga Saynpfluhova, ea n-a mai trăit pînă în acea zi.

Presa sovietică atacă

Marti 16 aprilie 1968, *Rude Pravo* a publicat un articol, semnat Jiří Gohman, în care se afirma rolul nefast al bandei lui Beria în răfuielele cu liderii și activiștii Partidului Comunist Cehoslovac, în anii 1949-1952.

Evident că asemenea învinuirii apărute în paginile ziarelor cehești nu-l puteau umple de fericire pe președintele K.G.B., Aleksandr Șelepin — aflat la conducerea departamentului ce purta răspunderea pentru aceste crime. Și, nici o lună mai tîrziu, pe 14 mai, ziarul *Sovetskaja Rossiia* a lansat un atac cu adresă directă: Thomas Masaryk. Presa sovietică îl învinuia de finanțare a atentatului asupra lui Lenin. Astfel, din fiul întemeietorului statului cehoslovac Ján Masaryk devenea fiul unui terorist, dușman al socialismului și acolit al burgheziei. Propaganda sovietică a început să-i acuze pe ziaristii chehi de ațitare la antisovietism.

În continuare, situația privind moartea lui Ján Masaryk a intrat în a doua ei fază, ce s-a prelungit pînă în august 1968. Procuratura a preferat o versiune destul de îndoielnică, propusă de fostul colaborator al lui Ján Masaryk, Lubomír Soukup. El considera că Masaryk și-a pus capăt zilelor, în semn de protest, deci era vorba despre un asasinat, dar nu fizic, ci

moral.

Versiunea, cu mici completări, a fost sprijinită și de alți colaboratori ai Ministerului afacerilor externe. Dar după ocupația sovietică, această variantă de compromis s-a vădit extrem de curajoasă și „ancheta” a luat sfîrșit în decembrie 1969, prin concluzia că a avut loc un accident: pradă unei insomnii, Masaryk, căruia îi plăcea să stea turcește pe pervaz, a căzut de acolo...

Unde trebuie căutată cheia aceste vechi și misterioase crime? În primul rînd, în arhive se păstrează încă documente nedate publicității și rapoarte ale serviciilor secrete. Dacă Masaryk a vrut într-adevăr să fugă peste graniță, mai mult ca sigur că ar fi cerut ajutor serviciilor secrete britanice. Dar știm că, în vremea aceea, în posturi înalte din serviciile secrete britanice pătrunseseră agenții sovietici Kim Philby, Burgess și Donald Maklin, așa încît sovietele ar fi cunoscut imediat orice proiect de salvare a lui Masaryk.

Și, în sfîrșit, pînă astăzi au rămas fără răspuns întrebările: I-a vizitat Masaryk pe Rudolf Slansky în acea noapte fatală? Ce s-a petrecut, de fapt, în palatul Cernin? A fost în acea noapte Masaryk la aeroportul Ružině? A blocat miliția aeroportul?

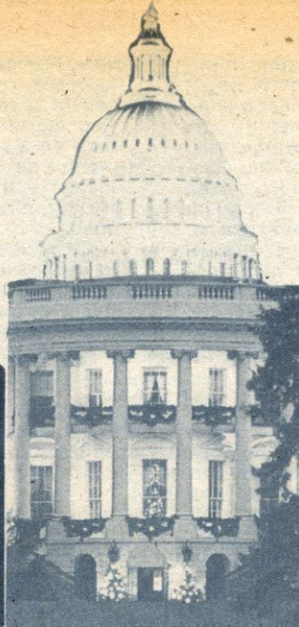
Au dispărut documente din cabinetul ministrului? Care anume? Cele aduse de el de la Beneš? A vrut Masaryk să fugă? De ce coincid aproape cuvînt cu cuvînt declarațiile secretarilor lui privind sinuciderea șefului?

Cheia misterului morții lui Masaryk nu se află în ultimele secunde ale vieții lui, ci în ultimele lui întrevederi. ■

În românește de
Florentina DOLGIHIN

IMPORTANT!

Contul nou al Fundației Culturale Magazin Istoric: Banca Română de Comerț Exterior (B.R.C.E.), Calea Victoriei, nr. 22-24, sector 3, București, cod: 79101, — în lei — 4510.009055.000.4; în valută — 4610.009055.300.1

Anii '60-'70

**ÎN SPATELE UȘILOR ÎNCHISE,
LA BUCUREȘTI ȘI WASHINGTON**

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Cititorii noștri au avut posibilitatea, în numărul trecut, să urmărească debutul negocierilor comerciale postbelice româno-americane, așa cum apare acest moment în cartea profesorilor americani Harrington și Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990* (Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990). S-au putut convinge că în relațiile internaționale, singurul factor care contează este interesul pe care îl prezintă pentru partenerul de dialog, ceea ce nu exclude, desigur, rolul pe care îl pot juca în accelerarea sau frinarea proceselor respective di-

verse simpatii sau antipatii personale. De asemenea, au putut înțelege mai bine mecanismul decizional de la Washington, urmărind eforturile trimisului american la București de a-i convinge pe cei de la Departamentul de Stat care era poziția reală a României sau slalomurile președintelui Kennedy printre cele două Camere ale Congresului.

Cu permisiunea celor doi autori, acordată în exclusivitate revistei Magazin istoric, și cu titlul și subtitlurile redacției noastre, continuăm cu un nou episod: rolul de mediator jucat de România, între 1966-1968, în războiul din Vietnam.

Washington-Hanoi, via București

La 22 octombrie 1966, ambasadorul american la Națiunile Unite, Arthur Goldberg, a discutat la New York cu ministrul român de externe, Corneliu Mănescu. România își manifestase anterior disponibilitatea de a media între Washington și Hanoi, iar Mănescu a reînnoit oferta. Totuși, el a insistat că nu se pot începe convorbiri cu Hanoiul până ce Statele Unite nu vor înceta bombardamentele asupra Vietnamului de Nord. Goldberg dorea să discute acest subiect și vroia să știe ce avea să facă Hanoiul în schimbul opririi bombardamentelor. Astfel a început rolul României de mediator între Statele Unite și Vietnamul de Nord, pe care avea să îl continue până la începutul lui 1968. Problema bombardamentelor a rămas punctul principal de-a lungul negocierilor. Statele Unite au insistat pentru un *quid pro quo* din partea Hanoiului, înainte să oprească bombardamentele, pe cînd Vietnamul de Nord dorea oprirea bombardamentelor înainte de a-și lua vreun angajament.

În vreme ce tratativele de mediere au continuat, Johnson a decis ca, încă o dată, să supună Congresului legea comerțului Est-Vest. Și-a făcut cunoscută intenția legislativului în ianuarie 1967. Canalele sale de legătură cu Congresul au tratat cu președintele Camerei, Wilbur Mills, dar nu au reușit să îi obțină acordul. Mills a acceptat doar

să promită că va „face un efort major” pentru ca legea să fie pusă măcar în discuție, la un anumit moment în cursul sesiunii.

Generalul Westmoreland¹ s-a reîntors la Capitolul în aprilie. Deși l-a informat pe președinte că „războiul poate continua la nesfârșit”, a fost de acord, la cererea lui Johnson, să se arate optimist în public. A doua zi, 28 aprilie, generalul a vorbit în fața Congresului. El a reasigurat legislativul că toate dovezile arătau un „succes ferm și încurajator”. Remarcile lui Westmoreland au determinat un sprijin pentru continuarea efortului de război și în consecință au condamnat legea comerțului Est-Vest pentru încă o sesiune. În luna mai, liderii facțiunii republicane din Congres au luat poziție contra sporirii comerțului cu blocul sovietic. Necunoscînd rolul de mediator al României, liderul republican din Senat, Everett Dirksen, și Gerald Ford, liderul republican din Cameră, s-au opus oricărei creșteri a ajutorului economic pentru blocul sovietic, pînă ce țările comuniste nu vor arăta că „ele vor pacea în Vietnam”. Ford nu putea înțelege cum „Administrația Johnson-Humphrey continua să susțină ca noi să facem

comerț cu dușmanul «construind punți» între noi și acești comunisti neguțatori ai morții”. Față de această opoziție, Mills a refuzat să înceapă audierile pentru legea comerțului Est-Vest. În iunie, a izbucnit războiul celor șase zile dintre Israel și Egipt. Sovieticii le-au sărit în ajutor egiptenilor și au pus capăt oricărei speranțe ca audierile pe marginea legii comerțului Est-Vest să aibă loc în 1967.

Între timp, la București, Ceaușescu continua să își consolideze puterea. Discursul său din februarie 1967 a fost doar primul dintr-o serie care indica faptul că el intenționa să conducă România *manu proprii*. La 7 mai, a scris un articol în *Scînteia* în care repeta tezele Declarației din aprilie 1964, subliniind „rolul conducător al partidului” în construirea socialismului și afirma dreptul României de a-și urma propriul drum revoluționar, respingînd „copierea mecanică” a „sistemelor străine”.

În următoarele cîteva săptămîni, Ceaușescu a oferit ample dovezi că România avea să își continue drumul independent. În mai, el s-a întîlnit cu oameni de afaceri americani, care făceau parte din prima misiune comercială cu caracter particular, aprobată de guvernul Statelor Unite. Era unul dintre primele grupuri care vizitau România pe baza noilor reglementări de călătorie care nu mai cereau turiștilor să aibă vize. Era nevoie doar de pașaport și un document turistic furnizat de autoritățile românești.

¹ General-locotenent William Childs Westmoreland, născut în 1914.

A terminat al doilea război mondial în fruntea Regimentului 60 infanterie, în Germania. Din 1964 a comandat trupele americane din Vietnam și Thailanda. Între 1968-1972 a fost șeful Statului Major al Armatei de uscat a S.U.A. În 1972 s-a retras din armată.

În timpul vizitei lor, delegații au explorat noi căi de comerț, în lumina recente decizii a Departamentului de Comerț care ușura restricțiile pentru licențele de export la aproximativ 400 produse ne-strategice. Cîteva zile mai tîrziu, Ceaușescu a cîștigat și mai mult sprijin în S.U.A., cînd România a devenit singura națiune din cadrul Tratatului de la Varșovia care nu a semnat, la 9 iunie, nota de la Moscova privind condamnarea Israelului pentru acțiunile sale din timpul războiului de șase zile.

De vreme ce Congresul refuza să ia în discuție legea comerțului Est-Vest, președintele a încercat să-și construiască propriile punți către Est. S-a întîlnit cu premierul sovietic Kosighin în iunie, la Glassboro, New Jersey, și în ziua următoare, 26, l-a întîlnit pe primul ministru român, Ion Gheorghe Maurer, la Casa Albă. Vizita lui Maurer nu prea s-a bucurat de atenția presei din cauza întîlnirii de la Glassboro; era însă al doilea caz cînd șeful unui guvern comunist era onorat la Casa Albă. Potrivit ambasadurului Corneliu Bogdan, Maurer a lăsat „o puternică impresie” lui Johnson. Punctul de vedere al lui Johnson s-ar putea să fi fost influențat și de documentele pe care el le-a văzut înaintea întîlnirii. Walter Rostow, consilierul pentru problemele securității naționale, i-a arătat că România urma o cale „extrem de independentă” față de Moscova. El a adăugat că probabil lui Johnson avea să-i placă Maurer pentru că era „un lider comunist oarecum aparte”. Pe lîngă discuțiile privind extinderea comerțului, se pare că Johnson i-a spus lui Maurer că [la viitoarea sesiune a O.N.U.] Statele Unite vor sprijini candidatura ministrului de externe român, Corneliu Mănescu, ca președinte al [Adunării generale a Organizației] Națiunilor Unite.

Președintele american
Lyndon B. Johnson

Numele de cod — „Packers”

Vizita lui Maurer a inițiat o serie de evenimente care, cînd sînt puse cap la cap, indică faptul că relațiile româno-americane se aflau pe o bază solidă. În martie [1967], Ceaușescu i-a făcut lui Richard Nixon, fost vice-președinte al Statelor Unite, o primire demnă de un demnitar de stat. Nixon a fost copleșit. El a scris în memoriile sale: „peste tot am fost întîmpinați cu o explozie de prietenie din partea populației”. La 24 iulie, Ceaușescu a vorbit Marii Adunări Naționale despre recente progrese în relațiile dintre Washington și București. România dorea să extindă relațiile de prietenie cu Statele Unite, pe baze reciproc avantajoase, în interesul cooperării și păcii pe întregul glob. Trei zile mai tîrziu, Corneliu Bogdan l-a întîlnit pe președintele Johnson la Casa Albă. Bogdan era noul ambasador al României în Statele Unite, unde îl înlocuia pe Petre Bălăceanu, rechemat în centrală. Bogdan pregătise un discurs de tip protocolar, dar cînd a ajuns în fața președintelui, l-a dat deoparte și cei doi au discutat despre acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România și despre continuarea rolului de mediator al Bucureștiului între Hanoi și Washington. În următoarele luni, Bogdan a devenit un canal major pentru această mediere.

În august, România a ad-

mis în mod public faptul că furniza ajutor militar Hanoiului. Totuși, aceasta nu a afectat relațiile dintre București și Washington. În septembrie, Departamentul de Stat a permis navei românești *Sinaia* să viziteze un număr de porturi din Statele Unite care în mod normal nu erau deschise va-poarelor est-europene. În octombrie, Ceaușescu i-a trimis lui Johnson un mesaj prin Anghel Rugină, profesor la Northeastern University, care vizita Bucureștiul. El întreba „unde sînt acele punți către Est? Noi, aici în România, așteptăm adevărate punți pe care să putem face comerț cu Statele Unite. Dar pînă acum, nici măcar un singur pylon al acestor dorite poduri nu s-a ridicat”. Mesajul n-a făcut decît să sporească frustrările lui Johnson în relațiile cu Congresul.

Între timp, Ceaușescu continua să își pună amprenta asupra României. În iulie, a început experimental, în secret, cîteva reforme economice, transferînd 71 întreprinderi controlate de stat unui sistem managerial descentralizat. Ceaușescu a anunțat succesul experimentului la o întrunire a Comitetului Central din octombrie, ocazie cu care a dat indicații pentru reforma economică, numite „Directive ale Comitetului Central al Partidului Comunist Român pentru perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale”.

În decembrie, Ceaușescu și-a consolidat puterea. A convocat o Conferință Națională a partidului în ziua de șase. Pe lîngă aprobarea reformelor economice inițiate în octombrie¹, partidul a mai examinat propunerile de reorganizare făcute de Ceaușescu privind contopirea funcțiilor de secretar general al partidului și președinte al Consiliului de Stat. Așa fusese și în vremea lui Gheorghiu-Dej, dar după moartea

¹ Toate aceste măsuri luate de Ceaușescu au condus ulterior, împreună cu multe altele, la sistemul economic sclerosat și hipercentralizat în care ajunsese țara în 1989 (nota redacției).

lui cele două funcții s-au separat ca un simbol al sfârșitului cultului personalității. Chivu Stoica, fostul președinte al Consiliului de Stat, a cerut unirea celor două funcții pentru a asigura unitatea statului și a partidului la nivel internațional. Ceaușescu a acceptat și din acel moment n-a mai avut egal în România.

Între timp, negocierile dintre Washington și Hanoi au atins un nou nivel de intensitate. La 29 septembrie 1967, Johnson a anunțat într-o cuvântare ținută la San Antonio că americanii aveau să oprească bombardarea Vietnamului de Nord în schimbul unor „discuții productive”. Cu alte cuvinte, mesajul era: dacă se opreau bombardamentele, Hanoiul nu avea să profite pe plan militar de acest avantaj? România a fost de acord să îl transmită la Hanoi. Odată ce Bucureștiul a stabilit contacte directe cu guvernul Vietnamului de Nord, Harriman a zburat în România și s-a întâlnit cu Maurer, la 28 noiembrie. Pentru următoarele luni, guvernul lui Ceaușescu a fost principalul canal al americanilor către Vietnamul de Nord. Numele de cod pentru canalul românesc era „Packers”, după numele unei echipe profesioniste de fotbal american, Green Bay Packers.

Rolul României ca intermediar s-a întrerupt în mod brusc în februarie 1968, când Vietnamul de Nord a dezlănțuit o ofensivă incununată de succes la Tet contra trupelor sud-vietnameze și americane. Astfel, canalul românesc a devenit inutilizabil, sugerându-se că poate Hanoiul a folosit în mod intenționat Bucureștiul pentru a ascunde adevăratele intenții față de Statele Unite. După atacul de la Tet, președintele Johnson a trimis lui Ceaușescu o notă personală, mulțumindu-i pentru eforturile lui de pace. ■

(Va urma)

**Introducere
și versiune românească:
Cristian POPIȘTEANU
și Dorin MATEI**

AMINTIRI DIN TIMPUL LUI CUZA

(Urmare din p. 6)

proclamate la 2/14 mai [1864], într-un cuvânt, poporul român și domnul său sint strâns uniți într-una și aceeași gândire, liniștea și prosperitatea scumpei noastre patrii.

Împrejurarea aducând a vorbi despre persoana mea, eu vă declar în această ocazie solemnă că singura mea ambițiune este de a păstra dragostea poporului român, este în adevăr de a fi folositor patriei mele, de a menține drepturile ei neatinse.

Fiți convinși că eu n-aș vrea o putere care s-ar înțemeia decât pe forță. Fie în capul țării, fie alături cu dv., eu voi fi totdeauna cu țara, pentru țară, fără altă țință decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericiți a contribui.

În Alexandru Ioan I, domn al românilor, românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza care a proclamat în Adunarea ad-hoc și Camera electivă din Moldova marele principiu al regenerațiunii României și care fiind domn al Moldovei declara oficialmente înaltelor puteri garante, când primea și coroana Valahiei, că el primește această îndoită alegere cu expresiunea neîndoieală și statornică a voinței naționale pentru Unire — însă numai ca un depozit sacru”.

După 23 ani, fie permis să spunem astăzi că acest pasagiu din mesajul lui vođa Cuza către Corpurile legiuitoare a fost schițat și adus în Consiliul de Miniștri de însuși vođa Cuza.

Acest mesaj este contra-semnat de miniștrii N. Crețulescu, general I. Em. Florescu, general Savel Manu, Dimitrie Cariagdi și de mine, Alexandru Papadopol-Calimah. ■

Formulări celebre cu... chele

Răspunsurile din nr. 1/1993

1. Sfârșitul răspunsului dat de tribunul Mirabeau, în Statele Generale din 1789 — așa cum a fost redat de gazeta oficială *Le Moniteur* — marchizului de Dreux Brézé, care soma, în numele regelui Ludovic XVI, deputații ordinului al treilea să se separe de celelalte două ordine (nobilii și clerul) și să părăsească sala deliberărilor comune. Adunarea a proclamat de îndată inviolabilitatea membrilor săi (23 iunie 1789), regele a acceptat faptul împlinit și cele trei ordine întrunite au devenit Adunare Constituantă (27 iunie).

2. Articolul 1 al Declarației Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, adoptată de Adunarea Constituantă Franceză la 26 august 1789.

3. Exprimare a generalului Bonaparte (viitorul împărat Napoleon I) la 21 iulie 1798 când, în campania de cucerire a Egiptului, trupele franceze au ajuns în fața celebrei piramide ridicate de faraoni la Gizeh.

4. Formularea prin pavilioane de semnalizare a ultimului ordin dat flotei engleze de amiralul Nelson, înaintea începerii bătăliei de la Trafalgar (21 octombrie 1805).

Întrucât codul de semnale existent pe atunci era destul de restrâns ca vocabular, cuvântul datoric (*duty*) a fost semnalizat literă cu literă. Același semnal, în aceeași formă, a fost transmis navelor sale și de comandorul Henry Harwood la 13 decembrie 1939, înaintea începerii luptei cu cuirasatul corsar german Admiral Graf Spee, în largul golfului sud-american La Plata.

5. Definiția clasică dată războiului de teoreticianul militar prusian Karl von Clausewitz în lucrarea sa *Vom Kriege* (Despre război), realizată între anii 1831-1834.

6. Lozincă a patrioților italieni, care militau pentru unitatea Italiei la mijlocul veacului XIX, folosită împotriva celor ce se opuneau din interese proprii politice unificării peninsulei (1848-1861).

Unitatea Italiei s-a înfăptuit în 1861, artizan important fiind ministrul piemontez Cavour.

Nicolae KOSLINSKI

AFACEREA GUILLAUME: O ENIGMĂ

WILLY BRANDT

„Alături de durerea despărțirii, se găsește recunoștința pentru viața lui Willy Brandt. El a fost un om generos, el a suferit și a suportat o nedreptate, căreia i-a rezistat cu curaj. Cu umanitatea sa, cu puterea sa vizionară și cu instinctul său sigur, defunctul a luptat pentru pace în Germania, pentru înțelegere cu adversarii de odinioară și pentru restabilirea demnității Germaniei” (Din mesajul președintelui Richard von Weizsäcker către văduva lui Willy Brandt, a treia sa soție, politologul Brigitte Seebacher).

La 17 octombrie 1992, Germania și lumea întreagă au adus un ultim omagiu celui ce a fost artizanul „Ostpolitikului”, primar al Berlinului, ministru al afacerilor externe, vice-cancelar, apoi cancelar al Republicii federale: Willy Brandt.

Peste 1 000 personalități germane și străine — între care François Mitterand, Mihail Gorbaciov, John Major, Felipe Gonzales, Nelson Mandela, Manfred Wörner, Julius Nyerere, Edward Heath — au asistat la funeraliile naționale ale fostului cancelar, „o

În imagine: Willy Brandt (în prim plan) cu Günter Guillaume, cel care îi va provoca demisia.

viață marcată de însemnul reușitei, de dure încercări și de noi ilimanuri, cum a afirmat Richard von Weizsäcker, președintele Germaniei.

Născut în 1913 la Lübeck, Willy Brandt a fost atras de timpuriu de idealurile politice ale socialștilor, militând în rândurile Tinerețului socialist pentru ca, în 1931, să adere la partidul socialist. În 1933, instalarea nazistilor la putere l-a determinat să se exileze în Norvegia, unde a activat ca ziarist, precum și în diverse organizații ale mișcării muncitorești norvegiene, susținând și rezistența internă. În 1936, a participat la inițiativa lui

Heinrich Mann pentru crearea unui Front popular german împotriva lui Hitler, locuind clandestin în ultimele șase luni ale anului la Berlin.

În 1938, a devenit secretar al Ajutorului popular norvegian, iar guvernul nazist l-a retras cetățenia germană. În 1940, în timpul ocupației germane a Norvegiei, a fost făcut prizonier, dar a reușit să evadeze în Suedia, unde a desfășurat o fecundă activitate ziaristică, obținând cetățenia norvegiană, confirmată de guvernul din exil, aflat la Londra.

În 1944, Willy Brandt a luat legătura cu rezistenții germani, care au organizat atentatul din 20 iulie împotriva lui Hitler și, la sfârșitul războiului, s-a întors la Oslo, fiind corespondentul unor ziare scandinave în Germania, pentru ca, în 1948, să reprezinte comitetul diriguitor al Partidului Social Democrat la Berlin pe lângă autoritățile de control aliate.

Restituindu-i-se naționalitatea germană, el a devenit, în 1949, deputat de Berlin în primul Bundestag, a fost apoi ales în 1950, 1953, 1954, iar în 1955 a devenit președinte al Camerei deputaților din Berlin.

Ales primar al Berlinului, în 1957, iar în 1962, vicepreședinte al Partidului Social Democrat, al cărui președinte a fost numit în 1964, fiind apoi reales de zece ori, după ce în 1968 deținea funcțiile de ministru de externe și de vicecancelar, apoi în 1969 de cancelar. Willy Brandt a vizitat România în august 1967 și a jucat un rol proeminent în sprijinirea deciziei României din 1967 de a stabili — singura țară socialistă în afară de U.R.S.S. — relații diplomatice cu R.F. Germania.

După o carieră atât de strălucită, din care n-am menționat decât reperele principale, — între care trebuie să-l adăugăm pe acela că în anul 1961, sub primariatul lui Brandt, s-a

înălțat zidul Berlinului, pe care a trăit să-l vadă dărmat — Willy Brandt a primit, în 1971, premiul Nobel pentru pace. În 1974, în urma scandalului sfîrșit de așa-zisa „afacere Guillaume”, și-a dat demisia din postul de cancelar, continuînd apoi a fi ales în Bundestag (1976, 1980, 1983 și 1987), iar în 1976 a fost ales președinte al Internaționalei socialiste, funcție pe care a deținut-o și în 1980, 1983, 1986 și 1989.

În 1979 a fost ales în Parlamentul european, iar în 1987 a devenit președinte de onoare al Partidului Social Democrat.

Doctor honoris causa al multor universități, distins cu nenumărate titluri și decorații, Willy Brandt s-a hotărât să-și scrie memoriile (Erinnerungen, editura Ullstein GmbH, Berlin, 1989), în care face bilanțul unei vieți extrem de bogate și de tumultuoase, consacrată țării sale, înfățișându-ne etapele unei dinte cele mai strălucite cariere politice.

În stufoasa carte, Willy Brandt ne povestește anii tinereții sale, relațiile cu tatăl său, exilul, perioada de după război, construirea zidului Berlinului, Europa și viziunea care o avea despre ea Charles de Gaulle, dialogul Nord-Sud. Unul dintre creatorii acelei „Ostpolitik”, el a putut analiza mai bine decât oricine recentele schimbări survenite în fosta R.D.G.

Actor de frunte al marilor evenimente care au marcat Europa după 1945, Willy Brandt le luminează cu inteligența și omenia lui oferindu-ne un portret foarte personal, acela al unei adevărate „conștiințe germane”.

Din aceste Amintiri, deosebit de interesante, ale unui om care — cum spunea Richard von Weizsäcker, președintele Germaniei — „încarnează destinul german al acestui secol” — am ales pentru cititorii noștri fragmentele de mai jos.

Dezbateri fără note

Miercuri, 24 aprilie 1974, mă înapoiam de la Cairo, unde mă întâlnisem cu Sadat, după ce îl văzusem pe Boumediene la Alger. La aeroportul din Köln mă așteptau Genscher și Grabert, ministrul de interne și, respectiv, șeful Cămarilor. Se vedea de departe că aveau ceva important să-mi comunice. Într-adevăr: Günter Guillaume, unul dintre consilierii mei, fusese arestat chiar în dimineața aceea în apartamentul său. Era acuzat, el și soția lui, de spionaj. Günter Guillaume, facilitînd prin mărturiile lui sarcina celor care îl arestaseră, s-a prezentat el însuși ca „cetățean și

oțier al R.D.G.” Mi s-a spus că actele adunate de anchetatori lăsaau de dorit.

Vestea a avut pentru mine efectul unei bombe. Știam că asupra acestui om care-mi servea de intermediar între partid și syndicate, care îmi pregătea întâlnirile și mă însoțea în călătoriile mele apăsau bănuiele, foarte neclare, gîndeam eu atunci.

N-am luat în serios aceste suspiciuni. O dată în plus, cunoașterea oamenilor m-a înșelat. Mi se părea verosimil ca liderii R.D.G. să pună pe un agent, degheizat în social democrat de dreapta să mă supravegheze, într-un moment cînd eu mă străduiam, împotriva unor forțe ce opuneau rezistență, să ameliores relațiile dintre statele

noastre. Credulitatea mea era încurajată de calitățile lui excepționale: nu trecea drept un colaborator politic, ci drept un asistent demn de încredere. Nu era un partener intelectual, ci un tehnician, un om al ordinii. Nu rămînea niciodată mult timp alături de mine și, de altfel, nici nu-mi plăcea să-l știu prea aproape.

Nu mă gîndeam deloc că arestarea lui va însemna sfîrșitul prezenței mele în fruntea guvernului. Mă așteptam, firește, la întrebări și critici din partea presei și a opoziției. Dar asta nu însemna mare lucru, gîndeam eu atunci. Să nu conați pe mine astăzi că voi da dreptate celor ce încercau să-și împace conștiința afirmînd că, oricum, n-aș mai fi putut rămîne

șeful guvernului. Această versiune le convine, pentru că ea corespunde interesului lor.

Vineri dimineata, în Bundestag: dezbateri privind „afacerea”. În cursul ei am vorbit fără note, ceea ce dovedea că nu mă simteam în pericol. La un punct important, am furnizat o informație falsă, atât din cauza memoriei, cât și a insuficienței pregătiri a colaboratorilor mei. Am început, oftând, prin a spune că sînt clipe în viață cînd ai impresia că nimic nu te cruță. Am adăugat că eu nu sînt nici responsabil cu securitatea, nici însărcinat să supraveghez activitățile colaboratorilor Cancelariei, că Guillaume nu avea acces la documentele secrete, aceasta nefăcînd parte din activitatea lui. Ceea ce în mod subiectiv era adevărat. Dar un adevăr ce a avut un efect fatal, căci uitasem de prezența lui alături de mine în timpul vacanțelor din vara precedentă. Apoi am rostit două fraze care, apropiate, se pretau la o neînțelegere: într-una era vorba despre ostilitatea

R.D.G.-ului, într-alta despre decepția umană. Mi s-a reproșat imediat că nutresc iluzii despre regimurile din Est. În realitate, eram consternat de atîta ipocrizie și abuz de încredere.

Am respins pur și simplu — de altfel, nimeni nu mi-a relevat acest lucru în momentul acela — că în iulie 1973 mai multe dosare confidentiale, cifrate, au trecut prin mîinile lui Guillaume, pe cînd mă însoțise în Norvegia. Au mers să caute dosarele într-o sală de telex, pe care BND¹ îl instalase acolo, și au adus pe cele la care se umblase. La Bonn, Guillaume nu avea acces la dosarele clasate ca secrete, cu toate că Oficiul de protecție a Constituției considerase, în 1970, după două luni de anchete, că nici un act nu prevedea să nu i se încredințeze documente cifrate, inclusiv documente „foarte secrete”. După o scurtă anchetă, șeful Cancelariei mi-a confirmat, peste

¹ Bundesnachrichtendienst: Serviciul de securitate federal, însărcinat să asigure „protecția bazelor statului democratic”.

cîteva zile, că doar două dosare, pe care el le califica anodine, trecuseră prin mîinile lui Guillaume.

În ce privește dosarele luate în Norvegia, se pare că era vorba despre patru telexuri „confidențiale” și 12 „secrete”, conținînd dările de seamă ale discuțiilor pe care le purtasem la Washington cu ministrul afacerilor externe și ministrul apărării. În imaginația unora, era vorba despre o scrisoare „foarte confidențială”, pe care președintele Nixon mi-ar fi trimis-o mie. Nu puteam spune atunci ceea ce spun azi: consider că din punct de vedere al principiilor, faptele erau grave, dar nu exista nimic alarmant în sine.

Importanța telexurilor provenind din Washington a fost considerabil hiperbolizată de organele mass-media, prost informate. Era vorba îndeosebi despre critici adresate lui Michel Jobert, ministrul de externe al lui Pompidou, care efectuase la sfîrșitul lui iunie o vizită la Washington și se arătase puțin receptiv la ideea unei declarații americane-

În avion, la lucru

no-europene comune. Nu era un secret pentru nimeni. Cît privește raportul dintre forțele NATO și cele ale pactului de la Varșovia, era de ajuns să studiezi atent presa, ca să fii informat despre acest subiect.

În loc să-și măture în fața ușii...

Ca urmare, agentul și administrația sa — sau invers — s-au delectat, în diverse publicații, să exploateze filonul astfel descoperit, în profitul „comunității socialiste” și, bineînțeles, al păcii. Voiam să caut progresul politicii noastre de pace. De altfel, eu n-am avut niciodată altă misiune. Opoziția, bineînțeles, n-a rămas inactivă. Prejudecăți, latente ici și colo, au ieșit la suprafață, ceea ce nu era de mirare. Birocrații însărcinați cu securitatea se preocupau mai mult să procure opiniei publice știri de senzație, decît să-și măture în fața ușii.

Dacă asupra lui Guillaume apăsau grave bănuiele, el nu trebuia lăsat să stea în preajma mea ci, dimpotrivă, să fie trecut într-un post unde ar fi fost ușor de supravegheat. În loc de a-l proteja pe cancelar, se făcuse din el un „agent provocator al serviciilor secrete din țara sa”. Comentatorul francez care a formulat această idee a considerat un semn de slăbiciune faptul că l-am păstrat pe Guillaume lângă mine, așa cum fusesem sfătuit. Nu împărtășesc deloc interpretarea că aș fi căzut într-o cursă, întinsă de serviciile de securitate.

Totuși, cert este că Guillaume nu a fost hărțuit nici în timpul întîlnirilor sale din R.F.G., nici în vara lui '73 în Norvegia, nici în toamna '73 în Franța. O serie de funcționari — confrunțați în mod discret cu Guillaume — au deplasat teatrul de operații, au început să se intereseze de viața mea particulară, pe care în final au transformat-o în caricatură. Agenți ai secu-

rității, între care unii erau membri ai opoziției, s-au erijat în paznici ai virtuții și au mesterit o mașină de război, care m-a lăsat neputincios și descumpănit.

În după-amiaza zilei de 26 aprilie, în care s-au discutat probleme curente, Helmut Schmidt¹ și cu mine făceam haz, după încheierea reuniunii ministrilor social-democrați, de acei funcționari ce vinău legăturile feminine ale lui Guillaume, îndeosebi cu secretele.

Pe 30 aprilie, după reuniunea Consiliului de Miniștri — ultima — am luat avionul pentru Sarrebruck, de unde am plecat seara la Hamburg. Între timp, zvonurile începuseră să circule. Presa, în mod evident manipulată, s-a făcut ecoul citorva aluzii picante. Înainte de a pleca la Sarrebruck, ministrul justiției a cerut să-mi vorbească la urechile procurorului Curții supreme ajunseseră zvonuri potrivit cărora Guillaume mi-ar fi „procurat fete”. I-am răspuns lui Gerhard Jahn că-i ridicol și l-am rugat să transmită autorităților competente că n-am să mă îmbolnăvesc pentru asta. Pe urmă mi-am reproșat că n-am lovit cu pumnul în masă, pretinzînd să se pună capăt unor asemenea joshnici. Dar, ar mai fi servit la ceva?

În ziua de 1 mai, ministrul de interne mi-a telefonat, pe cînd mă pregăteam să-mi iau micul dejun la hotel „Atlantic”. M-a informat că unul dintre colaboratorii lui e pe drum și-mi va aduce un document scris, pe care mă sfătuiește să-l citesc imediat. După ce mi-am ținut discursul, m-am refugiat într-o cameră a bazei sindicatelor și am citit documentul, care provenea de la președintele Oficiului federal al poliției federale. Interogatoriile dezvăluiseră amănunte privind „re-

lațiile” mele așa-zis intime, din timpul „călătoriilor mele politice”. Pe hîrtie figurau chiar citeva nume.

Învinuirile se culeg anticipat

Despre ce era vorba? Despre pure fantasmă! Documentul conținea mai întîi un amestec de fapte reale și presupuse, apoi se pomenea despre o prietenă extrem de dragă pe care o întîlneau regulat, de ani și ani de zile, fără să fac un secret din asta, și care nu merita deloc toată această desfășurare de forțe polițienești în jurul ei. La rîndul ei, soția unui bun prieten era acuzată că a avut o „legătură” cu mine. Se făcea o întreagă „problemă” dintr-un interviu acordat într-o seară la Copenhaga, cînd Guillaume lipsea, de altfel. O ziaristă scandinavă s-a plîns după aceea de mai multe ori că i s-au atribuit lucruri pe care nu le-a spus. O altă ziaristă mi-a scris mai tîrziu despre „acele interogatorii neverosimile efectuate de poliție, interogatorii care au durat zile întregi și care dovedeau că poliția vă urmărea mai degrabă pe Dv. decît pe spion”. Restul — dacă afacerea ar fi urmat un curs normal — nu mi-ar fi creat nici o dificultate. Am aflat că la Paris, în cabinetele ministeriale, toate calomniile acestea n-au stîrnit decît dispreț.

De ce aș nega că lectura acelui document m-a șocat? Ministrul de interne m-a sfătuit la telefon să-l chem pe procurorul general — Siegfried Buback, care citiva ani mai tîrziu a fost victima unui atentat terorist, — și să-l ajut să vadă clar afacerea. Am socotit că asta însemna să se meargă prea departe și i-am atras atenția că, în ceea ce mă privește, nu voi lua poziție față de o asemenea mișcăvie.

Aluziile acelea n-aveau nici o valoare, iar Guillaume nu știa nimic ce ar fi putut fi folosit împotriva mea. I-am telefonat ministrului de justiție

¹ Din 1968 pînă în 1974, Helmut Schmidt a fost ministrul apărării, apoi al economiei și finanțelor în guvernul Brandt, iar în anii următori, pînă în 1982, cancelar federal. În anii 1967-1969, a fost președinte al fracțiunii social-democrate în Bundestag, iar în 1968-1984 vicepreședinte al P.S.D.G.

și am propus o întâlnire luna viitoare, la trei — și chiar, la sfârșitul săptămânii, dacă era necesar. Am continuat să nu acord o importanță exagerată acestei afaceri. Sau, poate, nu izbuteam să-mi îndrept toată energia în propria mea apărare. Mi-am petrecut după-amiaza și seara zilei de 1 mai într-o companie agreeabilă pe insula Helgoland. Acolo, funcționarul însărcinat cu securitatea mea, de pe când eram ministrul afacerilor externe, mi-a spus că a fost convocat la Bonn pentru interogatorii. La o săptămână după ce eu demisionasem, mi-a scris că în timpul interogatoriilor a fost amenințat cu închisoarea preventivă. El se gîndea să depună o plîngere. El și colegii lui au fost „constrînși” să facă declarații, al căror sens încă nu-l înțelegeam.

În ajunul zilei în care am plecat, acest funcționar mi-a măturisut, cu lacrimi în ochi, că avea impresia că se strînseseră învinuiri împotriva mea „înainte de această poveste”.

Într-o zi, Helmut Schmidt și-a întreținut cu mine despre dificultățile pe care se așteaptă să le întâmpine cu prilejul punerii la punct a noului buget și reformei fiscale. I-am spus că nu va trebui să fie surprins dacă într-o zi-două ar fi cancelar.

Scrisoarea de demisie

În ziua de 4 mai, la Münstereifel, unde îi invitasem pe liderii sindicali la un weekend, pentru a reflecta asupra problemelor economice, l-am întâlnit pe Herbert Wehner, de la oficiul de protecție a Constituției, originar din Dresda. Am comentat informațiile și zvonurile ultimelor zile, apoi el a adus în discuție o „știre deosebit de penibilă”, pe care se simțea dator să mi-o comunice, dacă nu abordam chiar eu subiectul. Nu înțelegeam despre ce vorbea. A făcut niște aluzii, a evocat apoi un raport misterios, ale cărui amănunte le uitase. Două zile mai târziu, la Bonn, a afirmat

că s-a prefăcut că a uitat „numele și amănuntele”, sfîrșind prin a pomeni despre o femeie, o poveste absurdă. Oricare ar fi hotărîrea mea, mi-a spus el, el o va respecta. Mai târziu, a afirmat că și-a manifestat „fidelitatea lui nelimitată, oricare ar fi fost urmarea evenimentelor”.

Cu prilejul unei discuții în șase, care a avut loc a doua zi tot la Münstereifel, el a rămas foarte retras. Mai erau acolo — în afară de mine, de Wehner și de Schmidt — Nau, casierul Partidului Social-Democrat, Holger Börner și secretarul de stat Ravens. Helmut Schmidt a criticat cu înflăcărare hotărîrea mea de a demisiona, devenită între timp irevocabilă. Mai înainte, doi dintre colaboratorii mei apropiați au încercat să mă facă să-mi schimb hotărîrea. Toți au fost de acord că trebuia să rămîn șeful demisiei partidului.

Înapoiat duminică seara la Bonn, mi-am redactat scrisoarea de demisie, adresată lui

Într-o minivacanță, la începutul lui 1973, an greu în cariera lui Willy Brandt

președintelui federal, și i-am arătat-o ministrului de externe Walter Scheel, care era de părere că nimic nu mă zorea. Secretarul de stat Egon Bahr m-a sfătuit să-mi asigur spatele.

Pe 6 mai, ședințele s-au succedat. Seara, șeful Cancelariei, care se afla la Hamburg, a dus scrisoarea mea președintelui Gustav Heinemann. Miniștrii F.D.P. (Partidul Liberal) m-au sfătuit din nou să nu demisionez. Ultimii mei vizitatori au fost Siegfried Buback și ministrul de justiție. Amîndoi mirați de desfășurarea anchetei și de interesul manifestat pentru viața mea particulară: era clar că Guillaume nu dispunea de nici o informație în ceea ce mă privea, care să pună în pericol securitatea statului.

În scrisoarea adresată președintelui, îmi explicam demisia prin „neglijențe legate de afacerea Guillaume”, a cărei întreagă responsabilitate politică îneam să mi-o asum. În scrisoarea trimisă lui Walter Scheel, ministrul de externe și vice-cancelar în exercițiu, am adăugat după cuvîntul „responsabilitate”, între paranteze, „și bineînțeles că și pe plan personal”. Nu acordam nici un sens juridic cuvîntului „neglijențe”. Pentru mine, era neglijent oricine urma sfaturi proaste. Socoteam că trebuia să trag consecințele și, am declarat în fața grupului parlamentar, în dimineața zilei de 7 mai, că demisia mea era legată de experiența pe care o aveam în funcție, de ideile mele privind regulile democrației și că nu voiam „să-mi fie distruse integritatea personală și politică”. Am luat act de faptul că un ministru, Ehmka, și șeful Cancelariei, Grabert, mi-au oferit demisiile lor, în cazul cînd eu socoteam că aceasta ar putea fi util. Problema răspunderii mele personale mă frămînta: cei mai apropiați colaboratori ai mei considerau că aceste scrupule erau excesive, și acum, cu trecerea timpului, cred că aveau dreptate.

Fără a prevedea rezultatele anchetei, guvernul a însărci-

nat o comisie să întocmească un raport. Președintele acestei comisii, Theodor Eschenburg, a declarat că, potrivit dispozițiilor constituționale, cancelarul era, desigur, răspunzător, dar că nu trebuia neapărat să demisioneze. Demisia — provocată de un incident cauzat de slăbiciuni la niveluri intermediare — n-a fost socotită ca indispensabilă de opinia publică și de populație.

Eram obligat să demisionez? Nu, chiar dacă, la vremea aceea, nu-mi puteam imagina că ar fi trebuit să procedez altfel. Mi-am asumat răspunderea politică poate într-un mod prea riguros. Dar adevărul este că intrigile nu m-au lăsat indiferent și că viața mea de familie a fost perturbată. Egon Bahr a spus că nimeni nu m-ar fi putut face să-mi schimb părerea, că hotărârea mea fusese luată *a priori* sau că atunci n-am avut puterea să reacționez. Amîndouă sînt adevărate și adaug: peste altă cîțiva ani, cu o altă condiție fizică și psihică, n-aș fi demisionat. Aș fi făcut curățenie acolo unde era necesar.

Șantaj, „dacă ridicam capul“

S-au spus multe lucruri despre rolul lui Herbert Wehner în timpul acestor evenimente. În săptămîna care a urmat demisiei mele, m-am adresat membrilor partidului nostru, spre a le spune că, contrar celor povestite, Herbert Wehner nu mi-a forțat mina. Grijă mea era să apăr partidul, și aveam destule probleme, ca să las să treacă răspunderea asupra altora. Cînd, peste cîteva zile, Tito a venit în vizită oficială la Bonn, n-am fost surprins cînd m-a întrebant: „Wehner are vreun amestec în treaba asta?“

Totuși, scrisoarea adresată partidului nu era suficientă spre a face să înceteze speculațiile, cu atît mai mult cu cît toată lumea putea vedea

că nu mai eram prieteni ca altădată. În mai 1973, Wehner a revenit din R.D.G., unde s-a întîlnit cu Honecker. La întoarcere, s-a întîlnit cu un colaborator care, în jurnalul său, a notat — un an mai tîrziu — că Wehner i-ar fi spus: „În bibliotecă la mine se află un mesager al lui Honecker, care l-a însărcinat să mă asigure că el nu știe că ar exista un spion la Cancelarie. Se pare că ministrul Stasi-ului a explicat lui Honecker că legătura cu Guillaume a fost întreruptă, cînd acesta a intrat în funcție pe lîngă Brandt“.

Pe vremea aceea, Berlinul de Est era foarte preocupat să mențină o legătură cu noi. Nici nu demisionasem încă și o invitație fusese deja adresată succesorului meu.

Helmut Schmidt devenise challenger-ul meu în partid. Dar atitudinea lui, înainte și după demisia, mea, a fost perfectă. El considera că „s-a comportat prost“ la Mîinster-eifel și s-a exprimat „cam violent“. Într-adevăr, el calificase hotărîrea mea de a demisiona „reacție exagerată“. După părerea lui, un șef de guvern nu trebuie să demisioneze, pentru că niște oameni îndrugă „baliverne“ și a stăruit să-mi reconsider decizia.

În orice caz, credea el, eu trebuia să rămîn președintele partidului: „Tu poți menține coeziunea partidului, eu nu“.

La 6 mai l-am primit la palatul Schaumburg, unde trebuia să se instaleze după mine — provizoriu, pînă ce se terminau lucrările de la noua cancelarie — și l-am sfătuit să nu critice moștenirea. Reacția nu s-a lăsat așteptată. Trei zile mai tîrziu, în fața partidului, el a făcut următoarea constatare, cu dicțiunea lui caracteristică: Republica federală este „o întreprindere foarte sănătoasă, printre primele din cele care contribuie la economia mondială“. E un fapt real: datoriile noastre erau, în 1973, de 57 miliarde; în '83 de 341 miliarde și în 1989 aproape de 500 miliarde.

Cînd l-am solicitat pe Hel-

mut Schmidt să preia succesiunea acestui post de super-ministru, l-am desemnat — în mod oficial — ca al doilea lider al echipei social-democrate. Ulterior, am fost fericit să constat că organele diriguitoare ale partidului mi-au aprobat alegerea.

Schmidt nu a fost amestecat în afacerea Guillaume Desigur, peste un an, el a fost obligat să discute cu Honecker. Cei doi bărbați de stat s-au întîlnit în 1975, în timpul verii, cu ocazia conferinței de la Helsinki. Din această întîlnire n-a rezultat nici un element nou. De altfel, cele două state aveau interes să-și dezvolte cooperarea. Drept urmare, Berlinul de Est a întreprins demersuri pe lîngă Bonn ca să obțină eliberarea spionului. Pînă la urmă, Guillaume a fost expulzat în 1981.

Mi s-a cerut de mai multe ori părerea despre un eventual schimb de spioni — prima oară, în mai 1976, prin intermediul șefului Cancelariei, apoi, în mai multe rînduri, prin acela al reprezentanței permanente a R.D.G. la Bonn. Am susținut totdeauna același punct de vedere: nu vreau să pedepsesc pe nimeni, dar din partea mea guvernul era liber să ia măsurile pe care le credea de cuviință. Nu m-am îndepărtat niciodată de la această atitudine, nici atunci cînd presa a publicat informații cu un dezagreabil gust de așitare. Era vorba despre transfugi, care-și descărcau inima serviciilor secrete germane sau aliate, pretinzînd că, pe vremea cînd eram primar, și apoi cînd eram cancelar, am avut legături secrete cu Berlinul estic și cu Moscova. Colaboratorii unei mari edituri se lăudau că dețin dovada că am avut întrevederi secrete cu Brejnev, spre a face să lasă R.F.G. din NATO. Acuzația de înaltă trădare urma a fi folosită, în cazul cînd aș fi intenționat „să ridic capul“.

(Va urma)

Prezentare și traducere
Paul B. MARIAN

BURSIERII NOȘTRI LA FUNDAȚIE

Primele burse ale Fundației Culturale Magazin Istoric — după cum am anunțat în numerele 10, 11/1992 ale revistei — au fost acordate unui număr de 8 elevi și 10 studenți, iar numele acestor primi bursieri au fost publicate în nr. 12/1992.

I-am invitat pe bursierii noștri la Fundație, pentru a le înmîna bursele.

I-am invitat și i-am așteptat cu bucurie și prietenie, cu emoția unei întâlniri inedite, pusă sub semnul tinereții și al dragostei de istorie. Și așa a și fost. Am fost răsplătiți în toate așteptările noastre.

Marți, 15 decembrie 1992, orele 15.00, cițiva dintre primii noștri bursieri, elevi și studenți din București, dar și din provincie (Cluj-Napoca), s-au prezentat la Fundație. Emoția întâlnirii este repede depășită. Participă și d-na Doina Saiciuc, de la redacția Actualității a Radiodifuziunii Române (în seara aceleiași zile, programul „România Actualități” a difuzat o relatare despre această reuniune, pentru care le mulțumim colegilor din Radio și pe această cale).

Invitații noștri sînt salutați de dl. Cristian Popișteanu, director-redactor șef al revistei și președintele Fundației Culturale Magazin Istoric, și de dl. Marian Ștefan, directorul F.C.M.I. Este reamintit, și cu acest prilej, faptul că aceste prime burse oferite de F.C.M.I. au putut fi acordate datorită unei subvenții a guvernului Stolojan și a familiilor acad. Al. Rosetti și fostului premier Armand Călinescu, pentru răsplătirea și încurajarea citorva dintre cei mai buni elevi și studenți care s-au dedicat studierii istoriei.

În scurte, dar calde, cuvinte, cei șapte bursieri prezenți la această întâlnire se prezintă, împărtășindu-ne gânduri ale lor legate de isto-

rie, de revistă, de drumul lor în viață. Am consemnat cîteva dintre acestea.

Doina Gabriela Vasile, clasa a XII-a, Liceul „Iulia Hasdeu”, din București: „Îmi place mult istoria și ea îmi va folosi, sînt sigură, în pregătirea mea pentru... diplomatie, pe care intenționez s-o urmez”. *Otilia Anca Preda*, anul I, Facultatea de arhivistică, din București: „Sînt bucuroasă că urmez cursurile unei Facultăți (re) înființate în acest an universitar și în care istoria este la ea acasă”. *Andrei Popov*, clasa a XII-a, Liceul „Jules Michelet”, din București: „Pasiunea pentru istorie și pentru *Magazin Istoric* am primit-o de la părinți și de la d-na profesoară Mariana Florescu, cărora le mulțumesc”. *Cristian Gazdac*, anul III, Facultatea de istorie — filosofie, din Cluj-Napoca, venit special pentru această întâlnire cu Fundația Culturală Magazin Istoric: „Mă onorează bursa F.C.M.I. și

constituie un stimulent pentru pregătirea mea viitoare, ca specialist în arheologie și istoria antică”. *Eduard Chirică*, anul III, Facultatea de istorie, din București (Bursă „Alexandru Rosetti”): „Mulțumesc pentru cîntea de a primi o bursă purtînd numele cunoscutului om de știință; mă voi dedica studiului istoriei vechi”. *Ion Durnea*, anul III, Facultatea de istorie, din București (originar din ținutul Sorocăi, Republica Moldova): „Cunosc revista dv. încă de cînd eram elev și o citeam cu mare pasiune. Ea mi-a dezvoltat și întreținut interesul pentru adevărată istorie a românilor”. *Gheorghe Badea*, anul III, Facultatea de teologie, din București: „Putem spune că se adevărește și cu acest prilej faptul că Pronia Dumnezeu lască lucrează prin oameni și pentru oameni”.

Prima acordare a primelor burse F.C.M.I. a coincis cu împlinirea unui an de existență a acesteia.

Eleva Doina Gabriela Vasile la decernarea burselor, în fața microfonului postului de radio „România Actualități”

SAR ÎN AER PLOIEȘTII?

VALERIU AVRAM, CONSTANTIN COSTACHE

„Altmetrul arată 5 300 m și încep să privesc cu atenție în jos. Cu greu îmi rețin un strigăt de uimire. Jos, acolo..., la sud de Ploiești, zburau în rasse-motte, sute de avioane americane. Mă pregătesc să le atac, am avantajul că sunt cu spatele la soare. Formația [inamică] acoperă pământul pur și simplu. În fața ei se ridică un zid compact de fum negru și zeci de mii de explozii ale obuzelor artileriei antiaeriene îșinesc printre ele, cuprinzând valul bombardierelor inamice... Cobor în picaj cu viteză amețitoare. În vizorul colimatorului prind un avion. Linia luminoasă a reticulului se fixează asupra motoarelor din stînga. Deschid focul de la 300 m cu tot armamentul [două tunuri de 20 mm și 4 mitraliere, din care două de calibru mare]. Proiectilele mele tra-soare urcă spre motoarele avionului inamic și văd exploziile lor. Flăcări și fum izbucnesc din ele și urlașul aparat mai zboară cîteva minute, apoi se prăbușește la pămînt învăluit de flăcări și fum. Dinții îmi clîntăne și îmi simt trupul înfiorat de un groaznic tremur nervos... Urc în spirală spre cer pentru repetarea atacului. Poate am noroc și a doua oară. Un proiectil îmi ricoșează pe fuselaj. În parbriz, îmi răsare un quadrimotor. Motoarele cresc repede în vizor și ele-cele care par că se rotesc încet se năpustesc spre mine. Trag de manșă și ehivez. Ajung din urmă un alt avion din care leșea fum și trag în el o serie lungă, cu tot armamentul. Proiectilele mele i-au atins rezervoarele de benzină, flăcările îl cuprind în cîteva secunde. Sunt năucit pur și simplu. Nu-mi vine să cred că am doborît al doilea avion“.

Astfel relatează locotenentul aviator Ion Birlădeanu unul dintre cele mai dramatice momente din vara lui 1943, trăite nu numai de piloții români, ci și de locuitorii orașului Ploiești și din împrejurimi: bombardarea, la 1 august acel an, a instalațiilor petrolifere românești de pe Valea Prahovei.

Un episod încă insuficient cunoscut în istoriografia din cel de-al doilea război mondial. În urma unor investigații personale în arhivele militare din țara noastră, prezentăm cititorilor revistelor desfășurarea evenimentelor din acel august din urmă cu aproape cinci decenii.

Misiune de sacrificiu

La conferința Comitetului Unificat al Șefilor de State Major de la Casablanca din 14-23 ianuarie 1943 (*Magazin istoric*, nr. 10/1987), Franklin D. Roosevelt și Winston Churchill au aprobat, printre altele, și proiectul de distrugere a rafinăriilor românești de pe Valea Prahovei, ceea ce ar fi dus la o slăbire a presiunii germane pe frontul de est și la scurtarea războiului.

Conferința a desemnat Armata 9 aeriană americană pentru executarea misiunii la o dată cuprinsă între sfârșitul campaniei din Africa și debarcarea în Sicilia, pentru ca aceste operații să nu fie private de sprijinul bombardierelor grele.

Generalul Henry Arnold, comandantul Armatei 9 aeriene, i-a desemnat pe generalii Heywood Hansel și Lawrence Kuter să elaboreze planul de operații. Rolul principal l-a avut colonelul Jacob Smart, care s-a deplasat în Anglia pentru a aduna informațiile necesare și pentru a se consulta cu specialiștii din Royal Air Forces. Cel mai important colaborator al său a fost lt. colonelul W. Lesley Forster, care condusese rafinăria „Astra Română” timp de opt ani. În acest fel, Smart

a aflat modul de dispunere al celor 12 rafinării în jurul Ploieștiului, de alte amănunte deosebit de importante în elaborarea planului de atac.

Un asemenea raid, efectuat la o distanță așa de mare, comporta participarea unor aviatori cu mare experiență. Avioanele B-24 „Liberator” trebuiau să parcurgă un itinerariu de peste 3 700 km, din care cea mai mare parte se afla deasupra teritoriului controlat de forțele inamice. Smart a ales cel mai bun traseu pentru a ajunge la Ploiești, propunând atacul la joasă altitudine ce avea ca efect lovirea cu precizie a obiectivelor. În felul acesta, aviația de vânătoare și artileria antiaeriană română-germană n-ar fi putut să intervină cu eficacitate.

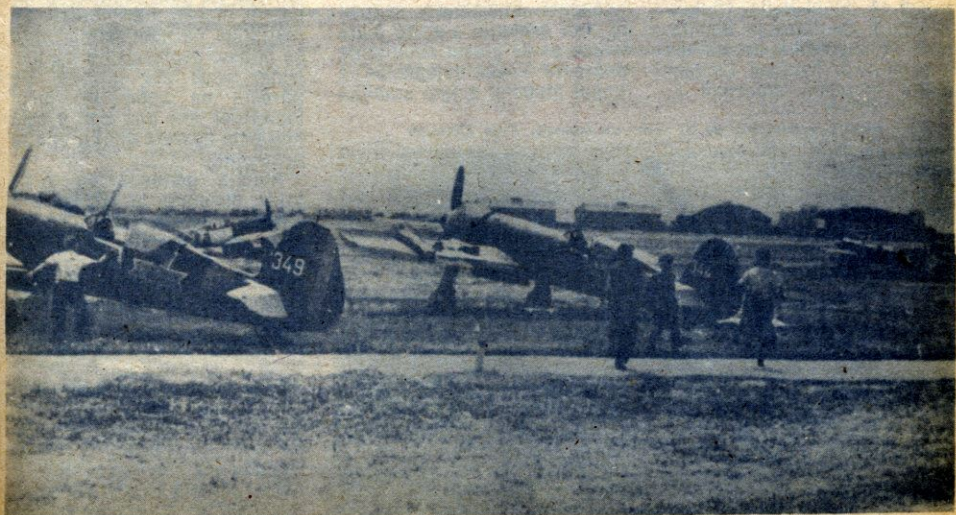
Planul atacului aprobat la Conferința de la Washington, din mai 1943, a primit denumirea de „Tidal Wave” (Valul nemicilor). Era cea mai vastă operație aeriană din istoria aviației până la acea dată.

Prezentăm cititorilor revistei unele date privind atacul aviației americane de la 1 august 1943, așa cum se desprind din documentele militare *inedite* cercetate în Arhiva Ministerului apărării naționale (fond M.St.M.-Secția II, dosarele 1227, 1228 și Secția III, opera-

ții, dosar 134). Echipajele desemnate să participe la raid (1620 de aviatori) au fost instruite special, colonelul J. Timberlake - ofițer cu operațiile - punându-le la dispoziție un material documentar extrem de bogat (fotografii terestre și aeriene ale instalațiilor industriale, chiar și un film sonor). S-a realizat o machetă a regiunii petrolifere Valea Prahovei, cu dimensiunile 4x4 m. Toate aceste documente au servit aviatorilor pentru a identifica și a se familiariza cu obiectivele ce trebuiau bombardate. Rularea filmului sonor și exercițiile făcute pe machetă au continuat până când fiecare membru al echipajului unui avion cunoștea perfect ceea ce avea de făcut, știind cu precizie obiectivul pe care urma să-l distrugă. Fiecare aviator-bombardier a primit un set de materiale documentare, între care și o fotografie ce cuprindea obiectivul de bombardat așa cum se vedea în zbor razant. Fotografiiile specificau și înălțimea coșurilor rafinăriilor.

„Misiunea ce trebuia executată în România a fost pentru fiecare aviator american o misiune de sacrificiu - declara ulterior pilotul lt. Theodore Helin, luat prizonier. Au fost nominalizate avioanele de sacrifi-

Alarmă, vin americanii! (vânătorii Grupului 6 român de vânătoare pornesc la luptă); în p. 52: în obiectiv Ploiești

ciu care urmau să intre în rețeaua de baloane captive, creîndu-se culoare libere pentru trecerea celorlalte avioane.

La 23 iulie 1943, unitățile destinate să participe la raidul aerian au început instruirea practică, executînd cite patru ore de antrenament pe zi, în zborul și bombardamentul la joasă altitudine. Unitățile aeriene însărcinate cu executarea misiunii se aflau încă din luna iunie în zona Benghazi (Libia), după cum urmează: Grupul 376 „Liberandos” (comandant colonel K.J. Campton) cu escadrilele 512 și 514 avea baza la Berka II și dispunea de 29 avioane B-24. Această mare unitate urma să bombardeze rafinăria „Romăno-Americană”. Grupul 93 „Ted's Travelling Circus” (Circul Ambulant), comandat de colonelul A. Baker, avea în subordine escadrilele 328, 329, 330 și 409, cu un număr de 39 de avioane. Cu baza la Terria, echipajele au început să se antreneze intens intrucît aveau misiunea să distrugă rafinăriile „Concordia”, „Vega”, „Standard-Petrol”, „Unirea” și „Speranța”. Grupul 98 „Pyramids”, comandat de colonelul Killer Kane, își avea baza la Lete, cele 47 avioane din dotare urmînd să distrugă rafinăriile „Astra Română” și „Phoenix”. Grupul dispunea de escadrilele 343, 344, 345 și 415. Grupul 44 „Eight Balls” (Bulgăriii Negri), cu baza la Benina, avea în subordine escadrilele 66 și 68 cu 37 avioane. Comandantul grupului, colonelul L.

Johnston, avea misiune să bombardeze rafinăriile „Columbia Aquila” și „Creditul Minier”. Grupul 389 „The Sky Scorpions” (Scorpionii Cerului), cu escadrilele 566 și 364 își avea baza la Berka IV, dispunînd de 26 avioane. Colonelul J. Wood, comandantul unității, antrena echipajele pentru atacarea rafinăriei „Steaua Română”. Grupurile 44 și 93 aparțineau Armatei 8 aeriene, fiind aduse din Anglia la 20 iunie 1943.

Itinerarul ales (Benghazi-nord insula Corfu - lacul Prespo - Piro - Pitești - Ploiești - Cîmpina) nu era cel mai scurt. Drumul stabilit avea 1 667 km, în timp ce în linie dreaptă era de 1 520 km, dar trecea peste o zonă mai slab acoperită de artileria antiaeriană.

Planul prevedea ca atacul să aibă loc într-o zi de duminică, între orele 13-16, cînd în rafinării se aflau puțini lucrători. Înălțimea de zbor varia între 4 300 m și 2 100 m, pînă la Craiova, iar între Pitești și Ploiești avioanele urmau să zboare la 700 m, coborînd apoi sub 100 m în zona atacului. Se urmărea bombardamentul la joasă înălțime. Prima bombă urma să atingă solul cu 33 m înaintea obiectivului, lovînd prin ricoșeu plăcile de beton care protejau rezervoarele sau instalațiile. În același timp avioanele atacatoare scăpau de tirul artileriei a.a. de mare calibru și de atacul aviației de vînătoare. Viteza avioanelor pe timpul atacului a fost stabilită

la 345 km/oră. Bombele dispuneau de focoașe cu mare întîrziere, pentru ca avioanele care atacau să nu fie lovite de explozii. Ultimele aparate aveau bombe cu focoașe cu întîrziere de 45 secunde, timp în care avionul parcurgea 4 km.

Fiecare bombardier transporta 12 000 litri benzină în rezervoare și 2 000 kg bombe din care 3 de 450 kg sau 6 de 225 kg, iar restul de 500 kg reprezenta muniția de bord și alte materiale.

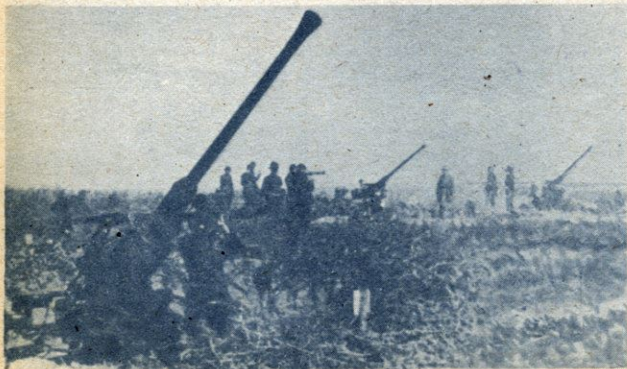
În așteptarea atacului

Importanța strategică și economică a instalațiilor petroliere din jurul Ploieștilui a determinat comandamentele române și germane să ia măsuri deosebite pentru apărarea acestei zone. O încercare de bombardare a ei de către aviația americană avusese loc la 11 iunie 1942, cînd 12 aparate B-24 D, zburînd la 4 200 m, au atacat la ora 22.30 rafinăria „Astra Română”, fără rezultat (aparatele decolaseră de pe teritoriul U.R.S.S. și survolaseră teritoriul Turciei neutre).

Zona din jurul Ploieștilui fusese împinzită cu unități de artilerie a.a. române și germane. Aici se aflau concentrate 237 de tunuri de la calibrul 20 mm pînă la 88 mm. (Existau chiar baterii mobile a.a. montate pe platforme de cale ferată, care se puteau deplasa în orice loc, acolo unde era nevoie). Se aprecia că zona din jurul Ploieștilor era una dintre cele mai bine apărate din Europa la acea dată.

Aviația germană de vînătoare dispunea la Mizil, de 3 escadrile de Me 109 G care făceau parte din Grupul 1/J.G.4 cu 52 avioane. Comandantul grupului, căpitanul aviator Hans Hahn, supranumit Gockel (Cocoșul de luptă) era un pilot de excepție cu 16 victorii aeriene. Aceeași pregătire deosebită o aveau și subordonații săi. Comandantul Escadrilei 1-a (Staffel), locotenentul major Wilhelm Steinmann, zis și Unchiul Willie, căpătase o mare experiență de luptă în misiunile executate pe frontul

Bateria antiaeriană de 37 mm românească, lîngă Cîmpina

de est (a terminat războiul cu 44 victorii aeriene). Locotenentul aviator Hans Schopper, comandantul celei de a doua escadrile, făcuse campaniile din Polonia, Norvegia, Olanda și Rusia. Escadrila nr. 3 era comandată de căpitanul aviator Manfred Spenner, titularul a 12 victorii aeriene în luptele din Tunisia și Rusia.

Pentru apărarea zonei petrolifere și a Capitalei, comandamentul aviației de vânătoare române dispunea de 5 escadrile amplasate pe aerodromurile din Mizil, Piperă, Tîrgșor, apoi la Mizil, fiind încadrată în Grupul 4 vânătoare german. Comandantul acestei escadrile, căpitanul Toma Lucian, a adunat în jurul său piloți foarte bine pregătiți, ca adjuții Dumitru Encioiu, Gheorghe Feremide și Nicolae Sculi. Din escadrila mai făcea parte și sublocotenentul Ioan Maga (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1968), un adevărat as al aripilor românești. „Eram pregătiți pentru orice eventualitate, ne așteptam la un atac al americanilor”, nota acesta în caietul său de însemnări.

La Tîrgșor se găsea Escadrila 45 vânătoare, care avea în dotare 6 avioane IAR-80 cu piloți experimentați în lupte aeriene, printre ei remarcându-se în mod special un luptător de temut, locotenentul aviator Ion Birlădeanu. Tot cu aparate IAR-80 era dotată și Escadrila 52 vânătoare de la Mamaia, ea dispunând de 30 aparate. La Piperă se aflau în preluarea atacului american 34 IAR-80, dintre care 20 operative, restul fiind în reparații.

La ora 5.15 GMT, echipajele americane și-au ocupat locurile în avioane. Din cele 178 aparate programate să participe la misiune, din diferite cauze de ordin tehnic, au decolat numai 162 bombardiere B-24 D-Liberator, după cum urmează: Grupul 376 cu 24 avioane, Grupul 93 cu 33 avioane, Grupul 98 cu 40 avioane, Grupul 44 cu 35 avioane, Grupul 398 cu 30 avioane. Pînă la ora 6.30 GMT, cele 5 grupuri aeriene au ex-

11 zile pentru 11 minute

Trei luni după atacul aerian de la 1 august 1943, revista suedeză Världspresen publica relatarea lui Charles Barwell referitoare la pregătirea și executarea acțiunii respective. Dincolo de faptul că ea prezintă mărturia unui participant direct la eveniment, aduce și clarificări prețioase într-o problemă discutată: au luat parte și sub ce formă aviatori englezi la raidul aerian asupra Ploieștiului? Reproducăm în continuare textul din publicația ce apărea la Stockholm.

„Sînt unul dintre cei 1400 de aviatori care au luat parte la bombardarea cîmpurilor petrolifere de la Ploiești. Avionul meu era primul în cadrul escadrilei noastre. Mi se ordonase să mă pun la dispoziția aviației americane ca tînar și luasem parte la pregătirile de atac.

Se construise un model exact al cîmpurilor petrolifere cu toate instalațiile lor și timp de 11 zile *Liberatoarele* noastre se antrenaseră pe acest model. Am participat înainte la multe raiduri, dar niciodată n-am văzut asemenea pregătiri științifice. La plecarea noastră cunoșteam fiecare detaliu al țintei.

Am părăsit baza noastră duminică dimineața la ora 8 și jumătate. După ce am depășit Korfu, am survolat Grecia și cea mai mare parte din avioanele noastre se dispersară în nori. La ieșirea din nori, eram deja deasupra Dunării. Am coborît apoi din ce în ce mai jos și în curînd atinseserăm ușor vîrfurile arborilor. Locuitorii micilor sate se plimbau în frumosele lor costume de sîrbătoare. O tînră țărăncă ne-a salutat agîtîndu-se batista. Ordinul era ca atacul să fie executat în 11 minute. Era important ca planul să fie executat în această perioadă de timp, căci bombele noastre erau cu „acțiune întîrziată” și n-ar fi fost deloc plăcut pentru escadrila din spate dacă noi am fi întîrziat.

Datorită zborului la mare distanță, am surprins mai multe baterii de artilerie, dar sosiți la Ploiești, am întîlnit o pînză deasă de foc antiaerian. Originalul era identic cu modelul și am luat poziție de tragere. Bombele noastre căzura aproximativ în centrul țintei. Acest lucru n-a fost dificil de constatat, dat fiind că explozia unei sonde de petrol determină *Liberatorul* nostru să facă un salt mortal. Doi dintre tunari au fost omorîți și fotografia a fost grav rănit. Schije au intrat în rezervoarele de combustibil și instrumentele de bord au fost în întregime distruse, inclusiv radioul. Totuși, declanșatorul de bombe funcționa încă și pe drumul de întoarcere am bombardat o garnitură de cisterne care a explodat.

Ultima parte a călătoriei noastre a fost făcută la înălțimea tufurilor de arbuști. Nu exagerez deloc — noi am zburat chiar sub firele de telegraf și sub arcadele podurilor. La un anumit moment, un mitralier a încercat să tragă asupra noastră. I-am răspuns cu tunurile noastre și cîteva minute după aceea el era în flăcări cu mitraliera sa cu tot. Acesta a fost un om foarte curajos.

Cea mai bună contribuție a fost aceea a unui colonel american care era în fruntea formației. Aparatul său a fost distrus înainte ca el să fi atins ținta. Cei alți aviatori ai formației au văzut avionul cîzînd pe țintă, adică în plin, într-o mare clădire”.

Aurel DAVID

cutat adunarea, apoi întreaga formație s-a înscris pe traseul: Tocra-nord insula Corfu-Munții Pindului - (de-a lungul graniței muntoase dintre Grecia și Albania) - Munții Osogovska (de la frontiera sîrb-bulgară) - Piroet-est Craiova - est Pitești-Tîrgoviște - Florești-Ploiești.

„Armada” aeriană care pornise să îndeplinească misiunea „Tidal Wave” era forța cea mai pregătită și cea mai experimentată care zburase pînă atunci; majoritatea aviatorilor participaseră la cel puțin 15 raiduri, trei sute dintre ei înde-

pliniseră mai mult de 25 misiuni, depășind cu mult norma fixată. Fiecare grup aerian era compus din formații în săgeată, acea unitate de bază formată din trei avioane, adoptată de bombardierele grele americane.

Viraje greșite

Zborul pînă la Craiova nu s-a desfășurat fără incidente. O parte dintre aparate s-au întors din drum, avînd defecțiuni tehnice, altele au căzut în flăcări din cauza prea plinului de

benzină care s-a aprins de la țevile de eșapament.

Din declarațiile prizonierilor americani, rezultă că numai 132 avioane au mai ajuns la obiectiv. Cea mai grea pierdere a formației a reprezentat-o prăbușirea avionului cap de formație în care se găsea navigatorul șef al misiunii. Se pare că aparatul s-a prăbușit în mare, ca urmare a unui act de sabotaj pus la cale de spionii germani. Cu câteva ore înainte de plecarea în misiune, serviciile speciale americane arăstaseră citiva mecanici; din cauza timpului scurt, nu s-au mai putut verifica toate aparatele. Misiunea trebuia executată cu orice risc.

Avioanele au intrat pe teritoriul românesc în mai multe valuri, la intervale de 20 minute, cu începere de la ora 13.08, pe deasupra localității Bistret (50 km est de Calafat), urmând ruta Piatra Olt-Slatina-Găiești-Pitești. Navigatorii, odată ajunși la punctul de intrare nr. 1 al zonei de acțiune (orașul Pitești), au fost dezorientați în fața succesiunii de văi orientate spre sud-est, de aglomerările de localități și de drumurile paralele. Între punctul nr. 1 de intrare și nr. 2 (Tirgoviste), patru văi semănau atât de mult între ele încât au fost confundate.

Ajuns în apropiere de Tirgoviste, colonelul K. K. Campton, comandantul Grupului 376 „Liberos”, a ordonat, dintr-o gravă eroare de calcul, executarea virajului la dreapta, pentru a urma capul de zbor 127°, prevăzut pentru zborul la obiectiv, paralel cu drumul. Campton s-a deplasat în fruntea formației pentru a fi primul la bombardament. Ceilalți au virat corect în urma lui, în afara de secțiunea comandată de locotenentul John Dupley Palm, care s-a îndreptat direct spre Ploiești. Orașul Tirgoviste nu reprezenta decât punctul de intrare nr. 2. Grupul din capul formației virase cu 32 km mai înainte de punctul de intrare nr. 3 care ducea la Ploiești.

Pierderea navigatorului șef care ghida întreaga operație, împreună cu această gravă eroare a colonelului K.K. Campton i-a costat mult pe

americani. Piloții, încălcând interdicția radio, l-au avertizat pe comandant de greșeala comisă, acesta și-a continuat drumul ajungând în periferia Bucureștilor. Tirziu, când și-a dat seama de eroarea făcută, formația colonelului Campton a executat virajul spre nord, îndreptându-se dezorientată spre Ploiești. N-a mai respectat obiectivul ordonat pentru bombardare, rafinăria „Romăno-Americană”, ci s-a îndreptat spre rafinăriile „Concordia”, „Vega” și „Astra Română”, obiective planificate pentru grupurile 93 și 98; în aer, s-a produs o învâlmășeală de nedescris.

Colonelul Addison Baker, comandantul Grupului 93 („Circul ambulant”) se angajase și el în virajul greșit spre București, urmându-și ghidul care se găsea în capul formației. Piloții din subordine, l-au avertizat de mai multe ori prin radio despre eroarea comisă de col. Campton. Ajuns la jumătatea drumului, A. Baker a zărit în stînga sa fumul coșurilor rafinăriilor de la Ploiești. A virat imediat cu întreaga formație, cu echipajele derutate, pe un drum necunoscut; obiectivele pe care trebuia să le distrugă se găseau în cealaltă parte a orașului (rafinăriile „Concordia”, „Vega”, „Unirea”, „Speranța”, „Standard”). S-a îndreptat atunci spre primul obiectiv industrial pe care l-a întâlnit: rafinăria „Columbia-Aquila” ce fusese planificată pentru Grupul 44, „Bulgării Negri”, care în acel moment se afla la distanță mare de obiectivul ordonat, așa că și-au aruncat bombeles asupra rafinăriei „Astra Română”, repartizată Grupului 98 „Pyramiders”.

„Să ieșim din infernul ăsta!”

Bombardierele americane răsăseră elementul surpriză, artileria antiaeriană romăno-germană primindu-le cu un fluviu de foc. Tirul celor 237 de tunuri, extrem de precis, a izbucnit pretutindeni; toți prizonierii americani au afirmat că pe teritoriul românesc „au găsit cea mai puternică apă-

rare antiaeriană întâlnită vreodată”.

Bătălia începuse de 50 minute, când grupurile 44 „Bulgării Negri” și 98 „Pyramiders” au intrat în luptă. Ajunse în punctul final de intrare, au virat corect, formațiile navigând paralel, exact cum cerea planul de luptă, fiind împărțite în trei secțiuni, fiecare avînd de bombardat propriul obiectiv. Pe partea stîngă, colonelul K. Kane se îndrepta spre „Astra Română”, iar colonelul L. Johnson cu 16 avioane spre „Columbia-Aquila”. La dreapta, adjunctul său, locotenentul James Posey, cu 21 de aparate, urma să atace rafinăria „Creditul Minier”. Dar echipajele celor două unități au avut neplăcuta surpriză să constate că obiectivele lor fuseseră deja bombardate. În momentul în care au început să-și lanseze bombeles, citeva baterii automate de 20 mm au deschis un foc îngrozitor. Avionul nr. 015 R din Escadrila 66 a fost doborât în flăcări; l-a urmat imediat un altul. Lovit în plin, aparatul nr. 41-23815, cuprins de flăcări, a încercat să aterizeze forțat, dar fără rezultat. Toți membrii echipajului au murit.

Grupul 98 „Pyramiders” se pregătise să atace „Astra Română”, când deodată o duzină de rotocole negre au erupt la 50 m în fața avioanelor, apoi o diră de trăsoare a trecut prin formație, pustiind totul în calea ei. Avionul nr. 886 S n-a mai apucat să-și vadă obiectivul fiind lovit în plin de obuze. Apoi a luat foc avionul nr. 313 X, echipajul rămas în viață sărind cu parașuta (au scăpat numai sergentii majori Harold N. Yost și Thomas G. Mc. Girth), restul oamenilor arzînd odată cu avionul. Așadar, în citeva minute, Escadrila 343 pierduse două aparate.

Și Escadrila 344 a suferit pierderi importante. Avionul nr. 197 „Tagalong”, zbura la citiva zeci de metri de sol, urmărind îndeaproape de proiectilele tunurilor de calibru mic. Lovit în motoare, aparatul a aterizat forțat: N-au scăpat decât sergentii majori Harry O. Baughn și Donald G. Wright, trăgători de bord. Aceeași soartă a avut-o și avionul nr.

819 J care, lovit în plin, s-a prăbușit cu zgomot, arzând. Scos din epava fumegîndă, sergentul fotograf William W. Schiffmacker, rănit destul de grav, a fost dus la spital.

Antiaeriana a lovit în plin și avionul nr. 520 M, din Escadrila 415. Din epava în flăcări au fost scoși sergentii Waltman și Fritzpatrick, cu arsuri grave. Au fost duși la spital, dar n-au mai putut fi salvați.

Avionul nr. 991 Z, din Escadrila 345, zbura spre obiectiv prin perdeaua ucigașă de oțel și explozii. A primit o serie de lovituri în plin și aparatul a început să se prăbușească. Sublocotenentul Clifton C. Foster, pilot secund, s-a salvat sărind cu parașuta. La interogatoriu el a declarat că în momentul în care avionul a fost lovit în plin, locotenentul pilot James Deeds i-a ordonat sublocotenentului bombardier Theodore F. Scarborough: „Aruncă odată blestematele acelea de bombe, să ne vedem ieșiți odată din infernul asta!” Bombele au fost lansate fără nici o ochire, iar avionul, cuprins de flăcări, s-a prăbușit la pămînt într-un nor de fum și scinte. Nimeni în afara de pilotul secund, rănit și el, n-a mai scăpat. Rînd pe rînd, alte avioane (numerele 782 F, 520 M și 128 C, toate din Escadrila 415), care zbureau în același sector cu cele din Escadrila 345, au fost lovite și distruse.

Cu toate că atacul s-a dat la mică înălțime, artileriștii români și germani au ripostat ferm. În nici două ore, au fost doborîte în flăcări 18 bombardiere; alte zece, ciuruite, și-au găsit sfîrșitul pe drumul de întoarcere. Unele s-au prăbușit în Bulgaria. Bombardamentul de la 1 august 1943 a reprezentat un examen sever pentru vîntorii români care nu se mai luptaseră pînă atunci cu avioanele americane. Fiind zi de odihnă, cu excepția patrulelor de alarmă, tot personalul românesc de pe aerodroame se afla în învoiere.

La ora 13.28, patrula de serviciu a Escadrilei 53 vîntătoare de la Mizil a primit ordin de luptă. Și-au luat zborul sublt. Ioan Maga, împreună cu adjutanții Dumitru Encioiu și Nico-

lae Sculi. Imediat a decolat și o patrulă germană, comandată de locotenentul major Wilhelm Steinmann.

Patrula Escadrilei 53 vîntătoare s-a îndreptat mai întîi spre Caracal, la 7 000 m, apoi a primit ordinul să ia cap compas spre Ploiești, unde a ajuns în toilu atacului avioanelor inamice asupra rafinărilor. Sublt. Ioan Maga și adjutantul Dumitru Encioiu au doborît la sud de Periș, fiecare, cite un avion american. Au reușit să aterizeze, cu aparatele ciuruite. Avioanele IAR-80 ale Grupului 6 vîntătoare, cu baza la Pipera, au decolat la ora 13.30, realizînd 23 misiuni. Piloții grupului au întîlnit bombardierele inamice la ora 13.50 la Săbăreni. La întîlnirea cu vîntorii noștri, cele 40 avioane inamice s-au dispersat, schimbînd direcția spre sud-vest. Vîntorii Grupului 6 le-au atacat în mai multe rînduri pînă la Roșiori de Vede, reușind să doboare cîteva dintre ele. Astfel, adjutantul Gheorghe Cocebas, basarabean de origine, a distrus un cvadrimotor în zona Videle, după care a aterizat și el forțat, fiind lovit. Adjutantul aviator Aurel Vlădăreanu a doborît un aparat inamic la sud de Ploiești; cite o victorie aeriană au obținut și adjutanții Ion Nicola și Paul Coteanu. Adjutantul șef Dumitru Ilie a incendiat două bombardiere care, cu focul și fumul după ele, au reușit să treacă Dunărea în Bulgaria și din această cauză n-au fost omologate. O faptă de eroism deosebită a săvîrșit adjutantul Carol Anastasescu. După ce a doborît un bombardier, a încercat să lovească cu propriul avion un aparat inamic. Accidentat grav, cu coloana vertebrală ruptă și cu multiple arsuri pe corp, a fost internat într-un spital din București.

Armata 9 aeriană a dispărut

La ora 14.05, vîntorii români din Escadrila 45 de la Tirgșor, aflați în aer la 5 000 m, au primit misiunea să atace bombardierele americane în partea de sud a Ploieștiului. Luptele s-au dat în zona Bîlciurești-Bu-

timanul. Locotenentul (r) Cristu a doborît un avion inamic, iar locotenentul Ion Bîrlădeanu două.

Aviatorii germani au doborît și ei 7 aparate. Lt. major Wilhelm Steinmann a lovit bombardierul american „Brewery Wagon”, din Escadrila 566, pilotat de locotenentul John Du-pley Palm.

Paqubele produse industriei petrolifere românești din jurul Ploieștiului au fost importante. Din capacitatea totală de distilare s-a pierdut 45%, din cea de cracare 40%. A fost distrusă complet rafinăria „Credit Minier” de la Brazi și au suferit avarii importante rafinăriile „Vega”, „Columbia”, „Steaua Română”, „Astra Română” a avut pierderi minime, fără să-i afecteze prea mult capacitatea de producție. Au rămas intacte rafinăriile: „Unirea”, „Standard”, „Redevența”, „Xenia”, „Dacia Română”.

Atacul a produs pierderi și în rîndul populației românești. Au fost uciși 101 oameni și 238 răniți. Unitățile militare româno-germane au avut 19 morți și 97 răniți. Au fost distruse două avioane românești în luptă aeriană, iar alte două au fost avariate. Germanii au pierdut trei aparate, alte 10 fiind avariate. Misiunea „Tidal Wave” s-a soldat cu un eșec. Iată argumentele: Au fost pregătite 178 echipaje, dar și-au luat zborul numai 162. Pe teritoriul României n-au ajuns decît 132 avioane. Au fost doborîte de aviația de vîntătoare și de către artileria a.a. româno-germană 35 aparate. Au fost luați 110 prizonieri americani, au murit 112, alți 128 au fost dați dispăruți.

Toți prizonierii - consemnează documentele cercetate - au afirmat că pe teritoriul românesc au întîlnit cea mai puternică ripostă a artileriei a.a. întîlnită vreodată în misiunile pe care le-au efectuat. Au lansat asupra obiectivelor românești 237 600 kg bombe explozive și incendiare. S-a tras asupra instalațiilor și chiar a populației 81 tone de muniție de bord. Atitudinea populației românești față de prizonierii căzuți a fost bună. ■

PRIZONIERII AMERICANI ÎNVAȚĂ LIMBA ROMÂNĂ

În urma raidului din 1 august 1943, au fost luați prizonieri 110 aviatori americani. Multe documente, tot din Arhivele Ministerului apărării naționale, consultate de noi, conțin informații referitoare la acest prim lot de aviatori americani căzuți prizonieri în România¹.

Fiecare aviator american avea asupra sa o busolă mică, de mărimea unei monede de 1 leu, un fierăstrău mic, dreptunghiular (dimensiunile — 11 cm/1,5 cm), ingenios camuflate într-o „cămașă” de cauciuc, o hartă și o listă cu scrierea și pronunțarea fonetică a citorva cuvinte uzuale românești. Fierăstrăul urma a fi folosit la tăiatul grațiilor de la geamurile încăperilor în care ar fi fost deținuți în caz de doborâre a avionului.

Ca bani aveau: 10 dolari americani în bancnote de cîte un dolar, 500 lei românești, o liră sterlină, o altă monedă englezească de aur (valoarea circa 7-8 dolari) și 30 piaștri egipteni. Pentru comparație, ei erau informați că schimbul (la cursul normal) era de 1250 lei pentru un dolar american.

Ei aveau, de asemenea, asupra lor cîteva instrucțiuni prin care erau familiarizați cu România (multe dintre informații erau însă superficiale sau chiar eronate, dar documentul este dominat de un ton care trădează o anume simpatie și prețuire față de poporul român). Le reproducem mai jos, considerîndu-le de o reală valoare documentar-istorică.

„Note despre România
Dacă sunteți obligați să ateri-

zați în România, aveți în vedere, următoarele:

Națiunea română este compusă din aproape 80 la sută țărani și lucrători, restul fiind funcționari, meseriași, oameni de afaceri, comercianți și clasa bogătaşilor. Sunt de origine latină, descendenți ai romanilor, limba lor predominantă este de origine latină și cine cunoaște spaniola și italiana, în special, poate înțelege în mare parte limba română. Caracteristic este că țărani și o mare parte din lucrători mai păstrează încă portul național, compus din pantaloni albi strîși pe picior (îțari) pe deasupra căroa poartă o cămașă sau o vestă albă (ilic), celelalte clase ale populației poartă costume obișnuite europene.

Poliția în orașele principale poartă o uniformă maron și agenții de poliție au pistoale automate.

Poliția la țară (jandarmii) poartă o uniformă albastră și au carabine sau puști, unii dintre ei umblă călări sau cu motocicletă cu ataș. În mai toate satele există cîte un post de jandarmi, în general cu un steag afară...

Religia în România este ortodoxă și se găsesc biserici mai în toate satele. Preoții sînt ușor de recunoscut prin bărbile lor și anieruri.

Românii — și în special țărani — sînt cinstiți, prietenoși, buni și ospitalieri cu străinii. Ei iubesc pe francezi, englezi și americani și se tem de ruși. Ei urăsc de moarte pe germani, care au venit în țara lor în războiul trecut ca inamici și i-au tratat așa cum numai germanii pot trata țările ocupate, iar acum au venit ca prieteni și au golit țara de mîncare și petrol.

Dacă populația se apropie de voi nu fiți agresivi, nu amenințați cu revolverul. Dați-le mîna prietenească și zîmbiți-le. Spuneți-le: „Bună ziua. Eu sînt aviator american” [aceste cuvinte sînt

scrise chiar în românește în textul original, arătîndu-se fonetica pronunțării].

Nu fiți impulsivi și nici nu arătați că sînteți alarmați. Românii sînt un popor cu o mare demnitate morală și respectă pe aceia ce sînt la fel cu ei. Fiți calmi că și ei vor fi la fel.

Cînd vă apropiați de ei, scoateți-vă pălăria, ori salutați și dați mîna cu fiecare. Faceți acest lucru ori de cîte ori vă întîlniți sau vă despărțiți de cineva, deoarece așa este obiceiul țării și ar fi nepoliticos ca să nu-l respectați.

Țărani români devin foarte ostili dacă prind pe cineva furînd din ogoarele lor, așa că trebuie să evitați să luați ceva de pe cîmp fără să fie absolut necesar iar dacă o faceți să fiți atenți să nu vă prîndă, deoarece s-ar putea să aibă o părere mult mai proastă despre un om care fură bucate de pe cîmp decît despre un aviator evadat, mai ales că furtul îi cauzează o pagubă directă.

De la sfîrșitul lui iulie pînă în octombrie se găsesc foarte multe alimente proaspete ca: strugurii (nu mîncăți prea mulți deodată, vă pot da o ușoară diaree), mere, pere, roșii, castraveți, prune, vițete, pepeni etc. Curățați de coajă sau spălați toate fructele cu coaja moale înainte de a le mîncă — în special strugurii — altfel insecticidul stropit pe boabe vă dă deranjamente stomacale. Există și foarte mult porumb care poate fi copt chiar în foile lui. În unele părți ale țării, puteți vedea mari cantități de floare-de-soarelui; semințele se pot mîncă (fără coajă) și sînt foarte nutritive.

Alimentul lor principal este „mămăliga”, o pastă galbenă făcută din făină de porumb, care se mîncă goală, cu lapte sau cu smîntînă și brînză, nu are un gust prea plăcut dar este un aliment consistent și hrănitor.

¹ În legătură cu aceasta, și articolul maiorului Donald R. Falls, din U.S. Air Force, *Prizonieri de război americani la Timiș și București*, trimis redacției noastre de autor prin prof. dr. John Ion Mihu (nr. 1/1992). Primul articol din istoriografia română consacrat aviatorilor americani prizonieri în România a fost publicat tot în paginile revistei noastre și aparține dr. Eugen Preda (nr. 8/1992).

Există cantități mai mici sau mai mari de pîine neagră (depinde cît au jefuit germanii) care este de asemenea foarte bună de mîncat. În ceea ce privește untul și cafeaua se găsesc foarte greu sau deloc și datorită prețului ridicat este puțin probabil să le puteți găsi în casele țaranilor.

În cele mai multe case și sate ale României se găsește băutură națională de prune (un lichid fără culoare, denumit «țuică»). Aceasta se oferă la toți musafirii; fiți atenți cu țuica, este foarte tare și nu e tocmai recomandabil să vă îmbătați și să faceți scandal.

O băutură similară denumită «drojdie» este și mai tare. Există de asemenea mult vin, în special pe la poalele dealurilor și pe cîmpiile din regiunea Ploieștiului, se poate întîmpla ca și vinul să fie destul de tare și de aceea este preferabil să beți «șpriț» adică vin diluat cu sifon sau cu apă, o băutură foarte răcoritoare.

Mai toate satele, în special la șes sau la poalele dealurilor, își iau apa din puțuri și este foarte probabil să beți apă nefiartă. Mai bine beți ceai sau apă fiartă, după ce ați răcit-o.

În fiecare gospodărie țărănească și prin toate satele se găsește un număr foarte mare de cîini, care se reped la picioare și vă lasă fără o bucată din pulpă dacă nu sînteți atenți; de aceea, se recomandă să aveți un băț sau o piatră ca să-i țineți la distanță. Cîinii din România suferă de turbare și dacă ai neorocul să te muște vrun cîne, caută să-l prinzi și să constăți dacă dă semne de turbare; dacă aveți vreo îndoială, este mai bine să vă predați autorităților, să le spuneți că ați fost mușcat de un cîne turbat și să vă faceți un tratament antirabic la București.

Singurele animale sălbatice ce ar putea fi întîlnite sînt urșii — în regiunile muntoase și lupii — în pădurile munților și cîmpiilor; lupii sînt foarte periculoși numai în timpul gerurilor mari, altfel sînt spe-

rioși".

Alte documente se referă la tratamentul la care au fost supuși aviatorii americani luați prizonieri. Astfel, un raport al Biroului 1 informații din Secția II a Marelui Stat Major consemna:

„În general, toți prizonierii afirmă că îndată ce sătenii au aflat că sunt americani și nu ruși, cum au crezut la început — au încetat orice acțiune de molestare. Unii prizonieri declară că li s-a dat apă și că sătenii le-au pus undelemn pe arsuri.

În ce privește tratamentul acordat, toți au exprimat mulțumiri pentru modul cum au fost tratați pînă în prezent și roagă să nu fie predați autorităților germane.

Cer ca la lagărul la care vor fi trimiși să li se dea un profesor de limba română deoarece doresc foarte mult să învețe românește.

În acest sens, Secția Propagandă din M.St.M. a intervenit la Ministerul propagandei naționale cu adresa nr. 956.716 din 7 octombrie 1943

în care se spunea: „Am onoare a supune cunoștinței domnului ministru. În ultimul timp, s-a constatat că prizonierii americani și-au exprimat dorința de a învăța limba română și a cunoaște țara românească.

Marele Stat Major apreciază că ar fi necesar să se pună la îndemîna acestor prizonieri broșuri cu texte în limba engleză, germană și franceză, prin care să se arate frumusețile și bogățiile României. Idem manualele necesare pentru a învăța limba română.

Rog să binevoiți a aproba să se pună la dispoziția Secției Propagandă lucrările de mai sus.

Undeva, în colțul din dreapta sus al raportului, cineva a notat cu cerneală „Dosar. S-au trimis cărțile”.

Astfel, dorința prizonierilor americani din lagărul de la Timișul de Jos a fost îndeplinită. ■

Mircea PIETREANU

Avion american R-24 doborât de piloții de vînătoare români

Februarie 1938. S.S.I. informează

„OPORTUNISMUL POLITIC

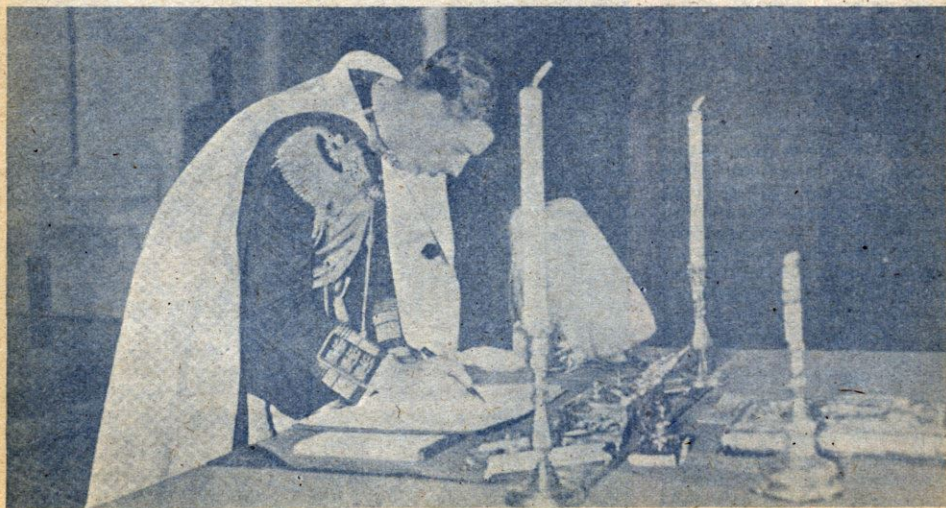
IA PROPORȚII ÎNGRIJĂTOARE“

CRISTIAN TRONCOTĂ

Regele Carol II a urmărit, încă din momentul revenirii lui în țară, în iunie 1930, instaurarea unui regim de autoritate personală. I-au fost necesari opt ani pentru a-și pune planul în aplicare. Perioadă în care, profund și de slăbiciunile clasei politice românești, exploatând cu inteligență contextul politic internațional, a reușit să creeze imaginea unei țări imposibil de guvernat printr-un sistem parlamentar, singura soluție fiind instaurarea dictaturii. O dictatură ce avea să-și schimbe apoi titularul și coloratura, dar care s-a menținut până în decembrie 1937. Punctul culminant al crizei politice a fost atins în perioada noiembrie 1937-februarie 1938. La 17 noiembrie 1937, s-a instalat guvernul Tătărescu, în cadrul căruia postul cheie de ministru de interne era deținut de Richard Franasovici, secon-

dat de un alt apropiat al lui Carol II, Gabriel Marinescu. La 20 noiembrie 1937, guvernul Tătărescu a dizolvat Parlamentul, fixând data noulor alegeri pentru 20 decembrie. A început campania electorală, s-au conturat alianțele politice. Iuliu Maniu, hotărât să lupte cu orice preț împotriva camarilei regale, nu a ezitat să încheie cu Corneliu Z. Codreanu, șeful mișcării legionare, un pact de neagresiune, la care au aderat ulterior Gh. Brătianu și C. Argetoianu. La o întrunire electorală, Maniu își expunea astfel obiectivul electoral principal: „Mi se pare comic ca oamenii să discute despre dreapta și stînga, cînd ar trebui să vorbim cu toții cum s-o scoatem pe d-na Lupescu din țară, care a incurcat complet lucrurile și care cit este în situația ei de astăzi, în fruntea camarilei, împiedică orice politică serioasă fie de

Regele Carol II sancționînd noua constituție, 27 februarie 1938

dreapta, fie de stînga". Pe de altă parte, guvernul a luat măsuri drastice de restrîngere a libertății de întrunire și a manifestațiilor de stradă. Totuși, pentru prima oară în istoria României, guvernul aflat la putere a pierdut alegerile. Dictonul lui P.P. Carp „Dați-mi guvernul, vă dau Parlamentul" își pierduse valabilitatea, ceea ce reflecta puternica opoziție populară față de proiectele lui Carol II. În același timp, în urma alegerilor devenise imposibilă crearea unei majorități parlamentare capabilă să desemneze un guvern. Drumul spre dictatura regală era deschis, dar Carol II nu ajunsese la capătul lui. Continuarea jocului democratic se impunea pentru încă o perioadă.

Carol II știa că Berlinul ar fi fost foarte mulțumit dacă ar fi venit la putere în România extrema dreaptă. Așa că a ales din spectrul politic respectiv gruparea care reprezenta cele mai puține pericole pentru el: Partidul Național Creștin, desemnându-l pe Octavian Goga să formeze noul guvern. Goga era un dușman de moarte al gardiștilor. Carol II a manevrat în continuare cu multă abilitate. Astfel, generalul Ion Antonescu a mers la Predeal — unde Codreanu se dusesse să schieze — și i-a propus, din partea lui Goga, un pact de neagresiune. Codreanu a acceptat, rupind astfel înțelegerea similară și anterioară cu Iuliu Maniu. Apoi, Carol I-a acceptat pe Antonescu ca ministru de război. Era o garanție în plus pentru neinterventia lui Codreanu, dar și o garanție în ochii Angliei și Franței, unde Antonescu se bucura de un bun renume. În același timp, regele i-a plasat în coaste pe generali Paul Teodorescu și Glatz, oamenii lui devotați.

La 13 ianuarie 1938, guvernul Goga a hotărît dizolvarea Parlamentului și alegeri pentru data de 2 martie. S-au luat noi măsuri de restrîngere a libertăților democratice. Între timp însă, a survenit un aspect foarte grav. Situația externă — sau, ca să folosim un cuvînt mai apropiat nouă, imaginea externă — a României s-a deteriorat grav. Franța și Marea Britanie au protestat în mod public — precedate și urmate de presa internațională — față de tratamentul aplicat minorităților în România. La sfîrșitul lunii ianuarie, Sir Reginald Hoare, ministrul Marilor Britanii la București, considerînd că guvernul Goga nu putea pune capăt agitațiilor antisemite și nici un guvern nu-și putea asigura majoritatea, ceea ce ar fi dus la întărirea pozițiilor Gărzii de Fier, spunea că „ar fi de preferat o dictatură veritabilă". Totodată, Hoare se străduia să modereze tonul protestelor occidentale în legătură cu problema evreiască, fără prea mare succes.

La 31 ianuarie 1938, Carol II are o întrevedere cu unul dintre sfetnicii săi apropiați, Armand Călinescu. Acesta nota: „Țara e bolnavă". Soluția pe care i-o propunea lui Carol II: „punerea în vacanță a partidelor" și instaurarea imediată a unei dictaturi perso-

nale. Carol II încă ezita.

La 8 februarie, Dinu Brătianu prezenta regelui propunerea constituirii unui guvern de uniune națională. La 9 februarie a avut loc așa-numitul „dejun al miliardarilor", în cadrul căruia s-a decis să se propună regelui instaurarea imediată a dictaturii personale. În aceeași zi, Carol II a pus la punct, împreună cu Armand Călinescu, Gh. Tătărescu și E. Urdăreanu, destituirea guvernului Goga și instaurarea dictaturii personale. A doua zi s-a suspendat în România sistemul parlamentar și s-a instaurat dictatura regală, ce avea să dureze pînă la 6 septembrie 1940.

Am făcut această rememorare a principalelor evenimente din intervalul noiembrie 1937-februarie 1948 pentru a putea introduce cititorilor revistei Magazin istoric un document necunoscut — după știința noastră. Este vorba de Raportul cu nr. 52475, din 4 februarie 1938, semnat de Mihail Moruzov, șeful S.S.I.-ului. Pe parcursul a șapte pagini dactilografiate, Moruzov contura un tablou crud al societății românești din acel moment și mai ales al marilor primejdii externe ce se accentuau. Sigur că, cu abilitatea-i recunoscută și indispensabilă unui bun șef de serviciu de informații, Moruzov venea și în întîmpinarea dorințelor lui Carol II. Dar nu este mai puțin adevărat că imaginea corespunde realității.

Documentul — unul dintre puținele păstrate din vremea lui Moruzov (Magazin istoric, nr. 9/1992) — poartă pe mînașta din stînga primei pagini următoarele mențiuni: cu data de 5 februarie 1938 „Acest raport mi-a fost prezentat de șeful Serviciului S[ecret] pentru a fi înaintat Domnului Ministru ca urmare a unui raport verbal. Șeful M[arului] S[tat] M[ajor], G[ener]al [de divizie] Ștefan Ionescu [a ocupat această funcție între 1 noiembrie 1937-1 februarie 1939]". Este urmată, sub data de 7 februarie 1938, de textul: „Șeful Serviciului Secret făcîndu-mi verbal aceste observații și dată fiind gravitatea lor, i-am ordonat...". Din nefericire, nu s-a păstrat continuarea rezoluției. Credem că ea aparținea lui Ion Antonescu, ministrul de război, care a ordonat redactarea acestui raport în scris. În partea de sus mai apare o apostilă pe care o descifrăm „văzut" și îndrăznim să i-o atribuim lui Carol II. Și, în sfîrșit, mențiunea îndosierierii raportului la 12 februarie 1938. Deci, putem presupune că raportul a ajuns pe masa lui Carol II în jurul datei de 8 sau 9 februarie.

Textul lui Moruzov era însoțit de trei anexe. Cea numerotată 1 și cea cu 3 le-am identificat. Nu putem însă preciza dacă raportul Centrului din Debrețin adresat unei „Excelențe" — o personalitate politică de la Budapesta — constituie cea de a doua anexă, sau el făcea parte integrantă din anexa 3, iar cea de a doua s-a pierdut. Dar să urmărim împreună documentul, pe care l-am transcris cu respectarea originalului.

SERVICIUL DE INFORMAȚII către MARELE STAT MAJOR

Am onoarea a raporta:

Din materialul informativ primit de acest serviciu, reiese că situația în țară se prezintă în așa fel, încât guvernul nu dispune de *conjunctura favorabilă care să-i asigure succesul în alegeri*.

Deduționează de mai sus se bazează pe analiza situației pînă la 3 Februarie a.c. orele 16.

Motivele sînt diferite:

1. Lipsa de omogenitate în sens doctrinar politic;
2. Lipsa unui program studiat și a unui sistem de aplicare practică, care să nu creeze complicațiuni;
3. Lipsa de cadre proprii în micile orașe și mai ales la state;
4. Lipsa de prestigiu și de bună credință a cadrelor im-

provizate, parte din ele provenind chiar din organizațiuni cu alte scopuri politice.

Aducînd la cunoștință cele de mai sus, nu socotim că este lipsit de interes să expunem și situațiunea — din punct de vedere general — care dăinuiește în țară de cîțva timp.

Ea este următoarea:

Din cauza multelor grupări politice, împănate cu elemente cu veleități personale și propovăduind programe lipsite de claritate și mai ales rău înțelese și rău interpretate de mase, s-a ivit și s-a dezvoltat *oportunismul politic* care ia proporții din ce în ce mai îngrijorătoare.

Această stare de lucruri a dus la consecințe din cele mai dăunătoare:

Preoții, învățătorii și funcționarii în general, cari constituiau în trecut elementul de disciplină morală și expre-

siunea conștiinței cetățenești, și-au părăsit îndatoririle lor, înregimentîndu-se în diverse grupări politice, și transformîndu-se — în completă contradicție cu misiunea lor de slujitori ai statului — în instrumente de propagandă în serviciul unor persoane sau grupări politice.

Odată cu aceasta s-a acreditat credința în sufletul celor mai mulți că mijlocul de a-și crea o situație este de azi înainte numai protectoratul politic și nu capacitatea sau devotamentul în îndeplinirea îndatoririlor către stat.

Paralel cu demoralizarea aparatului de stat, s-a reușit să se strecoare în sufletul locuitorilor țării și mai ales a elementelor fragile nenumărate axiome, care, fie din cauză că au fost greșit transmise maselor, fie că au fost rău înțelese în fond, au produs o completă dezorientare

ANEXA 1

NOTĂ

4 Februarie 1938

Sumele identificate, acordate de către guvernul bulgar, pentru propaganda iredentistă în Cadrilater.

1930/1936	Acordare de împrumuturi tîrănilor bulgari din Cadrilater, pentru cumpărare de terenuri și imobile: leva 78.000.000; lei 101.400.000.
1936	Pentru propagandă și întreținere de instituții culturale bulgare: leva 500.000; lei 650.000.
Ian. 1937	Pentru presa bulgară din Cadrilater: leva 720.000; lei 936.000.
Apr. 1937	Pentru propagandă și organizarea iredentei bulgare în Dobrogea, în colaborare cu Serviciul de Informații al Armatei (din fondurile destinate armatei): leva 30.000.000; lei 39.000.000.
Apr. 1937	Organizației „Oteț Paisie” pentru propagandă în străinătate (din fondurile destinate armatei): leva 15.000.000; lei 19.500.000.
Apr. 1937	Fond suplimentar pentru Serviciul de Informații (din fondurile destinate ar-

	matei) leva 12.000.000; lei 15.600.000.
Mai 1937	Pentru copiii bulgari din Cadrilater, prin colecție publică în Bulgaria: leva 350.000; lei 455.000.
Nov. 1937	Pentru organizarea propagandei iredentiste în Dobrogea: leva 1.538.462; lei 2.000.000.
TOTAL leva 138.108.462; lei 179.541.000.	

Notă. Transformarea în lei s-a făcut la cursul oficial de 1 leva — 1,30 lei. La cursul pieței libere, adică 1 leva — 1,65 lei, ne dă suma de lei 227.878.962.

ANEXA 3

NOTĂ
3 Februarie 1938

După război s-a putut observa că ori de cîte ori s-au ivit în țara noastră împrejurări care ar fi putut da cea mai mică aparență a unei situațiuni de oarecare gravitate în stat, organizațiunile iredentiste maghiare au început să activeze pe teritoriul nostru, cu scopul de a ține cît mai treaz curentul maghiarofil, în speranța ivirii vreunui prilej pentru a reanexa Ardealul la Ungaria.

În legătură cu ultimele evenimente se observă că aceste agitațiuni manifestate cu foarte multă prudență, încep din nou să devină evidente prin ivirea a fel de fel de curente, care au la bază, după cum am arătat mai sus, substratul iredentist.

în spirite și o mentalitate din cele mai periculoase.

În opoziție cu această stare, elementele de ordine, de muncă și conștiințe de datoriile lor cetățenești, încep să fie îngrijorate de nesiguranța care se așterne asupra țării, nesiguranță care împiedică libera dezvoltare a muncii și productivității lor și amenință să zgudue chiar temelile statului.

Pesimismul unora sau optimismul altora, nu schimbă însă nimic din acest adevăr și anume convingerea generală că o stare de lucruri destul de gravă frământă sufletele tuturor locuitorilor acestei țări și că în asemenea momente trebuie să intervină ceva salvator.

După părerea multora, chiar dacă s-ar presupune că acest guvern, prin anumite eforturi, ar putea să obțină majoritatea în alegeri, acest

rezultat nu va putea crea o situație clară și de liniște și nu este exclus că lupta să continue și cu mai mare înverșunare.

Cu astfel de temeri și de credințe, începe să se nască în gândul multora ideea că o perioadă de pacificare trebuie să fie întronată cit mai grabnic.

Urmind acestui gând, au început să se emită o serie de păreri, cari coroborate, tind în esență la următoarele:

Războaiele au creat întotdeauna în statele învingătoare o stare de indolență. Datorită acestui fapt, cit și curentelor și luptelor politice care s-au abătut, asupra țării noastre, fie de la Est, fie de la Vest, nu s-a putut realiza pînă în prezent o perioadă de deplină liniște și de perfectă înțelegere, în care timp să se lucreze la consolidarea țării în noile sale graniți și la re-

zolvarea tuturor marilor probleme de cari statul are nevoie după unificare și care trebuiesc să rămână deasupra oricăror interese ale partidelor politice.

Începuturile de realizări ale diverselor guverne n-au putut satisface interesele totale ale țării, sub toate raporturile, și credința multora este că, fără această epocă, nu se va putea da statului tăria de care are nevoie pentru a-și asigura [liniștea].

Ceiace pledează însă în plus pentru realizarea acestei perioade de liniște, pentru redresarea și consolidarea țării, este și situațiunea gravă din punct de vedere extern, nu atît sub raportul legăturilor noastre generale și tradiționale, cit față de statele cu aspirațiuni teritoriale și tendințe sociale asupra țării noastre.

Pentru a ilustra acest adevăr, bazat pe realități cunos-

Astfel, luîndu-se ca pretext programul național al actualului guvern de la noi, se insinuuă că măsurile restrictive luate față de Evrei vor fi extinse și la Unguri, precum și la celelalte populațiuni minoritare, atît în domeniul cultural, cit și în cel economic.

Totodată, se mai colportează că datorită politicii actualului guvern, în Basarabia, Bucovina și Dobrogea, se pregătesc deja revolte cu concursul statelor respective interesate și că este posibil ca o mișcare similară să izbucnească simultan și în Transilvania.

Problema propagandei maghiare cu toate variantele ei ne este cunoscută; ceea ce trebuie evidențiat însă, este faptul că statul ungar dă o mare importanță acestor agitațiuni și că pentru ajungerea scopului urmărit a reușit să concentreze toate organizațiile culturale, economice cit și politice, sub o singură directivă, denumită „T.E.S.Z.”.

Asupra acestei concentrări, sunt de remarcate următoarele trei chestiuni:

— Conducerea acestei organizațiuni a fost încredințată ultranaționalistilor maghiari, care dispun de un adevărat stat major în ceea ce privește partea culturală, economică și politică;

— Că această organizație a stabilit o colaborare sub acest raport — cultural, economic și politic — pe de o parte cu serviciul de informații dirijat direct de Horthy, cit și cu Ministerul de Război, și

— Că prin această colaborare s-a reușit ca organizațiile iredentiste din Transilvania să se tran-

sforme în adevărate armate, care să opereze în dosul frontului, atît în caz de război, cit și în situațiuni excepționale.

Noua tactică introdusă în desfășurarea propagandei a fost adoptată de statul ungar în urma experiențelor realizate în U.R.S.S., stabilindu-se sub acest raport o nouă doctrină de luptă atît, pentru timp de pace, cit și în caz de război.

Unele din metodele acestei noi acțiuni de propagandă, au fost consemnate în alăturata dare de seamă, care înglobează rezultatele cercetărilor întreprinse pînă în prezent în legătură cu activitatea „T.E.S.Z.”-ului, în țara noastră.

[Urmează apoi un scurt istoric al activității revisioniste și iredentiste în România, se prezintă modul cum s-a constituit „T.E.S.Z.”-ul, precizîndu-se că la baza activității sale stă caracterul conspirativ, că lucrează direct cu Consiliul de Miniștri, că are în frunte un comitet central de direcție, condus de scriitorul Henry Ferencz, că rolul lui este „de a aduce la îndeplinire orice acțiune care nu poate fi îndeplinită de organele autorităților oficiale, din cauză că ar putea să le compromită”. Se spunea în informare: „Autoritățile — în aparență — n-au nici un amestec în activitatea „T.E.S.Z.”-ului ai cărui membri trebuie să suporte toate consecințele faptelor lor, însă aceasta în Ungaria este considerată drept o virtute, iar nu o crimă”. Pentru activitatea în exterior, „T.E.S.Z.”-ul se folosea de studenții maghiari din statele vecine care veneau la studii în Ungaria, de maghiari de acolo care aveau rude în Ungaria și ale căror re-

cute de toată lumea, dăm cîteva date din care se constată cum în realizarea aspiraţiunilor lor, aceste state contează tocmai pe o stare de turburări ce s-ar provoca la noi.

Din anexele Nr. 1, 2 şi 3 se vede cum pentru pregătirea anumitor situaţiuni, ţările vizate fac sacrificii materiale considerabile, concentrînd toate eforturile pentru ca lovitura ce urmează a ne da la momentul oportun, să fie cît mai sigură.

În faţa acestor realităţi, credem că ne este permis să amintim formula:

„Este mai uşor a cuceri decît a păstra ceea ce s-a cucerit”.

Avîndu-se în vedere situaţia îngrijorătoare internă, precum şi aceeaşi mai îngrijorătoare externă, s-a ajuns la convingerea că este neapărată nevoie de realizarea unui

armistiţiu politic, a unei pacificări şi reculegeri a spiritorilor, în care timp indiferent de formă, să se treacă la acţiunea de consolidare a ţării sub toate raporturile, pentru ca apoi — după această consolidare bazată pe o conlucrare unanimă — să se revină la viaţa politică normală.

În perioada de armistiţiu politic şi de reculegere, dorită de întreaga ţară, ar urma să se realizeze un program de împliniri bazat pe următoarele [obiective]:

Consolidarea apărării naţionale;

Progresul economic, şi

Progresul cultural.

Apărarea naţională

Să se realizeze în total dotarea armatei cu materialul şi mijloacele necesare, în aşa fel încît armata să fie pusă, atît din punct de vedere calitativ, cît şi cantitativ, în cele mai bune condiţiuni de luptă

într-un eventual război.

Această înzestrare să se bazeze pe organizarea unei *temeinici industrii*, care să poată produce şi, în timp de război armamentul şi cele necesare alimentării lui.

Progresul economic

Să aibă în vedere organizarea învăţămîntului în legătură cu agricultura şi cu toate anexele ei ca: creşterea viteilor, pomicultura, apicultura, sericicultura, horticultura, etc., învăţămînt care să contribuie la ridicarea materială a populaţiei noastre rurale.

Educaţia agricolă va trebui să tindă mereu la îmbunătăţirea calitativă a produselor agricole.

Să se *înfîinţeze şcoli tehnice* care să pregătească elementele specializate necesare organizării industriei naţionale şi care în prezent ne lipsesc aproape complet.

Acestor şcoli să li se dea

petate călătorii nu puteau da de bănuît, de reprezentanţele externe ale statului maghiar, unde oamenii „T.E.S.Z.”-ului erau camuflaţi ca ataşaţi comerciali, de presă, consuli etc. Urma apoi un document interceptat de S.S.I. şi pe care îl prezentăm integral.]

EXCELENŢĂ,

La ordinul Dvs. nr. 1146/937 Preş., din 18 Dec. a.c. am onoare să vă raporteze următoarele:

Centrul Circ. VII din Debreţin al T.E.S.Z.-ului s-a folosit de toate mijloacele ce-i stau la dispoziţie pentru a primi informaţiuni demne de toată încrederea spre a avea tabloul fidel al situaţiei din România, ceea ce i-a reuşit pe deplin, întrucît în afară de studenţii care şi-au petrecut vacanţa de Crăciun la familiile lor de pe teritoriile ocupate, şi-a mai trimis 4 membri originari din diverse regiuni ale Ardealului, bine instruiţi în acest scop, care întorcîndu-se cu înăsărinarea îndeplinită, mi-au înaintat rapoartele lor. Aceste rapoarte am să le înaintez Excelenţei Voastre prin curier special.

Din rapoartele sosite pînă acum, se poate constata deja fără îndoială că:

1. Centrul Circ. VII Debreţin al T.E.S.Z.-ului şi-a creiat legături permanente pentru membrii săi comitici în regiunile ocupate, respectiv cei care se găsesc acolo în mod provizoriu, şi din rapoar-

tele lor perfect-identice se poate stabili, că ştirile despre o stare de iminentă revoluţie, care au sosit la unele foruri oficiale, deşi nu sînt lipsite de oarecare temel, în tot cazul au fost cu mult supraapreciate şi fără îndoială s-au legat între ele speranţe exagerate, precum se poate deduce din următoarele:

a) S-a dovedit inexistenţa hotărîrea partidului naţional-ţărănesc al lui Iuliu Maniu coalizat cu „Garda de Fier” a lui Zelea Codreanu, care azi funcţionează sub denumirea de „Partidul Totul pentru Ţară” de a-şi înarma membrii la alegerile pentru Cameră şi Senat, pentru a împiedica prin intervenţia armată abuzurile electorale în favoarea guvernului (respectiv a fracţiunilor Vaida, Iorga şi a partidului săsesc), indiferent de naţionalitatea populaţiei din diferite regiuni.

b) În regiunile populate cu minorităţi maghiare, guvernul într-adevăr a comis toate abuzurile ce se pot închipui, s-a folosit de toate mijloacele şi trucurile spre a împiedica de la vot alegătorii unguri. Spre exemplu, secţiile de votare s-au fixat în comune îndepărtate, străine, comunele şi drumurile de comunicaţie au fost barate de jandarmerie, sau secţiile de votare au fost fixate în număr insuficient, ca prin aceasta să constrîngă masele electorale la aşteptări îndelungate, respectiv ca plictisindu-se de aşteptări ceasuri întregi, să-şi facă să plece, renunţînd la votare.

Intervenţia armată a Gărzii de Fier, care ar fi putut da ocazie la vre-o mişcare revoluţionară, nu

un caracter pur practic, deoarece așa cum funcționează în prezent, ele au ajuns să producă în loc de specialiști, funcționari.

Să se creieze o industrie pentru valorificarea produselor agricole noastre și anexelor ei.

Să se îndrumeze organizațiilor și întreprinderilor cooperatoriste în sensul strict al valorificării produselor și ridicării nivelului producătorilor direcți, prin înlăturarea din aceste instituții a elementelor intermediare străine de această ramură, care au format aceste organizațiuni în mijloace de exploatare în interese personal.

Progresul cultural

Să se readucă clerul și corpul didactic la apostolatul lor din trecut — când instrucția maselor se făcea numai pe baza dragostei și iubirii de Patrie, Rege și Credința stră-

moșească, factori care în toate timpurile au constituit garanția cea mai sigură a existenței noastre ca națiune și stat.

În cadrul „Străzii Țării” să se dezvolte în sufletul copiilor și tineretului român, dragostea de muncă, cinstea și spiritul de sacrificiu pentru țară și binele obștesc.

Toate sacrificiile făcute pentru înzestrarea materială a armatei, nu vor avea valoare, dacă paralel nu se va întări puterea morală a țării și spiritul de disciplină al fiilor ei.

În toate școlile și în cadrul tuturor organizațiilor tineretului român, trebuie să se reînvie mândria de altă dată, devotamentul și spiritul de jertfă pentru binele și apărarea Patriei și Tronului.

Toate aceste puncte cardinale trebuie să constituie baza nu numai în educarea

copiilor și tineretului, dar chiar și în aceia a tuturor cetățenilor țării, începând atît de strălucit de „Straja Țării”.

Tot în această perioadă de pacificare și de reconstrucție generală, să se procedeze și la asanarea morală a corpului funcționarilor publici, căutînd a se restabili în sînul acestui important corp, principiile de cinste, disciplină, devotament și abnegație, pentru interesele generale și binele obștesc.

Trebuie să li se creieze tuturor slujbașilor țării convingerea că promovarea și înaintarea lor nu va mai depinde în viitor de diferite influențe atît de dăunătoare statului și cetățenilor săi, ci numai de capacitatea, devotamentul și randamentul propriei lor munci, îndatoriri conform jurămîntului depus.

ȘEFUL SERVICIULUI,
M[ILAIL] MORUZOV

s-a produs însă nici în primul, nici în al doilea caz.

Fapt este, că în discursurile rostite în luptele electorale, Iuliu Maniu a întrebunțat cuvinte tari privind viața familială și particulară a Soveranului, cu care ocazie a făcut aluzii la obligația de onoare, scrisă, a Soveranului, luată înainte de restaurație, privitoare la îndepărtarea unei persoane feminine care ar avea influențe nocive, întoarcerea reginei și încoronarea lor — și în legătură cu acestea purtarea consecventă a Ducelui de Windsor; dar toate acestea n-au produs o vîlvă prea mare deși conținutul cuvîntărilor a ajuns pînă în straturile sociale cele mai întinse, probabil chiar exagerat.

Despre izbucnirea inevitabilă a unei revoluții sint convinși și azi foarte mulți inși, din următoarele motive:

1. Partidul liberal și fracțiunile de partid coali-zate cu el în vederea alegerilor, nu vor fi în stare să înjgebeze un Guvern de coaliție.

2. Opoziția în frunte cu partidul național-țărănesc va paraliza activitatea parlamentară a guvernului.

3. Soveranul nu va dizolva Parlamentul, nici nu va încredința guvernarea partidului național-țărănesc, ci va trece la regim dictatorial.

4. Această situație nu va fi primită nici de partidul național-țărănesc, nici de Garda de Fier, probabil nici de fracțiunile Goga-Cuza, partidul poporului al lui Averescu, etc., ci se va înăspri lupta

dintre Coroană și partidele care pretind guvernarea constituțională, ceea ce conduce natural la excese, de unde numai un pas pînă la rezistența armată.

Centrul Circ. VII Debrețin al T.E.Sz.-ului s-a pregătit pentru orice eventualitate, pentru a exploată imediat situația favorabilă în cazul unei eventuale revoluții și în acest scop conducătorii locali:

1. Adună imediat populația maghiară și celelalte naționalități ce i se atașează, la o adunare a poporului și în adunări populare locale, în formă de plebiscit, proclamă deslăpirea irevocabilă de vechiul regat și alipirea fără condiții la Coroana maghiară.

2. Partidul maghiar are, și va avea întotdeauna reprezentanți în parlament — fie în fața acestei adunări, dacă va exista, fie într-o altă formă — [care] vor aduce la cunoștința mondială, în calitate de reprezentanți ai populației Ardealului, separarea și realipirea la Ungaria milenară. În privința pregătirilor organizării, membrii noștri s-au ținut cu cea mai mare strictețe de instrucțiunile date de Comitetul de Direcție de sub conducerea personală a Excelenței Voastre.

Debrețin 26 Dec. 1937. Cu stimă supusă,
(ss) Dioszeghi
președintele Centrului

Din culisele celui de-al doilea război mondial

DUPĂ STALINGRAD, ÎNAINTE DE KURSK

FLORIN CONSTANTINIU

Bătălia Stalingradului, încheiată la 2 februarie 1943, prin capitularea comandantului Armatei 6 germane, feldmareșalul Friedrich Paulus (Magazin istoric, nr. 1/1988), este considerată de regulă ca punctul de cotitură în desfășurarea celui de al doilea război mondial pe teatrul de operații european. Capitularea și luarea în captivitate — pentru prima dată în istoria armatei germane — a unui feldmareșal au avut atunci și mai tirziu un puternic impact psihologic, care a fost sporit de propaganda sovietică, interesată să exalte o bătălie asociată de orașul ce purta numele lui Stalin.

„Vreți războiul total?”

Pentru armata germană, Stalingradul a fost o „a doua Jena” — marea victorie a lui Napoleon, care a zdrobit acolo, la 14 octombrie 1806, armata Prusiei. Deosebirea a fost că regele Frederic Wilhelm III a sfârșit prin a încheia pacea de la Tilsit (9 iulie 1807), pe cînd Hitler a continuat războiul.

Dacă în cel de-al treilea Reich șocul înfrîngerii de la Stalingrad a fost mai puțin

resimțit decît cel al catastrofei de la Jena în Prusia, faptul s-a datorat și extraordinarei abilități a ministrului propagandei, Josef Goebbels. De îndată ce s-au conturat proporțiile dezastrului, acesta a dat dispoziții ca presa și radioul să sublinieze caracterul „eroic” al rezistenței soldaților germani la Stalingrad. De exemplu, la 27 ianuarie 1943, directivele date de el cereau ca „știrile de la Stalingrad să ducă la concluzia că lupta eroică a soldaților noștri se apropie de sfîrșit. Acest eveniment unic în istoria militară

Fără a contesta cîtuși de puțin excepționala însemnătate strategică și politică a victoriei armatei roșii la Stalingrad, credem că sumara prezentare a situației celor doi combatanți — Reichul și Uniunea Sovietică — la sfîrșitul lernii 1942/1943 poate ajuta la o mai exactă înțelegere a raportului de forțe pe Frontul de est și, pe această bază, a dimensiunilor adevărate ale bătăliei de la Kursk (5 iulie-23 august 1943; Magazin istoric, nr. 7/1988), care, potrivit părerii unor specialiști — împărtășită și de noi — depășește în însemnătate Stalingradul și marchează punctul de cotitură al războiului în Europa.

germană — căci niciodată soldații germani nu au dus o luptă atît de fără speranță — trebuie să fie folosit pentru fortificarea psihologică a poporului nostru”. Goebbels cerea ca pînă și „comunicatul înaltului Comandament al Wehrmachtului să capete o astfel de formulare, încît să miște inimile și peste veacuri. Comunicatul trebuie astfel redactat — spunea el —, încît să stea alături de cuvîntările lui Cezar către soldați, de apelul lui Frederic cel mare către generali înainte de bătălia de la Leuthen și de pro-

clamațiile lui Napoleon către garda sa".

Acest „bombardament psiho-propagandistic” a culminat prin celebrul discurs, rostit de Goebbels la Palatul Sporturilor din Berlin (18 februarie 1943), unde asistența, isterizată de cuvîntare, a răspuns cu un „Da” entuziast la întrebarea oratorului: *Wollt ihr den totalen Krieg?* (Vreți războiul total?).

Oricît ar părea de curios, dar abia după înfrîngerea de la Stalingrad, Germania s-a angajat, din unghiul de vedere al mobilizării resurselor umane, în războiul total. Așa cum s-a remarcat, spre deosebire de Marea Britanie și U.R.S.S., Hitler se opusese la folosirea pe scară largă a femeilor în industrie. Nevoile sporite ale frontului nu mai permiteau însă astfel de „cavalierisme”: locul bărbatilor înrolați în Wehrmacht a fost luat de femei. Localurile și magazinele de lux au fost închise. Pe întinsul Germaniei s-a instalat o atmosferă de încordare și îngrijorare. Credința în apropiata „victorie finală” a început să se clatine, dar, în ansamblu, germanii au păstrat convingerea că Führerul și Wehrmachtul vor restabili situația în Est.

Pentru Uniunea Sovietică, pentru armata roșie, victoria de la Stalingrad a declanșat — prin dramatismul încestărilor și prin deznodămîntul spectaculos al capitulării inamicului — un puternic val de euforie, lesne de înțeles, pe care Stalin și aparatul de propagandă al partidului au știut să-l valorifice la maximum. Bucuria biruinței de la Stalingrad a fost sporită și de străpungerea, la 18 ianuarie 1943, a blocadei Leningradului (în aceeași zi, cel mai bun general sovietic, G.K. Jukov a fost înaintat la gradul de mareșal al Uniunii Sovietice).

În timp ce Jukov primea recompensa pe deplin meritată pentru contribuția sa la victoriile armatei roșii din iarna 1942-1943, cel mai bun comandant german, feldmareșalul Erich von Manstein, încerca să refacă aripa de

sud a frontului german, în calitate de comandant al Grupului de armate „Don” (devenit ulterior „Sud”). Misiunea celui pe care celebrul istoric militar britanic R.H. Liddell Hart l-a caracterizat drept cel mai reductibil adversar militar al Aliaților nu era ușoară. El avea de făcut față nu numai elanului ofensiv al armatei roșii, dar și amestecului permanent al lui Hitler în conducerea operațiilor militare. Volumul său de memorii poartă de altminteri semnificativul titlu de *Verlorene Siege* (Victorii pierdute), în înțelesul că succesele militare nu au putut fi valorificate din cauza strategiei eronate impuse de Führer.

„Se bat cimpil”, dar Hitler speră

Nimic nu este mai caracteristic pentru atmosfera care domnea la cartierul general al Führerului decît episodul prezentat în cartea lui David Irving *Hitler's War* (Războiul lui Hitler), pe baza relatării unui martor ocular. Un stenograf — venit în decembrie — care consemna discuțiile purtate la analiza situației de pe front a avut o criză de nervi la mijlocul lui februarie; el s-a repezit spre dormitorul lui Hitler strigînd că acesta dorește să-i vorbească și trebuie să-l vadă. Hitler însuși, pradă unor chinuitoare insomnii, rămînea noaptea cu secretarele și medicii, ținînd lungi discursuri. Așa cum mărturisea chiar el, „de îndată ce sting lumina, pot schița exact unde era fiecare divizie la Stalingrad. Oră după oră se scurg astfel, pînă în cele din urmă, adorm către cinci sau șase”.

Și totuși, crezînd că adversarul a suferit el însuși pierderi grele — serviciile sale de informații invocau un document sovietic capturat care ar fi evaluat pierderile armatei roșii la 11 200 000 morți, răniți și dispăruți — Hitler era decis să continue lupta și să spere în victorie. Și totuși, el repeta tot mai des că dacă poporul german nu va fi la

înalțimea efortului cerut, atunci nu merită să supraviețuiască.

La 17 februarie 1943, Hitler a plecat la cartierul Grupului de armate „Sud”, aflat la Zaporojie, oraș cunoscut prin hidrocentrala sa de pe Nipru. Prezența lui Hitler aici nu era lipsită de pericol, căci trupele sovietice se aflau în imediata apropiere și un atac al blindatelor acestora putea să le aducă pînă la comandamentul lui Manstein. În jurnalul său, feldmareșalul W. von Richtofen dă o imagine a discuțiilor ce s-au purtat cu acel prilej. „Se bat mult cimpil, nici o părere adevărată, tensiunea reciprocă, o atmosferă pe care poți s-o tai cu cuțitul. Führerul s-a retras la el, fără să se ia nici o decizie”.

Richtofen exagera însă; Hitler era decis să treacă cit mai repede la ofensivă, pentru a ieși din situația de criză, generată de înfrîngerea de la Stalingrad.

Proclamația adresată de el, la 19 februarie 1943, este pătunsă de acel spirit de luptă, pe care — așa cum s-a văzut — îl cerea Goebbels: „Soldați ai Grupului de armată „Sud”, aviatori ai Flotei 4 aeriene! Rezultatul unei bătălii cruciale depinde de voi! La o mie de kilometri de frontierele Reichului, soarta Germaniei, a prezentului și viitorului ei, este în joc... întreaga patrie germană s-a mobilizat. Fiecare, pînă la ultimul bărbat și ultima femeie, este chemat să servească nevoilor voastre în luptă. Tineretul nostru este încorporat în apărarea antiaeriană în jurul orașelor și întreprinderilor Germaniei. Tot mai multe divizii sînt în marș. Arme unice, necunoscute pînă acum, sînt în drum spre frontul vostru... Iată de ce am venit, pe calea aerului, la voi, spre a folosi orice mijloc pentru a ușura lupta voastră de apărare și pentru a o transforma în victorie finală. Dacă fiecare din voi se va angaja, vom izbîndi încă o dată cu ajutorul Celui Atotputernic”.

În timp ce Hitler s-a reîntors la cartierul său de la Vinîța, Manstein s-a angajat în

bătălia dintre Doneț și Nipru, apoi în bătaia de la Harkov (denumirile utilizate în memoriile sale). La dispoziția feldmaresalului german se aflau câteva mari unități de elită, precum Diviziile SS „Leibstandarte”, „Das Reich”, „Totenkopf” (Cap de mort) și „Viking”.

Blocajul dezghețului

Înaltul Comandament sovietic a evaluat greșit situația și a fost luat prin surprindere. El crezuse că trupele germane vor evacua bazinul Donețului și își vor organiza apărarea de-a lungul Niprului. Cu atât mai mare a fost surprinderea sa, când s-a declanșat contraofensiva germană.

Potrivit datelor furnizate de Manstein, în bătaia dintre Doneț și Nipru, încheiată la 2 martie 1943, forțele sovietice au avut 23 000 morți, au pierdut 615 tancuri, 354 tunuri, 69 tunuri antiaeriene și o mare cantitate de mitraliere și aruncătoare de grenade. Numărul redus de prizonieri — 9 000 — este explicat de Manstein prin incapacitatea forțelor proprii, în care ponderea cea mare revenea diviziilor blindate, de a realiza o încercuire completă a adversarului.

A doua contralovitură a forțelor lui Manstein a fost îndreptată asupra Frontului sovietic „Voronej”, căruia îi revenea apărarea Harkovului.

În memoriile sale, maresalul G.K. Jukov evocă (fără a-și mai aminti dacă faptul se petrecuse la 13 sau 14 martie) convocarea sa telefonică la Moscova. Stalin nu părea nici alarmat, nici iritat: „Ai luat masa?” — I-a întrebat pe Jukov. „Nu”. „Să mergem atunci la mine și să discutăm totodată situația din raionul Harkov”. Abia când a constatat că unitățile Frontului „Voronej” nu fuseseră repliate, fiind astfel expuse loviturilor germane, iritarea a început să-l cuprindă: „De ce Marele Stat Major nu i-a sugerat [Frontului „Voronej” — n.n.] acest lucru [replierea —

n.n.]?” I-a întrebat Stalin pe ofițerul care îi prezentase harta. „I-am sfătuit”, a răspuns acesta. „Marele Stat Major trebuia să intervină în conducerea frontului”. Apoi i-a spus lui Jukov: „Va trebui să pleci mine dimineață cu avionul la Frontul „Voronej”. Jukov arată mai departe că Stalin „i-a telefonat pe loc lui N.S. Hrușciiov, membru în consiliul militar al Frontului „Voronej”, și i-a mutat aspru, pentru că acest consiliu militar nu a luat măsuri împotriva contraloviturilor executate de inamic. Apoi — continuă Jukov — concedindu-l pe ofițerul de la Marele Stat Major, comandantul suprem [Stalin — n.n.] a spus: „Totuși trebuie să terminăm masa”. Era ora 5 dimineața”.

Două ore mai târziu, Jukov se afla în zbor spre statul major al Frontului „Voronej”. De cum s-a așezat în avion, a adormit, trezindu-se doar la destinație. După ce s-a informat asupra situației, i-a telefonat lui Stalin că situația „era mai proastă decât raportase ofițerul de la Marele Stat Major. Unitățile inamicului, după ce au cucerit Harkovul, înaintau în direcția Belgorod, fără să întâmpine o rezistență deosebită. Ele ocupaseră Kazaceaia Lopan”.

Istoricul militar B.H. Liddell Hart a dat cea mai corectă evaluare — după opinia noastră — a contraofensivei germane: „Dacă germanii ar fi trecut rapid Donețul și ar fi învâluit spatele armatelor ruse care înaintau spre vest, ei ar fi putut provoca rușilor un dezastru comparabil cu cel german de la Stalingrad”. Această ocazie a fost însă ratată pentru că trupele germane nu au avut forța necesară unei astfel de acțiuni. Efortul lor s-a deplasat spre nord-vest și s-a soldat doar cu recucerirea Harkovului (14 martie) și Belgorodului (16 martie). Dezghețul a blocat apoi ambele armate.

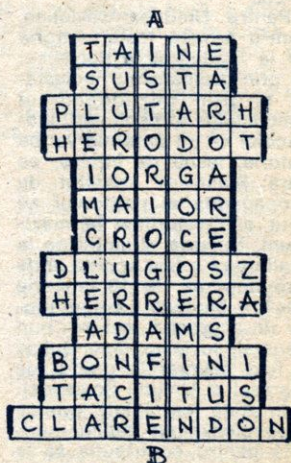
Desfășurările din sectorul sudic al frontului sovieto-german, ce au succedat bătaiei Stalingradului, au arătat că Wehrmachtul nu-și pierduse capacitatea ofensivă. Acțiunile desfășurate de Manstein

în februarie-martie 1943 au permis restabilirea situației, care părea compromisă. Echilibrul strategic, stabilit pe Frontul de Est — în urma bătaiei Moscovei, a „războiului fulger” — echilibru care înregistra un avantaj pentru Wehrmacht — a deplasat, după Stalingrad, acest avantaj spre armata roșie. Echilibrul însă s-a menținut. El va lua sfârșit abia prin bătaia de la Kursk — cea mai mare bătaie a celui de-al doilea război mondial (deși mai puțin cunoscută) — încheiată cu victoria armatei roșii, victorie în urma căreia inițiativa strategică a trecut definitiv de partea sovietică.

De remarcat că acestei perioade de echilibru îi corespund și sondajele de pace germane și sovietice, despre care pînă acum s-a știut foarte puțin. Și aici, arhivele sovietice, deschise acum cercetării, vor oferi, cu siguranță, mari surprize. ■

Dezlegarea jocului apărut

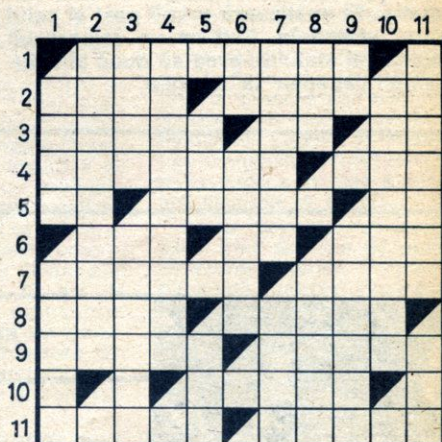
in nr. 1/1993

1907

ORIZONTAL: 1) Autorul impozantului monument „1907” din București (Naum). 2) „1907” se intitulează și tabloul unui apreciat pictor contemporan (Corneliu) - Inspirat din aceleași realități sociale, realizează tabloul „Răscoala” (Toma). 3) A cheltui fără limită - Bir! - Xenia Aldea. 4) Lăstar pus la înrădăcinat - Popor european. 5) Argint - Precum muncitorii cu țărâni pe parcursul mării răscoale - Împreună. 6) Orașel în Canada - În fruntea poporului! - Material pentru sculptură. 7) Autor de referință în plastica românească, creatorul allegoriei „1907” (Sabin) - „...și fiul”, dramatic episod din epopeea răscoalei, imortalizat pe pânză de Aurel Jiquidi (neart.). 8) Ținut, regiune (înv.) - Interjecție maramureșeană. 9) Element chimic - Eroul anonim al răscoalei. 10) Autoarea „Monumentului 1907” din municipiul Pitești (Veturia). 11) Trimise pentru înăbușirea răscoalei - Măsoară lichidele (pl.).

VERTICAL: 1) Riu în India - „...mut”, un monument al durerii îndurate cu demnitate, închinat martirilor răscoalei de Teodor Bogoi. 2) Solidar cu țărâni răsculați, a scris pamfletul „1907 - Din primăvară până-n toamnă” (Ion Luca). 3) Mare piață bucureșteană dominată de un monument închinat răscoalei - Eroii unei alte răscoale („Horea, Cloșca și Crișan”) sunt imortalizați de acest sculptor (Ion). 4) „...lui 1907”, de Petre Abrudan (neart.) sau „Solidaritatea muncitorilor cu țărâni...” de Aurel Jiquidi, alte fresce ale aceluiași moment. 5) Nume-simbol al țărânului român, întâlnit în titlul lucrărilor: „Și... a plecat” de Brăduț Covaliu sau „...a vrut pământ!” de Nicolae Vermont - Șorecar. 6) Epocă - Strigăt. 7) Alt cunoscut pictor, martor al răscoalei din 1907, pe care a evocat-o în tabloul „Țăran mort pe cîmp” (Francisc) - Folositor. 8) Ansamblu vocal - Străbunii noștri. 9) Ulpiu Radian - Tablou aparținând pictorului Constantin Dîpșe și înfățișând un aspect din munca grea a țărănilor (2 cuv.) 10). Punct final în reprimarea răscoalei, titlul unor lucrări aparținând lui Dan Hatmanu sau Brăduț

Covaliu. 11) Scriitor care s-a solidarizat cu răsculații, autorul poemului „1907”, al cărui prim vers este „Minciuna stă cu regele la masă” (Alexandru) - „...vrem pământ”, poezie-manifest de George Coșbuc.

Dicționar: IVL, OLAT, TURAI, BIMA, OIE

Radu STOIANOV

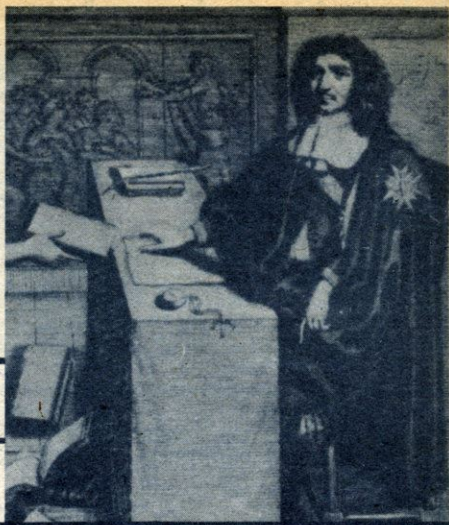
Soluția careului Din istoria pirateriei:
CERVANTES - AP - ORANIA - ULISE
- RIC - AVENTURA - SEKA - ATU -
NAS - A - APA - OCHI - E - ROMANI
- IMUN - IC - SARE - ASIA - HA - TE-
LUR - NL - PIJOLIT - RIT - AAF -
LAO - OUOA - UL - CINTARI - I - LIN
- AD - CEZAR

URMAȘUL LUI BUREBISTA
(Metagramă: xxxxxEx)

1981—1990

Gheorghe BRAȘOVEANU,
București

Devenit rege la cinci ani, în 1643, Ludovic XIV nu și-a început domnia personală decît la moartea lui Mazarin, în martie 1661. Odată instalat, tînărul monarh s-a grăbit să întărească prerogativele regale. Emmanuel Le Roy Ladurie, profesor la Collège de France, administrator general al Bibliotecii Naționale, a publicat recent Vechiul regim, al treilea volum din Istoria Franței, la editura Hachette. El analizează primii pași ai celui care, văzînd în Colbert un remarcabil slujbaş al statului, avea să ducă absolutismul capetian la apogeu.

STATUL SÎNT EU...

ȘI COLBERT!

**Un Frederic II
avant la lettre**

EMMANUEL LE ROY LADURIE

ale națiunii (statul însuși, serviciul divin, armata, orașul, breslele) au realizat o desfășurare ostentativă, demonstrativă și loialistă, în prezența — apoi în compania — monarhului.

Prin tatăl său, Ludovic XIII, și mama sa, Anna de Austria, Ludovic, atunci în vîrstă de 21 ani, era ațit Bourbon citît Habsburg dar, din proprie voință, era mai mult Bourbon decît Habsburg. Formația intelectuală sau școlară pe care a primit-o de la educatorii și guvernantele sale este doar foarte decentă. Nimic mai mult. De la un capăt la altul al lungii sale existențe (va muri la 77 de ani), Majestatea Sa va trece drept un ignorant. Tînărul suveran nici nu ascunde faptul că știe foarte puțin din toate. Nu aprofundează o anume categorie particulară de cunoștințe, nici religioase, nici laice.

În copilărie și adolescență, cel ce nu era rege decît cu titlul primise lecțiile cuplului august și competent, însoțite de activități practice. O inteligență naturală, o intuiție ra-

pidă și deseori sigură au făcut restul. Facultățile de expresie s-au dovedit precise: limbajul monarhului era limpede, liber, ușor și cu bun simț. Se putea observa, de asemenea, la acest tînăr — un fost timid, cuprins brusc de încredere în sine — o identificare perfectă cu rolul de suveran, pe care destinul și neamul i-l hărăziseră.

Ludovic a domnit firesc și cu un total profesionalism, fără eforturi aparente. Triumful s-a datorat mai degrabă originii sale decît unei educații reușite. Partea supărătoare a caracterului său este că el asimila, în mod sincer actele cele mai variate ale guvernului, ale armatei și diplomaților. Cînd Colbert și-a fondat o manufactură, imediat Regele Soare a crezut și a vrut să-i facă pe toți să creadă că el însuși a fost la originea inițiativei industriale și că el a pus prima piatră. Mulțumirea cu puțin nu a fost partea lui tare. Cel puțin pînă în anii 1690-1695, după care a mai lăsat din pretenții.

În această primă epocă a domniei personale, Ludovic

Ludovic XIV și-a făcut intrarea solemnă în Paris la 26 august 1660. Dimineata au defilat prin fața suveranului, flancat de familia sa și de cancelar, clerul, universitarii, meșteșugarii etc. După-amiază miniștrii, deci altfel spus din nou cancelarul, apoi trăsura lui Mazarin (în locul cardinalului, indisponibil), ce preceda detașamentele de pază și alți militari, pe marele maestru al artileriei și pe intendentul general al grajdurilor. Regele și regina au încheiat procesiunea. În ansamblu, principalele „stări”

XIV a propus Europei uimite un mod de despotism luminat: el a proiectat în jurul lui lumina a ceea ce era divin. Cultura catolică și regală au avut pretenția de a consulta Prudența, Rațiunea și Bunul Simț. Raționalist în stilul său, Ludovic a apărut ca un Frederic II *avant la lettre*, mai devotat Bisericii decât a fost Majestatea Sa prusacă și hrănit cu învățăturile iezuiților, acolo unde membrul familiei Hohenzollern se lăuda că ascultă cu plăcere lecțiile lui Voltaire. Alte timpuri, alte surse de inspirație.

Pînă la coșul de papură al ghilotinei

Pornit de la aceste premise, Ludovic XIV a început din 1661 o mică „revoluție” administrativă. Revoluție? Cuvîntul este prea tare. Să vorbim mai bine despre o mutație: ea mergea în sensul a ceea ce se pregătea din prima jumătate a secolului, din timpul lui Richelieu desigur, dar și din acea perioadă îndepărtată în care Sully — ministrul de finanțe al lui Henric IV, în anii 1598-1610, financiar de mare talent — ieșise învingător în fața Ministerului de justiție. Pe scurt, finanțele trecuseră atunci înaintea justiției. Primatul finanțelor a devenit definitiv din anul 1661. Magistratii, chiar dacă timp de vreo 12 ani Ludovic i-a tratat cu menajamente, începuseră a suferi umilițe. Mutația data din martie 1661 (Mazarin a murit în noaptea de 8 spre 9 martie 1661, iar Ludovic, la fel ca tatăl său, după moartea lui Concini, favoritul regi-nei-mame, a putut să-și instaleze imediat puterea personală).

Începînd din 10 martie, regele i-a eliminat din Înalțul Consiliu pe prinții de sînge, prelații, cardinalii și mareașalii, pe scurt toată aristocrația de sînge, de spadă, de su-tană. În istoria seculară a de-căderii marilor nobili, care-și vor găsi sfîrșitul la Revoluția

din 1789-1794 și în coșul de papură al ghilotinei, etapa Ludovic XIV a fost impor-tantă, dar nu ireversibilă. După anul 1715, nobilimea a recuperat, sub Ludovic XV, cîteva dintre fărîmiturile pu-terii politice ce îi scăpase. În orice caz, ea nu a pierdut, în timpul jumătății de secol a Regelui Soare, nimic din avere sau rang.

Dar puterea supremă îi era diminuată, în favoarea siste-mului absolutist, care nu in-cludea decât cîțiva miniștri de stat: Lionne, Le Tellier, Fou-quet (acesta înlocuit curînd de Colbert). În Înalțul Consi-liu, Ludovic XIV împărțea cu ei, de mai multe ori pe săptă-mină, în reuniuni regulate, secretele de stat, în principal în domeniul religiei (organi-zarea bisericii), al diplomației și războiului. În 55 ani de domnie, oamenii s-au schim-bat, dar principiile au rămas. Ludovic, care exclusese din acest mic și puternic comitet pe mama, fratele și verii săi,

îl va face să intre pe fiul său în 1691 și pe nepotul său mai mare în 1702, cu titlul de moștenitori ai tronului și deci de coparticipanți la hotărârile esențiale.

Cel mai tare a fost lovit cancelarul (ministrul de justi-ție), personaj rămas evident inamovibil, dar, în fapt, mult timp secretar general al mo-narhiei, în fruntea magistraților și amestecîndu-se indi-rect, prin intențenți, în fi-nanțe, război, administrație. Profitînd de bătrînețea înain-tată a cancelarului Séguier, întotdeauna loial intereselor monarhiei, Ludovic și Colbert l-au marginalizat încet pe bă-trîn și funcția lui, fără a o pu-tea distruge în esență.

Postul principal — rămas astfel pînă aproape de sfîrși-tul Vechiului regim — a devenit cel de controlor general al finanțelor. El va fi curînd de-ținut de Colbert, titlu admi-nistrativ adăugîndu-se la rea-litatea unei mari influențe. Controlorul general este, în

În p. 70: tot timpul în umbra regelui, Colbert a rămas un veritabil dictator al muncii (sus); Ludovic XIV, devenit rege la vîrsta de 5 ani (1643), sub regența mamei sale Anna de Austria, a crezut de la început în Colbert (jos)

26 august 1660. Monarhul primește la Paris omagiul celor mai înalte personali-tăți ale regatului

același timp, conform terminologiei noastre contemporane, Ministerul de finanțe și Ministerul de interne. *Ipsa facto*, găsim întărite starea finanțelor, a deciziei, a poliției față de regresia ce afectează magistratura: aceasta va conserva totuși, pînă la Revoluție, frumoase resturi, sub auspiciile parlamentelor de provincie și mai ales ale Parlamentului din Paris.

În timpul lui Colbert, Consiliul regal de finanțe decide în mod real. Majestatea Sa doar semnează teancuri de hîrtii și este extrem de convinsă că face bine, crede că face totul, impresie întreținută de puternicul său ministru. Nu vor acționa oare la fel, la rîndul lor, în secolul XX, excelențele noastre ministeriale, manipulate inevitabil de directorii lor de cabinet și de directorii administrației centrale? Acest Consiliu de finanțe este uneori flancat de un Consiliu de comerț: căci, fără înflorirea afacerilor, nu există nici impozite care să poată fi percepute cu folos. Să mai adăugăm că Ludovic XIV, pentru că trebuia să aleagă episcopii destinați ulterior a fi „unși” de papă, s-a înconjurat de un așa-numit Consiliu de conștiință, redus curînd la cea mai simplă expresie, fiind compus doar (după moartea celorlalți titulari) din rege și duhovnicul său iezeit la momentul respectiv. Cu acest sistem, Ludovic și-a format treptat un corp episcopal devotat: el va fi operațional după un sfert de secol, în 1685, la ora crucială, cînd se va interzice cultul protestant în Franța (revocarea edictului din Nantes).

Regele multiplicat

Am spus suficient pentru a sublinia caracterul de elaborare colectivă sau „de consiliu” al textelor și decretelor care emanau astfel de la instanța conducătoare. Văzut prin prisma altor dezbateri, absolutismul, chiar pornind de la un mare arbitru — arbitrar eventual el însuși — este departe de a fi simpla faptă a unei singure persoane regale.

El izvorăște dintr-un fel de rege colectiv, împărțit, multiplicat în grupe de discuție, adică de decizie. Înfrîngerea magistraturii e departe de a fi totală. Înlăturați judiciarul și el va reveni în galop: însuși actul deliberării, ce rămîne pînă astăzi tipic instanțelor din tribunalele noastre sau curții de juri, era pîinea de zi cu zi a diverselor consilii.

Dacă vrem să vedem procesele executivului, în sensul modern al cuvîntului, dar în cadrul absolutismului, le vom găsi în rezolvarea teancului de hîrtii, cele care, în cursul după-amiezii sau serii, adună pe rege și pe unul dintre miniștrii săi sau pe rege și un secretar de stat pentru a pregăti hotărârile din Consiliu sau pentru a aborda direct, între patru ochi, o problemă a marinei, fortificațiilor, finanțelor etc. Această muncă mai păstrează, eventual, un caracter familial și „patrimonial”, pentru că numeroase din aceste „teancuri” (termen care desemnează dosarul adus de ministru) se vor păstra, în timpul ultimilor douăzeci de ani de domnie, în camera doamnei de Maintenon, soția morganatică a regelui, după moartea reginei.

Printre actele de autoritate ale lui Ludovic XIV se înscrie la loc de cinste „lovitura” de la Nantes, în luna septembrie 1661. Este vorba despre arestarea lui Nicolas Fouquet, administratorul general al finanțelor. El devenise pentru șase luni, după moartea cardinalului Mazarin, în martie, unul dintre personajele influente ale puterii. Or, cine poate mult poate și puțin: înseși structurile înaltului Consiliu fiind reinnoite, chiar „condensate” la sfîrșitul iernii, de ce n-ar fi profitat Majestatea Sa să facă un pas suplimentar și să înlocuiască una dintre roțile cele mai importante ale acestui grup suprem de decizie, pentru a pune în mișcare noua echipă ministerială? Ludovic XIII și Richelieu se confruntaseră și ei cu această problemă, între 1610 și 1630, cînd au vrut să pună în serviciul lor vechea mașină guvernamentală, epu-

rînd pe unii dintre mașiniști: de la un Ludovic la altul, metoda rămîne aceeași. Era vorba, de asemenea, despre a găsi un țap ispășitor, care să-și asume toate erorile sau crimele comise în trecut, care să fie distrus, pentru a le ispăși și pe unele și pe altele. În acest caz, mielul de sacrificiu s-a numit Nicolas Fouquet. Merita ca el să joace pînă la capăt acest rol ingrat? Nu, este părerea protejatului său, La Fontaine, poet curajos, care mult timp îl va susține în dizgrație, fără ca regele să-l pedepsească pe acest scriitor fidel (regimul știa să se arate indulgent cu un „peștișor neînsemnat”).

Fouquet, erou național? Ar fi ca și cum ai vrea să transformi un balon de săpun într-un aerostat. Plasarea pe țușă a celui care avea să devină Prizonierul perpetuu din fortăreața Pignerol, lasă cîmp liber energiei ambițioase a lui Colbert.

Un self made family

Acest personaj este purtat ca și Fouquet de o întreagă familie. Membrii familiei Colbert, ascendenți sau predecesori, au fost fermieri din Champagne sau zidari din Reims, în a doua jumătate a secolului XV; dar ei nu sînt mereu cu nasul în lada de amestecat ghipsul. Printre ei se găsește un bun arhitect (la începutul secolului XVI), apoi comercianți din Reims sau „negustori angroșiști de mărunțisuri”, aparținînd elitei urbane.

Sub Vechiul regim, nu poți să pleci de la nimic. Ești mai rar un *self made man*, cît mai degrabă un *self made family*. Familia Colbert se dovedește, în 1660, destul de puternică și de influentă pentru a fi „porfirogenetă”, adică pentru a produce regi sau, cel puțin, miniștri. Presupunînd că cei din familia Colbert ar fi rămas simpli burghezi de provincie, ei ar fi fost incapabili să propulseze pe orbită (guvernamentală) pe cel mai important dintre ei, oricît de muncitor și inteligent ar fi

fost el.

Născut în 1619, Jean-Baptiste Colbert a făcut studii foarte serioase la ieziții din Reims. A beneficiat — deși nu a frecventat învățământul superior — și de profunda „împregnare” intelectuală emanată de magistratii în mijlocul cărora a crescut. Mai târziu, tatăl său l-a dat în ucenicie unui bancher lyonez, apoi unui notar parizian, urmat de un procuror. Ulterior, Jean-Baptiste devine comis la intențență, apoi comisar de război, deci funcționar civil; el călătorește în contul intențenței militare în zonele apropiate de front și de lupte. În sfârșit, șansa, care l-a ajutat mult și pe care a ajutat-o și el mult, îl face să devină înalt funcționar pe lângă secretarul de stat la Ministerul de război, Michel Le Tellier, al cărui cumnat și prim înalt funcționar este tot un Colbert, numit Saint-Pouange. Căsătoria în 1648 cu Marie Charron de Ménars, tot în mediul bancherilor armatei, apoi un titlu de consilier al regelui, în același an, îl propulsează definitiv pe tînăr. El se comportă astfel, la plecare, ca un „minz” din grajdul Le Tellier, din care va rezulta, pe de o parte, clanul Le Tellier-Louvois... ce va deveni în 1660-1690 colaborator și totuși rival al lui Colbert.

În iunie 1651, Colbert își abandonează responsabilitățile la secretariatul de stat din Ministerul de război, condus de Le Tellier. El devine astfel gerantul averii lui Mazarin, și el exilat de cîteva luni. Cardinalul se căiește de acum

înainte că, din cînd în cînd, îi „întorsese spatele” celui care urma să devină omul său de încredere și pe care el îl tratase drept snob înainte. La capătul cîtorva ani de sirguință în muncă, Colbert se va lăsa condus de destinul puternic al șefului său, revenit în forță în 1653 pe teritoriul național. El va putea să-și asigure astfel, în cele mai bune condiții, cariera proprie.

Etapale carierei ministeriale (în sensul larg al acestui adjectiv) pe care le-a parcurs Colbert se reduc, sub controlul lui Ludovic XIV, la acapararea diverselor sectoare ale statului, fără ca această cucerire să ajungă să fie totală: armata de uscat (Le Tellier, flancat de Louvois care i-a urmat) și afacerile externe (Lionne, apoi Pomponne) i-au scăpat — pentru totdeauna sau pentru scurt timp — lui Colbert (fratele său Croissy va avea totuși afacerile externe, începînd din 1679). Cu titlul de ministru de stat (1661) are intențența clădirilor și meseriilor (1664), marea trezorerie a ordinelor regelui (1665) și secretariatul de stat al casei regale (1668). Colbert obține poziții însemnate în domeniile autorității supreme, culturii, ierarhiei nobiliare și meritocrației (Ordinele), poliției.

Secretariatul de stat la Ministerul marinei (1669) dă lui Colbert, sub un anumit unghi, deschiderea către Ministerul de război sau, cum îi spunem azi, al apărării. În sfârșit, acapararea noului consiliu regal al finanțelor (1661), crearea mai mult sau

mai puțin reușită a Companiei Indiilor și a 20 de manu-facturi, ca și accesul marelui om la controlul general al finanțelor (1665), post capital pentru viitorul monarhiei pînă la Revoluție, și apoi cumpărarea postului de ministru al minelor Franței (1669) fac din Colbert adevăratul „patron” al finanțelor și desigur și al economiei franceze, cu cîteva excepții: în afară de faptul că sectorul productiv rămîne împărțit în întreprinderi mici, dimensiunile tot mai modeste ale statului limitează întinderea acestui patronaj economic.

În mod bizar, Colbert, pe care îl vedem mereu cu trăsăturile unui tehnician al economiei (mare inovator sau imitator prost, conform preferințelor sau alergiilor istoricilor), a fost totodată, și poate în primul rînd, un ministru al gîndirii raționale și al științei aplicate.

Despre Bonaparte se spune că s-a luptat strasnic cînd a fost vorba de a stabili puterile Primului Consul: le-a luat pe toate, fără a le împărți sau a fi controlat. Aceeași remarcă ar fi valabilă pentru super-ministru care este Colbert, începînd din 1665. Afară de faptul că n-a putut lua totul, ci doar aproape totul, și că a rămas constant sub controlul în general amical dar cîteodată neplăcut pe care îl exercita de sus Ludovic XIV. ■

În românește de
Victor ANGHELESCU

Nu v-ați reînnoit abonamentul la Magazin istoric?

Sau încă nu sînteți abonatul nostru?

Atunci înseamnă că nu doriți să primiți, lună de lună, în condiții avantajoase, cea mai populară carte de istorie!

Tuturor celorlalți statornici cititori și prieteni ai istoriei și ai Magazinului istoric le reamintim: Au mai rămas puține zile pentru a vă abona sau reînnoi abonamentul.

În catalogul presei interne, Magazin istoric este înregistrat la poziția 4 055.

Precizăm că abonamentele se pot face la factorii și oficiile poștale, ca și la filialele județene ale S.C. Rodipet S.A., numai între 1 și 15 ale fiecărei luni.

De asemenea, pentru toate deficiențele apărute în primirea abonamentelor, vă rugăm să vă adresați filialelor județene ale S.C. Rodipet S.A.

GENGHIS-HAN — HANUL OCEANIC

C. DALAI

„Este ușor să cucerești cu calul jumătate din glob, dar este greu să organizezi statul unitar, cînd te cobori de pe cal”. Aceste cuvinte îi sînt atribuite lui Genghis-Han, întemeietorul statului mongol, de la a cărui naștere s-au împlinit, în luna mai 1992, 830 ani. Statul mongol a putut, pentru prima oară după 1924, să organizeze celebrarea cum se cuvine a marelui înaintaș. Deja, în 1990 savanți din mai multe țări participaseră la simpozionul științific dedicat împlinirii a 750 ani de la crearea istoriei secrete a mongolilor (Magazin istoric, nr. 6/1991). Ei putuseră vizita atunci așezarea Dălung-boldog, locul unde s-a născut Gen-

ghis-Han.

Pe lîngă ceremoniile desfășurate în luna mai a anului 1992, în Mongolia s-a turnat un film despre eroul național, s-au pus bazele viitorului complex memorial ce-l va fi consacrat și a apărut o revistă, Steagul lui Genghis-Han.

Profesorul C. Dalai — specialist în istoria mongolilor în vremea lui Genghis-Han, care a făcut studii în China și lucrează acum la Institutul de istoria Orientului îndepărtat al Academiei mongole — ne-a trimis un articol despre personalitatea lui Genghis-Han. Îl publicăm cu titlul redacției Magazin istoric.

Societatea mongolă a secolelor XI-XII s-a caracterizat prin fărîmîtare și fragilitate. Pe teritoriul actual al Mongoliei existau numeroase formațiuni tribale, alcătuite din populația băstinașă, vorbitoare a limbii mongole și rămasă pe loc după plecarea turcilor. Între aceste triburi și vecinii lor din sud, chinezii, exista o permanentă ostilitate. Treptat, mongolii și-au conturat o formațiune statală proprie, condusă de Habul-Han, apoi de Ambagai-Han.

În primăvara anului 1162¹, în familia lui Esugai, nepotul lui Habul-Han — „domnul majorității triburilor mongole”, cum îl numea cronicarul persan Rasid od-Din — s-a născut un fiu. I s-a dat numele de Temudjin, în amintirea faptului că tatăl său luase prizonier pe conducătorul tribului tătar Temudjin-uga. O legendă spune că strămoșii săi se născuseră dintr-un lup albastru și o căprioară sălbatică, iar alta că o femeie, Alan Ko'a, a rămas însărcinată după ce o rază de lumină a pătruns prin deschizătura din partea superioară a iurtei.

¹ Data este controversată: izvoarele chineze spuneau că Genghis-Han s-a născut în 1162; Rasid od-Din vorbea de 1155; iar un călător chinez — este drept, în 1221 — știa că evenimentul s-a petrecut în 1154.

Temudjin și-a pierdut de tîrî tatăl, ucis de tătari, ceea ce a făcut ca ura dintre mongoli și tătari să se transforme într-o războiare singeroasă. Istoria secretă a mongolilor descrie în amănunt evenimentele care au urmat. Văduva lui Esugai a trebuit să facă față multor greutăți pentru a-și crește copiii. Temudjin, fiind cel mai mare dintre frați, a înfruntat din plin toate dificultățile. Calitățile native — abilitate, fermitate și spirit întreprinzător — i s-au cizelat. A învățat că trebuia să treacă peste orice, să fie mereu învingător.

Temudjin s-a căsătorit cu fiica unui șef de trib mongol. S-a recunoscut vasal al lui Toğrul, conducătorul unei puternice comunități de turci creștinați, ce stăpîneau văile Orhului. Toğrul fusese frate de cruce cu tatăl său. Probabil pe la 1189, Temudjin a fost ales han de către reprezentanții influenți ai aristocrației mongole. Era un lucru deosebit faptul că fusese preferat un tînar și o dovadă a calităților lui deosebite. În 1198, în alianță cu Toğrul-Han, Temudjin a pornit contra tătarilor, cărora le-au administrat o înfrîngere zdrobitoare.

Treptat însă, între Toğrul și Temudjin au apărut animozii

tăți. După ce în 1201 Temudjin a învins — cu greu și cu ajutorul lui Toğrul — o puternică coaliție a unor triburi dușmane, a devenit cel mai puternic dintre aristocrații mongoli. Dacă este să dăm crezare surselor istorice, conflictul deschis a fost declanșat de Toğrul-Han. Temudjin l-a propus să întărească legătura lor prin încheierea unor alianțe matrimoniale între copii și nepoți. Toğrul a refuzat. A urmat o confruntare armată între cei doi, lîngă izvoarele riului Holhagol, în 1203. Cum inamicul era de trei ori mai numeros, Temudjin, profitînd și de intinericul nopții, a fugit. Cu puțin timp mai târziu, pe Toğrul și l-a omorît. În iarna lui 1203-1204, Temudjin a lichidat și ultimele rezistențe.

In anul 1206 s-a ținut o mare adunare (*kuriltai*), care l-a recunoscut stăpîn al Mongoliei. Probabil că tot atunci și-a luat titlul de Djinghis Han — Hanul oceanic — devenit în versiunea europeană Genghis-Han. S-a format Marele Stat Mongol, o monarhie absolută ce unea triburi și hane înrudite. Mongolii, mai

puțin numeroși, au fost ulterior desemnați de europeni, în mod greșit, cu apelativul tătari. În scurtă vreme Genghis-Han și-a întins hegemonia de la Marea Chinei și a Japoniei pînă la Marea Neagră, călăreții săi ajungînd chiar pînă în centrul Europei. Mongolii deveniseră o problemă majoră a Europei secolului XIII, la care papa Inocențiu IV s-a referit pe larg la Consiliul ecumenic de la Lyon (1245). Și nu întîmplător au fost trimise două solii la italianul Giovanni del Piano Carpin și Rubruck (*Magazin istoric*, nr. 3-4/1988).

În paralel, Genghis-Han s-a ocupat și de organizarea stăpînirii sale. Întregul teritoriu se împărțea în trei mari regiuni, divizată fiecare în „mulțimi”, „mii”, „sute” și „zeci”. În fruntea respectivelor subdiviziuni militar-administrative se aflau oamenii săi de încredere. De altfel, Genghis-Han era permanent însoțit de o puternică gardă personală, formată din

150 oameni.

Obiceiurile și legile existente au fost strînse în *Marea Yasak*. Și tot Genghis-Han a introdus la mongoli scrierea. În 1204, l-a luat prizonier pe vizirul unui han dușman și l-a poruncit să-i învețe pe copiii și rudele sale scrierea Migură, care a devenit scrierea oficială a Marelui Stat Mongol.

Genghis-Han era un bărbat înalt, cu frunte lată și barbă lungă. A avut patru neveste oficiale. Cel mai mult a iubit-o pe cea de a doua. Avea o pasiune deosebită pentru vinătoare și pentru cai. Bea uneori vin, dar supușilor le recomanda să se abțină. Bucuria supremă a omului - era el de părere - este să îi învingă pe dușmani, să îi tirască în fața sa și să le ia tot ce au, observînd în acest timp chipurile celor dragi, călărîndu-le caii, îmbrățișîndu-le fiicele și nevestele. Adevărul este că, așa cum arăta și istoricul francez J.P. Roux, nici la Genghis-Han,

nici la supușii săi nu se poate vorbi de o aplecare aparte pentru cruzimi, pentru răfăinamente barbare. Ei nu făceau decît să ducă pînă la ultimele consecințe sistemul a căruia îi aparțineau. Să ținem cont că nu se temeau de represalii, căci tot ce aveau cărau cu ei. Dădeau dovadă de mărinimie interesată: îi salvau pe meșteri, pe preoți (cu condiția să se roage pentru ei).

În mod sigur, Genghis-Han a fost o mare personalitate a epocii sale. Și a avut conștiința operei înfăptuite, căci i se atribuie următoarele cuvinte, înscrise și pe medalia bătută în Mongolia cu ocazia aniversării a 750 ani de la scrierea *Istoriei secrete a mongolilor*: „Trupul meu se poate sfîrși, dar nu trebuie compromis marea mea stat. Trupul meu întreg poate fi chinuit, dar nu trebuie tulburat statul meu unitar”. ■

● PREMII ● ABONAMENTE ● PREMII

În scopul stimulării celor care se remarcă în mod deosebit în difuzarea revistei noastre prin intermediul abonamentelor, Fundația Culturală Magazin Istoric, în colaborare cu Regia Autonomă Poșta Română, organizează în anul 1993 premiarea factorilor poștali și a celorlalți difuzori de abonamente, după cum urmează:

1. **Un premiu de 20 000 lei**, acordat trimestrial, Direcției județene de poștă care obține o creștere de minimum **600 abonamente** la revista **Magazin Istoric** în comparație cu cele realizate în trimestrul IV 1992.

2. **Un premiu de 10 000 lei**, acordat Direcției județene de poștă care obține o creștere de minimum **300 abonamente** la revista **Magazin Istoric**, în comparație cu cele realizate în trimestrul IV 1992.

3. **Un premiu de 5 000 lei**, acordat Direcției județene de poștă care obține o creștere de minimum **200 abonamente** la revista **Magazin Istoric**, în comparație cu cele realizate în trimestrul IV 1992.

Sumele acordate vor fi repartizate de către Direcțiile județene de poștă factorilor sau agenților poștali care au contribuit direct la obținerea rezultatelor.

Așteptăm, deci, comunicările din partea Direcțiilor județene de poștă care să cuprindă: numărul de abonamente la **Magazin Istoric** pe trimestrul IV 1992; numărul de abonamente realizat trimestrial, în anul 1993; agențiile, numele factorilor care au contribuit direct la realizarea acestor rezultate.

Altor difuzori care vor realiza abonamente, premiile le vor fi adresate direct. Contribuind la sporirea numărului de abonamente la revista noastră, aveți, deci posibilitatea de a primi un substanțial premiu în bani.

ABONAMENTE ● PREMII ● ABONAMENTE

● Se clarifică, în sfârșit, un mister vechi de peste cincizeci de ani?
● Ce s-a ales din tezaurele țărilor baltice, depuse, în anul 1939, în Occident, la bănci „sigure“, pentru a proteja averea națională de primejdia capturării ei de către imperiul lui Stalin ● După decenii de prudență și totală tăcere, țările baltice, redevinute independente, bat la porțile statelor alese ca trezoriere, obținind, în locul aurului depus, aminări și... „explicații“

MISTERUL AURULUI BALTIC

MARIO LOMBARDO

1939. La Berlin trupe excelent echipate și dotate cu armament ultramodern se pregătesc de război. Atașaii militari, acreditați în Germania nazistă, transmit acasă rapoarte neliniștitoare. Dar, la Londra și la Paris, guvernanții, prizonierii ai propriei lor strategii de Cabinet, destinată „prezervării păcii“, continuă să creadă în posibilitatea unei acomodări cu Hitler. Omul de pe stradă nu-și ascunde însă îngrijorarea. Cel mai vîrstnic și amintesc de 1914, începutul primului război mondial. Printre cei mai preocupați sînt locuitorii țărilor baltice. Ei au o veche experiență cu „cel mari“, în primul rînd cu puterul lor vecin din răsărit, care nu vede cu ochi buni statutul lor de cetățeni ai unor

state independente. Guvernanții lor — printre puținii oameni politici lucizi ai epocii — cunosc bine istoria¹. Iată de ce ei se gîndesc să-și pună la adăpost tezaurele naționale, transferînd în bănci din Franța, Marea Britanie, neutra Elveție, Suedia și S.U.A. o bună parte din aurul lor.

Ce s-a întîmplat cu acest aur? Iată ce a încercat să afle ziaristul italian Mario Lombardo, care a scris un interesant articol în suplimentul gazetei Epoca, revista Storia Ilustrata.

În cele ce urmează îl reproducem, în formă prescurtată. Titlul și substituirile aparțin redacției.

Interpelare în Camera Comunelor

Tone de aur depozitat de circa o jumătate de secol la unele dintre cele mai importante bănci occidentale. Dar nimeni nu părea să-și amintească de acest aur. Nimeni — nici din partea depunătorilor, nici din partea băncilor trezoriere — nu voia să vorbească despre el. Căci „stăpînul“ sovietic putea ridica pretenții. Asta pînă cînd „perestroika“ lui Mihail Gorbaciov a schimbat datele problemei. Statele baltice și-au reproclamat independența și — firește — s-au gîndit să-și recupereze averea națională. Primul care ne-a vorbit des-

pre aceasta a fost dl. Vincas Balicktas, ministru al Lituaniei la Londra, în 1938, fiind ultimul reprezentant diplomatic al țării sale independente. „Imediat după recucerirea independentei, — ne-a spus d-sa — «Casa Lituaniană», care reprezenta interesele concetățenilor ei repatriați înainte ca Stalin să se instaleze la putere, în Lituania în 1940, potrivit prevederilor secrete ale pactului Molotov-Ribbentrop, a luat poziție, cerînd guvernului britanic să restituie noilor autorități de la Vilnius, în cel mai scurt timp posibil, aurul lituanian. În Camera Comunelor s-a făcut o interpelare pe această temă și subsecretarul de stat de la Departamentul Afacerilor Externe, Waldegrave, a fost nevoit să evoce această veche istorie. Așa s-a aflat că, în 1967, prin hotărîrea guvernului

britanic, condus pe atunci pe laburistul Harold Wilson, Marea Britanie a vîndut 13 tone din aurul depus în 1939 la Banca Angliei de către Estonia, Letonia și Lituania.

Stupoarea a fost mare în Parlamentul britanic. Dar dl. Waldegrave, flegmatic ca toți englezii, a venit cu lămuriri. «Mulți cetățeni britanici, a arătat d-sa, au suferit grave pagube prin confiscarea de către U.R.S.S. a bunurilor lor din țările baltice, după anexarea acestor țări de către Moscova, anexare aprobată de parlamentele din cele trei capitale respective².

Or — a continuat dl. Waldegrave — U.R.S.S. nu a acordat cetățenilor britanici

¹ Magazin istoric a publicat, singurul în România, un documentar istoric despre Estonia, Letonia, Lituania în nr. 2-4/1992.

² Puterea sovietică a impus parlamentelor din Estonia, Letonia și Lituania un soi de „aprobare“ a anexării, care a fost, ulterior, declarată nulă.

nici un fel de despăgubire. Iată de ce, la mai bine de douăzeci de ani de la sfârșitul războiului, guvernul britanic, cedînd îndelungatelor și marilor insistențe ale compatrioților săi și socotind îndreptățite cererile acestora, a hotărît să le ofere despăgubirile solicitate, vînzînd aurul și oferindu-le indemnizații care s-au ridicat la 236 miliarde de lire, la cursul zilei».

Lăsînd la o parte concepția cel puțin stranie a Băncii Angliei în legătură cu bunurile depuse la ea *spre păstrare*, de către reprezentanți legitimi ai altor popoare, să ve-

Aici, la Banca Angliei, Estonia, Letonia și Lituania au depus în 1939 13 tone de aur spre păstrare... nu spre vînzare

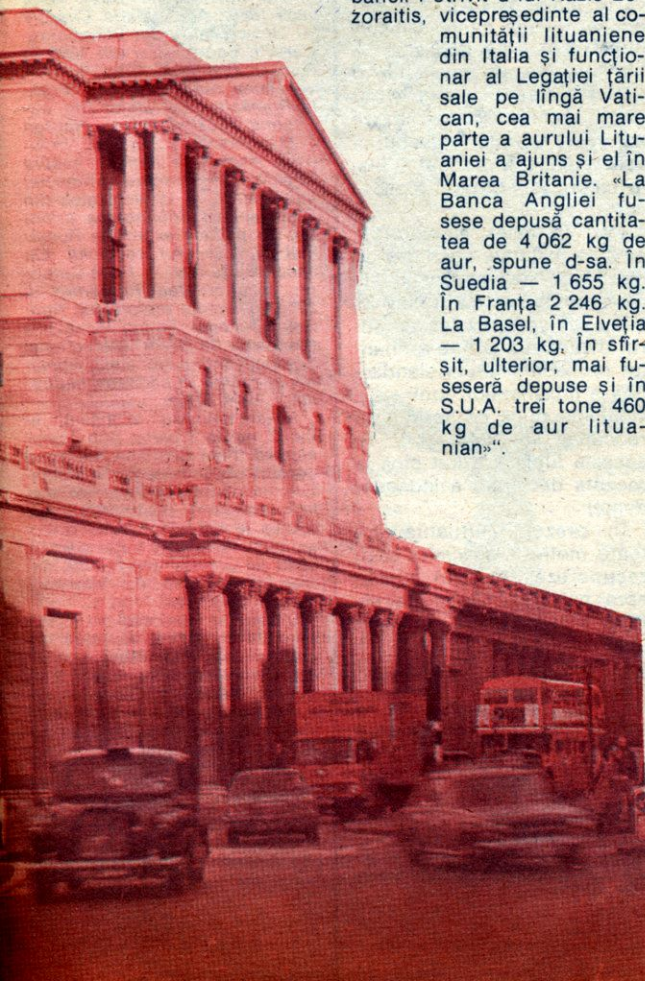
dem dacă nu există și alte depozite de aur aparținînd țărilor baltice și să cercetăm unde sînt sau au fost ele și ce destin au avut. După cercetări, s-a descoperit că în Franța se păstra o tonă de aur estonian. Altă cantitate de aur, tot din Estonia, era în Elveția, dar nu se știa la cît se ridica valoarea lui și dacă elvețienii erau dispuși să dea relații exacte.

Cît privește aurul provenit din safe-urile Băncii Lituaniei, teama ca el să nu încapă pe mina sovieticilor a făcut ca, încă de la sfârșitul anului 1938, o mică parte să fie „pusă la adăpost” în bănci occidentale, pentru ca, apoi, în 1939, să fie expedit și grosul cantității spre aceleași bănci. Potrivit d-lui Kazis Lozoraitis, vicepreședinte al comunității lituaniene din Italia și funcționar al Legației țării sale pe lângă Vatican, cea mai mare parte a aurului Lituaniei a ajuns și el în Marea Britanie. «La Banca Angliei fusese depusă cantitatea de 4 062 kg de aur, spune d-sa. În Suedia — 1 655 kg. În Franța 2 246 kg. La Basel, în Elveția — 1 203 kg. În sfîrșit, ulterior, mai fuseseră depuse și în S.U.A. trei tone 460 kg de aur lituanian».

Lozoraitis tatăl și fiul

După cum am văzut, Marea Britanie a vindut, cu timp în urmă, aurul poporului lituanian. În ce o privește, Suedia, fiind una dintre puținele țări ale lumii care au recunoscut „de jure” și „de facto” anexarea Lituaniei de către U.R.S.S., ea a remis sovieticilor, încă din 1940, aurul depus la băncile ei. Banca Franței a anunțat că păstrează, încă, aurul Lituaniei și este dispusă să-l remită, la cerere, autorităților noi ale țării. Referitor la aurul depus la Basel, în Elveția, tot dl. Lozoraitis ne-a spus: „Tezaurul lituanian expedit la Basel trebuia să se afle tot la banca unde a fost predat în custodie, dar eforturile depuse de diplomații reprezentînd Lituania independentă în acești ultimi ani, de a intra în contact cu conducerea băncii respective, s-au dovedit infructuoase, elvețienii răspunzînd că nu pot da nici o informație pînă cînd Lituania nu va avea un guvern legal”.

Diplomații la care s-a referit dl. Lozoraitis sînt cei care au reprezentat Lituania pînă la anexarea acesteia de către sovietici și care erau recunoscuți oficial de guvernele pe lângă care fuseseră acreditați. Erau circa două sute, mulți dintre ei decedînd între timp. Dar cei rămași în viață au continuat să-și exercite misiunea în țările unde se aflau, chiar dacă Lituania independentă încetase să mai existe. Șeful acestui „corp diplomatic în exil” era Stanys Lozoraitis, tatăl d-lui Kazis Lozoraitis, interlocutorul nostru. Pînă în 1938, Stanys fusese ministru de externe al Lituaniei. În 1939 era ministru plenipotențiar al țării sale la Roma. Cînd Lituania a fost anexată, ultimul ei ministru de externe într-un guvern independent, Juozas Urbysys, a trimis telegrame în toate țările cu care patria sa avusese relații, prin care acredita acolo pe vechii ei diplomați. Stanys Lozoraitis a mai avut

timp să stăruie pe lângă guvernul său să expedieze peste hotare și restul tezaurului care mai rămăsese la Banca Lituaniei. Dar cei de acasă n-au fost de acord, motivând că nu se poate rămâne cu casele de fonduri complet goale. Astfel încît, la cîteva zile după sosirea sovieticilor, ceea ce mai rămăsese din aurul lituanian a luat calea Moscovei. U.R.S.S. nu s-a declarat însă mulțumită cu acea captură. Timp de douăzeci de ani după terminarea războiului, ea a continuat să ceară tuturor depozitarilor să i se „restitue” aurul lituanian, alegîndu-se doar cu răspunsul că acest aur va fi remis doar unor autorități autentice ale poporului respectiv și unei Lituanii independente.

Un capitol aparte îl constituie aurul depozitat de Litania la Federal Reserve Bank din Washington. Tot Kazis Lozoraitis ne dă detalii. „Cu rezervele trimise în Statele Unite — spune d-sa — a fost finanțată activitatea tuturor reprezentanțelor diplomatice lituaniene din străinătate. După anexarea țării de către sovietici în 1940, americanii au deblocat neîntîrziat aceste rezerve și aurul lituanian a servit la achiziționarea de obligațiuni din S.U.A., care au produs dividende notabile. Cu toate acestea, sumele cheltuite pentru activitatea timp de cincizeci de ani a reprezentanțelor noastre diplomatice au fost, desigur, destul de ridicate și nu e posibil să știm cu precizie ce a rămas în depozit. Peste Ocean s-a format un mic comitet de lucru compus din delegați ai Băncii Federale de Rezerve, ai Departamentului de Stat și din reprezentantul diplomatic al Lituaniei. Acest comitet se reunește anual, decidînd ce sumă trebuie deblocată pentru toate legațiile lituaniene din străinătate și pentru consulatele din New York, Chicago și Los Angeles și repartizînd, apoi, fiecărei reprezentanțe suma necesară. Dar e dificil, cum spuneam, să se știe cît rămîne, de vreme ce nu cunoaștem totalitatea fon-

dului rezultat după convertirea aurului în obligațiuni, cu atît mai mult cu cît nu avem valoarea exactă a aurului «expatriat» în 1939 din Litania”.

După calculele lui Kazis Lozoraitis, ar fi ajuns în S.U.A. — apreciat în moneda națională — aproximativ 23 de miliarde de „litas”¹. Călăuzindu-se după datele incluse într-o recentă biografie, apărută în Litania, a lui Anastas Smetona, ultimul președinte al republicii independente, Kazis Lozoraitis evaluează fondul trimis în S.U.A. la peste 12 tone și jumătate de aur. „Poate, chiar, mai mult, spune d-sa, dacă ne gîndim că ar putea exista și alte depozite, în alte bănci. Dificultatea provine din aceea că, în Litania, nu s-a găsit nici o chitanță care să indice cît și unde a fost depus fiecare transport de aur. Probabil că aceste chitanțe au luat și ele, la timpul lor, drumul Moscovei”.

Dar, în calea ajungerii la calcule reale ale cheltuielilor, ale fondurilor rămase și ale dividendelor, se mai ridică un obstacol: acela că tot din aurul depus în S.U.A. s-a finanțat probabil și lupta clandestină a lituanienilor contra sovieticilor, după ce aceștia au reocupat, în 1944, țara. Și această luptă a durat pînă la recenta declarare a independenței.

În prezent, Litania are toate motivele să caute să-și recupereze tezaurul plecat spre patru zări în condițiile tragice pe care le-a cunoscut încercatul ei popor. ■

**Prezentare
și versiune românească
Leon SĂRĂTEANU**

¹ Moneda națională lituaniană a fost relativ forte și stabilă. Fiecare „litas” echivala cu 0,150 de grame de aur pur, iar raportul cu dolarul era de șase la unu.

ISTORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN COLOCVIU

În sirul colocviilor româno-franceze în domeniul istoriei relațiilor diplomatice dintre cele două țări, care au loc la fiecare doi ani, o dată în Franța, o dată în România, s-a ținut pe 20 și 21 noiembrie 1992, la Strasbourg, în cadrul Universității Robert Schuman, un nou colocviu cu tema: *Relațiile franco-române 1859-1918*.

Au prezentat comunicări: Dan Berindei — Academia Română: *Raporturile franco-române în timpul domniei lui Cuza Vodă 1859-1866*; Anne Marie Cassoly — Universitatea din Strasbourg: *Carol I. Ecoul crizei din 1866 în Franța*; Jean-Paul Bled — Universitatea din Strasbourg: *Franța-România și Tratatul din octombrie 1883*; Cristiana Hariton — Universitatea din Iași: *Influența modelului francez asupra constituției române moderne*; Vasile Vesa — Universitatea din Cluj-Napoca: *Schimbarea orientării în politica externă a României la începutul secolului XX*; Jacques Bariéty — Paris-Sorbona: *Neutralitatea României în 1914 în lumina diplomației franceze*; Nicolae Fotino — ADIRI (Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale): *România și Franța în perioada neutralității 1914-1916*.

Acest colocviu a inovat, fiindcă, pe de o parte, prin comunicarea d-nei Cristiana Hariton a depășit sfera relațiilor diplomatice, iar pe de altă parte, un același subiect — neutralitatea României în timpul primului război mondial — a fost tratat paralel, ceea ce a scos în evidență numeroase surse de informații asupra perioadei.

Urmare a succesului acestei reuniuni științifice, ale cărei lucrări sînt în mod regulat publicate în revistele de specialitate din ambele țări, părțile au manifestat dorința de a ține de acum înainte reuniuni anuale, introducînd în cercetare și discuție perioade și mai recente.

N. FOTINO

Iubiri

celebre

JACQUES MAYRAN

TARUL ALEKSANDR II ȘI KATIA DOLGORUKI

Împinși în spatele barierelor de reprezentanți ordinii, locuitorii Sankt-Peterburgului sînt tăcuți¹. Tot orașul pare, într-adevăr, uluit. În acel 7 martie 1881, pe un timp friguros și un cer fără nori, un cortegiu lent, pornit de la Palatul de Iarnă și cuprinzînd cheul Amiralității, conduce pe ultimul drum pe țarul Aleksandr II, asasinat de teroriști cu cîteva zile în urmă. Procesiunii îi vor trebui patru ore pentru a ajunge la catedrala Petru și Pavel.

În frunte merg heralzii și militarii, apoi înalți demnitari, purtînd însemnele suveranului defunct: globuri, sceptre, spade, stindarde. În sfîrșit, pe o pernă de aur, glorioasa coroană imperială, ale cărei diamante și rubine aruncă mii de săgeți. În jurul carului tunebru, tras de cai cu valtra-

puri negre, pații (în în mîini torțe aprinse. Cortegiul funerar este condus de tînărul țar Aleksandr III urmat de frații săi.

În biserica iluminată, liturghia se desfășoară după ritul ortodox. Apoi fiecare se închină în fața sicriului încă întredeschis, conform obiceiului rusesc. La lumina tremurîndă a luminărilor se poate zări figura cu cicatrice și ce a mai rămas din corpul sfîșiat de bombe. Maestrul de ceremonii grăbește procesiunea.

Ultimii participanți sînt atunci martorii unei scene dureroase. Printr-o ușă laterală, apare un fost ministru, contele Adlerberg. El oferă brațul unei tinere femei, care înaintează — sau mai degrabă se tirăște, clătîindu-se de emoție — pînă la catafalc.

Acolo, cade în genunchi și se cufundă în rugăciuni. Prințesa Katerina Mihailovna Iurievski, născută Dolgoruki, soția morganațică a țarului, plînge în fața rămășițelor celui pe care l-a iubit.

¹ Reproducem acest articol din revista franceză *Historia*. Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

Metresă, apoi soție, Katia a dus o existență discretă, până la moartea sa, în 1922

În p. 79: Prințesa Dolgoruki și țarul Aleksandr II sau un cuplu unit printr-o căsătorie morganatică

O soție îmbătrinită și o iubită tânără

Romanul de dragoste al lui Aleksandr II și Katerinei Dolgoruki a durat 15 ani, dar, înainte de a se îndrăgosti de Katia, descendentul Romanovilor avusese o viață sentimentală plină. La vârsta de 20 ani, fusese trimis de tatăl său, Nicolae I, să viziteze curțile occidentale europene, cu o listă de „posibile logodnice”. Hazardul călătoriilor îl condusesse și în statul mare-lui duce de Hessen-Darmstadt, unde o întâlnise pe prințesa Maria, în vîrstă de numai 15 ani.

Numele Mariei von Hessen nu era menționat în faimoasa listă, dar Eros nu avea nevoie de uzurile unui autocrat. Tînărul țarevici a jurat că se va căsători cu Maria, dacă nu, va renunța la tron. Nicolae I a fost nemulțumit de alegerea fiului său, pentru că prințesa trecea drept fiica adulteră a mării ducese, marele duce ascunzîndu-l paternitate, pentru a evita scandalul. Totuși împăratul rus vroia să-și vadă fiul fericit, așa că a trebuit să cedeze. Căsătoria a avut loc pe 16 aprilie 1841. Tînăra pereche

plutea de fericire. Cînd Aleksandr II a urcat pe tron, în 1855, el avea deja cinci copii (încă doi aveau să se nască). Dar nașterile au epuizat-o pe împărăteasă, a cărei sănătate era oricum fragilă și din cauza asprei clime rusești. Îmbătrînită înainte de vreme, Maria Aleksandrovna n-a putut decît să asiste, cu durere, la îndepărtarea de ea a soțului. A aflat despre infidelitățile lui, dar era prea mîndră pentru a se plînge.

În ce împrejurări a cunoscut-o țarul pe Ekaterina Mihailovna? Opiniile privind prima lor întîlnire diferă. S-a spus, de pildă, că Aleksandr, conducînd niște manevre în Volînia, s-a oprit la castelul de la Tieplowka al prințului Dolgoruki și a remarcat-o acolo pe fiica gazdei, pe atunci în vîrstă de 9-10 ani. Fascinat de ochii mari și de mîtrisoara feței, a luat-o pe genunchi, a întrebat-o despre jocurile ei și s-au plimbat împreună pe aleile parcului. Micuța Katia — sau Katiș — trebuia să nu-l fi uitat pe oaspetele, purtînd o splendidă uniformă și pe care ofițerii îl înconjurau cu respect.

În anul următor, Ekaterina și sora ei mai mică au fost trimise la Sankt-Peterburg, pentru a-și continua studiile, la Institutul Smolnii, rezervat fiicelor aristocrației ruse și patronat de familia imperială. La Institut cele două surori Dolgoruki s-au făcut remarcate mai ales prin frumusețea lor. Cu pieptănătura ei lînsă, cu cozile lungi și ochii alungiți, Katia avea un aer îngenuș, ce cucerea inimile.

În mai multe rînduri, țarul a vizitat așezămîntul, de care se interesa îndeaproape. Îi atrăsese în vreun fel atenția fețița pe care o ținuse cîndva pe genunchi? Greu de spus. În orice caz, s-a vorbit mult despre acest episod, poate imaginat.

Cert este că la 16 sau 17 ani, Ekaterina, terminîndu-și studiile și fiind deja orfană, a părăsit Institutul, pentru a se stabili la fratele ei, care se căsătorise cu o napolitană de origine nobilă, Luiza de Ceremaggiore. El avea o casă

la Sankt-Peterburg și o vilă destul de modestă la Petrodvoreț, pe malul Golfului Finic. Katia și-a urmat cumnata în aceste două reședințe.

Într-o zi, țarul, traversînd grădina, a întîlnit-o pe tînără, care se plimba. A rămas uluit. Hotărît să revadă această frumusețe, a invitat-o la Curte, apoi i-a dat un rendez-vous pe malul Nevei. Deși avea treizeci de ani mai mult decît Ekaterina, monarhul a început o curte asiduă, din ce în ce mai presantă. Părea cu adevărat fermecat. La început flatată, apoi puțin neliniștită de pasiunea pe care o inspirase, Katia a rezistat o vreme, dar glacialitatea ei a întîișit și mai tare flacăra în sufletul lui Aleksandr. Puțin mai tîrziu, inima ei a cedat. Și — de fapt — cum s-ar fi putut altfel? Țarul întregii Rusii, autocratul puternic avea, evident, un ascendent extraordinar asupra celor ce veneau în contact cu el. Cu statura lui înaltă, cu fața cu trăsături regulate, luminată de ochi albaștri și limpezi, cu un surîs afabil, Aleksandr putea trece drept un seducător. În curînd Katia a ajuns să-l adore.

Pe malul lacului de la Petrodvoreț, se înălța, între flori, un pavilion cu colonade. Aici i s-a oferit Katia pentru prima oară lui Aleksandr, la 13 iulie 1866. În acea zi, împăratul i-a făcut iubitei sale o promisiune:

— Acum nu sînt liber, dar cînd voi avea prima oară posibilitatea mă voi căsători cu tine, căci de-acum pentru todeauna eu te consider soția mea în fața lui Dumnezeu.

Această „primă posibilitate”, la care făcuse aluzie Aleksandr, era evident, dispariția soției sale legitime, mama copiilor lui. Dar în ciuda sănătății precare a împărătesei, Ekaterina putea aștepta mult și bine pînă să-și vadă visul realizat.

La Curte, s-a aflat repede despre noua legătură a împăratului. De mai multe ori pe săptămînă, tînăra prințesă Dolgoruki mergea să-și petreacă noaptea în pavilionul de pe malul lacului. Aceste

drumuri nu puteau rămâne neobservate. Când a venit frigul, pavilionul a fost abandonat. Katia a ajuns la Palatul de Iarnă, printr-o ușă a cărei cheie o primise. Odată intrată, urca o scăriță și se afla chiar în fața apartamentelor țarului.

În pofida temerilor Călieriei secrete, întotdeauna severă cu palavragii, limbile au început să se dezlege. Birfele au ajuns la urechile fratelui și cumnatei Ekaterinei, care au fost de-a dreptul îngroziiți. Erau acuzați — practic, aproape pe față — că trag profituri din această dragoste nelegitimă pentru a se propulsa în înalta societate imperială. Dornică să curme aceste zvonuri, prințesa Luiza, a plecat la Neapole... luind-o cu ea și pe Ekaterina.

Rendez-vous la Elysée

Ca mai întotdeauna, separarea forțată duce la apogeul pasiunii. Din inima Italiei, exilată îi scria în fiecare zi iubitului ei, care, la rândul lui, își descărca sufletul în epistole pasionale. În primăvara următoare, Aleksandr și fiul lui cel mare au fost invitați la Paris de Napoleon III.

Reușind să scape de supravegherea cumnatei sale, Katia a ajuns și ea în capitala Franței. A tras la un hotel modest din strada Basse du Rempart și, de acolo, pe furiș, s-a dus la Palatul Elysée, pe care împăratul-gazdă îl pusese la dispoziția oaspetelui său.

Se poate bănui ce au reprezentat pentru cei doi aceste revederi, după atâtea luni. Au urmat alte și alte rendez-vous-uri clandestine. Țarul nu se putea sustrage de la recepțiile oficiale la care, evident, Katia nu era invitată.

Dar a tremurat pentru el când a aflat că la Long-champs, Aleksandr scăpase dintr-un atentat pus la cale de polonezii în exil. Acest asasinat eșuat a făcut-o să înțeleagă că fericirea ei atârna de un fir de ață.

Întoarsă la Sankt-Peterburg, Ekaterina s-a instalat în propria casă, cu servitori devotați. Ieșea puțin, cel mai des pentru a-l putea vedea pe Aleksandr. Uneori totuși, mergea la câte un bal de la Curte, pentru că țarul, chiar dacă respecta în public conveniențele, îi plăcea să o vadă dansînd.

Pentru a o avea mai mult în preajmă, el a hotărât să o numească domnișoară de onoare a împărătesei. În ziua prezentărilor, Maria Aleksandrovna a salutat-o cu o polițete rece pe tinăra sa rivală, în vreme ce aceasta se apleca într-o adîncă reverență.

La sfîrșitul anului 1871, Ekaterina i-a spus iubitului ei că era însărcinată. Cît a putut, și-a ascuns starea sub saluri largi, apoi s-a retras. Dar Aleksandr vroia ca ea să locuiască la Palatul de Iarnă. Când i-a venit sorocul, Katia a ajuns singură, pe picioare, la locul de unde avea cheia. Totul era pregătit pentru primirea ei. După lungi suferințe, ea a adus pe lume un fiu, Gheorghe, dat imediat în grija unei doici, sub supravegherea unei femei de încredere.

Secretul s-a păstrat bine o vreme. Dar nu există secret care să nu se afle. Cîteva săptămîni mai tîrziu, toți știau la Curte (iar împărăteasa mai bine decît toți) că țarul avea un nou copil. Imediat, nobilimea a început să se agite. Spirituale moralizatoare au fost cuprinse de o adîncă neliniște, aflînd că împăratul, în vîrstă de 50 ani, sedusese o tinăra de numai 19. Se profila un scandal privind paternitatea. Deja bunic (viitorul Nicolae II, fiul țareviciului, se născuse în 1868), țarul avea cinci fii legitimi în viață. O linie adulterină putea diviza familia? Toți știau că împărăteasa Maria, mistuită de tuberculoză, nu mai avea mult de trăit. Odată vădud, Aleksandr ar fi vrut — fără îndoaială —, să se căsătorească cu concubina sa. Ar fi mers el pînă acolo încît să-l priveze de tron pe țarevici, în profitul unui bastard?

Nemulțumirea a sporit cînd, în anul următor, Ekaterina a născut o fetiță, Olga. Țarul a hotărât atunci să acorde un statut civil copiilor săi naturali, deveniți Gheorghe Aleksandrovici și Olga Aleksandrovna Iurievski (după numele purtat de un strămoș al Romanovilor).

Cît o privește pe Ekaterina, un ucuz rămas secret i-a acordat — puțin mai tîrziu — titlul de prințesă Iurievski. Ca Ludovic XIV, înaintea lui, țarul își legitimase bastarzii. Un al treilea copil, Boris, nu a trăit decît cîteva zile. În sfîrșit, în 1878, s-a născut o altă fetiță, botezată ca mama ei, Ekaterina.

Maria von Hessen, măritată din dragoste cu Aleksandr II, o dragoste ce va obosi repede

Promisiune indeplinită după 14 ani

Între timp, țarul o instalase pe metresa lui la Palatul de Iarnă, chiar deasupra apartamentelor sale, o scară făcând legătura între cele două etaje. Împărăteasa a suportat cu aceeași demnitate o promiscuitate extrem de penibilă. Știa că soțul ei o lua cu el pe prințesa Dolgoruki în călătoriile sale prin Rusia sau în străinătate. Așa a ajuns Ekaterina la Ems, la Berlin, în Basarabia, în Crimeea. Împăratul nu-și mai ascundea viața privată.

La 3 iunie 1880, poporul rus a aflat că din fericire chinurile țarinei luaseră sfârșit. Curtenii se întreabau acum câte luni va rămâne văduv Aleksandr. Va respecta timpul impus de conveniențe? Dar țarul n-avea răbdare. La mai puțin de șase săptămâni de la moartea împărătesei, el i-a anunțat pe doi dintre confidenții săi, contele Adlerberg și generalul Rileev, că se va căsători cu prințesa Katerina. Cei doi și-au exprimat, respectuos, dezaprobarea, provocând iritarea suveranului:

— Sînt 14 ani de cînd mi-am dat cuvîntul, nu mai întîrzii o zi!

— Dar Majestatea Voastră a informat-o pe Alteța sa Imperială, țareviciul?

— Nu, lipsește. O să-i spun cînd se va întoarce, peste vreo 15 zile.

— Dar, Majestate, va fi extrem de jignit... Pentru Dumnezeu, așteptați-l să revină.

Țarul n-a ascultat nimic și pe nimeni. Pe 18 iulie, după-amiază, un altar improvizat a fost instalat în unul dintre saloanele de la Tarskoe Selo. Servitorii palatului au fost îndepărtați. Îmbrăcat în uniformă de husar, Aleksandr a sosit împreună cu prințesa, purtînd o rochie simplă, de lînă bej, fără pălărie pe cap.

Miriul au îngenucheat în fața arhiepiscopului, în vreme ce doi martori, aleși cu grijă pentru discreția lor, țineau deasupra celor două capete

coroana nupțială. Cereemonia a fost scurtă. Odată terminate rugăciunile, preotul s-a abținut să adreseze noilor însoțitei invitația obișnuită în asemenea cazuri: „Sărutați-vă”. Cîteva zile mai tîrziu, țareviciul a aflat chiar de la tatăl său despre căsătorie. A suferit foarte mult, căci își adorase mama, dar nu și-a permis nici cea mai mică observație.

Ministrul Loris-Melikov, de origine armeană, în care țarul avea totală încredere, a aflat cîteva zile mai tîrziu un secret:

— Știu că îmi ești devotat, i-a spus țarul. Trebuie ca devotamentul tău să se extindă asupra soției mele și copiilor mei. Știi mai bine decît oricine că viața îmi este amenințată, că pot fi asasinat și mîine. Cînd eu nu voi mai fi, tu să nu părăsești niciodată aceste ființe atît de scumpe mie.

Temerile lui Aleksandr erau perfect fondate. De mai mulți ani, revoluționarii nu-l scăpau din ochi. Totuși, țarul mult mai uman decît tatăl lui, înțelegea necesitatea unor schimbări, sociale și politice în Rusia. În 1861, abolise iobăgia [Magazin istoric, nr. 11/1991], ceea ce îi nemulțumise pe proprietarii de pămînt, decepționați că nu li se acordaseră gratuit pămînturile.

După revolta din Polonia din 1863 — aspru reprimată — poziția țarului părea a se fi înăsprit; revenise la autocratism, în vreme ce *intelligenția* continua să ceară o constituție liberală. Nihilistii, în replică, vroiau o schimbare radicală a regimului, schimbare obținută nu prin reforme, ci prin violență. Au început atentate contra poliștilor, prefecților, generalilor, guvernanților. În sfîrșit, în august 1879, comitetul executiv revoluționar se reunise pentru a-l condamna la moarte pe Aleksandr II.

Într-o dimineață de octombrie, un fost învățător, aparent inofensiv, văzîndu-l pe țar ieșind în piața Palatului de Iarnă, a tras asupra lui în cinci reprize. Aleksandr nu a

Martie 1881, Sankt-Peterburg. Țarul scapă printr-o minune de o bombă lansată de teroriști spre echipajul imperial

scăpat decît prin cîteva sărituri succesive, de iepure, cum le-a spus el. Cîteva săptămîni mai tîrziu, pe cînd se întorcea din Crimeea, calea ferată a fost minată. O întimplare schimbuse însă orarul, și astfel numai trenul cu bagajele imperiale a deraiat. Au fost atunci numeroși răniți. Aceste atentate o țineau pe Ekaterina într-o stare de panică permanentă. Nu mai era om cînd țarul nu se afla lîngă ea. El însuși era indignat:

— Ce au cu mine? De ce mă hăituiesc ca pe o fiară?

La începutul anului 1880, se făceau reparații în subsoferatul Palatului de Iarnă, exact dedesubtul mariei săli de mese. Între ziduri și dulgheri s-a strecurat un terorist, care, în fiecare dimineață, transporta sub haină un mic pachet de dinamită. Într-o bună zi, s-au strîns cam 5 kg. În aceeași seară, la ora cînd țarul trebuia să stea la masă (primea în ziua aceea pe ducele de Hessen și pe fiii săi), o puternică deflagrație a zguduit întregul palat. Bolta pe care stătea sala de mese s-a transformat într-un nor de praf. Întîrzierea invitaților îl salvase și de data aceasta pe Aleksandr, dar dintre dărmături au fost scoși 11 soldați din gardă uciși și vreo 40 ră-

niți. Împărăteasa Maria trăia încă, dar cum boala o adusesese într-o stare de semi-inconștiență, i s-a putut ascunde pericolul prin care trecuse familia imperială. Ekaterina, în schimb, înnebunită de frică, s-a năpustit afară din apartamentul său și nu s-a liniștit decât când l-a văzut pe țar în carne și oase.

„Poate miine ai să fii împărat”

În zilele următoare, Aleksandr i-a împărtășit prințesei ezităările lui cu privire la măsurile de luat pentru viitorul Rusiei. Trebuia menținut regimul autocratic sau, dimpotrivă, adoptate principiile liberale? Îmensus imperiu era oare guvernabil fără o mână de fier, o poliție omnipotentă? Generalul Loris-Melikov, devenit ministru de interne, avea o mare influență asupra stăpînului lui. Dorința lui secretă era ca într-o bună zi să înzestreze Rusia cu o constituție de tip european.

În sfîrșit, țarul a fost de acord cu propunerile ministrului său și a obținut și adeziunea fiului lui. Poporul rus ția despre schimbări și *intelighenția* a fost cuprinsă de o mare speranță. Dar nihilisții s-au neliștit. Ei nu doreau reforme, ei vroiau să sfărîme autocrația prin teroare. Prin-

tre cei mai violenți erau un oarecare Jeliabov, principalul organizator al precedentelor atentate, și o oarecare Sofia Perovskaia, iubita lui. Împreună cu cîțiva complici, ei s-au grăbit să pună la punct un plan de atentat, care să nu lase nimic la întîmplare.

Țarul era conștient că poliția lui era neputincioasă în fața fanatismului revoluționar. Ea ar fi trebuit să supravegheze fiecare stradă, fiecare casă din Sankt-Peterburg. Știind că putea dispărea dintr-o clipă în altă, Aleksandr și-a redactat testamentul, prin care lăsa prințesei Iurievski peste 3 milioane de ruble (circa 15 milioane franci aur) și încredința țareviciului grija de a o proteja, atît pe ea cît și pe copiii ei, dacă el murea.

Între timp, se hotărîse să-și prezinte soția morganatică unor membri ai familiei imperiale, care au întîmpinat-o însă cu o polițetă rece. Katearina era, într-adevăr, puțin iubită la Curte. În februarie 1881, una dintre cumnatele țarului, soția unuia dintre marii duci, a oferit un bal la Sankt-Peterburg. Aleksandr a refuzat să participe, căci marea ducasă omisesese să o invite pe sora prințesei Iurievski. El și-a manifestat iritarea față de țarevici, care i-a luat apărarea „vinovatei”. Împăratul l-a obligat să tacă pe un ton brutal:

— Tacil Nu ți s-a cerut părerea! Ai face mai bine să te ocupi de afacerile de stat. Poate miine ai să fii împărat!

Prezicerea avea să se realizeze, în cîteva zile. La sfîrșitul lui februarie, țarul a semnat un decret prezentat de Loris-Melikov, în care anunța începutul reformelor. Țareviciul a consimțit, fără plăcere, să contrasemneze actul. La aceeași dată, poliția a anunțat arestarea lui Jeliabov, nihilistul atît de periculos, dar, în ciuda acestei vești, o atmosferă foarte grea apăsa asupra anturajului țarului. Ce pregăteau conspiratorii? Nu se știa că Sofia Perovskaia, bine ascunsă, luase locul iubitului ei la conducerea operațiilor.

1 februarie (sau 13, după calendarul gregorian) a căzut într-o duminică; în ziua aceea țarul obișnuia să asiste la parada Gărzii. Trecerea în revistă s-a desfășurat fără incidente. La întoarcere, Aleksandr s-a oprit cîteva clipe de vorbă cu una dintre marile ducese, apoi a dat ordin cazacilor să conducă trăsura la palat, trecînd pe străzi puțin frecventate, așa încît să-i deruteze pe eventualii teroriști.

Dar aceștia prevăzuseră toate itinerarele posibile și postaseră ucigași la mai multe răspîntii. Pe cheiul canalului Ekaterina, pe unde trebuia să treacă escorta, un tînăr îmbrăcat ca un mujic (s-a aflat mai tîrziu că se numea Risakov) aștepta cu un pachet în mînă. El s-a năpustit asupra echipajului imperial.

A explodat o bombă, ucidînd trei cazaci și un băiețel, aflat acolo din întîmplare. Din trăsura a fost văzut ieșind țarul, plin de sînge, dar fără o rană evidentă. Unul dintre ofițerii din escortă s-a apropiat de stăpînul său:

— Dacă Majestatea Voastră ar vrea să ia loc pe această sanie și să plece fără nici o întîrziere... a spus el.

— Locul meu este alături de cei răniți, a răspuns Aleksandr. A făcut cîteva pași către teroristul pe care trecătorii, mulți deja, vroiau să-l sfîșie.

— Tu ai aruncat bomba?

Și cum cineva l-a întrebat dacă nu era rănit, el a mai spus, arătînd spre cadavrele așezate pe pămînt:

— Nu, grație lui Dumnezeu, dar aceștia...

Tînărul terorist i-a tăiat vorba:

— Nu e oare prea devreme să primești grația lui Dumnezeu?

În clipa aceea, un alt individ, sprijinit pînă atunci de parapet, a înaintat în direcția țarului și, cu toată forța, a aruncat o altă bombă. Bubuitul a fost și mai puternic, totul a dispărut sub un nor de fum.

Cînd praful s-a risipit, o imagine cutremurătoare a apărut în fața trecătorilor. Ța-

rul zăcea la pământ, într-o baltă de sînge, cu gambele zdrobite, un picior smuls, uniforma sfîșiată. Cazacii supraviețuitori, care s-au grăbit să se apropie, l-au auzit gemînd:

— La palat! Conduceți-mă la palat!

Aleksandr III nu-și respectă cuvîntul

Nefericitul a fost transportat pe o sanie. A mai spus: „Mi-e frig” și unul dintre oamenii săi și-a scos mantaua și a pus-o peste el. Apoi, vizi-tiul a pornit în grabă, în vreme ce asasinul, și el lovit, horcăia pe pavajul străzii.

La Palatul de larnă, prințesa Iurievski, pregătita de plimbare, aștepta ca soțul ei să se întoarcă. Un zgomet i-a atras atenția. Ținînd pe unul dintre copii de mînă, a coborît scara, ajungînd la camera țarului. Un strigăt înfiorător a străpuns aerul. Văzuse sîngele de pe covor și pe muribun-d pe o targă. S-a apropiat precipitată de el strigînd: „Sașa! Sașa!” și s-a prăbușit de durere.

Medicii s-au grăbit să oprească hemoragia, dar ră-nile erau atît de grave, încît eforturile lor au rămas zadarnice. Agonia a durat circa trei sferturi de oră. Arhiepiscopul, care a fost chemat, a

citit rugăciunile pentru muri-bunzi, dar țarul intrase deja în comă. Cîrînd n-a mai respirat. Soția i-a închis ochii.

Respectînd durerea prințesei Iurievski, marii duci și marile ducese s-au prezentat în fața ei, rămî-nînd de veghe în camera mortuară. Puțin după moartea tatălui său, noul țar Aleksandr III s-a re-tras la palatul Gatchina. Înain-tea plecării sale, Loris-Melikov l-a întrebat dacă să dea publicității decretul de trans-formare a regimului imperia-l, așa cum se prevăzuse.

— Eu am să respect întode-nauna dorințele tatei: publi-cați-l mîine.

Dar pe seară, îmbrobodit de prietenii săi reacționari, apărători pătimași ai absolutismului imperial, Aleksandr III a trimis ministrului un contraordin. Acesta a făcut o criză de nervi.

— Mizerabilul, și-a călcat cuvîntul.

Reforma hotărîtă de Alek-sandr II nu a fost deci adop-tată. Loris-Melikov a plecat în exil în Caucaz, iar imperiul rus a continuat să avanseze pe drumul ce avea să aducă prăbușirea dinastiei. În toate domeniile, regimul s-a înăs-prit. Foarte rapid, poliția a reușit să pună mîna pe întreaga rețea teroristă. Risakov, cel ce lansase prima bombă, și-a denunțat tovarășii și Sofia Perovskaia s-a întîlnit în închisoare cu prietenul ei Jeljabov. După un proces al înal-tei curți, cei cinci principali

vinovați au fost spînzurați.

Prințesa Iurievski, retrasă în apartamentele sale, a că-zut pradă disperării. Odată cu moartea țarului, totul s-a prăbușit în jurul ei. Se știa de-testată de familia imperială, Curtea îi era ostilă, iar ea trăise multă vreme retrasă, așa că avea puțini prieteni. Mulți dintre diplomații străini care au văzut-o pe nefericită în ziua funeraliilor oficiale nu și-au putut ascunde compa-siunea.

Katerina a aflat cîrînd des-pre un ordin ce i se dăduse: să părăsească Rusia cu copiii ei. Noul țar nu vroia să riște de a se întîlni cu soția mor-ganatică a tatălui său. Res-pectînd totuși voința ace-stuia, el a remis prințesei cele trei milioane de ruble lăse-te prin testament de defunct, cărora le-a adăugat o rentă viageră de 100 000 ruble, care i-au fost asigurate regu-lat, pînă la revoluția din 1917.

Katia s-a instalat pe Coasta de Azur, la Nisa. Avea să su-praviețuiască peste 40 de ani celui căruia îi dedicase toată tinerețea ei. A murit la 15 fe-bruarie 1922 și a fost înmor-mîntată la Nisa. Cei ce au în-tîlnit-o în ultimii ei ani și-o amintesc ca o femeie încă frumoasă, cu ochii albas-tru-verzui, trăsături fine, pur-tînd permanent haine negre. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

CITIȚI CU ATENȚIE!

În curînd, un nou concurs Magazin istoric, organizat într-o atractivă și inedită formulă.

Autorii întrebărilor — cititorii

Participanți — cititorii

Cîștigători — cititorii

**UN CONCURS CU ÎNTREBĂRI
FORMULATE DE DV. STIMAȚI CITITORI.**

Bibliografie: colecția Magazin istoric pe anii 1990-1992 și nr. 1-3/1993.

În numărul viitor, 3/1993, regulamentul concursului.

Pregătiți-vă, deci, pentru cel mai nou și pasionant concurs Magazin istoric, asigurîndu-vă de pe acum colecția 1990-1993.

TREI ISTORICI, UN POET, UN PATRIARH...

La data cind serialul nostru Guverne și guvernanți se afla într-o fază avansată a elaborării sale, pe adresa redacției am primit o scrisoare care ne-a provocat multă bucurie și un sentiment firesc de stimă și prețuire pentru semnatarul ei. Domnul Dumitru Lenghel din Bala Mare ne scria: „Se implinesc anul acesta [scrisoarea purta data de 16 august 1992] 130 ani de cind s-a format primul guvern unic al României (1862). Alcătuirea listei cu președinții Consiliului de Miniștri [care însoțea scrisoarea domniei sale] ne-a fost sugerată de excelentul articol din Magazin istoric, nr. 7/1992 (miniștrii de externe români în perioada 1859-1992). Despre utilitatea unor asemenea liste (mai ales pentru profesorii de istorie [dar și pentru elevi și studenți, adăugăm noi]) am mai scris cu câteva săptămîni înaltele...”

Iată, așadar, numai unul dintre numeroasele exemple prin care cititorii noștri ne sugerează includerea în sumare a unor articole care să vină direct în sprijinul slujitorilor Muzei Clio din școli și universități, al elevilor și studenților, dar și tuturor celor pasionați de istorie. Sondajele realizate de revista noastră (Magazin istoric, nr. 9-12/1991 și 5/1992) au relevat, între altele, și ideea unei implicări mai pronunțate din partea noastră în procesul de predare a istoriei în școală, leșind în împlinirea unor astfel de sugestii, începînd cu nr. 10/1992, și-a făcut debutul noua rubrică Istoria și școala cu suplimentul ei Ora școlii. Ele sînt destinate articolelor, informațiilor și diverselor documentare cu ajutorul cărora sperăm să fim permanent în mijlocul vostru, dragi elevi și studenți, al dumneavoastră, stimați profesori.

Revenind la scrisoarea d-lui Dumitru Lenghel, trebuie să subliniem efortul și calitatea materialului redactat. Micile omisiuni și inadvertențe, comparînd lista publicată de noi cu aceea trimisă de corespondentul nostru, datorîndu-se, de bună seamă, bibliografiei pe care dînsul a avut-o la dispoziție. Reținem însă ca deosebit de interesante și invîtînd la reflecții comentariile corespondentului nostru pe marginea listei întocmite de domnia sa.

„Analizînd listele cuprinzînd președinții Consiliilor de Miniștri de la Barbu Catargiu la Theodor Stolojan, ne permitem cîteva considerații, care ar putea interesa numeroși cititori:

1. De la primul guvern unic, în 1862, întîlnim nume de persoane care au condus două sau mai multe cabinete.

2. Nume mai puțin cunoscute ni se par: Apostol Arsachi și Constantin Boslanu.

3. Prim-miniștri ai României asasinați (în timpul mandatului sau mai tîrziu): Barbu Catargiu (1862), I.G. Duca (1933), Armand Călinescu (1939), N. Iorga (1940), general Gheorghe Argeșanu (1940), Ion Antonescu (1946).

4. Un număr de 10 președinți ai Consiliului de Miniștri au fost generali (militari de carieră): N. Golescu, Ion Emanuel Florescu, Gheorghe Manu, Alexandru Averescu, Constantin Coandă, Arthur Văitoianu, Gheorghe Argeșanu, Ion Antonescu, Constantin Sănătescu, Nicolae Rădescu (ultimii șapte în intervalul 1918-1945).

5. Singurul președinte de consiliu născut în sec. XVIII a fost dr. Apostol Arsachi. Primul născut în sec. XX a fost Gh. Gheorghiu-Dej (1901).

6. După profesie, constatăm următoarele: 12 și-au făcut studiul în drept (în țară și strălănatate), 10 au fost militari de carieră, 5 medici, 5 economiști, 3 istorici (M. Kogălniceanu, D.A. Sturdza și N. Iorga), 3 ingineri, 1 critic literar (T. Malorescu), 1 poet (O. Goga), 1 industriaș (Ion Gîgurtu), 1 mare latifundiar (Gh. Gr. Cantacuzino-«Nababul»), 1 patriarh. Cei alții se pot încadra la rubrica «om politic» sau cu pregătire controversată. Iată două exemple: Barbu Catargiu a cochetat cu pictura, a scris articole consacrate teatrului; Lascăr Catargiu — «om fără prea multă cultură», dar cu mare avere, cu mult tact și onestitate în activitatea publică”.

M. ȘT.

Ora

școlii

GUVERNE ȘI GUVERNANȚI

Așa cum precizăm în numărul trecut, lista președinților Consiliilor de Miniștri și a primilor miniștri reproducă de noi va fi completată cu scurte note biografice însoțite de fotografii ale fiecăruia dintre personajele ce au deținut aceste demnități, publicate pentru a fi de folos în primul rând profesorilor, elevilor și studenților. Ele vor fi prezentate în ordinea în care și-au făcut intrarea în arena politică a țării.

BARBU CATARGIU.

S-a născut la București, la 26 octombrie 1807, dintr-o familie ai cărei înaintași sînt consemnați în *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir. Era fiul marelui vornic Ștefan Catargiu și al Tiței (Stanca), născută Văcărescu. La 12 ani a început să frecventeze cursurile Școlii grecești, numită și Măgureanu. Spre sfîrșitul domniei lui Grigore Dim. Ghica (1822-1828) a plecat la Paris, pregătindu-se pentru cariera de om de stat, acumulînd cunoștințe din diverse domenii: istorie, literatură, finanțe, economie politică, științe juridice (fără a obține, cum spunea, „diplomă de doctor în legi”). Revenit în țară (1834), participă la activitatea Societății Filarmo-nice. Angajat în viața politică, este ales deputat în Adunarea obștească (1842), remarcîndu-se ca orator. A devenit director la Departamentul dreptății (3 iulie 1843), iar în anul următor paharnicul B. Catargiu obține rangul de clucer. Sotcind revoluția din 1848 ca o încercare de importare a unor idei și instituții străine și credincios principiilor sale conserva-toare ce vizau prefaceri evolutive, organice, a părăsit țara, călătorind prin Austria, Franța, Anglia, întorcîndu-se abia după înăbușirea revoluției. La 21 octombrie 1848 a fost numit director la Departamentul dreptății, la 2

decembrie membru suplimentar la Statul visteriei și apoi judecător la Înalta curte, de unde demisionează la 7 ianuarie 1856. Ajungînd logofăt, la 29 octombrie 1858 a fost numit ministru de finanțe în guvernul muntean.

În perioada luptei pentru unirea Principatelor, B. Catargiu a inițiat un Comitet al conservatorilor, care, la 19 martie, a lansat o broșură-manifest, prin care se pronunța pentru unire, principe ereditare dintr-o familie domnitoare străină, guvern reprezentativ, egalitate în fața legii, respect absolut al proprietății și libertate absolută a muncii sătenilor. În Adunarea electivă a Țării Românești se manifestă ca lider necontestat al grupării conservatoare. A fost ministru de finanțe (25 ianuarie - 27 martie 1859), apoi președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (30 aprilie - 11 mai 1859). După proclamarea unirii definitive, la 22 ianuarie 1862, B. Catargiu este primul președinte al Consiliului de Miniștri unificat, ministru de interne și ad-interim la lucrări publice. Propune și apără cu îndrăzneală un proiect de lege rurală favorabil mării proprietăți. În după-amiaza zilei de 8 iunie 1862, cel care, cum declara I.C. Brătianu, „făcea parte din acea aristocrație, căreia nimeni nu-i poate contesta privilegiul științei, al capacității, al patriotismului și al devotamentului”, a fost asasinat la ieșirea din clădirea Adunării (vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 2/1970).

APOSTOL ARSACHI.

S-a născut la 6 ianuarie 1789, în cătunul Hotacovon din Corița (Epir). Părinții săi, Chira și Vasilichia Arsachi, agricul-

tori cu stare, și-au părăsit locurile de obîrșie de teama persecuțiilor otomane, stabilindu-se la București. Sprijinit material de fratele său Gheorghe, tînărul Apostol a plecat în 1804 la Viena, urmînd cursurile școlii grecului Neofit Duca; de aici, merge la Halle, unde și-a luat doctoratul în medicină. După întoarcerea la București, a devenit medic și secretar particular al domnitorilor Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818) și Alexandru Suțu (1818-1821). În 1820, a fost numit medic al Spitalului Pantelimon. După revoluția din 1821 — în timpul căreia, se pare, a acordat importante ajutoare bănești eteriștilor —, a devenit consilier intim al domnitorului Grigore IV Ghica (1822-1828), protomedic al principatului (răspunzînd și de Spitalul Colțea) și însărcinat cu afacerile străine (1823). Sub Al. Dimitrie Ghica (1834-1842) a fost numit la Secretariatul statului (24 aprilie 1835 - 15 iunie 1837), funcție în care s-a dovedit, după aprecierea consului austriac Casimir Timoni, „bărbat împăciuitoare, priceput, cunoscător al tratatelor și drepturilor străinilor”. Potrivit revoluției de la 1848, pe care o considera „o comedie care s-a jucat la București”, a intrat, ca secretar, în slujba

generalului Al. Duhamel, comisarul Rusiei în Principate (1849), iar mai apoi s-a remarcat prin zelul depus în cadrul comisiei de revizuire a legislației agrare în folosul boierimii (1849-1851). Din marea avere acumulată, a transferat importante fonduri în folosul unui așezământ pentru răspândirea culturii printre femei, care activa la Atena.

Om de principii conservatoare rigide, Apostol Arsachi l-a însoțit în acțiunea sa politică pe Barbu Catargiu, fiind colaborator apropiat al acestuia. Ales în Adunarea electivă din București (ianuarie 1859), apoi membru al Comisiei Centrale de la Focșani (10 mai 1859), a făcut parte din mai multe guverne ale Țării Românești, ca ministru al afacerilor străine (30 aprilie - 11 mai și 19 iulie - 11 decembrie 1861) și ad-interim la justiție (21-27 octombrie 1861). În primul guvern unic instalat la 22 ianuarie 1862 și condus de Barbu Catargiu, a fost titularul Ministerului afacerilor străine; după asasinarea președintelui Consiliului de Miniștri, pentru scurt timp a fost președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri. După 1864, s-a retras din activitatea politică; a decedat la 17 iulie 1874.

NICOLAE KRETZULESCU.

S-a născut la 1 martie 1812, în București, ca cel de-al treilea fiu al lui Alexandru Kretzulescu, care în 1839 era mare logofăt al Credinței. Mama sa era Anica, fiica vornicului Scartat Câmpineanu și sora lui Ion Câmpineanu, șeful Partidului național din Adunarea obștească și președintele Societății Filarmonice. Învață în casă cu dascăli greci și ia lecții de franceză. Încă de tânăr, îndeplinește diferite dregătorii: în octombrie 1832 registrator la secția civilă a Curții de apel și apoi comisar al Departamentului din Iaștru, însărcinat cu

descoperirea abuzurilor de la Statul domnesc. În 1834, pleacă la studii la Paris, unde obține doctoratul în medicină (1839). Întors în țară, este numit medic pentru culoarea de Negru (februarie 1840); deschide o școală de mică chirurgie la Spitalul Colțea (10 ianuarie 1842), tipărește cel dintâi *Manual de anatomie* în limba română (1843). Se bucură de favorurile lui Gh. Bibescu (îl face pitar în 1845 și paharnic în 1846 și-l numește doctor la Spitalul Pantelimon), dar ia parte activă la revoluția din 1848. Guvernul provizoriu trimițându-l în misiune în Ungaria, apoi îl numește în comisia însărcinată cu pregătirea Constituției și inspector administrativ peste șase județe. După înăbușirea revoluției, evită arestarea și pleacă la Paris, iar de aici la Istanbul, unde pentru cinci luni este numit medic al cazarmii Kuleli. Revine în țară în iulie 1849. În 1851, Barbu Știrbei l-a numit medic la Spitalul Colței, unde a rămas până la 5 octombrie 1854. Director și apoi locțiitor la Departamentul din Iaștru, membru al Curții de apel (1855), de unde a fost transferat la înalta curte de justiție (1858). Ministru de finanțe (23 octombrie 1857 - 29 octombrie 1858), în care calitate consulul francez Bécлар îl caracteriza astfel: „Este un om onest, dar mindru, iar ambiția îi înăbușe bunele sale calități”. După Unire, face parte din guverne ale Țării Românești: ministru de interne (27 martie - 6 septembrie 1859) și ad-interim la afacerile externe (1-6 septembrie 1859), președinte al Consiliului de Miniștri (6 septembrie - 11 octombrie 1859). După 1862, sub domnia lui Al. I. Cuza, a fost președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (24 iunie 1862-11 octombrie 1863), ad-interim la justiție (30 decembrie 1862 - 14 iunie 1863; 8-15 august 1863), ministru al justiției, cultelor și instrucțiunii publice (19 iulie 1864 - 21 ianuarie 1865); de pe o pozi-

ție moderată, sprijină procesul de unificare a instituțiilor și ia măsuri pentru scoaterea limbii grecești din biserică (21 martie 1863), precum și adoptarea Legii instrucției publice (5 decembrie 1864). Președinte al Consiliului de Miniștri (14 iunie 1865 - 11 februarie 1866), ministru de finanțe (14 iunie 1865 - 30 ianuarie 1866) și ministru de interne, agricultură și lucrări publice (30 ianuarie - 11 februarie 1866).

După lovitura de stat din 11 februarie 1866, a fost atent supravegheat de guvernul Locotenenței Domnești și trimis în judecata înaltei curți de casație și justiție, ca fost ministru al lui Al. I. Cuza. Scos de sub acuzare, a reintrat în viața politică, fiind ales senator și deputat. În martie 1871, cînd Carol era la un pas de abdicare, s-a pus la dispoziția principelui, intrînd în guvernul condus de Lascăr Catargiu, ca ministru al justiției (11 martie - 8 iunie 1871) și ministru al lucrărilor publice (11 martie 1871 - 16 decembrie 1873). În perioada ianuarie 1874 - mai 1876 a fost agent diplomatic la Berlin. În timpul războiului de independență a înființat un spital la conacul său de la Leordeni (jud. Muscel), pe care l-a pus la dispoziția Ministerului de război. A fost ministru al cultelor și instrucțiunii publice (11 iulie 1879 - 21 ianuarie 1880) în cabinetul condus de Ion C. Brătianu. A fost numit, succesiv, ministru plenipotențiar și trimis extraordinar al României la Roma (februarie 1880 - februarie 1881), Petersburg (martie 1881 - aprilie 1886), Paris (noiembrie 1891 - 1893).

A fost membru al Academiei Române din 1871 și președinte al acesteia (1872-1873 și 1895-1898).

Documentar realizat de:
dr. Ion MAMINA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Primim noi și noi corespondențe pe adresa rubricii noastre deschise tuturor prietenilor și cititorilor revistei din școli. Sînt știri despre activitatea cercurilor de istorie, despre difuzarea Magazinului istoric, despre pasiunile colecționari ai revistei, despre istoricul școlilor în care învață sau predau corespondenții noștri.

Unele dintre aceste scrisori le publicăm în ediția de față a rubricii noastre, altele își așteaptă rîndul pentru numerele viitoare.

În continuare, sîntem dornici a primi vești din partea dv., stimăm prietenii ai Magazinului istoric din școli și facultăți, oferindu-vă posibilitatea de a dialoga, în cadrul acestei rubrici și acestor pagini, cu colegii din alte instituții de învățămînt, de a lega noi prietenii sub semnul Muzei Clio și, bineînțeles, de a vă apropia și mai mult de revistă — îndrăgita dv. carte de istorie pe care, lună de lună, ne străduim să v-o oferim cît mai interesantă și mai atractivă.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

300 PAGINI BIBLIOGRAFIE

MAGAZIN ISTORIC

INTR-O ȘCOALĂ CENTENARĂ

Din partea cercului de istorie „Dimitrie Cantemir” al Școlii Normale „Constantin Brătrescu” din Constanța, ne scriu elevete ALINA CHELU — șefa cercului — și JANETTA BOBOC, ambele din clasa a XIII-a A, care ne relatează despre activitatea cercului lor de istorie, ale cărui ședințe se desfășoară lunar. În ultimii 2 ani, au fost dezbătute 17 teme, cu 108 intervenții ale membrilor cercului.

Întocmirea bibliografiei — scriu în continuare cele două corespondente — se realizează în special după revista *Magazin istoric* și după operele marilor istorici A.D. Xenopol, Nicolae Iorga sau C.C. Giurescu, cît și o serie de istorici contemporani. Un rol important în prezentare îl ocupă imaginile, hărțile (nu de puține ori realizate de elevi) sau diapozitivele.

Între două ședințe menținem legătura cu elevii liceului prin gazeta-panou *Clio-Clip istoric* care conține rubrici constante (*Clio-foto document*, *Istorie constănțeană*, *Interviul nostru*, *Știați că...*, *Clio romantic*) dar și rubrici create de elevi ori în relație cu evenimentele la zi.

Alte acțiuni organizate de cerc: excursii locale la Basarabi, Histria, Adamclisi; o tabără metodică la Rusca — Vatra Dornei; excursia tematică *Curți și ctitorii medievale din Țara Românească*, pe itinerariul Constanța-București-mănăstirea Dealu-Tîrgoviște (în imaginea din p. 89) - Curtea de Ar-

geș-Cozia-Sibiu-Șelimbăr-Făgăraș.

Membrii cercului desfășoară și activitate de documentare care, se precizează în scrisoare, „a debutat cu alcătuirea bibliografiei tematice a colecției revistei *Magazin istoric*, donată liceului de către d-na profesoară Pantelie. Lucrarea, de peste 300 pagini, rod al muncii mai multor serii de elevi, a fost definitivată și actualizată, constituind în prezent un util instrument de lucru, atît pentru ședințele de cerc precum și în pregătirea practicii pedagogice. Exemplificăm modul în care am structurat pe capitole, epocile istoriei vechi și medii: *Paleolitic, Metale, Geto-Dacii, Țaria Romană, Daco-românii în timpul migrațiilor, Formarea limbii și a poporului român, Primele formațiuni statale, Marii voievozi de la Basarab I și Bogdan Vodă și pînă la Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir, Răscoale și mișcări populare, Cultura medievală, Țiguri, orașe, cetăți, călători, Epoca fanariotă*.

Similar am procedat în structurarea epocilor modernă și contemporană și a istoriei universale”.

În fine, și din preocupările de viitor ale membrilor cercului:

„În vara anului 1993, Școala Normală din Constanța împlinește un secol de existență, moment care îi va aduce laurii primei școli secundare centenare de pe teritoriul județului Constanța.

Am înțeles să salutăm acest eveniment prin elaborarea anuarului jubiliar — prilej de cercetare în Arhiva școlii, în Arhivele Statului, Biblioteca Județeană — secția de carte rară și microfilme și în Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța. Deținem informații și documente interesante

despre istoricul liceului care ar putea deveni oaspeți bine primiți și în paginile revistei *Magazin istoric*."

Mai consemnăm și faptul că cercul este coordonat de prof. *Dumitru Păcuraru*, colaborând cu Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Muzeul Marinei, Arhivele Statului, Biblioteca județeană din Constanța.

Felicităm călduros pe membrii cercului de istorie "Dimitrie Cantemir" și așteptăm noi vești din partea voastră, dragi prieteni. Am fi interesați să știm, de pildă, dacă nu există în cercul vostru colegi care ar vrea să difuzeze revista noastră în școală și în mediul lor familial.

DIALOGUL PROFESOR-ELEV

Inaugurând această rubrică, am adresat colaboratorilor și corespondenților noștri din școli și invitația de a ne comunica opiniile lor privind modul în care este predată istoria, despre programă și manualele folosite.

Iată că din *Botoșani* primim o astfel de scrisoare.

"Scriu pentru prima dată unei reviste. Am sentimente de dragoste, de atașament pentru ea, deoarece, o consider un perfect auxiliar al orelor de istorie, dar și un mijloc de formare a unei culturi generale cu privire la istoria românilor și cea universală.

Am făcut cunoștință cu conținutul ei în ciclul secundar, mai precis în clasa a VII-a, când am răspuns îndemnului domnului profesor de istorie Ungureanu Paul, cumpărând această revistă. Acum aș vrea să-i mulțumesc foarte mult domnului profesor, pentru că a reușit să mă convingă de importanța acestei reviste. Studiarea ei a avut un rol important în pregătirea mea pentru examenul de admitere în clasa a IX-a, a Școlii Normale «Nicolae Iorga» din Botoșani, și, de ce nu, ca viitor învățător.

Continui să citesc cu mult interes revista *Magazin istoric*. Îmi amintesc că în paginile ei, în numărul 9, din septembrie 1991, am întâlnit o afirmație care suna astfel: «Istoria este o cenușăreasă a școlii actuale». Chiar dacă nu-mi doresc acest lucru, va trebui să recunosc că este cea mai potrivită asemănare atribuită istoriei, în ceea ce privește tratarea acesteia ca obiect de studiu.

Aș vrea să dau un exemplu concret ce m-a indignat profund. Chiar dacă în clasa a VIII-a nu a existat manual de istorie (acesta nefiind editat încă), istoria și-a păstrat, prin intermediul profesorilor, caracterul ei formativ și educativ. Mai mult decât atât, în acest timp, s-a menținut interesul pentru istorie, ce a devenit o pasiune pentru mulți dintre noi.

În prezent sînt elevă în clasa a IX-a C a Școlii Normale «Nicolae Iorga» din Botoșani, profil pedagogic. Am ales acest drum gîndindu-mă, printre altele, și la faptul că voi avea posibilitatea să studiez mai departe is-

toria. Istoria este inclusă între obiectele de studiu specifice profilului umanist, dar timpul care i se acordă este limitat la o oră, săptămînal. Situația existentă are o influență negativă asupra noastră deoarece istoriei i se va atribui noțiunea de teorie obligatorie.

Concluzia este că, dacă în clasele a VII-a a VIII-a a existat un dialog liber între elev și profesor, acum acesta este practic imposibil deoarece atât profesorul cît și elevul sînt presați de timp. Este o eroare care s-a strecurat în cadrul tematicii școlare.

Poate că nu este dreptul meu să critic această situație, care pare mai puțin importantă pentru unii, dar vă mărturisesc că tot ce am scris este sincer, lipsit de îndoieli.

În viitor, sper că istoria își va găsi locul și dreptul cuvenit între materiile de studiu, ca principal obiect.

Îi mulțumesc foarte mult redacției *Magazin istoric* pentru faptul că a inclus în paginile revistei articole ce tratează situația istoriei în școală, din toate punctele de vedere.

Semnează: o cititoare care vă dorește multe realizări și o foarte mare popularitate, AVASILOAEI LOREDANA (15 ani, clasa a IX-a Școala Normală «Nicolae Iorga», Botoșani, profil pedagogic-învățător).

Loredana ne trimite și o poezie (datată 22 septembrie 1992) pe care n-o putem publica (nepublicind literatură) dar pentru care o felicităm.

Acestea sînt dragi prieteni opiniile colegiei voastre Loredana Avasiloaei. Publicîndu-le, vă invităm, totodată, la discuție.

Vă așteptăm!

DONAȚIE

Domnul NICOLAE COTERBIC, din Bucu-rești, Aleea Poiana Sibiului, nr. 1, sector 6, cod 77313, telefon 746 05 36, donează unui elev pasionat de istorie sau unei biblioteci școlare, colecțiile *Magazin istoric* pe anii 1986-1992, precum și numere dispartate din anii 1969, 1971, 1976, 1983-1985.

Un gest frumos, pentru care adresăm felicitările noastre d-lui Coterbic, invitîndu-i, totodată, pe cei dornici să intre în posesia numerelor de revistă donate să ia legătura cu d-sa la adresa mai sus menționată.

FEBRUARIE
1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

- La conducerea recent înființatului Institut de studii și cercetări balcanice este numit prof. univ. Victor Papacostea, titularul catedrei de istoria popoarelor balcanice de la Universitatea din București.

- Decanatul Corpului Arhitecților face cunoscut că termenul de predare a proiectelor la concursul pentru sistematizarea Pieței Victoriei a fost prelungit pînă la 1 iulie 1943.

- La 8 februarie, la Nisa, în marele amfiteatru al Centrului universitar mediteranean se deschide catedra Mihai Eminescu, consacrată studiilor privind viața și opera marelui poet, dimensiunilor universale ale geniului său.

- Constantin Tănase prezintă la 21 februarie, în sala „Savoy”, un spectacol al echipelor de teatru care au fost pe front pînă în liniile cele mai înaintate.

- Din realizările Consiliului de patronaj: 1 097 791 obiecte de îmbrăcăminte călduroase colectate și trimise soldaților pe front: 178 918 059 lei, asistență acordată familiilor mobilizaților, răniților etc.; 81 507 familii de mobilizați ajutați.

- „Tigara — scrie ziarul Acțiunea — împlinește 100 de ani. În 1843, un soldat francez, în Algeria, și-a pierdut pipa în tolu unei lupte. Cînd i-a venit chef să fumeze, a înfășurat tutunul într-o foaie de hirtie. A fost curînd imitat de camarazii săi. Pînă la sfîrșitul secolului trecut, Franța era

Prima pagină a ziarelor¹ acestei luni februarie din urmă cu cinci decenii este reținută de un eveniment cu deosebite consecințe în evoluția ulterioară a războiului: încheierea bătăliei de la Stalingrad, prin capitularea trupelor germane, la 2 februarie (vezi și articolul *După Stalingrad, înainte de Kursk*, din pp. 66-68 ale acestui număr). Un comunicat special al Cartierului general al Führerului, din 3 februarie, anunță: „Lupta pentru Stalingrad s-a terminat. Credincioasă jurămîntului său pe drapel pînă la ultima suflare, Armata a 6-a de sub exemplara comandă a marelui Paulus a fost răpusă de superioritatea inamicului și de împrejurările nefavorabile. Soarta ei a fost împărțită de o divizie de artilerie antiaeriană a aviației germane, de 2 divizii române și de un regiment croat, care și-au făcut datoria pînă la limită în credincioasă frăție de arme cu camarazii armatei germane” (vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1988, 6/7/1991).

Ziarul *Viața* nota la 7 februarie: „Stalingradul ne apare, în perspectiva istoriei, ca momentul culminant al acestei mari înțelegeri războinice din care am putut să ne dăm seama de proporțiile primejdiei și de ceea ce ne rămîne de făcut. Din această luptă nu vor ieși învinși sau învingători, ci vor fi numai supraviețuitori”.

Întru cinstirea memoriei celor jertfiți la Stalingrad, la Patriarhie are loc o slujbă religioasă, la 7 februarie, la care participă Ion Antonescu, Mihai Antonescu, reprezentanți ai regelui, membri ai guvernului, înalți funcționari de stat etc. La 21 februarie, de asemenea, se sărbătorește Ziua ostașului.

Comentarii ale presei se referă, în continuare, la o posibilă împărțire a Europei după încheierea conflagrației. Sînt publicate informații privind înțelegeri secrete anglo-sovietice, așa cum transpar ele din unele declarații publice.

Astfel, *Curentul* din 3 februarie notează: „Serviciul britanic de informații anunță că d. Clark Kerr, ambasadorul Angliei la Moscova, într-un discurs pronunțat duminică seara la Londra, a declarat că Anglia este legată prin angajamente formale să coopereze cu Rusia Sovietică timp de 20 de ani după terminarea războiului, în interesul «întemeierii noii lumi»”.

Referindu-se la o intervenție a Lordului Beaverbrook (*Magazin istoric*, nr. 6-8/1983) în Camera Comunelor, ziarul *Viața* din 6 februarie reproduce și această declarație a sa: „Nimic nu va fi mai îmbucurător decît un triumf total al rușilor în Europa și

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Mirajul
zăpezilor...
de altădată

Elevi
ai Liceului „Codreanu”
din Birlad
primiți
de Pamfil Șeicaru
la redacția
ziarului Curentul

aceasta cât mai curînd posibil. Întreaga Anglie va fi prietena Rusiei după război și viitorul Europei va depinde în primul rînd de relațiile dintre cele două țări”.

Pe aceeași temă a înțelegerilor anglo-sovietice, *Revista Bucovinei* consemnează: „Cele două mari puteri își împart sferile de influență în Europa în așa fel că țara noastră cade cu totul în lotul atribuit Rusiei Sovietice. Care va fi în acest caz soarta noastră nu poate fi nici o taină și nici o surpriză. O știm din cei 100 de ani de stăpînire rusească în Basarabia și o știm mai ales din anul de ocupație sovietică în Bucovina și Basarabia.

Deși, în 1940, Basarabia și Bucovina de Nord au fost «cedate de bună voie», iar sovieticii au venit ca «eliberatori», totuși populația acestor provincii a îndurat cel mai sălbatec regim de persecuții pe care l-a cunoscut cîndva în istoria ei”.

În continuare, articolul se referă la „intenția vădită a Sovietetelor de a depopula acestor provincii prin deportări în masă ale populației băștinașe.

Sînt sate în Bucovina de Nord din care a fost deportată jumătatea populației pentru simplul motiv că era românească și voia să rămînă românească.

Și totuși acestea s-au întîmplat în era de pace, într-un singur an de ocupație rusească, cînd rușii ne-au venit «ca prieteni și eliberatori». Ce s-ar întîmpla însă cînd ne-ar veni ca dușmani și cuceritori, după un război cîrîcen care nu tinde numai la nimicire de state, ci la însăși exterminarea de națiuni conștiente? Mai putem noi spera la oarecare bunăvoință din partea lor?”

În *Revista istorică română*, vol. XIII, fascicula I, 1943, C.C. Giurescu publică un studiu consacrat hărții Țării Românești realizată de Stolnicul Cantacuzino și tipărită la Padova în 1700.

Este o realizare cartografică deosebită, cuprinzînd prețioase informații referitoare la localitățile, mănăstirile, minele, ocnele, podurile, munții și apele etc. din Muntenia.

Deși utilizată de învățați străini, istoricii și geografiloromâni n-au cunoscut harta Stolnicului, așa cum n-au cunoscut-o nici pe cea a Moldovei realizată de D. Cantemir. „Abia după războiul pentru întregirea neamului — notează autorul — s-a dat de urma lor: harta lui Cantemir a fost găsită de profesorul Gheorghe Vălsan la Biblioteca Națională din Paris, iar harta Stolnicului de consulul Dimăncescu la British Museum din Londra. În ședința de la 27 decembrie 1927 se aducea la cunoștința Academiei Române descoperirea făcută la British Museum; în 1929, Academia achiziționa, prin d. Marcu Beza, o reproducere fotografică în mărime naturală a acestei hărți”.

Cronică mărunță

singura furnizoare de folț pentru țigări.

Patru cincimi din producția anuală de 170 000 tone folț erau exportate, în special în S.U.A.

● La teatrul „Alhambra” are loc premiera spectacolului muzical *Gioconda Palace*, de Ion Vasilescu și N. Constantinescu; regia — H. Nicolaide. În distribuție un ansamblu de 30 femei (printre care Lulu Nicolau, Maria Tănase, Virginica Romanovski) și un singur actor, St. Iulian, care... interpretează în travesti „o coana Manda evoluată”.

Întrebat dacă nu se teme de concurența într-o popularitate a interpretei purtînd același nume ca al său, Constantin Tănase răspunde unui ziarist: „N-duce glasul, ce-aduce nasul!”

● În arena circuitului „Milea” are loc o reuniune pugilistică în cadrul căreia Lucian Popescu și-a sărbătorit 15 ani de activitate în box. Multiplu campion național la categoriile muscă, cocoș, pană și ușoară, Lucian Popescu a cîștigat primul titlu european din cariera sa la vîrsta de 17 ani.

● La Universitatea Ateneului Român, prof. Romulus Vulcănescu conferențiază despre Mitologia română.

● Apare la Editura „Modernă” romanul Ciulinii Bărganului, în traducerea lui Al. Tălex și cu o prefață de Perpessiciu. „Opera lui Panait Istrati — arată acesta — întregeste peisajul literaturii românești din ultimii douăzeci

**FEBRUARIE
1943**

Imagine din Chişinău —
Soborul

Cronică mărunţă

de ani, deoarece dimpreună cu Mihail Sadoveanu şi cu Liviu Rebreanu, autorul Kirei Kiralina alcătuieşte treimea cea de o flintă a celei mai unitare substanţe epice".

● Cu începere din data de 15 februarie, toate localurile publice se închid la orele 23.00 (excepţie face numai restaurantul din Gara de Nord). Circulaţia tramvaielei şi a autobuzelor încetează complet la orele 24.00.

● Se împlinesc 475 de ani de la moartea lui Gutenberg, inventatorul tiparului cu litere mobile. „Influenţa tiparului asupra dezvoltării civilizaţiei omeneşti — scrie ziarul *Viata* — nu se poate determina. Ea este aşa de covârşitoare, încât se poate spune fără teamă că la baza civilizaţiei de azi stau teacurile lui Gutenberg şi ideea lui genială, care a dat tiparului lăţimea avionului faţă de a melcului. Fără tipar, civilizaţia ar fi lincezit încă multe secole".

● La Veneţia se deschide o expoziţie de artă populară românească, în sălile Palatului Regal.

● „Furturile în vagoanele de tramvai — scrie ziarul *Curentul* din 4 februarie — au devenit o calamitate care atinge pe bogat ca şi pe nevoiaş. Am văzut o femeie sărmană, cu o fetiţă în braţe, care plîngea la o staţie de tramvai pentru că, după ce s-a scoborit dintr-un vagon de clasa a doua, a constatat că i se furase carnetul de ajutor I.O.V. împreună cu toate actele".

Printre cei care au consultat şi folosit harta Stolnicului Constantin Cantacuzino s-au aflat epigrafistul englez Edmond Chishull, mitropolitul Meletie al Atenei, patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nótara, Anton Maria del Chiaro, geograful francez d'Anville şi, mai mult ca sigur, Dimitrie Cantemir.

„În orice caz — încheie C.C. Giurescu — se constată că harta Munteniei, alcătuită de Stolnicul Constantin Cantacuzino şi tipărită la Padova în 1700 s-a răspândit în cercurile ştiinţifice din răsăritul şi apusul Europei, a fost cunoscută de specialiştii şi întrebuinţată de aceştia. Ea constituie nu numai cea dintâi realizare cartografică a unui român privind ţara noastră, dar e, în acelaşi timp, şi ţinând seama de epoca în care a fost alcătuită, un adevărat monument al genului".

Editura „Cartea Românească" publică volumul *Discursuri* de Octavian Goga, recenzat de revista *Gîndirea* care menţionează, între altele, aceste pagini de evocare a lui Vasile Goldiş (1862-1934), profesor de istorie în Braşov. „Mă văd acum treizeci de ani în colţul meu de bancă la liceul din Braşov, scrie Goga. Era atmosfera de tinerete înfrigurată, era tensiunea de nervi şi revolta care zvîcnea la temple. Adunaţi din toate părţile, acest mănunchi de băieţi eram un tablou sufletesc real al românismului oprost.

Un singur profesor pune armonie în cugetele noastre chinute şi ne strîngea laolaltă pe aceeaşi platformă de obstrucţiune fecundă: era Goldiş. La ora de istorie, trecutul se închea limpede din verbul lui înaripat, se făurea o conştiinţă, se prepara o solidaritate de luptă.

Bărbat de patruzeci de ani, voinic şi frumos, cu o linişte mîndră în atitudini, cu resfrînger de patimi în ochii catifeleţi, el ne învia lumea greco-romană, dezgropa figuri din mitologie, scanda versuri latineşti.

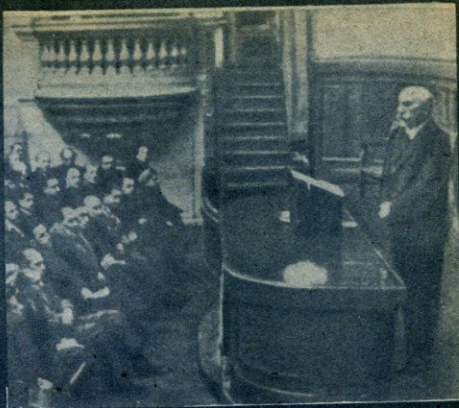
Vasile Goldiş — încheie O. Goga — mare meşter al cuvîntului, îmbibat de cultură clasică, scriitor plin de neastîmpăr şi de nuanţe, îndrăzneţ răscolitor de mase, temperament viforos şi pasionat, bun să conducă o ţară, să stîrnească o revoluţie sau să croiască legi pentru o viaţă nouă, a trebuit să se retragă frumuseţea într-o chilie de secretar la Consistoriul din Arad, ca să-şi poată depăna de acolo lipsurile unui trai de la o zi la alta".

Prezenţa organică a Daciei se întitulează articolul publicat de ziarul *Viata* din 2 februarie, în care sînt relevate cîteva dintre permanenţele continuităţii daco-romane.

„Dacia nu transmitea legiunilor romane biruitoare numai un teritoriu vast, îmbelşugat în grîne şi acoperit de păduri dese, cu munţi bogaţi în zăcămintele de aur şi aramă, dar şi o autentică

Al. Vaida-Voevod
conferenţind
la sala
Fundaţiilor regale

aşezare omenească, cu o putere regeneratoare atât de mare încât s-a impus ca cel mai solitar altor dintre toate care s-au trasplantat aici“.

Dacă Imperiul roman — continuă ziarul citat — „avea nevoie de consolidare dincolo de Dunăre, dacă au avut certitudinea că Patria lor nu va fi niciodată fragmentată spulberării negurilor asiatice care au invadat Europa“.

Simbioza daco-romană, „prezenţa dacilor în raporturile biologice, care a avut loc în straturile colonizărilor romanice, este fenomenul viu, fundamental, al perpetuării şi al unităţii. Între cele două lumi au început împrumuturile reciproce de grai şi de veshiminte, de sânge şi de comunitate fiziologică.

Dacia, în prioritatea conştiinţei naţionale de astăzi — se menţionează în încheierea articolului — este continuitatea simbolică a integrităţii geo-politice, rămasă indestructibilă ca cea mai pură şi cea mai desăvârşită realitate a fenomenului biologic daco-roman“.

Continuitatea românească este abordată şi în paginile revistei *Silvania*, care publică textele a patru conferinţe rostite la radio în decembrie 1942 de către C. Daicoviciu (*Dovezile arheologice ale continuităţii*), E. Petrovici (*Dovezile filologice ale continuităţii*), I. Moga (*Dovezile istorice ale continuităţii*) şi Romulus Vuia (*Dovezile etnografice ale continuităţii*).

„Ce poate fi într-adevăr mai străin de gândirea istorică — scrie C. Daicoviciu — decât negarea vieţii unui neam multimilenar sub o stăpânire nouă; ce poate fi mai absurd pentru istoricul obiectiv, decât teoria dezrădăcinării totale a unui popor puternic, adică înfipt în pământul străbun; ce poate fi mai lipsit de înţelegere a istoriei omenirii decât crearea artificială a unor goluri de oameni şi de viaţă pe un pământ binecuvântat ca acela al ţării noastre?“

La rîndul său, Emil Petrovici conchide în finalul conferinţei sale: „Pe cînd frînturile neamului nostru, smulse din solul natal, sînt pe cale de a pieri prin Grecia, Macedonia, Albania şi Istria, ramura daco-romană a reuşit, în ciuda năvălirilor bărbare şi a stăpînirilor străine, vitrege şi asupritoare, să creeze pe pământul strămoşesc o naţiune unitară, majoritară, plină de vigoare, în continuă ascensiune de cînd a apărut în lumina istoriei din subsolul unde au coborît-o cuceritorii vremelnici. Forţa aceasta miraculoasă — încheie autorul — nu poate fi explicată altfel decît prin autohtonie, prin legătura multimilenară cu pământul strămoşesc care dă puteri veşnic înnoite celui care are rădăcini-adînci în el şi macină pe nesimţite, de-a lungul veacurilor, puterile celui pripăşit de pe alte meleaguri“.

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunta

● Gabriel Tepelea, tînarul prozator ardelean, publică în ultimul număr din *Universul* literar un interesant şi colorat reportaj despre Plugarii condeieri, în care prezintă înedit aspect al ţăranului care minuleşte plugul dar şi plai-vasul.

● Cecul se modernizează. În înzestrarea sa sînt cca 20 maşini pentru diferite calcule, cum ar fi: calcularea dobinzilor (maşini „Rheinmetall“), adunări („Astra simplex“ sau duplex), control („Astra multiplex“), plata pensilor („Adrema“) şi, în fine, contabilitate generală („National Ellis“).

● A apărut vol. III din *Culegerea* Codica tratatelor şi a altor legăminte ale României (1354-1941), editată sub auspiciile Ministerului afacerilor străine de F.C. Nanu, ministru plenipotenţiar.

● Dintre recent decoraţi cu ordinul „Meritul cultural“ în gradul de ofiţer: C. Kirîşescu, Al. Tzigara-Samurcaş, J. Al. Steriadi, Petre Antonescu, Th. Pallady, Costin Petrescu, Dimitrie Cuculin, M. Jora, Paul Gusti, Zaharia Birsan.

● În zilele de 14 şi 21 februarie, are loc în Capitală un recensămint financiar, în vederea stabilirii elementelor impozabile la taxele şi dările comunale.

● În Bucureşti funcţionează 687 restaurante, 381 birturi, 610 bodegi şi 61 circumi. Acestea au consumat, lunar, în 1942, cite 200 boi şi 500 porci, reprezentînd 1 320 000 kg. carne.

DIALOG CU CITITORII

PURTÎND REVISTA ÎN GEANTĂ...

Reproducem, în acest chenar al Dialogului nostru lunar cu dv., stimați cititori, o scrisoare sosită din ținutul Vrancei, din partea unui statornic cititor și popularizator al revistei noastre.

Subsemnatul **LUNGU IOAN**, din Focșani, str. Profesor Stere, nr. 41, județul Vrancea, cu stimă și respect scriu aceste rânduri. În anul 1967, luna aprilie, când a apărut primul număr al revistei **Magazin Istoric**, eu eram factor poștal la Oficiul Poștal nr. 1 Focșani. Dornic de istorie am procurat primul număr pe care l-am citit cu multă sete.

Purtînd revista în geantă am difuzat-o la toți cetățenii din sectorul de activitate, fapt ce a făcut ca în timp de un an să depășesc peste 163 de abonați, cu care am colaborat la toate concursurile inițiate de revistă, astfel fiind și câștigător al multor premii.

Posed toată colecția.

Sînt născut în 1912, data de 1 noiembrie, dar tot sînt dornic să citesc această revistă atît de bogată în istorie.

Dar citind revista din aprilie 1992, articolul: **S-a scurs Zeaurul Românii spre S.U.A.**, în pag. 26, coloana III-a, unde zice:

„În iulie 1927 aceleași necesități imperioase ale războiului au obligat guvernul român de a evacua în Rusia valorile rămase în Moldova”.

Cred că data este incertă și vă rugăm a preciza data, atît pentru mine, cit și pentru urmașii care vor citi această revistă pentru care cred că ne veți răspunde cu generozitate.

Felicitări d-le Lungu, pentru intrarea dv. în cel de-al nouălea deceniu de viață.

În fraza citată de dv. este vorba, desigur, de anul 1917 și nu 1927, cum dintr-o regretabilă neatenție a apărut. Vă mulțumim pentru semnalare.

„VESTITORUL”

Primim numărul 79, 1 octombrie 1992, din al patrulea an de apariție, al periodicului de informație bisericească, teologie și spiritualitate ortodoxă **Vestitorul**, editat de Patriarhia Română.

Din sumar semnalăm: relații privind lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și ale Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea dr. Ioan Mihalțan ca episcop al Episcopiei Oradiei, despre canonizarea mitropolitului Antim Ivireanul (**Magazin Istoric**, nr. 12/1992), rețeaua instituțiilor de învățămînt teologic din Patriarhia Română.

Într-un interviu acordat publicației, **IPS** dr. Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, membru de onoare al Academiei Române, subliniază: „Toți creștinii ortodocși români din Basarabia, Bucovina de Nord și Basarabia de Sud trebuie să aparțină de Patriarhia Română”.

DE PESTE OCEAN

În numărul 10/1992 al revistei publicăm un fragment din scrisoarea pe care ne-a trimis-o domnul **CONSTANTIN PASCU**, din Schenectady, statul New York, S.U.A. Domnia sa făcea o donație Fundației Culturale **Magazin Istoric**. Promiteam atunci că vom reveni cu alte pasaje din scrisoarea corespondentului nostru de peste Ocean. Mai întîl un necaz: La fel ca și dvs. sau ca abonații revistei, și eu mai mă plîng, uneori, de dispariția coletului ce mi se trimite din țară cu **Magazin Istoric** și cu alte cărți. Astfel, coletul pe luna ianuarie 1992 și volumul cu memoriile lui Grigore Gafencu, pe care nepotul meu le-a predat la Vama București, n-au ajuns în posesia mea nici pînă azi. **Magazinul Istoric** îl cumpără întotdeauna în dublu exemplar.

Dovadă a atenției cu care ne citește, domnul **Constantin Pascu** face și o rectificare: Am citit în **Magazin Istoric** pe luna octombrie 1991 articolul pe Bucu-

rești, acum 50 ani. La pagina 41, rîndul 6 de sus, din eroare s-a scris **Regimentul 9 Mihai Viteazul**, în loc de **Regimentul 6 Mihai Viteazul** cum este corect. Mărturisind că citirea respectivului articol l-a redeșteptat clipe de mare emoție, răscolindu-l în mod dureros sufletul, domnul **Pascu** ne relatează un episod din viața ofițerului **Ion Antonescu**, care l-a fost povestit de vărul domniei sale, **Nicolae G. Pascu**, absolvent al Școlii de ofițeri activi de cavalerie 1922. **Ion Antonescu** a urmat, în tinerețe, cursurile de specializare ale Școlii din Saint Cyr, Franța. În tradiția școlii era consacrată ideea ca la sfîrșitul cursurilor, comisia examinatoare să acorde premiul I, în fiecare an, unui ofițer francez. Cînd i-a venit rîndul să fie examinat și ofițerul român **Ion Antonescu**, acesta a uimit cu răspunsurile date. Comisia s-a sfătuit și a declarat că nu poate nedreptăți un asemenea ofițer, acordîndu-i premiul I. Deci un ofițer român — **Ion Antonescu** — a fost primul străin care a rupt tradiția Școlii din Saint Cyr.

GENERALULUI
TRAIAN MOȘOIU

DI. VALERIU CHISIU, din Oradea, statornic colaborator al revistei noastre, ne scrie: În ziua de 12 octombrie 1992, la Oradea, a avut loc dezvelirea bustului generalului **TRAIAN MOȘOIU**, cel care a intrat în fruntea glorioasei armate române la 20 aprilie 1919 în orașul nostru. Atunci genera-

DIALOG CU CITITORII

lul Moșoiu a declarat românilor din Oradea: „Sinteti alipiti definitiv României”.

Bustul (imaginea din p. 94) a fost realizat de sculptorul colonei Teodor Zamfirescu, din București, și este amplasat pe Calea Armatei Române.

Menționăm că ziua de 12 octombrie are, pentru Oradea, o dublă semnificație istorică. 12 octombrie 1918 — ziua când în Oradea a fost întocmit în casa Dr. Aurel Lazăr, patriot român, actul Declarației de autodeterminare a poporului român din Transilvania realizat de conducerea Partidului Național Român; 12 octombrie 1944 — ziua eliberării orașului Oradea, de către armata română, alungind armata horthysto-fascistă maghiară. A existat în Oradea bustul gen. T. Moșoiu, dar a fost distrus de ocupanții maghiari după 1940.

Fondurile bănești pentru realizarea bustului au fost date de cadrele militare și M.I. din garnizoana Oradea.

Cu această ocazie, a fost deschis Muzeul Militar din Oradea, al treilea din țară, ca o secție a Muzeului militar național din București.

COLUMB 500

Colaboratorul nostru NICU-LAE KOSLINSKI, din București, ne semnalează câteva alte manifestări culturale desfășurate în țară, în anul 1992, cu ocazia aniversării a 500 ani de la descoperirea Lumii Noi (în completarea celor prezentate de revista noastră în numerele 2, 4, 9, 10/1992).

Astfel, la 28 mai, la Academia Română, au fost susținute două prelegeri despre reflectarea descoperirii Lumii Noi în scrieri românești din veacurile XVII-XIX și, respectiv, ecoul evenimentului printre contemporanii europeni. La 3 august, la Muzeul Militar Național, s-a desfășurat un simpozion cuprinzând expunerile: Cristofor Columb, vizionar, navigator și descoperitor; Caravela, nava marilor descoperiri geografice; Românii pe mare în vremea lui Columb; Ecoul descoperirii Lumii Noi în țările române; Marinarilor români la serbările de la Genova: Columb 400 (1892) și Columb 500 (1992).

Pe 8 octombrie, la Liceul Spiru

Haret din București s-a prezentat conferința Columb, iar pe 12 octombrie, la Muzeul de Istorie și Artă al municipiului București, alte trei prelegeri despre importanța economică a descoperirii Americii, Descoperirea Americii în scrierile unor cărturari bucu-reșteni și Marina lui Ștefan cel Mare din epoca lui Columb (1465-1484). Tot pe 12 octombrie, la Muzeul Marinei Române din Constanța, Liga navală română a organizat un simpozion Columb.

TREI ROMÂNCE

DI. CAIUS VANCEA, din București, ne trimite câteva informații referitoare la o inițiativă umanitară românească din Clujul anilor 1916-1918. Aici, Cornelia Deac, soția profesorului Aron Deac, de la Liceul „Sf. Vasile”, din Blaj, a înființat în 1916 un staționar spitalicesc, cu un mic număr de paturi. Acest staționar urma să aline suferințele unui mic număr de soldați români din armata austro-ungară, răniți în războiul prim mondial. Fotografia de mai jos arată personalul staționarului în jurul Corneliei Deac.

Astfel, la dreapta Corneliei Deac, se găsește I. Amos Frincu, vajnicul apărător în procesul Memorandumului din 1892, iar la stînga este medicul șef D. Bașota cu soția lui, la stînga căreia este d-na Barit, soția proprietarului tipografiei românești „Carmen”.

La dreapta d-nei Frincu este d-na Eliza Bodocan.

În picioare, de la stînga la

dreapta dr. Stoica, d-ra Eugenia Deac, fiica d-nei Cornelia Deac și în spatele d-nei Bașota, d-na Pop. Toate aceste doamne au efectuat serviciul voluntar de surori de caritate.

Nu mică mi-a fost surpriza citind în **Magazinul Istoric**, nr. 6/1987 la pag. 48, în nota introductivă semnată de M. Spiridonu, la memoriile Irinei Mavrocordat, soția însărcinatăului cu afaceri al României la Viena, în perioada 1914-1916 următoarele: „Pentru românii din Transilvania, Bucovina și Banat, stăpîniți de Austro-Ungaria, acești ani însemnă un calvar al participării obligatorii la război într-o tabără atît de străină năzuințelor lor firești. Sînt semnificative în acest sens mărturisirile pe care învățătorul Mihail Suru din Orșova i le face Irinei Mavrocordat, care ca și Martha Bibescu, în București ocupată de inamic patrona un spital unde erau îngrijii răniți români din armata austro-ungară”. În revista **Astra** din Brașov în numărul din decembrie 1988, Cristian Popisteanu scria un articol despre Martha Bibescu, în care menționează și el activitatea ei la Spitalul militar nr. 118 din București pînă la 1 mai 1917, cînd a fost expulzată de comandamentul german de pe pămîntul românesc.

Astfel, trei femei, trei românce, independent una de alta, o prințesă, soția unui diplomat și soția unui profesor, în trei locuri diferite, au avut același gînd nobil și patriotic, avînd aceeași preocupare de alinare a suferințelor soldatului român din armata austro-ungară în timpul primului război mondial.

CONTENTS (Romanian History) C. Popișteanu For a History of the Romanian Diaspora • Al. Papadopol-Calimah Recollections from Cuza's Time (II) • P. Cernovodeanu May, 1812. The Peace from Bucharest • I. Cerkez 1898. Travel Notes about Istanbul • R.R. Rosetti Rosetti, a War Lord from the XVIIIth Century (II) • D.C. Giurescu Documents concerning the Rădescu Government (February, 1945) • J.F. Harrington, B.J. Courtney The Sixties. Bucharest-Washington behind closed Doors (II) • V. Avram, C. Costache, M. Pietreanu, A. David August, 1st 1943. USAF bombs Ploiești • C. Troncotă February, 1938. The Chief of the Secret Service on the Political Evolution • N. Fotino November, 1992, Strasbourg. French-Romanian Round Table on International Affairs • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Popișteanu Une histoire de la Diaspora roumaine • Al. Papadopol-Calimah Mémoires du temps de Cuza (II) • P. Cernovodeanu Mai 1812. Le Traité de paix de Bucarest • I. Cerkez 1898. Notes de voyage à Istanbul • R.R. Rosetti Chef des armées Rosetti (XVIIIes; II) • D.C. Giurescu Documents sur le gouvernement Rădescu (Février 1945) • J.F. Harrington, B.J. Courtney Les années 60. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (II) • V. Avram, C. Costache, M. Pietreanu, A. David 1er août 1943. L'aviation américaine bombarde la zone pétrolière Ploiești • C. Troncotă Février 1938. Le chef des services secrets sur la situation politique du pays • N. Fotino Novembre 1992, Strasbourg. Le colloque roumano-français des affaires internationales • À Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) К. Попиштану История румынской Диаспоры • Ал. Пападопол-Калимах Воспоминания времен Кузы (II) • П. Черноводну Май 1812 г. Бухарестский мирный договор • И. Черкез 1898. Записи путешествия в Стамбул • Р. Р. Росетти Военачальник Росетти (XVIII в.; II) • Д. К. Джуреску Документы о правительстве Рудеску (февраль 1945 г.) • Дж. Ф. Харрингтон, Б. Дж. Кортней 60-ые годы: Бухарест - Вашингтон. Позади закрытых дверей (II) • В. Аврам, К. Костакэ, М. Пиетриану, А. Давид 1-ого августа 1943 г. Американская авиация бомбит нефтяной центр Плойешть • К. Тронкота февраль 1938 г. Начальник секретных служб о политическом обстоятельстве страны • Н. Фотино Ноябрь 1992 г. Страсбург. Румыно-французский коллоквиум по международным отношениям • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Popișteanu Eine Geschichte der rumänischen Diaspora • Al. Papadopol-Calimah Die Cuza-Epoche. Erinnerungen (II) • P. Cernovodeanu Mai 1812. Das Bukarester Frieden • I. Cerkez 1898. Aufzeichnungen aus einer Reise nach Istanbul • R.R. Rosetti Der Befehlhaber Rosetti (XVIII. Jhrdt; II) • D.C. Giurescu Dokumente den Regierung Rădescu (Februar 1945) • J.F. Harrington, B.J. Courtney Die 60-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (II) • V. Avram, C. Costache, M. Pietreanu, A. David 1 August 1943. Die amerikanische Luftwaffe bombardiert die Stadt Ploiești • C. Troncotă Februar 1938. Der Chef des Geheimdienstes über die politische Lage des Landes • N. Fotino November 1992, Strasbourg. Rumänisch-französisches Kolloquium über die internationale Beziehungen • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) C. Popișteanu Una historia de la diáspora rumana • Al. Papadopol-Calimah Recuerdos de los tiempos de Cuza (II) • P. Cernovodeanu Mayo de 1812. La Paz de Bucarest • I. Cerkez 1898. Apuntes de viaje a Estambul • R.R. Rosetti Rosetti, un comandante del siglo 18 (II) • D.C. Giurescu Documentos sobre el gobierno Rădescu (febrero de 1945) • J.F. Harrington, B.J. Courtney Los años '60. Bucarest-Washington. Detrás de las puertas cerradas (II) • V. Avram, C. Costache, M. Pietreanu, A. David El 1° de Agosto de 1943. La aviación norteamericana bombardea la ciudad de Ploiești • C. Troncotă Febrero de 1938. El jefe del Servicio Secreto sobre la situación política del país • N. Fotino Noviembre de 1992, Estrasburgo. Coloquio rumano-francés de relaciones internacionales • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vinzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,

telex: 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1,

sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

BINE AȚI VENIT
IN LUMEA CHIMIEI
SECOLULUI XXI

